

AJPPA

Academic Association on the
Political Science and Public Administration

■ สำนักงานวารสารวิชาการรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์
 สมาคมวิชาการรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์
 เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร
 จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170 โทร. 093-6359515

■ Office:
 The Office Academic Journal of
 Political Science And Public Administration
 79 Moo 1, Lam Sai, Wang Noi,
 Ayutthaya 13170

วารสารวิชาการรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์
 สมาคมวิชาการรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์

ปีที่ 8 ฉบับที่ 3 พฤษภาคม-มิถุนายน 2569 Vol. 8 No. 3 May-June 2026

AJPPA

วารสารวิชาการ รัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์

ACADEMIC JOURNAL OF POLITICAL SCIENCE AND PUBLIC ADMINISTRATION

ปีที่ 8 ฉบับที่ 3 พฤษภาคม-มิถุนายน 2569 Vol. 8 No. 3 May-June 2026

ISSN Print: 2822-065X, ISSN Online: 2822-0676

AJPPA

Academic Association on the
 Political Science and Public Administration
 สมาคมวิชาการรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์

กำหนดการเผยแพร่ ปีละ 6 ฉบับ

- ฉบับที่ 1 มกราคม – กุมภาพันธ์
- ฉบับที่ 2 มีนาคม – เมษายน
- ฉบับที่ 3 พฤษภาคม – มิถุนายน
- ฉบับที่ 4 กรกฎาคม – สิงหาคม
- ฉบับที่ 5 กันยายน – ตุลาคม
- ฉบับที่ 6 พฤศจิกายน – ธันวาคม

วัตถุประสงค์

วารสารฯ มีนโยบายรับตีพิมพ์บทความคุณภาพสูงในด้านรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์

บรรณาธิการ:

เกียรติศักดิ์ สุขเหลือง คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
kietsn@hotmail.com ประเทศไทย

ผู้ช่วยบรรณาธิการ:

สุภัทรชัย สีสะไบ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
suphattharachai.sis@mcu.ac.th ประเทศไทย

กองบรรณาธิการ:

พระเมธาวิณัยรส	บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย,
psbud@hotmail.com	ประเทศไทย
พระครูสังฆวิริยกิจ	คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
raphind@yahoo.com	ประเทศไทย
ธีรโชติ เกิดแก้ว	คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ,
tongin2000@gmail.com	ประเทศไทย
บุษกร วัฒนบุตร	คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ, ประเทศไทย
busaaiey2516@gmail.com	
บุริมปรัชญ์ คณินพศุตย์	สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช,
jpgkhaninphasut@gmail.com	ประเทศไทย
วันชัย สุขตาม	คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏ
wanchai2526@srnu.ac.th	สุรินทร์, ประเทศไทย
วันทนา เนาว์วัน	คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา,
wanthana_nt@hotmail.com	ประเทศไทย
สายชล ปัญญชิต	คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ,
saicholpa@g.swu.ac.th	ประเทศไทย
อนันต์ อุปสอด	คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏ
ananupsod9541@gmail.com	ลำปาง, ประเทศไทย

กองจัดการวารสาร:

ฝ่ายเลขานุการ:

พระมหาสมชาย ขนติสรโณ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
ประเทศไทย

พระมหาสมักร อติภทโท คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
ประเทศไทย

ศิลปกรรม:

พระพลวัฒน์ สพลโ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
ประเทศไทย

การเงิน:

กชพรรณ บุญเทียน คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
ประเทศไทย

พิสูจน์อักษร:

พระปลัดสมนึก อธิปญโญ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
ประเทศไทย

กรกต ชาบัณขิต คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
ประเทศไทย

ฝ่ายกฎหมาย:

ธัชชนันท์ อิศรเดช คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
ประเทศไทย

สำนักงาน:

สมาคมวิชาการรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์
อาคารพระราชรัตนโมลี (นคร เขมปาลี) ชั้น 4 เลขที่ 79 หมู่ที่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอลำทะเมนชัย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170 โทร. 0919691539

จัดพิมพ์โดย:

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035-248-000 ต่อ 8555, 8556, 5541. แฟกซ์. 035-248-000 ต่อ 8545

Release Date Is 6 Copies Per Year.

- Issue 1 January – February
- Issue 2 March – April
- Issue 3 May – June
- Issue 4 July – August
- Issue 5 September – October
- Issue 6 November – December

Objective:

The journal has a policy to publish high-quality articles in political science and public administration.

Editor:

Kiettisak Suklueang	Faculty of Social Sciences
kietsn@hotmail.com	Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

Assistant Editor:

Suphattharachai Sisabai	Faculty of Social Sciences
suphattharachai.sis@mcu.ac.th	Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

Editorial Board Members:

Phramedhavinaiyaros	Graduate School Mahamakut Buddhist University,
psbud@hotmail.com	Thailand
Phrakrusangkaviriyakit	Faculty of Social Sciences
raphind@yahoo.com	Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand
Teerachoot Kerdkaew	Faculty of Liberal Arts
tongin2000@gmail.com	Huachiew Chalermprakiet University, Thailand
Busakorn Watthanabut	Faculty of Liberal Arts
buaaiey2516@gmail.com	North Bangkok University, Thailand
Purimpratch Khaninphasut	School of Educational Studies
jkphandinphasut@gmail.com	Sukhothai Thammathirat Open University, Thailand
Wanchai Suktam	Faculty of Humanities and Social Sciences
wanchai2526@srnu.ac.th	Surindra Rajabhat University, Thailand
Wanthana Nowwan	Faculty of Management Science
wanthana_nt@hotmail.com	Phranakhon Si Ayutthaya Rajabhat University,
	Thailand

Saichol Panyachit

saicholpa@g.swu.ac.th

Faculty of Social Sciences

Srinakharinwirot University, Thailand

Journal Manager Team:

Secretary:

Phramaha Somchai Khantisarano

Faculty of Social Sciences,

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

Phramaha Samak Atibhaddho

Faculty of Social Sciences,

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

Fine Arts Department:

Phra Phonlawat Sapalo

Faculty of Social Sciences,

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

Finance Department:

Kotchaphan Bunthian

Faculty of Social Sciences,

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

Proofreading Department:

Phrapalad Somnuek Dhirapañño

Faculty of Social Sciences,

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

Korakoth Chabandit

Faculty of Social Sciences,

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

Legal Subdivision:

Tatchanan Isaradej

Faculty of Social Sciences,

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

Office:

Political Science and Public Administration Association

79 Moo 1, Lam Sai, Wang Noi, Ayutthaya 13170

Published by:

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Printing House

79 Moo 1, Lam Sai, Wang Noi, Ayutthaya. 13170.

Call. 035-248 - 000, ext. 8555,8556,5541 Fax. 035-248-000. ext. 8545.

บทบรรณาธิการ

วารสารวิชาการรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์นี้เป็นปีที่ 8 ฉบับที่ 3 ประจำเดือนพฤษภาคม – มิถุนายน พ.ศ. 2569 คณะกองบรรณาธิการได้พิจารณาบทความโดยเสนอบทความต่อคณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิกลั่นกรอง (Peer Review) พิจารณาตรวจแก้ไขเพื่อความสมบูรณ์ของบทความก่อนการลงตีพิมพ์ โดยคัดเลือกและกลั่นกรองบทความให้เกิดความความสมบูรณ์และมีคุณภาพมากที่สุด ควรค่าแก่การตีพิมพ์เผยแพร่ อีกทั้งเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดทางวิชาการและเป็นการพัฒนาศักยภาพทางด้านการสร้างสรรค์ผลงานทางวิชาการ

กองบรรณาธิการขอขอบคุณคณะกรรมการกลั่นกรองบทความทุกท่านที่ได้ใช้ความเพียรพยายามชี้แนะให้มีการปรับปรุงแก้ไขงานของแต่ละท่านให้ออกมาได้อย่างถูกต้องน่าอ่านเป็นประโยชน์ต่อแวดวงวิชาการ และท้ายสุดขอขอบคุณเจ้าของผลงานทางวิชาการและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกท่านที่ได้ทำให้มีวารสารฉบับนี้มีคุณค่าทางวิชาการที่นำไปสู่การปฏิบัติและเผยแพร่ในวงกว้างและโปรดติดตามฉบับต่อไป

ด้วยความปรารถนาดียิ่ง

(รศ.ดร.เกียรติศักดิ์ สุขเหลือง)

บรรณาธิการวารสารวิชาการรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์

สารบัญ

กองบรรณาธิการ	(1)
บทบรรณาธิการ	(5)
สารบัญ	(6)

บทความวิจัย :

การพัฒนาภาวะผู้นำทางการเมืองของเยาวชนในการพัฒนาชุมชนตามหลักพุทธธรรม จังหวัดสมุทรสงคราม	1
พระมหานิรุต พยงค์ยัม, สมชาย ลำภู	
การเสริมสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองแบบมีส่วนร่วมในระบอบประชาธิปไตยโดยการประยุกต์ตามหลักพุทธธรรมของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลไหล่หิน อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง	11
ธรรมรักษ์ เชียงพรหม, พระครูศรีปวรบัณฑิต (บวรวิทย์ อายุมั่น), ยุทธนา ปราณีดี	
แนวทางการพัฒนาคุณลักษณะพลเมืองศตวรรษที่ 21 บนฐานประชาธิปไตย : กรณีศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา	21
เฉลิมศักดิ์ บุญนำ, สุนิสา เชาวน์เมธากิจ, สุชาดา สุวรรณคำ	
การบริหารจัดการขยะมูลฝอยแบบมีส่วนร่วมในระดับตำบล ศึกษากรณีเทศบาลตำบลบ้านโพธิ์ อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา	32
นิติกานต์ สนสระน้อย, อุบลวรรณ เลิศนอก, บุญชนัญญา สุขเสมอ, นวภัทร โตสุวรรณ	
รูปแบบการบริหารและการจัดการตลาดนัดจตุจักรภายหลังวิกฤติการณ์โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19)	44
เมธี ทรัพย์ประสพโชค	
เศรษฐกิจผู้สูงอายุ : รูปแบบและปัจจัยสู่ความยั่งยืนของธุรกิจดูแลผู้สูงอายุในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล	55
ทิวาพร พงษ์ปัญญาเดช, รัตพงษ์ สอนสุภาพ	
การศึกษาการวิเคราะห์เชิงคุณภาพของรัฐธรรมนุญตามมาตรา 213 เพื่อลดช่องว่างการเข้าถึงความยุติธรรม	67
เอกอนงค์ ศรีลำอากค์, อานุภาพ รักษ์สุวรรณ, สมศักดิ์ เจริญพูล, รุ่งภาพ คงฤทธิ์ระจัน, ศักดา ศรีทิพย์	

FACTORS INFLUENCING FLOOD PREPAREDNESS BEHAVIOR OF GOVERNMENT AGENCIES IN THE PING RIVER BASIN, CHIANG MAI	80
--	----

*Chonmani Tananpang, Prayoon Imiwat, Anan Kaewtatip,
Waraduang Sommanasak*

SOCIO-POLITICAL AND CULTURAL FACTORS AFFECTING THE STRUCTURAL EQUILIBRIUM OF AUTHORITY AMONG THE EXECUTIVE, LEGISLATIVE, AND JUDICIAL BRANCHES IN THAILAND'S PARLIAMENTARY SYSTEM	90
---	----

Shanasuek Wisetchai

บทความวิชาการ :

การส่งเสริมการมีส่วนร่วมเชิงคุณค่าสาธารณะเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน	102
--	-----

ณัฐศิตา เป็นศิริ, ฐิติมา ไห้ลำยอง, สุพัตรา ยอดสุรางค์

การร่วมผลิตบริการสาธารณะในการจัดการขยะของเมืองใหญ่	113
--	-----

รชต พูลเพิ่ม, พ้าไส สามารถ, วัลลภ รัฐฉัตรานนท์

แนวคิดการปฏิบัติตามกฎหมายแรงงานของสถานประกอบการในประเทศไทย	123
--	-----

วิษเณทร์ ตรีธารทิพย์วิกุล, พ้าไส สามารถ, วัลลภ รัฐฉัตรานนท์

การวิพากษ์สัญญาประชาคมของ Hobbes, Locke และ Rousseau กับความชอบธรรมของรัฐสมัยใหม่	136
---	-----

ศุภาพิชญ์ ศิริพร ณ ราชสีมา

ธรรมาภิบาลสิ่งแวดล้อมข้ามพรมแดนในการจัดการปัญหาสารปนเปื้อนในแหล่งน้ำพื้นที่ภาคเหนือตอนบน	147
--	-----

ณัฐนนท์ จิรกีจนิมิตร

การมีส่วนร่วมของประชาชนในการเลือกตั้งท้องถิ่นกับการพัฒนาประชาธิปไตยฐานราก	158
---	-----

ปาริชาติ ชุมพงศ์

ภาคผนวก	169
---------	-----

กระบวนการพิจารณาบทความ	170
------------------------	-----

คำแนะนำสำหรับผู้เขียน	172
-----------------------	-----

การพัฒนาภาวะผู้นำทางการเมืองของเยาวชนในการพัฒนาชุมชน
ตามหลักพุทธธรรม จังหวัดสมุทรสงคราม
DEVELOPMENT OF POLITICAL LEADERSHIP OF YOUTH IN COMMUNITY
DEVELOPMENT BASED ON BUDDHIST PRINCIPLES,
SAMUT SONGKHRAM PROVINCE

พระมหานิรุต พยงค์ยัม*, สมชาย ลำภู

Phramaha Nirut Payonyim*, Somchai Lamphoo

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Faculty of Social Sciences, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

*Corresponding Author E-mail: note202019@gmail.com

Received January 9, 2026; Revised March 18, 2026; Accepted March 24, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. วิเคราะห์แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำทางการเมืองของเยาวชนในการพัฒนาชุมชนตามหลักพุทธธรรม จังหวัดสมุทรสงคราม 2. ส่งเสริมแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำทางการเมืองของเยาวชนในการพัฒนาชุมชนตามหลักพุทธธรรม จังหวัดสมุทรสงคราม และ 3. นำเสนอแนวทางในการพัฒนาภาวะผู้นำทางการเมืองของเยาวชนในการพัฒนาชุมชนตามหลักพุทธธรรม จังหวัดสมุทรสงคราม เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 25 รูปหรือคนวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า 1. การพัฒนาภาวะผู้นำทางการเมืองของเยาวชนแบบสมดุลง ประกอบด้วย 1.1 ความเสมอภาคและความเป็นธรรม 1.2 ความยืดหยุ่นและความประนีประนอม 1.3 การวางตัวเป็นกลาง 1.4 การเพิ่มพลังอำนาจ 1.5 การคิดเชิงบวก 2. การพัฒนาภาวะผู้นำทางการเมืองของเยาวชนในการพัฒนาชุมชนโดยใช้การพัฒนาความรู้ทางการเมือง ประกอบด้วย 2.1 การได้รับข้อมูลทางการเมืองอย่างมีวิจารณญาณ 2.2 การมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมือง 2.3 การเข้าใจระบบการเมือง 2.4 การคิดเชิงวิพากษ์ และ 2.5 การศึกษาและการฝึกอบรมทางการเมือง และ 3. แนวทางการส่งเสริมการพัฒนาภาวะผู้นำทางการเมืองของเยาวชนในการพัฒนาชุมชนตามหลักพุทธธรรม จังหวัดสมุทรสงคราม โดยใช้หลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา เป็นแนวทางที่ครอบคลุมทั้งพฤติกรรม จิตใจ และสติปัญญาอย่างสมบูรณ์ สามารถขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนได้อย่างยั่งยืน และหลักอิทธิบาท 4 ได้แก่ ฉันทะ ความพอใจและรักในสิ่งที่ทำ วิริยะ ความเพียรพยายามอย่างต่อเนื่อง จิตตะ การเอาใจใส่และมุ่งมั่น และวิมังสา การใช้ปัญญาไตร่ตรองอย่างรอบคอบ ซึ่งเป็นรากฐานของความสำเร็จในกิจการทั้งปวง จะทำให้เยาวชนเติบโตเป็นผู้ที่มีทั้งความรักในสิ่งที่ทำ ความเพียรพยายามความตั้งใจจดจ่อ และปัญญาในการไตร่ตรอง นำพาชุมชนไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป

คำสำคัญ: ภาวะผู้นำทางการเมือง, การพัฒนาชุมชน, ไตรสิกขา, อิทธิบาท 4

Abstract

This research article aimed to: 1. analyze the approaches for developing political leadership of youth in community development based on Buddhist principles in Samut Songkhram Province, 2. promote the approaches for developing political leadership of youth in community development based on Buddhist principles in Samut Songkhram Province, and 3. propose the approaches for developing political leadership of youth in community development based on Buddhist principles in Samut Songkhram Province. This study was qualitative research, using in-depth interviews with 25 key informants (monks or persons), and data were analyzed by descriptive content analysis.

The research results found that: 1. the balanced development of political leadership among youth consisted of 1.1 equality and fairness, 1.2 flexibility and compromise, 1.3 neutrality, 1.4 empowerment, and 1.5 positive thinking; 2. the development of political leadership among youth for community development through political knowledge development consisted of 2.1 receiving political information with critical consideration, 2.2 participation in political activities, 2.3 understanding of the political system, 2.4 critical thinking, and 2.5 political education and training; and 3. the approaches for promoting the development of political leadership among youth for community development based on Buddhist principles in Samut Songkhram Province employed the Threefold Training (Sikkha), namely morality (Sila), concentration (Samadhi), and wisdom (Panna), as a comprehensive framework encompassing behavior, mind, and intellect. This approach is capable of driving sustainable community development. In addition, the Four Bases of Success (Iddhipada IV), namely Chanda (satisfaction and love in what one does), Viriya (continuous perseverance), Citta (attentiveness and determination), and Vimamsa (careful reflection with wisdom), which form the foundation of success in all undertakings, enable youth to grow into leaders who possess dedication to their work, perseverance, commitment, and wisdom in reflection, thereby leading their communities toward sustainable development.

Keywords: Political Leadership, Community Development, Tisikkha, Four Iddhipadas

บทนำ

ในภูมิทัศน์โลกยุคปัจจุบัน การพัฒนาภาวะผู้นำทางการเมืองของเยาวชนกลายมาเป็นองค์ประกอบสำคัญของการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคมที่ยั่งยืน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสภาพแวดล้อมทางสังคมและการเมืองที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ผู้นำเยาวชนที่มีพลัง มีความคิดสร้างสรรค์ และมีความสามารถในการปรับตัว มีความจำเป็นต่อการรับมือกับความท้าทายหลายแง่มุมของการปกครองสมัยใหม่ อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาถึงความซับซ้อนที่เพิ่มมากขึ้นของระบบการเมืองและความต้องการผู้นำที่สามารถนำทางพลวัตเหล่านี้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผู้นำเยาวชนควรได้รับความรู้และการปลูกฝังให้เป็นผู้ผู้นำที่ให้ความสำคัญกับประโยชน์ส่วนรวม มีจิตสาธารณะและจิตสำนึกพลเมือง ซึ่งไม่เพียงแต่ตระหนักรู้เท่านั้นแต่ต้องสามารถลงมือปฏิบัติเพื่อประโยชน์ส่วนรวมได้ (สำนักส่งเสริมการเมืองภาคพลเมือง สถาบันพระปกเกล้า, 2565)

การนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในกระบวนการพัฒนาทางสังคม โดยมุ่งเน้นการสร้างผู้นำเยาวชน ที่มีทั้งความรู้ ปัญญา และคุณธรรม จะนำไปสู่การพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืนและมีคุณภาพ เพราะการพัฒนา มนุษย์ที่แท้จริงต้องพัฒนาทั้งด้านปัญญา จิตใจ และศีลธรรม (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2556) เยาวชนนั้นมีศักยภาพในการขับเคลื่อนการสร้างสรรค์นวัตกรรม ความก้าวหน้าทางสังคม และการเปลี่ยนแปลง ทางการเมือง ดังนั้น เยาวชนไทยจึงเป็นต้นกล้าประชาธิปไตยที่สำคัญยิ่งที่จะเจริญงอกงามขึ้นอย่างอุดมสมบูรณ์ และด้วยยุคแห่งความขัดแย้งทางการเมืองในปัจจุบัน ส่งผลให้การเมืองการปกครองระบอบประชาธิปไตย ของไทยไม่พัฒนาก้าวหน้าเท่าที่ควร และในบางครั้งก็ถดถอยลงด้วยซ้ำ (กุลธิดา อุ่นจิตต์ และคณะ, 2566) การสร้างความแข็งแกร่งทางแนวคิดของวิถีประชาธิปไตยให้แก่เยาวชนจึงเป็นสิ่งสำคัญ โดยต้องอาศัย การส่งเสริมองค์ความรู้ทั้งทางทฤษฎีและการปฏิบัติเพื่อพัฒนาให้รากฐานของประชาธิปไตยไทยแข็งแรง สร้างภูมิคุ้มกันทางความคิดและการแสดงออกทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยที่เหมาะสม (วชิระ เสระทอง และเพ็ญณี แรอรท, 2562) อันจะช่วยให้เกิดการพัฒนามุมมองทางการเมืองให้กับเยาวชนได้

หลักไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) (อง.ตัก. 20/521/294) (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) เป็นกระบวนการพัฒนามนุษย์ที่ครอบคลุมทั้งด้านพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา ตามแนวคิดเชิงพุทธที่มุ่งเน้นว่า “การศึกษาที่แท้จริงต้องพัฒนามนุษย์ให้สมบูรณ์ทั้งทางปัญญาและจิตใจ” (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2546) และอิทธิบาท 4 (อภิ.วิ. 35/505/292) (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) คือ ฉันทะ อันเป็น ความพอใจและรักในสิ่งที่ทำ วิริยะ อันเป็นความเพียรพยายามอย่างต่อเนื่อง จิตตะ อันเป็นการเอาใจใส่ และมุ่งมั่น และวิมังสา อันเป็นการใช้ปัญญาไตร่ตรองอย่างรอบคอบ องค์ประกอบเหล่านี้ไม่ได้เป็นเพียงคำสอน เชิงศาสนา แต่เป็นกรอบคิดที่สามารถปรับใช้ในกระบวนการพัฒนาผู้นำเพื่อสร้างสมดุลระหว่างการพัฒนาดนเอง ชุมชน และสังคม เป็นเครื่องมือที่สามารถนำมาปรับใช้กับกระบวนการเรียนรู้และพัฒนาตนเองของเยาวชน อาทิ การฝึกสมาธิเพื่อพัฒนาสติและปัญญา การเรียนรู้ผ่านกระบวนการวิเคราะห์ปัญหาในชีวิตประจำวัน อย่างมีระบบ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2553) โดยผ่านการพัฒนาความรู้ทางการเมืองที่ถูกต้อง ให้กับเยาวชน การศึกษาเรื่อง การพัฒนาภาวะผู้นำทางการเมืองของเยาวชนในการพัฒนาชุมชนตามหลัก พุทธธรรม จังหวัดสมุทรสงครามครั้งนี้จึงอยู่ที่การค้นหากระบวนการทัศน์ใหม่ในการพัฒนาผู้นำทางการเมือง ของเยาวชนที่อาจส่งผลต่อการพัฒนาเชิงสังคมการเมืองได้ ซึ่งไม่เพียงแต่มุ่งเน้นความสำเร็จทางวัตถุ หากแต่ คำนึงถึงคุณค่าทางจิตวิญญาณ และศักยภาพทางปัญญาของมนุษย์ เพื่อสร้างผู้นำทางการเมืองต้นแบบรุ่นใหม่ ที่มีทั้งความรู้ ความสามารถ และคุณธรรม อันจะนำไปสู่การพัฒนาสังคมและการเมืองในชุมชนได้อย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำทางการเมืองของเยาวชนในการพัฒนาชุมชนตามหลัก พุทธธรรม จังหวัดสมุทรสงคราม
2. เพื่อส่งเสริมแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำทางการเมืองของเยาวชนในการพัฒนาชุมชนตามหลัก พุทธธรรม จังหวัดสมุทรสงคราม
3. เพื่อนำเสนอแนวทางใหม่ในการพัฒนาภาวะผู้นำทางการเมืองของเยาวชนในการพัฒนาชุมชน ตามหลักพุทธธรรม จังหวัดสมุทรสงคราม

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ใช้รูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ ศึกษาเอกสารข้อมูลทุติยภูมิ โดยการศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและเอกสารที่เกี่ยวข้อง และการสัมภาษณ์เชิงลึก ใช้การวิเคราะห์เนื้อหาเชิงคุณภาพและการนำเสนอ ข้อมูลแบบบูรณาการ เพื่อให้ได้ความเชื่อมโยงของข้อมูลที่เชื่อมโยงกัน

2. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 25 รูปหรือคน เป็นจำนวน 5 กลุ่ม กลุ่มละจำนวน 5 รูปหรือคน ประกอบด้วย นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา นักวิชาการด้านรัฐศาสตร์ นักวิชาการด้านการศึกษา คัดเลือกจากประสบการณ์ ในการเป็นอาจารย์ประจำหลักสูตรหรือผู้มีประสบการณ์ในระดับนโยบายในประเด็นที่เกี่ยวข้องไม่น้อยกว่า 5 ปี ผู้นำชุมชนและประชาสังคม คัดเลือกจากประสบการณ์ระดับผู้บริหารที่มีอำนาจในการตัดสินใจเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนไม่น้อยกว่า 1 ปี และตัวแทนเยาวชน คัดเลือกจากประสบการณ์การเข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนา เยาวชน และ/หรือการพัฒนาชุมชน 1 ครั้งขึ้นไป

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ประกอบด้วย 3 ประเด็น คือ หลักพุทธธรรม (ไตรสิกขาและอิทธิบาท 4) ภาวะผู้นำทางการเมือง และการพัฒนาชุมชนผ่านการพัฒนาความรู้ทางการเมือง ตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือโดยเสนอต่อผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 6 ท่าน เพื่อประเมินความเที่ยงตรงของเนื้อหา (Content Validity) ซึ่งมีค่าอยู่ระหว่าง 0.67 ถึง 1.00

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลหลัก จำนวน 25 รูปหรือคน ผู้วิจัยได้ดำเนินการ รวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์ตามขั้นตอน ดังต่อไปนี้

4.1 ติดต่อขอหนังสือจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อขออนุญาตและ ขอความร่วมมือเพื่อดำเนินการวิจัยและการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

4.2 ดำเนินการนัดหมายวันเวลาที่นัดสัมภาษณ์กับกลุ่มตัวอย่างพร้อมกับขอเอกสารต่าง ๆ พร้อมกันนั้น จัดเตรียมและศึกษาวิธีใช้เครื่องบันทึกเสียง เตรียมสมุดจดบันทึกและอุปกรณ์ต่าง ๆ ให้พร้อม ก่อนดำเนินการสัมภาษณ์

4.3 ดำเนินการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยแจ้งวัตถุประสงค์ของการสัมภาษณ์ อธิบายเหตุและขออนุญาต ใช้เครื่องบันทึกเสียงในขณะที่สัมภาษณ์ การใช้กล้องถ่ายรูป รวมทั้งแจ้งให้ทราบว่าข้อมูลต่าง ๆ ที่บันทึกเสียงไว้ ผู้วิจัยจะเก็บไว้เป็นความลับ และหากผู้ให้ข้อมูลหลักไม่ประสงค์ให้บันทึกภาพและเสียงไว้ ผู้วิจัยก็จะไม่บันทึก ตามความประสงค์ของผู้ให้ข้อมูลหลัก

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการสังเคราะห์เนื้อหาแบบพรรณนา ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา การตีความเนื้อหาของ ข้อมูลผ่านกระบวนการจำแนกอย่างเป็นระบบ และมีการตรวจสอบโดยผู้ให้ข้อมูลสำคัญและผู้เชี่ยวชาญ เพื่อประเมินและยืนยันว่าข้อมูลที่ถูกละเลาะออกมาเป็นลายลักษณ์อักษรแล้วนั้นถูกตีความอย่างถูกต้องตรงกับ ความตั้งใจของผู้ให้ข้อมูลหลักหลังจากการสัมภาษณ์ จากนั้นนำข้อมูลที่ได้นำมาวิเคราะห์และสังเคราะห์ในภาพรวม

ผลการวิจัย

1. การวิเคราะห์แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำทางการเมืองของเยาวชนในการพัฒนาชุมชนตามหลัก พุทธธรรม จังหวัดสมุทรสงคราม พบว่า การพัฒนาภาวะผู้นำทางการเมืองของเยาวชนในแบบสมดุลง ประกอบด้วย

1. ความเสมอภาคและความเป็นธรรม มีจิตสำนึกเพื่อส่วนรวม แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำทางการเมืองของเยาวชน ควรเป็นกระบวนการที่องค์รวมและบูรณาการ โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างเยาวชนที่มีทั้งความรู้ ทักษะ คุณธรรม และจิตสำนึกเพื่อส่วนรวม ซึ่งควรมีจุดเริ่มต้นการเปิดโอกาสให้เยาวชนได้เห็นปัญหาและลงมือทำจริงในชุมชน 2. ความยืดหยุ่นและความประนีประนอม มีความสันติและยั่งยืน ทุกภาคส่วนต่างเน้นย้ำว่าการปลูกฝังทัศนคติและทักษะผ่านประสบการณ์จริง การพัฒนาภาวะผู้นำทางการเมืองของเยาวชนที่มีคุณภาพ จำเป็นต้องอาศัยการสร้างเครือข่ายความร่วมมือที่ครอบคลุมทุกภาคส่วน โดยมีชุมชนและประชาสังคมเป็นแรงหนุนสำคัญในการเชื่อมโยงกลุ่มเยาวชนที่มีความหลากหลาย ภายใต้สภาพแวดล้อมที่เปิดกว้างและยอมรับความแตกต่างเพื่อเป็นรากฐานในการบ่มเพาะผู้นำแห่งอนาคต 3. การวางตัวเป็นกลาง มีการคิดวิเคราะห์ การรู้เท่าทันอคติ การปลูกฝังการคิดวิเคราะห์เชิงระบบและทักษะการตรวจสอบข้อมูลในเยาวชน เป็นรากฐานสำคัญของการสร้างพลเมืองที่มีวิจารณญาณ ซึ่งสามารถจำแนกข้อเท็จจริงออกจากอคติเพื่อดำรงไว้ซึ่งความเป็นวัตถุวิสัยทางการเมือง 4. การเพิ่มพลังอำนาจ การมีจิตสำนึกพลเมือง และการสร้างสรรค์นวัตกรรม การเพิ่มพลังอำนาจให้กับเยาวชนนั้น เป็นการสร้างพลังอำนาจจากภายใน การปลูกฝังจิตสำนึกพลเมืองและความรับผิดชอบต่อส่วนรวม การส่งเสริมทักษะนวัตกรรมทางสังคมและการบริหารจัดการโครงการ จะช่วยเปลี่ยนพลังสร้างสรรค์ของเยาวชนให้เป็นการขับเคลื่อนทางการเมืองที่เกิดผลสัมฤทธิ์อย่างเป็นรูปธรรม และ 5. การคิดเชิงบวก การเรียนรู้จากปัญหา การเข้าใจในหลักธรรมาภิบาล เป็นคุณลักษณะที่จำเป็นต่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน การสร้างฐานคติที่ยึดโยงกับความเป็นจริงและมองโลกอย่างรอบด้าน เป็นกลไกสำคัญในการเสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางปัญญา เพื่อให้เยาวชนเผชิญความท้าทายทางการเมืองได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2. การส่งเสริมการพัฒนาภาวะผู้นำทางการเมืองของเยาวชนในการพัฒนาชุมชนตามหลักพุทธธรรม จังหวัดสมุทรสงคราม พบว่า การพัฒนาชุมชนโดยใช้การพัฒนาความรู้ทางการเมือง ประกอบด้วย 1. การได้รับข้อมูลทางการเมืองอย่างมีวิจารณญาณ การพัฒนาความรู้ทางการเมืองในมิติที่กว้างขวาง มีปัญหา และรอบด้าน การพัฒนาภาวะผู้นำมีลักษณะที่ครอบคลุมมิติเชิงลึกและรอบด้าน ตั้งแต่การเข้าถึงข้อมูลพื้นฐานไปจนถึงการนำไปสู่การปฏิบัติและการสร้างสรรค์การเปลี่ยนแปลงอย่างยั่งยืน การส่งเสริมการแลกเปลี่ยนข้อมูลอย่างสร้างสรรค์ในสถานศึกษา เป็นกลไกหลักในการขัดเกลาทางการเมืองเพื่อหล่อหลอมเยาวชนสู่การเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพ 2. การมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมือง การสร้างเครือข่ายแกนนำเยาวชนเป็นพลเมืองที่ตื่นตัวและมุ่งพัฒนาสังคม การประยุกต์ใช้สื่อสมัยใหม่และนวัตกรรมการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ เช่น เกมจำลองสถานการณ์และบทบาทสมมติ เป็นกลไกสำคัญในการลดความซับซ้อนของโครงสร้างอำนาจ เพื่อสร้างความตระหนักรู้ทางการเมืองและเสริมสร้างอำนาจนำให้เยาวชนเห็นความเชื่อมโยงระหว่างการเมืองกับวิถีชีวิตและการเปลี่ยนแปลงสังคม 3. การเข้าใจระบบการเมือง การบ่มเพาะพลเมืองที่ตื่นรู้ ใช้ความรู้ทางการเมืองแก้ปัญหาในชุมชนอย่างเป็นรูปธรรมและมีคุณภาพ เป็นการเน้นที่การสร้างความรู้ความเข้าใจอย่างลึกซึ้งถึงบทบาทของตนเองในฐานะพลเมืองผู้มีส่วนร่วม การปลูกฝังความเป็นพลเมืองตื่นรู้ (Active Citizenship) ผ่านกระบวนการวิเคราะห์และประยุกต์ใช้ข้อมูลเชิงประจักษ์ ควบคู่กับการยอมรับความหลากหลายทางความคิด เป็นกลไกหลักในการเสริมสร้างสมรรถนะของเยาวชนเพื่อการขับเคลื่อนระบอบประชาธิปไตยอย่างยั่งยืน 4. การคิดเชิงวิพากษ์ ส่งเสริมการพัฒนาเยาวชนโดยการคิดเชิงวิพากษ์ที่สร้างสรรค์และมีคุณธรรม เน้นการเข้าใจกลไกประชาธิปไตยและกลไกการบริหารจัดการภาครัฐด้วยเหตุผล การเสริมสร้างทักษะการคัดกรองแหล่งข้อมูลที่น่าเชื่อถือควบคู่กับการวิเคราะห์หาทหกรรมทางการเมือง เป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างวิจารณญาณให้เยาวชนเท่าทันต่อกลไกการสื่อสารเชิงอำนาจในสังคม และ 5. การศึกษาและการฝึกอบรมทางการเมือง การสร้างวิสัยทัศน์ เป็นพลังขับเคลื่อนการเมืองและการพัฒนาชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน การสร้างจิตสำนึกให้เกิดความผูกพันและหวงแหนต่อรากเหง้าทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของชุมชน การสร้างความตระหนัก

ในอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เป็นกลไกสำคัญในการปลูกฝังจิตสำนึกรักถิ่นฐาน ซึ่งช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งของทุนทางสังคมและรากฐานการเมืองภาคพลเมืองในระดับชุมชน

3. แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำทางการเมืองของเยาวชนในการพัฒนาชุมชนตามหลักพุทธธรรม จังหวัดสมุทรสงคราม โดยใช้หลักไตรสิกขา คือ ศีล พุติกรรม สมาธิ จิตใจ และปัญญา ปัญญา ซึ่งครอบคลุมทั้งพุทติกรรม จิตใจ และสติปัญญาอย่างสมบูรณ์ พบว่า จะช่วยบ่มเพาะให้เยาวชนเติบโตเป็นผู้นำทางการเมืองที่มีทั้งคุณธรรม จริยธรรม สติปัญญา และความสามารถในการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนได้อย่างยั่งยืน ในอนาคต การบูรณาการหลักไตรสิกขาเข้ากับการพัฒนาเยาวชนผ่านมิติทางปรัชญา การปฏิบัติ และจริยธรรม เป็นกลไกสำคัญในการสร้างปัญญาเชิงกลยุทธ์ที่ช่วยให้เข้าใจบริบททางสังคมและสามารถประยุกต์ใช้ประสบการณ์จริงเพื่อแก้ไขปัญหาชุมชนได้อย่างสร้างสรรค์และมีประสิทธิภาพ และหลักอิทธิบาท 4 ได้แก่ ฉันทะ ความพอใจและรักในสิ่งที่ทำ วิริยะ ความเพียรพยายามอย่างต่อเนื่อง จิตตะ การเอาใจใส่และมุ่งมั่น และวิมังสา การใช้ปัญญาไตร่ตรองอย่างรอบคอบ ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของความสำเร็จในกิจการทั้งปวง เป็นการบ่มเพาะคุณลักษณะภายในที่สำคัญ ซึ่งจะทำให้เยาวชนเติบโตเป็นผู้นำที่มีทั้งความรักในสิ่งที่ทำ ความเพียรพยายามความตั้งใจจดจ่อ และปัญญาในการไตร่ตรองอันเป็นรากฐานสำคัญที่จะนำพาชุมชนไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนและมั่นคงต่อไป

อภิปรายผลการวิจัย

1. การพัฒนาภาวะผู้นำทางการเมืองของเยาวชนในแบบสมดุลงาน แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำทางการเมืองของเยาวชนในการพัฒนาชุมชนเป็นแนวทางที่ครอบคลุมและสมดุล เน้นการพัฒนาทั้งคุณลักษณะส่วนบุคคลและคุณลักษณะทางสังคมที่จำเป็นต่อการสร้างผู้นำรุ่นใหม่ ซึ่งไม่เพียงแต่จะสร้างผู้นำที่มีความสามารถเท่านั้น แต่ยังสร้างผู้นำที่มีคุณธรรม จริยธรรม และตระหนักถึงบทบาทของตนเองในการสร้างสรรค์สังคมที่สงบสุขและยั่งยืน ผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นถึงกระบวนการทัศน์ใหม่ของเยาวชนไทยที่ให้ความสำคัญกับความยืดหยุ่นและการประนีประนอมที่เชื่อมโยงกับความต้องการสร้างเครือข่ายความร่วมมือ เพราะในมิติรัฐศาสตร์ชุมชนนั้น การขับเคลื่อนงานจะติดหล่มตันหากผู้นำเลือกข้างอย่างสุดโต่ง ภาวะผู้นำแบบสมดุลงานไม่ใช่เพียงคุณธรรม แต่เป็นยุทธศาสตร์ในการสร้างความยอมรับจากคนทุกกลุ่มในพื้นที่ สอดคล้องกับรัตน สนิเปียม (2565) ที่ระบุว่า ภาวะผู้นำสมดุลงานช่วยสร้างความไว้วางใจและประสิทธิภาพในการทำงานในยุคโลกาภิวัตน์ เชื่อมโยงกับงานวิจัยของพระมหานิรุต ญาณวฑฺฒโธ (พยนต์ย์ม) (2566) ในด้านทักษะการใช้อิทธิพลและการจูงใจทีมงานอย่างสร้างสรรค์ และสอดคล้องกับผลการศึกษาของพระครูวิโรจน์กาญจนเขต (นัทฤต ปทุมมาธิราชเขมดิน) (2567) ที่ยึดหลักธรรมาธิปไตยและความเสมอภาคเป็นจุดเด่นของผู้นำ

2. การส่งเสริมการพัฒนาภาวะผู้นำทางการเมืองของเยาวชนในการพัฒนาชุมชนตามหลักพุทธธรรม จังหวัดสมุทรสงคราม โดยการพัฒนาชุมชนโดยใช้การพัฒนาความรู้ทางการเมือง เป็นรูปแบบการปฏิบัติที่เป็นรูปธรรมในการบ่มเพาะผู้นำรุ่นใหม่ เพื่อให้สามารถขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนได้อย่างมีคุณภาพและยั่งยืน ผลการวิจัยสะท้อนถึงการปรับตัวของพลเมือง การทำให้การเมืองเป็นเรื่องใกล้ตัวและสนุก เพราะกลไกการเรียนรู้ของเยาวชนยุคใหม่จะขึ้นอยู่กับประสบการณ์และการมีส่วนร่วมจริง บ่งชี้ว่า การพัฒนาความรู้ทางการเมืองมีเป้าหมายเพื่อสร้างอำนาจในการจัดการปัญหาชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม การวิจัยที่ผ่านมา มักจำกัดความรู้ทางการเมืองอยู่แค่เรื่องกฎหมายและการเลือกตั้ง แต่การวิจัยนี้สร้างองค์ความรู้ใหม่โดยการเชื่อมโยงรากเหง้าทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญา เข้ากับทักษะการสื่อสารสมัยใหม่ ทำให้การเมืองมีชีวิตและมีความหมายต่อคนในท้องถิ่นมากยิ่งขึ้น สอดคล้องกับบุญยิ่ง ประทุม (2566) ที่นำเสนอว่า การพัฒนาชุมชนคือ กระบวนการให้การศึกษาเพื่อให้ประชาชนพึ่งพาตนเองได้ เป็นการพัฒนาประเภทหนึ่งที่มีเอกลักษณ์เป็น

ของตนเองและสอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหาสมบัติ ธนปัญญา (ฉลองนิติกุล) (2566) ที่เน้นการส่งเสริมจิตสำนึกทางการเมืองเพื่อเป็นพลังในการกำหนดนโยบายในอนาคต

3. แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำทางการเมืองของเยาวชนในการพัฒนาชุมชนตามหลักพุทธธรรมจังหวัดสมุทรสงคราม โดยใช้หลักไตรสิกขาและอิทธิบาท 4 การนำหลักธรรมทางพุทธศาสนาซึ่งเน้นการพัฒนาทั้งภายในและภายนอกมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาภาวะผู้นำ การใช้ไตรสิกขาและอิทธิบาท 4 เป็นแนวทางหลักคือการสร้างภูมิคุ้มกันเชิงจริยธรรมให้แก่ผู้นำรุ่นใหม่ สะท้อนให้เห็นว่า ในบริบทสังคมไทย พุทธธรรมยังคงเป็นทักษะที่สำคัญในการกำกับดูแลพฤติกรรมทางการเมือง การนำแนวทางพุทธศาสนาเมื่อนำมาใช้ในทางการเมือง จึงเป็นความสามารถในการเข้าใจธรรมชาติของสังคมและการคิดเชิงกลยุทธ์เพื่อแก้ปัญหาชุมชนและพัฒนาเยาวชนให้เป็นผู้นำที่ดี สอดคล้องกับงานวิจัยของชัชนิธิตฐา ชัชวาลวงศ์ และคณะ (2567) ที่พบว่า การบูรณาการหลักพุทธธรรมช่วยพัฒนาทักษะในภาวะผู้นำ เชื่อมโยงกับงานของพระมหาอภิวิชร์ อภิวิชโร (ภคสวัสต์) (2567) ในด้านการประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อปฏิบัติหน้าที่ตามกฎหมายด้วยความซื่อสัตย์มีสติ และรอบคอบของภาวะผู้นำ รวมถึงการใช้ปัญญาในการแก้ไขปัญหาในชุมชน

องค์ความรู้ใหม่

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ในประเด็นแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำทางการเมืองของเยาวชนในการพัฒนาชุมชนตามหลักพุทธธรรม จังหวัดสมุทรสงครามนี้ได้สร้างนิยามใหม่ของภาวะผู้นำเยาวชนที่ไม่ใช่เพียงเรื่องของอำนาจ

หรือตำแหน่งแต่คือการสร้างดุลยภาพแห่งอำนาจและธรรม เมื่อนำคุณลักษณะภาวะผู้นำ กระบวนการพัฒนาความรู้ และหลักธรรมทางพุทธศาสนามาบูรณาการเข้าด้วยกัน จะสามารถสรุปองค์ความรู้ใหม่ได้เป็น 5 ด้าน คือ 1. การสร้างอัตลักษณ์ผู้นำพลเมืองสมดุลงเชิงพุทธ เป็นการรวมตัวระหว่างความเสมอภาค/เป็นธรรมเข้ากับไตรสิกขาด้านศีล ผู้นำเยาวชนยุคใหม่เน้นการหล่อหลอมพฤติกรรมผ่านศีล เพื่อสร้างความเป็นธรรมและจิตสำนึกส่วนรวม เพื่อการสร้างชุมชนแห่งความสงบและสันติ ซึ่งต่างจากภาวะผู้นำทางการเมืองแบบดั้งเดิมที่มุ่งเน้นการแข่งขันและเอาชนะ 2. การบริหารจัดการเชิงกลยุทธ์ด้วยสติและวิจารณ์ญาณ เป็นการผสมผสานกันระหว่างการวางตัวเป็นกลาง/รู้เท่าทันอคติ การรับข้อมูลอย่างมีวิจารณ์ญาณ และไตรสิกขาด้านสมาธิและอิทธิบาท 4 ด้านวิมังสา เป็นเครื่องมือในการรู้เท่าทันสื่อและรู้เท่าทันอคติ ทำให้เยาวชนตัดสินใจทางการเมืองได้อย่างเป็นกลางและรอบคอบ 3. ด้านการขับเคลื่อนนวัตกรรมชุมชนด้วยความรักและปัญญาเป็นการบูรณาการระหว่างการเพิ่มพลังอำนาจ/สร้างสรรค์นวัตกรรมเข้ากับอิทธิบาท 4 ด้านฉันทะและไตรสิกขาด้านปัญญา ทำให้เกิดรูปแบบการพัฒนาของการสร้างผลลัพธ์ที่จับต้องได้ โดยผู้นำเยาวชนจะใช้ความรักในสิ่งที่ทำ (ฉันทะ) เป็นตัวเชื่อมโยงภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับเทคโนโลยีสมัยใหม่ทำให้การพัฒนาชุมชนเป็นนวัตกรรมที่ประชาชนมีส่วนร่วมและเป็นเจ้าของอย่างแท้จริง 4. ด้านความยืดหยุ่นเชิงนิเวศทางการเมืองเป็นการผสมผสานระหว่างความยืดหยุ่น/ประนีประนอม การเข้าใจระบบการเมือง และอิทธิบาท 4 ด้านจิตตะและวิริยะ เกิดเป็นยุทธศาสตร์ที่ยืดหยุ่น โดยที่เยาวชนต้องมีความมุ่งมั่น (จิตตะ) และความเพียร (วิริยะ) ในการทำความเข้าใจระบบนิเวศทางการเมืองที่ซับซ้อน เพื่อให้สามารถนำพาชุมชนผ่านพ้นความขัดแย้งและความแตกต่างหลากหลายได้ และ 5. ด้านการสร้างที่ยั่งยืนผ่านการเรียนรู้เชิงวิพากษ์ เป็นการรวมการคิดเชิงบวก/การเรียนรู้จากปัญหา การคิดเชิงวิพากษ์/การฝึกอบรม และ ไตรสิกขา/อิทธิบาท 4 แบบองค์รวม การสรุปว่า ความยั่งยืนไม่ได้เกิดจากงบประมาณ แต่เกิดจากการสร้างวิสัยทัศน์ร่วมผ่านการฝึกอบรมที่เน้นการคิดเชิงวิพากษ์อย่างสร้างสรรค์และมีคุณธรรม เยาวชนจะเรียนรู้จากปัญหาเพื่อหาทางออกที่เป็นธรรมาภิบาลส่งผลให้เกิดชุมชนที่เข้มแข็งจากภายในสู่ภายนอก มีความสามัคคีและเกื้อกูลกัน

สรุปและข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. สำนักงานพระพุทธศาสนาประจำจังหวัดสมุทรสงคราม หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรใช้การบูรณาการหลักสูตรและกิจกรรมการเรียนรู้แบบองค์รวม ครอบคลุมถึงการพัฒนาศักยภาพส่วนบุคคลและคุณลักษณะทางจริยธรรม
2. สำนักงานพระพุทธศาสนาประจำจังหวัดสมุทรสงคราม หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรออกแบบการอบรมเชิงปฏิบัติการไตรสิกขาพัฒนาผู้นำ จัดค่ายหรือการอบรมที่นำหลักไตรสิกขาและหลักอิทธิบาท 4 มาเป็นแกนหลักในการฝึกฝนคุณลักษณะผู้นำ
3. สำนักงานพระพุทธศาสนาประจำจังหวัดสมุทรสงคราม หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรพัฒนาหลักสูตรพลเมืองรุ่นใหม่ หัวใจชุมชน พัฒนาหลักสูตรสำหรับเยาวชนในสถานศึกษาและนอกสถานศึกษาที่ผสมผสานเนื้อหาหลากหลายศาสตร์

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

1. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในจังหวัดสมุทรสงครามควรจัดตั้งศูนย์เฉพาะทาง และขับเคลื่อนกิจกรรมการพัฒนาเยาวชนอย่างเป็นระบบ ใช้หลักสูตรภาคปฏิบัติที่เน้นการเรียนรู้ผ่านการลงมือทำ

2. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในจังหวัดสมุทรสงครามควรจัดค่ายผู้นำเยาวชนเชิงพุทธธรรม จัดค่ายกิจกรรมที่นำเยาวชนเข้าสู่การฝึกฝนหลักไตรสิกขาและอิทธิบาท 4 อย่างเข้มข้น เช่น การฝึกสมาธิ การบำเพ็ญศีล การใช้ปัญญาแก้ปัญหาจำลอง การฝึกความเพียรในการทำกิจกรรมกลุ่ม

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรทำการวิจัยเพื่อต่อยอดการพัฒนาภาวะผู้นำทางการเมืองของเยาวชนในการพัฒนาชุมชนตามหลักพุทธธรรม ในจังหวัดอื่น ๆ เพื่อขยายขอบเขตองค์ความรู้ให้กว้างขวางยิ่งขึ้น

2. ควรทำการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมกับเยาวชน ผู้นำชุมชน และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่เพื่อร่วมกันออกแบบ พัฒนา และทดลองใช้เครื่องมือหรือกิจกรรมใหม่ ๆ ในการส่งเสริมภาวะผู้นำทางการเมืองของเยาวชน

เอกสารอ้างอิง

- กุลธิดา อุ่นจิตต์ และคณะ. (2566). การพัฒนาประชาธิปไตยโดยใช้เยาวชนไทยเป็นฐานในการพัฒนา. วารสารรัฐประศาสนศาสตร์และการจัดการสังคม, 5(2), 73-82.
- ชันนิธิตา ชัชวาลวงศ์ และคณะ. (2567). การบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อพัฒนาภาวะผู้นำของเยาวชนโดยการดำเนินงานของชุมชนในกรุงเทพมหานคร. วารสารสหวิทยาการนวัตกรรมการบริหาร, 7(1), 163-177.
- บุญยิ่ง ประทุม. (2566). เอกสารประกอบการสอนวิชาทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน. นครศรีธรรมราช: สาขาวิชาการพัฒนาชุมชน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช.
- พระครูวิโรจน์กาญจนเขต (นันทกฤต ปทุมมาธิ์เชษณ์). (2567). การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมภาวะผู้นำของนักการเมืองท้องถิ่นในจังหวัดนนทบุรี (ดุชนิพนธ์ปริญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชา รัฐศาสตร์). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2546). การศึกษาเพื่อสันติภาพ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม.
- _____. (2553). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม (พิมพ์ครั้งที่ 19). กรุงเทพฯ: เอสอาร์พรีนติ้งแมสโปรดักส์.
- _____. (2556). การพัฒนาที่ยั่งยืน (พิมพ์ครั้งที่ 13). กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกลบอลคิมทอง.
- พระมหานิรุต ญาณวุฑโฒ (พยนต์ย์ม). (2566). พุทธบูรณาการเพื่อส่งเสริมภาวะผู้นำทางการเมืองของนักการเมืองท้องถิ่นในจังหวัดสมุทรสงคราม (ดุชนิพนธ์ปริญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชา รัฐศาสตร์). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาสมบัติ ธนปญโญ (ฉลองนิติ์กุล). (2566). การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมจิตสำนึกทางการเมืองของเด็กและเยาวชนในจังหวัดสมุทรปราการ (ดุชนิพนธ์ปริญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชา รัฐศาสตร์). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาอภิวัชร อภิวัชโร (โศภสวัสดิ์). (2567). การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อการเสริมสร้างภาวะผู้นำทางการเมืองของผู้บริหารท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบุรี (ดุชนิพนธ์ปริญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชา รัฐศาสตร์). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- รัตนา สนเปี่ยม. (2565). ภาวะผู้นำสมดุ: รูปแบบภาวะผู้นำที่ส่งเสริมประชาธิปไตย. วารสารบริหารการศึกษามศว, 19(37), 184-194.

วชิระ เสระทอง และเพ็ญณี แนนรท. (2562). การพัฒนาประชาธิปไตยสำหรับเยาวชนในโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการ การศึกษาขั้นพื้นฐาน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. ใน การประชุมวิชาการระดับชาติด้านการบริหารกิจการสาธารณะยุคดิจิทัล ครั้งที่ 5 การบริหารกิจการสาธารณะยุคดิจิทัล: กฎหมาย ความเป็นธรรม และการกลับคืนสู่ประชาธิปไตย. (น. 593–601). ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

สำนักส่งเสริมการเมืองภาคพลเมือง สถาบันพระปกเกล้า. (2565). ผู้นำเยาวชนแห่งอนาคต: จากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ ปี 2565. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.

การเสริมสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองแบบมีส่วนร่วมในระบอบประชาธิปไตย
โดยการประยุกต์ตามหลักพุทธธรรมของประชาชนในเขตเทศบาล
ตำบลไหล่หิน อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง
STRENGTHENING THE PARTICIPATORY POLITICAL CULTURE IN DEMOCRATIC
REGIME BY APPLYING BUDDHADHAMMA OF THE PEOPLE IN LAI HIN
SUBDISTRICT MUNICIPALITY IN KO KHA DISTRICT
IN LAMPANG PROVINCE

ธรรมรักษ์ เชียงพรหม*, พระครูศรีปวรบัณฑิต (บวรวิทย์ आयुมน), ยุทธนา ปราณีต

Thammarak Chiengprom*, Phrakrusripavornbandhit (Bovornvit Aryumun), Yuttana Praneet

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Faculty of Social Sciences, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

*Corresponding Author E-mail: dhammarak001@gmail.com

Received January 30, 2026; Revised March 24, 2026; Accepted April 9, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. ศึกษาระดับวัฒนธรรมทางการเมืองแบบมีส่วนร่วมในระบอบประชาธิปไตยของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลไหล่หิน 2. ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างหลักอปริหานิยธรรมกับวัฒนธรรมทางการเมืองแบบมีส่วนร่วมในระบอบประชาธิปไตยของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลไหล่หิน และ 3. นำเสนอการเสริมสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองแบบมีส่วนร่วมในระบอบประชาธิปไตยโดยการประยุกต์ตามหลักพุทธธรรมของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลไหล่หิน การวิจัยครั้งนี้เป็นวิธีวิจัยแบบผสมวิธี คือ การวิจัยเชิงปริมาณที่ใช้การแจกแบบสอบถาม ได้ค่าความเชื่อมั่น 0.889 ประชากร คือ ประชาชนที่มีสิทธิเลือกตั้งในเขตเทศบาลตำบลไหล่หิน จำนวน 4,462 คน สุ่มกลุ่มตัวอย่างได้จำนวน 368 คน วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการหาความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และสถิติสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน มีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05 และการวิจัยเชิงคุณภาพใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 10 รูปหรือคน โดยการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า 1. ระดับวัฒนธรรมทางการเมืองแบบมีส่วนร่วมในระบอบประชาธิปไตยของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลไหล่หิน พบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.47$) 2. ความสัมพันธ์ระหว่างหลักอปริหานิยธรรมกับวัฒนธรรมทางการเมืองแบบมีส่วนร่วมในระบอบประชาธิปไตยของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลไหล่หิน พบว่า โดยภาพรวมมีความสัมพันธ์กันน้อย ($R = 0.267^{**}$) และ 3. การเสริมสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองแบบมีส่วนร่วมในระบอบประชาธิปไตยโดยการประยุกต์ตามหลักพุทธธรรมของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลไหล่หิน พบว่า 3.1 การรวมตัวปรึกษาหารืออย่างสม่ำเสมอ 3.2 การมีเป้าหมายร่วมกันเพื่อประโยชน์ส่วนรวม 3.3 การส่งเสริมกฎหมายหรือระเบียบชุมชนที่ชอบธรรม 3.4 การให้เกียรติรับฟังประสบการณ์และเน้นบทบาทของผู้สูงอายุในชุมชน 3.5 การส่งเสริมบทบาทของกลุ่มสตรีในชุมชน 3.6 การให้ชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้เพื่อสร้างค่านิยมทางการเมือง และ 3.7 การสร้างกลไกการคัดเลือกและสนับสนุนคนดี

คำสำคัญ: วัฒนธรรมทางการเมืองแบบมีส่วนร่วม, ประชาธิปไตย, อปริหานิยธรรม

Abstract

This research article aimed to: 1. study the level of participatory political culture in a democratic system among the people in Lai Hin Subdistrict Municipality, 2. study the relationship between the principles of Aparihaniyadhamma and participatory political culture in a democratic system among the people in Lai Hin Subdistrict Municipality, and 3. Propose the enhancement of participatory political culture in a democratic system through the application of Buddhist principles among the people in Lai Hin Subdistrict Municipality. This research employed a mixed-method approach. The quantitative research used questionnaires with a reliability value of 0.889. The population consisted of 4,462 eligible voters in Lai Hin Subdistrict Municipality, and a sample of 368 respondents was obtained. Data were analyzed using frequency, percentage, mean, standard deviation, and Pearson's correlation coefficient with statistical significance at the 0.05 level. The qualitative research used in-depth interviews with 10 key informants (monks or persons), and data were analyzed using descriptive content analysis.

The research results found that 1. the level of participatory political culture in a democratic system among the people in Lai Hin Subdistrict Municipality was overall at a moderate level ($\bar{X} = 3.47$); 2. the relationship between the principles of Aparihaniyadhamma and participatory political culture in a democratic system among the people in Lai Hin Subdistrict Municipality was overall at a low level ($R = 0.267^{**}$); and 3. the enhancement of participatory political culture in a democratic system through the application of Buddhist principles among the people in Lai Hin Subdistrict Municipality consisted of: 3.1 regular assembly for consultation, 3.2 having common goals for the public benefit, 3.3 promoting legitimate laws or community regulations, 3.4 giving respect to and listening to experience, with emphasis on the roles of the elderly in the community, 3.5 promoting the roles of women's groups in the community, 3.6 using the community as a learning source to build political values, and 3.7 creating mechanisms for selecting and supporting good people.

Keywords: Participatory Political Culture, Democracy, Aparihaniyadhamma

บทนำ

การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนมีความสำคัญอย่างยิ่ง เป็นหัวใจสำคัญที่ทำให้คำว่า อำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชนกลายเป็นความจริง ไม่ใช่เพียงแค่ทฤษฎีในตำรา เพราะการที่ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมืองมากนักน้อย แสดงถึงวัฒนธรรมทางการเมืองของคนในสังคมนั้นว่า มีลักษณะอย่างไร ซึ่งประชาชนในประเทศยึดถือร่วมกัน หากแต่วัฒนธรรมทางการเมืองรูปแบบใดได้กลายเป็นหลักที่มีอิทธิพลต่อคนส่วนใหญ่ ก็ย่อมส่งผลต่อคุณภาพของการเมืองการปกครองของประเทศนั้น (บุญศรี ยี่หะ, 2552) ความสำคัญของระบอบประชาธิปไตยไม่ใช่เพียงแค่การไปเลือกตั้งแล้วจบไป แต่คือการที่ประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจที่แท้จริง ประชาชนต้องมีส่วนร่วมในการปกครองประเทศผ่านกลไกต่าง ๆ ที่กำหนดไว้ หรือให้สิทธิที่จะแสดงบทบาทต่าง ๆ ได้โดยตรงและการกระทำของรัฐบาลทุกอย่างต้องรับผิดชอบต่อประชาชน

(อมร รักษาสัตย์ และคณะ, 2543) วัฒนธรรมทางการเมืองของไทยมีความซับซ้อนและเปลี่ยนแปลงไปตามช่วงเวลา

เทศบาลตำบลไหล่หิน ตั้งอยู่หมู่ที่ 2 ตำบลไหล่หิน อำเภอกะลา จังหวัดลำปาง มีจำนวน 6 หมู่บ้าน โดยวัฒนธรรมทางการเมืองแบบมีส่วนร่วมตามระบอบประชาธิปไตยในพื้นที่เทศบาลตำบลไหล่หิน คือ การที่ประชาชนในพื้นที่ได้ตระหนักถึงบทบาทหน้าที่ของตนเองในการมีส่วนร่วมทางการเมืองและการปกครองท้องถิ่น โดยการรณรงค์ให้ประชาชนได้เห็นความสำคัญของการใช้สิทธิในการเลือกตั้งทุกระดับ และการมีส่วนร่วมพัฒนาท้องถิ่นร่วมกับเทศบาล แต่ก็ยังพบเจอปัญหา คือ ประชาชนบางส่วนยังขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของตนในฐานะพลเมือง การมีส่วนร่วมขาดความต่อเนื่องและไม่เกิดการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง และระบบเครือข่ายหรือกลุ่มทางสังคมยังคงมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจทางการเมืองของประชาชน (เทศบาลตำบลไหล่หิน, 2567)

การใช้หลักธรรมเพื่อส่งเสริมวัฒนธรรมทางการเมืองแบบมีส่วนร่วมเป็นวิธีการที่น่าคุณค่าทางจริยธรรมและศีลธรรมเข้ามาช่วย เป็นการสร้างอุปนิสัยทางประชาธิปไตยให้เกิดขึ้นในจิตใจของประชาชน แนวทางสำคัญที่ช่วยให้กระบวนการมีส่วนร่วมทางการเมืองเป็นไปอย่างสร้างสรรค์ สันติ และมีคุณธรรม ซึ่งการเมืองที่มีส่วนร่วมต้องอาศัยความซื่อสัตย์และโปร่งใสในการปฏิบัติ การเกิดวัฒนธรรมทางการเมืองแบบมีส่วนร่วมที่ต้องใช้หลักการของประชาธิปไตย หลักธรรมแห่งอภิธานิธรรม 7 คือ หมั่นประชุมกันเนืองนิตย์ พร้อมเพรียงกันประชุม ไม่บัญญัติสิ่งที่ยังไม่บัญญัติ สักการะ เคารพ นบถือ บูชาท่านผู้ใหญ่ทั้งหลาย ไม่ข่มขืนบังคับปกครองสตรีทั้งหลาย สักการะ เคารพนบถือ บูชาต่อปูชนียสถานทั้งหลาย และ การอารักขา ค้มครอง ป้องกันธรรม แก่นักบวช (พระราชนิพนธ์ (ระบอบ ฐตญาณ), 2535)

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจในการศึกษา การเสริมสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองแบบมีส่วนร่วมในระบอบประชาธิปไตย โดยมีเป้าหมายเพื่อศึกษาวัฒนธรรมทางการเมืองแบบมีส่วนร่วมในระบอบประชาธิปไตยของประชาชนในตำบลไหล่หิน อำเภอกะลา จังหวัดลำปาง ที่ทำให้เห็นสถานการณ์ของวัฒนธรรมทางการเมืองที่เป็นอยู่ เพื่อประโยชน์ในการเกิดความเข้มแข็งในชุมชน ผ่านการวิเคราะห์ว่า ทำอย่างไรให้คนรู้สึกว่าเป็นเจ้าของประเทศและท้องถิ่นอย่างแท้จริง โดยเฉพาะในพื้นที่ของเทศบาลตำบลไหล่หิน ด้วยการนำหลักอภิธานิธรรมมาช่วยสนับสนุนให้เกิดการเสริมสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองแบบมีส่วนร่วมที่ดีขึ้นกว่าเดิม

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับวัฒนธรรมทางการเมืองแบบมีส่วนร่วมในระบอบประชาธิปไตยของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลไหล่หิน อำเภอกะลา จังหวัดลำปาง
2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างหลักอภิธานิธรรมกับวัฒนธรรมทางการเมืองแบบมีส่วนร่วมในระบอบประชาธิปไตยของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลไหล่หิน อำเภอกะลา จังหวัดลำปาง
3. เพื่อนำเสนอการเสริมสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองแบบมีส่วนร่วมในระบอบประชาธิปไตยโดยการประยุกต์ตามหลักพุทธธรรมของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลไหล่หิน อำเภอกะลา จังหวัดลำปาง

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบของการวิจัย

เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods Research) ประกอบด้วย การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) จากแบบสอบถาม และการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

2. ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

2.1 ประชากร ได้แก่ ประชาชนที่มีอายุ 18 ปีขึ้นไปที่มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งในเขตเทศบาลตำบลไหล่หิน อำเภอกะลา จังหวัดลำปาง จำนวน 4,462 คน (สำนักงานคณะกรรมการเลือกตั้งจังหวัดลำปาง, 2568)

2.2 กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ประชาชนอายุ 18 ปีบริบูรณ์ขึ้นไปที่มีสิทธิเลือกตั้งในเขตเทศบาลตำบลไหล่หิน อำเภอกะลา จังหวัดลำปาง โดยใช้วิธีการสุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบหลักการสุ่มแบบแบ่งชั้นภูมิ (Stratified Random Sampling) ทำการสุ่มกลุ่มตัวอย่างตามสูตรของทาโร่ ยามาเน่ (Yamane, 1973) ได้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 368 คน

2.3 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ ผู้ที่มีคุณสมบัติสอดคล้องกับการวิจัยครั้งนี้ จำนวน 10 รูปหรือคน ประกอบด้วย 1. กลุ่มผู้ปฏิบัติงานด้านพระพุทธศาสนา จำนวน 2 รูปหรือคน 2. กลุ่มผู้ปฏิบัติงานด้านรัฐศาสตร์ จำนวน 2 คน 3. กลุ่มผู้นำชุมชน จำนวน 3 คน และ 4. กลุ่มตัวแทนประชาชน จำนวน 3 คน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

3.1 การวิจัยเชิงปริมาณ ใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) ที่ได้กำหนดไว้แบ่งออกเป็น 4 ตอน โดยมีการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือการวิจัยด้วยการหาค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ได้ค่า IOC ตั้งแต่ 0.60–1.00 และการหาความเชื่อมั่นของเครื่องมือ (Reliability) ซึ่งได้ค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับเท่ากับ 0.889

3.2 การวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้แบบสัมภาษณ์ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ซึ่งผู้วิจัยดำเนินการสร้างด้วยวิธีการตามขั้นตอน เริ่มจากการขอคำแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อใช้เป็นแนวทางพัฒนาเครื่องมือการวิจัย สร้างแบบสัมภาษณ์ให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญแล้วนำมาวิเคราะห์

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

4.1 การวิจัยเชิงปริมาณ ขั้นตอนในการเก็บข้อมูลโดยขอหนังสือจากผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ถึงเทศบาลตำบลไหล่หิน อำเภอกะลา จังหวัด เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการตอบแบบสอบถามจากประชาชนในพื้นที่ นำแบบสอบถามที่ปรับปรุงแล้วเก็บข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 368 ชุด แล้วนำข้อมูลที่ได้นำไปวิเคราะห์และประมวลผลโดยโปรแกรมสำเร็จรูปทางสังคมศาสตร์

4.2 การวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ขอหนังสือจากผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ถึงผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์เก็บข้อมูล โดยนัดวัน เวลา และสถานที่ แล้วทำการสัมภาษณ์ตามประเด็นที่ได้กำหนดไว้ โดยขออนุญาตใช้วิธีการจดบันทึก บันทึกเสียงและถ่ายภาพประกอบการสัมภาษณ์

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

5.1 การวิจัยเชิงปริมาณ วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) และค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน

5.2 การวิจัยเชิงคุณภาพ นำข้อความที่ได้จากการสัมภาษณ์และการจดบันทึกมาแยกประเด็นและเรียบเรียงให้เหมาะสม โดยเฉพาะประเด็นที่เกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย วิเคราะห์คำให้สัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลสำคัญด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนา

ผลการวิจัย

1. ระดับวัฒนธรรมทางการเมืองแบบมีส่วนร่วมในระบอบประชาธิปไตยของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลไหล่หิน อำเภอกะเคา จังหวัดลำปาง พบว่า

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับวัฒนธรรมทางการเมืองแบบมีส่วนร่วมในระบอบประชาธิปไตยของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลไหล่หิน อำเภอกะเคา จังหวัดลำปาง โดยภาพรวม

ระดับวัฒนธรรมทางการเมืองแบบมีส่วนร่วม	ระดับการปฏิบัติ		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
1. ด้านการลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง	3.54	0.85	มาก
2. ด้านกิจกรรมรณรงค์หาเสียง	3.20	0.76	ปานกลาง
3. ด้านการติดต่อขั้นต้นของพลเมือง	3.60	0.85	มาก
4. ด้านกิจกรรมที่ร่วมมือกัน	3.54	0.74	มาก
ภาพรวม	3.47	0.46	ปานกลาง

จากตารางที่ 1 พบว่า ระดับวัฒนธรรมทางการเมืองแบบมีส่วนร่วมในระบอบประชาธิปไตยของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลไหล่หิน อำเภอกะเคา จังหวัดลำปาง โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.47$, S.D. = 0.46) เมื่อจำแนกเป็นรายด้านพบว่า ด้านที่อยู่ในระดับมาก ได้แก่ ด้านการติดต่อขั้นต้นของพลเมือง ($\bar{X} = 3.60$, S.D. = 0.85) ด้านการลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง ($\bar{X} = 3.54$, S.D. = 0.85) ด้านกิจกรรมที่ร่วมมือกัน ($\bar{X} = 3.54$, S.D. = 0.74) ส่วนด้านที่อยู่ในระดับปานกลาง ได้แก่ ด้านกิจกรรมรณรงค์หาเสียง ($\bar{X} = 3.20$, S.D. = 0.76) ตามลำดับ

2. ความสัมพันธ์ระหว่างหลักการบริหารนิยธรรมกับวัฒนธรรมทางการเมืองแบบมีส่วนร่วมในระบอบประชาธิปไตยของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลไหล่หิน อำเภอกะเคา จังหวัดลำปาง พบว่า

ตารางที่ 2 ความสัมพันธ์ระหว่างหลักการบริหารนิยธรรมกับวัฒนธรรมทางการเมืองแบบมีส่วนร่วมในระบอบประชาธิปไตยของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลไหล่หิน อำเภอกะเคา จังหวัดลำปาง

ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์	ตัวแปรตาม				
ตัวแปรอิสระ	Y1	Y2	Y3	Y4	Y
X1	0.114*	0.227**	0.055	0.314**	0.301**
X2	0.130*	0.131**	0.252**	0.092	0.270**
X3	0.254**	0.036	0.141**	0.004	0.200**
X4	0.235**	0.000	0.122*	-0.004	0.164**
X5	0.028	-0.004	-0.082	0.277**	0.087
X6	0.185**	-0.071	0.149**	0.045	0.144**
X7	0.196**	-0.077	-0.204**	0.021	-0.027
X	0.265**	0.059	0.103*	0.173**	0.267**

*หมายเหตุ : หลักการบริหารนิยธรรม (X), ด้านหมั่นประชุมกันเนื่องนิย (X1), ด้านพร้อมเพรียงกันประชุม (X2), ด้านไม่บัญญัติสิ่งที่ยังไม่บัญญัติ (X3), ด้านสักการะ เคารพ นบถื้อ บูชาท่านผู้ใหญ่ทั้งหลาย (X4), ด้านไม่ข่มขืน บังคับปกครองสตรีทั้งหลาย (X5), ด้านสักการะ เคารพนบถื้อ บูชาต่อปูชนียสถาน

ทั้งหลาย (X6), ด้านการอารักขา คุ่มครอง ป้องกันธรรมแก่นักบวช (X7), วัฒนธรรมทางการเมืองแบบมีส่วนร่วม (Y), ด้านการลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง (Y1), ด้านกิจกรรมรณรงค์หาเสียง (Y2), ด้านการติดต่อขั้นต้นของพลเมือง (Y3), ด้านกิจกรรมที่ร่วมมือกัน (Y4)

จากตารางที่ 2 หลักการบริหารนิยธรรมมีความสัมพันธ์กับวัฒนธรรมทางการเมืองแบบมีส่วนร่วมในระบอบประชาธิปไตยของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลไหล่หิน อำเภอกะเคาะ จังหวัดลำปาง โดยภาพรวมมีความสัมพันธ์กันในเชิงบวก ในระดับน้อย ($R = 0.267^{**}$) จึงยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาในแต่ละด้านพบว่า ด้านที่มีความสัมพันธ์เชิงบวกในระดับน้อย ได้แก่ ด้านหมั่นประชุมกันเนื่องนิตย์ ($R = 0.301^{**}$) ด้านพร้อมเพรียงกันประชุม ($R = 0.270^{**}$) และด้านที่มีความสัมพันธ์เชิงบวกในระดับน้อยมาก ได้แก่ ด้านไม่บัญญัติสิ่งที่ยังไม่บัญญัติ ($R = 0.200^{**}$) ด้านสักการะ เคารพ นับถือ บูชาท่านผู้ใหญ่ทั้งหลาย ($R = 0.164^{**}$) ด้านสักการะ เคารพนับถือ บูชาต่อปูชนียสถานทั้งหลาย ($R = 0.144^{**}$) จึงยอมรับสมมติฐานการวิจัย ส่วนด้านไม่เข้มขึ้น บังคับปกครองสตรีทั้งหลาย ($R = 0.087$) และด้านการอารักขา คุ่มครอง ป้องกันธรรมแก่นักบวช ($R = -0.027$) เนื่องจากไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ จึงปฏิเสธสมมติฐานการวิจัย

3. การเสริมสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองแบบมีส่วนร่วมในระบอบประชาธิปไตยโดยการประยุกต์ตามหลักพุทธธรรมของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลไหล่หิน อำเภอกะเคาะ จังหวัดลำปาง พบว่า 1. ด้านหมั่นประชุมกันเนื่องนิตย์ ด้วยการรวมตัวปรึกษาหารืออย่างสม่ำเสมอ การเปิดโอกาสการแสดงความคิดเห็นอย่างเท่าเทียม และการใช้เทคโนโลยีสร้างความสะดวกในการประชุมออนไลน์ 2. ด้านพร้อมเพรียงกันประชุม ด้วยการมีเป้าหมายร่วมกันทำเพื่อประโยชน์ส่วนรวม การเคารพที่ประชุมและผู้เข้าร่วมประชุม และการสร้างบรรยากาศที่มีการยอมรับร่วมกันอย่างสามัคคี 3. ด้านไม่บัญญัติสิ่งที่ยังไม่บัญญัติ ด้วยการส่งเสริมกฎหมายหรือระเบียบชุมชนที่ชอบธรรม การไม่สร้างข้อขัดแย้งที่ขัดต่อกฎเกณฑ์เดิมที่ดีอยู่แล้ว และการกำหนดกฎระเบียบในชุมชนที่ชัดเจนและเข้าใจง่าย 4. ด้านสักการะ เคารพ นับถือ บูชาท่านผู้ใหญ่ทั้งหลาย ด้วยการให้เกียรติรับฟังประสบการณ์ของผู้สูงอายุในชุมชน การเน้นบทบาทให้ผู้ใหญ่ในชุมชนได้เป็นแบบอย่างที่ดีและการปฏิบัติต่อผู้ใหญ่ในชุมชนด้วยความอ่อนน้อมถ่อมตน 5. ด้านไม่เข้มขึ้น บังคับปกครองสตรีทั้งหลาย ด้วยการให้เกียรติและไม่ละเมิดสิทธิสตรี การส่งเสริมบทบาทของกลุ่มสตรีในชุมชน และการพัฒนาศักยภาพของสตรีในการเป็นผู้นำชุมชน 6. ด้านสักการะ เคารพนับถือ บูชาต่อปูชนียสถานทั้งหลาย ด้วยการสร้างความรู้สึกรักเป็นเจ้าของและหวงแหนชุมชน การให้ชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้เพื่อสร้างค่านิยมทางการเมือง และการปลูกฝังความรับผิดชอบต่อบทบาทของชุมชน และ 7. ด้านการอารักขา คุ่มครอง ป้องกันธรรมแก่นักบวช ด้วยการสร้างกลไกการคัดเลือกและสนับสนุนคนดีให้เป็นผู้นำ การปกป้องและคุ้มครองผู้ที่ทำงานเพื่อส่วนรวม และการให้คุณค่ากับคนดีมีคุณธรรมในการเป็นแบบอย่าง

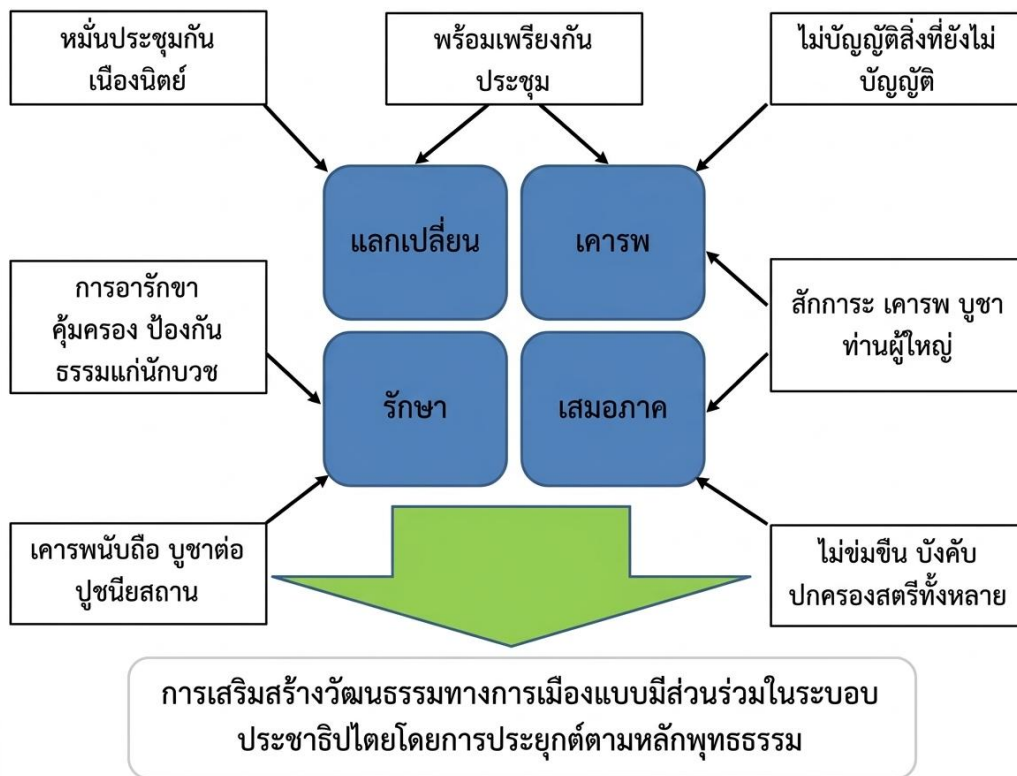
อภิปรายผลการวิจัย

1. ระดับวัฒนธรรมทางการเมืองแบบมีส่วนร่วมในระบอบประชาธิปไตยของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลไหล่หิน อำเภอกะเคาะ จังหวัดลำปาง พบว่า ระดับวัฒนธรรมทางการเมืองแบบมีส่วนร่วมในระบอบประชาธิปไตยของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลไหล่หิน อำเภอกะเคาะ จังหวัดลำปาง โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.47$, S.D. = 0.46) สอดคล้องกับงานวิจัยของจิตรกร ละออศรี (2564) ผลการวิจัยพบว่า จิตสำนึกทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยของเยาวชน ภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน ประกอบด้วย 1. การส่งเสริมหลักนิติธรรม ($\bar{X} = 4.22$, S.D. = 1.00) 2. การส่งเสริมหลักสิทธิเสรีภาพ ($\bar{X} = 2.86$, S.D. = 0.88) และ 3. การส่งเสริมหลักความเสมอภาค ($\bar{X} = 2.83$, S.D. = 0.86)

2. ความสัมพันธ์ระหว่างหลักการบริหารนิยธรรมกับวัฒนธรรมทางการเมืองแบบมีส่วนร่วมในระบอบประชาธิปไตยของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลไหล่หิน อำเภอกะเคา จังหวัดลำปาง พบว่า หลักการบริหารนิยธรรมมีความสัมพันธ์กับวัฒนธรรมทางการเมืองแบบมีส่วนร่วมในระบอบประชาธิปไตยของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลไหล่หิน อำเภอกะเคา จังหวัดลำปาง โดยภาพรวมมีความสัมพันธ์กันในเชิงบวก ในระดับน้อย ($R = 0.267^{**}$) จึงยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้ สอดคล้องกับงานวิจัยของอัจฉราวรรณ ไชยะเขียว (2566) ผลการวิจัยพบว่า ด้านทัศนคติทางการเมืองและอุดมการณ์ทางการเมืองมีความสำคัญต่อการผลักดันและเสริมสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองที่ดี โดยการนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในการเสริมสร้างวัฒนธรรมทางการเมือง มุ่งเน้นให้ประชาชนยึดมั่นในคุณธรรม จริยธรรม และการเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของกันและกัน แม้จะมีความคิดเห็นหรือจุดยืนทางการเมืองที่แตกต่างกันก็ตาม ควบคู่ไปกับการรู้จักประนีประนอม ลดความขัดแย้ง และสร้างความรู้สึกร่วมกันดีต่อกันในสังคม อันเป็นแนวทางสำคัญในการส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม นอกจากนี้ ยังสะท้อนให้เห็นว่าการพัฒนาความรู้และความเข้าใจทางพระพุทธศาสนา สามารถช่วยเสริมสร้างทัศนคติที่ดีต่อสังคมและการเมือง ทำให้ประชาชนเกิดความตระหนักในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ เคารพกฎกติกาของสังคม และพร้อมเปิดพื้นที่สำหรับการมีส่วนร่วมของประชาชนทุกภาคส่วน ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาวัฒนธรรมทางการเมืองที่เข้มแข็งและยั่งยืนต่อไปในอนาคต

3. การเสริมสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองแบบมีส่วนร่วมในระบอบประชาธิปไตยโดยการประยุกต์ตามหลักพุทธธรรมของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลไหล่หิน อำเภอกะเคา จังหวัดลำปาง พบว่า 1. ด้านหมั่นประชุมกันเนืองนิตย์ ด้วยการรวมตัวปรึกษาหารืออย่างสม่ำเสมอ 2. ด้านพร้อมเพรียงกันประชุม ด้วยการมีเป้าหมายร่วมกันทำเพื่อประโยชน์ส่วนรวม และการเคารพที่ประชุมและผู้เข้าร่วมประชุม 3. ด้านไม่บัญญัติสิ่งที่ยังไม่บัญญัติ ด้วยการส่งเสริมกฎหมายหรือระเบียบชุมชนที่ชอบธรรม 4. ด้านสักการะ เคารพ นับถือ บูชาท่านผู้ใหญ่ทั้งหลาย ด้วยการให้เกียรติรับฟังประสบการณ์ของผู้สูงอายุในชุมชน 5. ด้านไม่ข่มขืน บังคับปกครองสตรีทั้งหลาย ด้วยการให้เกียรติและไม่ละเมิดสิทธิสตรี และการส่งเสริมบทบาทของกลุ่มสตรีในชุมชน 6. ด้านสักการะ เคารพนับถือ บูชาต่อปูชนียสถานทั้งหลาย ด้วยการสร้างความรู้สึกร่วมกันเป็นเจ้าของและหวงแหนชุมชน 7. ด้านการอารักขา ค้ำครอง ป้องกันธรรมแก่นักบวช ด้วยการสร้างกลไกการคัดเลือกและสนับสนุนคนดีให้เป็นผู้นำ สอดคล้องกับงานวิจัยของกำพล ศรีโท (2566) ผลการวิจัยพบว่า การประยุกต์หลักการบริหารนิยธรรม 7 มีลักษณะดังนี้ 1. ด้านรักสันติภาพ ชัดเจนจิตใจอยู่เสมอ ได้แก่ การรู้จักขัดเกลาจิตใจ ให้รักความสงบ 2. ด้านพร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม ได้แก่ ความเป็นระเบียบ เรียบร้อย การตรงต่อเวลา 3. ด้านปฏิบัติตามกฎข้อบังคับ ได้แก่ การเคารพกติกา กฎเกณฑ์ทางสังคม และเคารพต่อกฎหมาย 4. ด้านตั้งใจสนับสนุนคนดีและปกป้องคนดี ส่งเสริมคนดี ได้แก่ การส่งเสริมคนดีให้ทำในสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม 5. ด้านไม่ลู่แก่อำนาจความอยากความเห็นแก่ตัว ได้แก่ ผู้นำหรือผู้ที่มีอำนาจต้องปฏิบัติตนให้ถ้าเป็นแบบอย่างที่ดี และ 6. ด้านเคารพนับถือผู้ใหญ่ ได้แก่ การเคารพนับถือผู้ใหญ่จะต้องกระทำด้วยความนอบน้อม

องค์ความรู้ใหม่

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ใหม่

จากภาพที่ 1 สรุปองค์ความรู้ที่ได้สังเคราะห์จากการวิจัยซึ่งได้สังเคราะห์ส่วนสำคัญที่เป็นองค์ความรู้เฉพาะจากการวิจัยดังนี้

แลกเปลี่ยน การเสริมสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองแบบมีส่วนร่วมในระบอบประชาธิปไตยของประชาชนนั้น หัวใจสำคัญคือ การแลกเปลี่ยนที่เปิดกว้างและสร้างสรรค์ การแลกเปลี่ยนนี้ไม่ใช่แค่การสื่อสารทางเดียว ซึ่งได้นำหลักอภิธานิธรรมมาใช้สนับสนุนด้วยหลักหมั่นประชุมกันเนืองนิตย์ และพร้อมเพรียงกันประชุมเพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนอย่างต่อเนื่องอันนำไปสู่การเกิดความรู้และความเข้าใจทางการเมือง

เคารพ การเสริมสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองแบบมีส่วนร่วมในระบอบประชาธิปไตยของประชาชนนั้น การเคารพเป็นรากฐานสำคัญที่จะทำให้การมีส่วนร่วมนั้นมีความหมายและยั่งยืน ซึ่งได้นำหลักอภิธานิธรรมมาใช้สนับสนุนด้วยหลักไม่บัญญัติสิ่งที่ยังไม่บัญญัติ สักระยะเคารพบูชาท่านผู้ใหญ่ และไม่ข่มขืน บังคับปกครองสตรีทั้งหลาย เพื่อให้เกิดการยอมรับว่าทุกคนมีสิทธิและเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นทางการเมือง

เสมอภาค การเสริมสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองแบบมีส่วนร่วมในระบอบประชาธิปไตยของประชาชน ความเสมอภาค ซึ่งได้นำหลักอภิธานิธรรมมาใช้สนับสนุนด้วยหลักสักระยะ เคารพ บูชาท่านผู้ใหญ่และไม่ข่มขืน บังคับปกครองสตรีทั้งหลาย การบรรลุซึ่งความเสมอภาคอย่างแท้จริงในระบอบประชาธิปไตยของประชาชนไม่ใช่เรื่องง่าย แต่เป็นรากฐานสำคัญที่จะทำให้วัฒนธรรมทางการเมืองแบบมีส่วนร่วมเข้มแข็งและยั่งยืน

รักษา นอกจากการส่งเสริมสิทธิและโอกาสแล้ว การรักษาคนดีและสถานที่สำคัญก็เป็นรากฐานที่ไม่อาจละเลยได้ ซึ่งได้นำหลักการบริหารนิยธรรมมาใช้สนับสนุนด้วยหลักเคารพนับถือบูชาต่อปูชนียสถานและการอารักขา ค้ำครอง ป้องกันธรรมแก่นักบวช การรักษาคนดีและสถานที่สำคัญให้คงอยู่และมีบทบาทในสังคมประชาธิปไตย เมื่อคนดีได้รับการส่งเสริมและปกป้อง และสถานที่สำคัญได้รับการดูแลรักษาอย่างดี

สรุปและข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. เทศบาลบาลตำบลไหล่นาคควรส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมให้ประชาชนในการปฏิบัติอย่างซื่อสัตย์ตรงไปตรงมาโดยการจัดให้มีมธรรมะหรือจริยธรรมคุณธรรม
2. เทศบาลบาลตำบลไหล่นาคควรส่งเสริมความรู้และความเข้าใจในการปฏิบัติตามระเบียบและข้อบังคับของกฎหมายที่มีผลบังคับใช้
3. เทศบาลบาลตำบลไหล่นาคควรสนับสนุนให้มีการจัดเผยแพร่การประชุมสภาเทศบาลและการประชุมกิจการต่าง ๆ เพื่อความเสมอภาคในการมีส่วนร่วมทางการเมือง
4. เทศบาลบาลตำบลไหล่นาคควรส่งเสริมให้เกิดความรู้ในการเคารพสถานที่ที่เป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้เกิดการปฏิบัติตามอย่างถูกต้องและเหมาะสม
5. เทศบาลบาลตำบลไหล่นาคควรส่งเสริมความรู้ในการเข้าร่วมการเมืองอย่างสร้างสรรค์ และอยู่ภายใต้ระเบียบข้อบังคับ
6. เทศบาลบาลตำบลไหล่นาคควรส่งเสริมการปลูกฝังจิตสำนึกและสร้างความเข้าใจในหลักประชาธิปไตยให้กับคนรุ่นใหม่

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

1. เทศบาลบาลตำบลไหล่นาคควรมีการจัดให้มีมธรรมะหรือจริยธรรมคุณธรรมเพื่อปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมให้ประชาชนในการปฏิบัติอย่างซื่อสัตย์ตรงไปตรงมา
2. เทศบาลบาลตำบลไหล่นาคควรประชาสัมพันธ์ที่หลากหลายเพื่อให้ความรู้และความเข้าใจในการปฏิบัติตามระเบียบและข้อบังคับของกฎหมายที่มีผลบังคับใช้
3. เทศบาลบาลตำบลไหล่นาคควรเปิดโอกาสให้ประชาชนในการเข้าถึงเวทีสาธารณะผ่านการเผยแพร่การประชุมต่าง ๆ ของเทศบาล
4. เทศบาลบาลตำบลไหล่นาคควรจัดทำข้อมูลชุมชนเพื่อให้ประชาชนเกิดความรู้ในการเคารพสถานที่ที่เป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้เกิดการปฏิบัติตามอย่างถูกต้องและเหมาะสม
5. เทศบาลบาลตำบลไหล่นาคควรมีการจัดกิจกรรมรณรงค์ทางการเมืองอย่างสร้างสรรค์และอยู่ภายใต้ระเบียบข้อบังคับถือเป็นส่งเสริมวัฒนธรรมทางการเมืองที่ดีอยู่เสมอ

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาวัฒนธรรมทางการเมืองแบบมีส่วนร่วมในระบอบประชาธิปไตยของประชาชนในอำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง
2. ควรศึกษาเกี่ยวกับอิทธิพลที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองตามหลักประชาธิปไตยของประชาชนในอำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง
3. ควรศึกษาหลักพุทธธรรมอื่น ๆ ที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการส่งเสริมวัฒนธรรมทางการเมืองแบบมีส่วนร่วมในระบอบประชาธิปไตยของประชาชนในอำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง

เอกสารอ้างอิง

- กำพล ศรีโท. (2566). รูปแบบการส่งเสริมวัฒนธรรมทางการเมืองแบบมีส่วนร่วมในระบอบประชาธิปไตยของประชาชนจังหวัดนนทบุรี (ดุชนิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- จิตรกร ละออศรี. (2564). การสร้างจิตสำนึกทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยของเยาวชนในเทศบาลเมืองไธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา (สารนิพนธ์ปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- เทศบาลตำบลไหลหิน. (2567). นโยบาย 4 ปี เทศบาลตำบลไหลหิน คำแถลงนโยบายของนายกเทศมนตรีตำบลไหลหิน นายมงคล แผ่นคำ แถลงต่อสภาเทศบาลตำบลไหลหิน วันที่ 12 พฤษภาคม 2564. สืบค้นเมื่อ 29 กันยายน 2567 จาก <https://shorturl.asia/j7Q8d>.
- บุญอริ ยีหมะ. (2552). ความรู้เบื้องต้นทางรัฐศาสตร์. สงขลา: พิมพ์ลักษณ์.
- พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ รุตญาโณ). (2535). ธรรมาธิปไตย. กรุงเทพฯ: กรมการศาสนา.
- สำนักงานคณะกรรมการเลือกตั้งจังหวัดลำปาง. (2568). ประกาศผลการนับคะแนนเลือกตั้งนายกและสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนจังหวัดลำปาง. สืบค้นเมื่อ 8 มีนาคม 2568 จาก <https://www.ect.go.th/Lampang/>.
- อมร รักษาสัตย์ และคณะ. (2543). ประชาธิปไตย อุดมการณ์หลักการและแบบอย่างการปกครองหลายประเทศ. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อัจฉราวรรณ ไชยะเขียว. (2566). การเสริมสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยของนักศึกษาระดับปริญญาตรีในจังหวัดนครสวรรค์ (ดุชนิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- Yamane, T. (1973). Statistics : An Introductory Analysis (3rd ed.). New York: Harper and Row.

แนวทางการพัฒนาคุณลักษณะพลเมืองศตวรรษที่ 21 บนฐานประชาธิปไตย :
กรณีศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา
DEVELOPMENT GUIDELINES FOR 21ST-CENTURY CITIZENSHIP CHARACTERISTICS
BASED ON DEMOCRACY: A CASE STUDY OF SONGKHLA RAJABHAT UNIVERSITY

เฉลิมศักดิ์ บุญนำ^{1*}, สุนิสา เชาวนเมธากิจ², สุชาดา สุวรรณคำ³

Chaleomsak Bunnam^{1*}, Sunisa Chaomatagit², Suchada Suwankum³

¹วิทยาลัยนวัตกรรมและการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา

¹College of Innovation and Management, Songkhla Rajabhat University

²คณะศึกษาศาสตร์และศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยหาดใหญ่

²Faculty of Education and Liberal Arts, Hatyai University

³คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยหาดใหญ่

³Hatyai Business School, Hatyai University

*Corresponding Author E-mail: chaleomsak.bu@skru.ac.th

Received January 18, 2026; Revised April 2, 2026; Accepted April 9, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. ศึกษาคุณลักษณะและทักษะในศตวรรษที่ 21 ในบริบทสังคมไทย และสังคมโลกบนฐานแนวคิดประชาธิปไตย และ 2. เสนอแนวทางการพัฒนาคุณลักษณะและทักษะในศตวรรษที่ 21 เพื่อสร้างพลเมืองเข้มแข็งบนฐานประชาธิปไตยของมหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา โดยเก็บข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้ให้ข้อมูลหลัก 1. ผู้เชี่ยวชาญที่มีความรู้ความสามารถด้านการสอนและพัฒนาผู้เรียนทางด้านรัฐศาสตร์ จำนวน 18 คน และ 2. นักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา จำนวน 12 คน และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาคุณลักษณะและทักษะสำคัญของนักศึกษาในศตวรรษที่ 21 เพื่อสร้างพลเมืองเข้มแข็งต้องอาศัยกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมและเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ (Learner-Centered) โดยการจัดการเรียนรู้พัฒนาผู้เรียนให้มีทักษะการคิดวิเคราะห์ การสื่อสารระหว่างวัฒนธรรม ความรู้เท่าทันสื่อ ดิจิทัล ความร่วมมือ และความรับผิดชอบต่อสังคม ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของพลเมืองโลก นอกจากนี้ การสร้างระบบ “SKRU DNA” ที่หลอมรวมค่านิยมของความเป็นไทยเข้ากับคุณลักษณะสากล ถือเป็นแนวทางที่ส่งเสริมให้นักศึกษาเป็นพลเมืองที่มีรากเหง้าและพร้อมเชื่อมโยงกับโลกอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: คุณลักษณะศตวรรษที่ 21, พลเมืองโลก, ประชาธิปไตย, อัตลักษณ์นักศึกษา

Abstract

This research article aimed to 1. study the characteristics and 21st-century skills in the context of Thai society and global society based on democratic concepts, and 2. propose guidelines for developing 21st-century characteristics and skills to create strong citizens based on democracy of Songkhla Rajabhat University. Data were collected through in-depth interviews with key informants: 1. 18 experts who have knowledge and expertise in teaching

and developing learners in the field of political science, and 2. 12 students of Songkhla Rajabhat University. Data were analyzed using content analysis.

The research results found that the development of important characteristics and skills of students in the 21st century to create strong citizens requires a participatory learning process and a learner-centered approach. Learning management develops learners to have analytical thinking skills, intercultural communication, digital literacy, collaboration, and social responsibility, which are the core of global citizenship. In addition, the creation of the “SKRU DNA” system, which integrates Thai values with universal characteristics, is an approach that promotes students to become citizens who have roots and are ready to connect with the world sustainably.

Keywords: 21st-Century Characteristics, Global Citizenship, Democracy, Student Identity

บทนำ

การเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกในศตวรรษที่ 21 ส่งผลให้แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาความเป็นพลเมืองมีความสำคัญเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากสังคมปัจจุบันเป็นสังคมที่มีความซับซ้อน เชื่อมโยงกันในระดับโลกและขับเคลื่อนด้วยเทคโนโลยีดิจิทัล ทำให้ประชาชนจำเป็นต้องมีทักษะและคุณลักษณะที่มากกว่าความรู้ทางวิชาการเพียงอย่างเดียว องค์การ UNESCO (2023) ได้เสนอว่า การพัฒนาคนในศตวรรษที่ 21 ต้องให้ความสำคัญกับการสร้างพลเมืองที่มีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ การสื่อสาร การใช้เทคโนโลยีอย่างมีความรับผิดชอบ และการอยู่ร่วมกันในสังคมที่มีความหลากหลาย ขณะที่ OECD (2023) ระบุว่า สมรรถนะของพลเมือง (Citizenship Competencies) เป็นพื้นฐานสำคัญของการพัฒนาประชาธิปไตยและการอยู่ร่วมกันในสังคมสมัยใหม่ โดยพลเมืองต้องมีความสามารถในการใช้เหตุผล การเคารพสิทธิของผู้อื่น และการมีส่วนร่วมในประเด็นสาธารณะอย่างสร้างสรรค์ นอกจากนี้ World Economic Forum (2024) ยังได้เน้นว่า ทักษะสำคัญของโลกอนาคต ได้แก่ การคิดเชิงวิพากษ์ การแก้ปัญหาเชิงซับซ้อน การทำงานร่วมกับผู้อื่น และการเรียนรู้ตลอดชีวิต นอกจากนี้ กรอบสมรรถนะหลักของคนไทยยังเน้นให้ประชาชนมีความรับผิดชอบต่อสังคม เข้าใจหลักประชาธิปไตย (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2566) นอกจากนี้ การพัฒนาพลเมืองในศตวรรษที่ 21 ยังต้องเน้นการเรียนรู้ที่ทำให้บุคคลสามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลง (กิตติพงษ์ เพียรพิทักษ์, 2566)

สถาบันอุดมศึกษามีบทบาทสำคัญในการพัฒนาพลเมือง เนื่องจากเป็นช่วงเวลาที่ยุโรปกำลังก้าวเข้าสู่การเป็นสมาชิกของสังคมอย่างเต็มรูปแบบ มหาวิทยาลัยจึงไม่ได้มีหน้าที่เพียงผลิตบัณฑิตให้มีความรู้ทางวิชาชีพ แต่ต้องพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะของพลเมืองที่มีคุณภาพ สามารถใช้เหตุผล มีจิตสาธารณะและมีความรับผิดชอบต่อสังคม อย่างไรก็ตาม การพัฒนาพลเมืองในสถาบันอุดมศึกษาจำเป็นต้องคำนึงถึงบริบทของสถาบัน โดยเฉพาะมหาวิทยาลัยราชภัฏซึ่งมีพันธกิจสำคัญในการพัฒนาท้องถิ่น และมีนักศึกษาที่มาจากบริบททางสังคมและเศรษฐกิจที่หลากหลาย ซึ่งมหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลาเป็นสถาบันอุดมศึกษาที่มีบทบาทในการพัฒนาชุมชนในพื้นที่ภาคใต้ ซึ่งมีความหลากหลายทางวัฒนธรรม ภาษา และศาสนา การพัฒนานักศึกษาให้มีคุณลักษณะของพลเมืองในศตวรรษที่ 21 จึงต้องคำนึงถึงทั้งความเป็นสากลและอัตลักษณ์ท้องถิ่น ข้อมูลจากการประเมินภายในพบว่านักศึกษายังมีข้อจำกัดในด้านทักษะการคิดเชิงวิพากษ์ การใช้ภาษาอังกฤษ และการใช้เทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้ ซึ่งเป็นทักษะสำคัญของพลเมืองในโลกปัจจุบัน (มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา, 2567) ปัญหาดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า การพัฒนาความเป็นพลเมืองยังต้องการแนวทางที่เหมาะสมกับบริบทของสถาบัน

จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่า งานวิจัยส่วนใหญ่เกี่ยวกับทักษะศตวรรษที่ 21 มักเน้นด้านการเรียนรู้หรือทักษะการทำงาน แต่ยังมีงานวิจัยจำนวนน้อยที่ศึกษาการพัฒนาคุณลักษณะพลเมืองศตวรรษที่ 21 บนฐานประชาธิปไตยโดยเฉพาะในบริบทของมหาวิทยาลัยราชภัฏที่มีการกิจด้านการพัฒนาท้องถิ่น และยังขาดกรอบแนวคิดที่บูรณาการระหว่างทักษะศตวรรษที่ 21 ความเป็นพลเมือง และบริบทของสถาบันอุดมศึกษา ยังไม่มีการศึกษาแนวทางที่ชัดเจนในการพัฒนาคุณลักษณะและทักษะพลเมืองศตวรรษที่ 21 บนฐานประชาธิปไตย ที่สอดคล้องกับบริบทของมหาวิทยาลัยราชภัฏ โดยจากการวิจัยเรื่องแนวทางการพัฒนาคุณลักษณะพลเมืองศตวรรษที่ 21 บนฐานประชาธิปไตย กรณีศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา จึงมีความสำคัญในการศึกษาคุณลักษณะและทักษะที่จำเป็น และเสนอแนวทางที่เหมาะสมกับบริบทของสถาบัน เพื่อสร้างพลเมืองที่มีคุณภาพ สามารถดำรงชีวิตในสังคมประชาธิปไตย และปรับตัวได้ในโลกศตวรรษที่ 21 ได้อย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาคุณลักษณะและทักษะในศตวรรษที่ 21 ในบริบทสังคมไทยและสังคมโลกบนฐานแนวคิดประชาธิปไตยของมหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา
2. เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาคุณลักษณะและทักษะในศตวรรษที่ 21 เพื่อสร้างพลเมืองเข้มแข็งบนฐานประชาธิปไตยของมหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ที่มุ่งสร้างองค์ความรู้เชิงอธิบายและเชิงพัฒนา เพื่อสะท้อนสถานการณ์ คุณลักษณะและทักษะสำคัญในศตวรรษที่ 21 ของพลเมืองในบริบทสังคมไทยและสังคมโลกบนฐานแนวคิดประชาธิปไตย

2. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ 1. ผู้เชี่ยวชาญที่มีความรู้ความสามารถด้านการสอนและพัฒนาผู้เรียนทางด้านรัฐศาสตร์ สังคมศาสตร์ จำนวน 18 คน โดยมีหลักเกณฑ์การคัดเลือกจากผู้ให้สัมภาษณ์แบบโกลบอล (Snowball Sampling) มีประสบการณ์การทำงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาพลเมือง ไม่น้อยกว่า 5 ปีขึ้นไป และมีความสามารถในการบริหารงาน การสอน การทำกิจกรรมการพัฒนาเด็กเยาวชน ประกอบด้วย มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์มหาวิทยาลัยแม่โจ้ มหาวิทยาลัยพะเยา และมหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา และ 2. นักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา จำนวน 12 คน โดยมีหลักเกณฑ์การคัดเลือกนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา กำลังศึกษาในปีการศึกษา 2567 และเป็นนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลาที่ผ่านการเข้าร่วมอบรมการพัฒนาปฏิบัติทักษะพลเมืองยุคใหม่

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured) เครื่องมือวิจัยมีการตรวจสอบคุณภาพของแบบสัมภาษณ์จากผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 ท่าน คือ รองศาสตราจารย์ ดร.อัศกร ไชยพงษ์ อดีตคณบดีคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เก็ถกตา บุญปรากฏ สังกัดคณะศึกษาศาสตร์และศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยหาดใหญ่ และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อิศรภรณ์ รินโธสง สังกัดคณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ พิจารณาด้านเนื้อหา ด้านภาษา วิเคราะห์หาค่าดัชนีความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity Index : CVI) มีค่าเท่ากับ 1.0

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยนี้มีเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยอธิบายวัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ต่อการเสริมสร้างและพัฒนาความเป็นพลเมืองไทย และนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา ใช้ระยะเวลาเก็บข้อมูล 5 เดือน การสัมภาษณ์ครั้งละ 40 นาที มีการบันทึกเสียง ผู้วิจัยให้ความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพิทักษ์สิทธิของผู้ให้ข้อมูลผู้วิจัยยืนยันถึงการรักษาความลับของข้อมูล ผลการวิเคราะห์จะนำเสนอในลักษณะภาพรวม โดยโครงการนี้ได้รับอนุมัติจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ ภายใต้รหัส SCPHYLIRB-2567/181

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์ข้อมูลตามประเด็นวัตถุประสงค์ด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยผู้วิจัยนำข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม ศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้องมาถอดความอย่างเป็นระบบ แล้วทำการอ่านทบทวนหลายครั้งเพื่อทำความเข้าใจสาระสำคัญ จากนั้นจึงกำหนดรหัสข้อมูล (Coding) จัดหมวดหมู่ และเชื่อมโยงประเด็นที่มีความสัมพันธ์กัน เพื่อนำไปสู่การสังเคราะห์ข้อค้นพบให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อให้ผลการวิจัยมีความถูกต้องและน่าเชื่อถือ ผู้วิจัยใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) โดยตรวจสอบความสอดคล้องของข้อมูลจากแหล่งข้อมูลที่แตกต่างกัน ได้แก่ ผู้ให้ข้อมูลหลายกลุ่ม วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลหลายรูปแบบ และการเปรียบเทียบกับข้อมูลจากเอกสารหรือหลักฐานที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งตรวจสอบความสมเหตุสมผลของข้อสรุปก่อนนำเสนอผลการวิจัย

ผลการวิจัย

คุณลักษณะและทักษะของพลเมืองในศตวรรษที่ 21 ตามกรอบแนวคิดของการวิจัยของมหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา พบว่า การพัฒนาพลเมืองให้มีคุณภาพจำเป็นต้องมุ่งเน้นทั้งด้านความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะ ด้านจิตสำนึกที่สอดคล้องกับบริบทของสังคมประชาธิปไตย และการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกในยุคดิจิทัล โดยเฉพาะการเสริมสร้างความตระหนักในสิทธิหน้าที่ ความรับผิดชอบ และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักยังสะท้อนว่า การปลูกฝังคุณลักษณะและทักษะสำคัญหลายประการเพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนตามอัตลักษณ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา

คณะผู้วิจัยมีการนำเสนอผลการวิจัยที่ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้ให้ข้อมูลหลักสำคัญ ศึกษาจากเอกสารสำคัญต่าง ๆ และนำเสนอผลการวิจัยสาระสำคัญตามลำดับวัตถุประสงค์การวิจัย ดังต่อไปนี้

1. คุณลักษณะและทักษะสำคัญในศตวรรษที่ 21 ในบริบทสังคมไทยและสังคมโลกบนฐานแนวคิดประชาธิปไตยของมหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา

ความเป็นพลเมืองมิได้เป็นเพียงสถานะทางกฎหมายหรือบทบาทที่ถูกกำหนดโดยรัฐ หากแต่เป็นกระบวนการทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปตามโครงสร้างอำนาจ ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี และบริบททางการเมือง เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมทั้งในระดับชาติและระดับโลก โดยเฉพาะในศตวรรษที่ 21 ซึ่งเป็นยุคของดิจิทัลวิถีชีวิต และสังคมเครือข่ายไร้พรมแดน

1.1 ความเป็นพลเมืองจากอดีต พลเมืองในฐานะ “ผู้ใต้ปกครอง” ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่าในอดีตความเป็นพลเมืองทั้งในบริบทสังคมไทยและสังคมโลกมีลักษณะเป็น ความสัมพันธ์เชิงอำนาจแบบบนลงล่าง โดยรัฐหรือผู้ปกครองทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางในการกำหนดทิศทางการพัฒนา ในบริบทสังคมไทยความเป็นพลเมืองในอดีตถูกหล่อหลอมภายใต้โครงสร้างสังคมแบบลำดับชั้น ซึ่งเน้นความจงรักภักดี ความเชื่อฟังมากกว่าการตั้งคำถามหรือการแสดงความคิดเห็นเชิงวิพากษ์ ผลการศึกษาพบว่า ในศตวรรษที่ 21 ความเป็น

พลเมืองได้เปลี่ยนแปลงอย่างมีนัยสำคัญจากอิทธิพลของโลกาภิวัตน์ (Globalization) ดิจิทัลภิวัตน์ (Digitalization) และเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร พลเมืองในโลกปัจจุบันสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารแสดงความคิดเห็น ส่งผลให้บทบาทของพลเมืองเปลี่ยนจากผู้รับนโยบายไปสู่ผู้ร่วมสร้างสังคมอย่างชัดเจน

1.2 คุณลักษณะสำคัญของพลเมืองในศตวรรษที่ 21 บนฐานแนวคิดประชาธิปไตยในบริบทสังคมไทยและสังคมโลกของมหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา ผลการวิจัยพบว่า การเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์โลกในศตวรรษที่ 21 ได้ทำให้แนวคิดเรื่อง “พลเมืองที่มีคุณภาพ” ไม่สามารถอธิบายได้ด้วยกรอบคุณลักษณะเชิงหน้าที่หรือเชิงกฎหมายเพียงอย่างเดียว หากแต่ต้องพิจารณาคุณลักษณะเชิงคุณค่า (Value-based Attributes) ที่เชื่อมโยงกับหลักประชาธิปไตย สิทธิมนุษยชน และความรับผิดชอบต่อสังคม

1.2.1 จิตสำนึกประชาธิปไตย (Democratic Consciousness) ผลการวิจัยพบว่า จิตสำนึกประชาธิปไตย เป็นคุณลักษณะพื้นฐานของพลเมืองในศตวรรษที่ 21 ซึ่งสะท้อนผ่านความเข้าใจในหลักเสรีภาพ ความเสมอภาค และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ พลเมืองที่มีจิตสำนึกประชาธิปไตยจะตระหนักว่า เสรีภาพของตนต้องดำรงอยู่ควบคู่กับเสรีภาพของผู้อื่น ดังตัวอย่างคำสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลหลักสำคัญที่ได้กล่าวไว้ว่า

“...การเป็นพลเมืองในสังคมประชาธิปไตยต้องเข้าใจว่า ทุกคนมีสิทธิเท่าเทียมกัน แต่ต้องเคารพความคิดเห็นของคนอื่นด้วย เพราะสังคมจะอยู่ร่วมกันได้ต้องมีความอดทนและยอมรับความแตกต่าง การใช้เสรีภาพต้องอยู่บนพื้นฐานของความรับผิดชอบต่อส่วนรวม...” (ผู้เชี่ยวชาญการพัฒนาพลเมือง มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา คนที่ 1 (2567, 2 ธันวาคม)

1.2.2 ความรับผิดชอบต่อสังคมและส่วนรวม (Social and Civic Responsibility) ผลการวิจัยพบว่า พลเมืองในศตวรรษที่ 21 ต้องมีคุณลักษณะด้านความรับผิดชอบต่อสังคมมากกว่าการรับผิดชอบต่อตนเอง โดยเฉพาะในยุคดิจิทัล ในบริบทสังคมโลกความรับผิดชอบต่อพลเมืองขยายไปสู่ประเด็นระดับโลก เช่น การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ดังตัวอย่างคำสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลหลักสำคัญที่ได้กล่าวไว้ว่า

“...ปัจจุบันการเป็นพลเมืองไม่ได้หมายถึงการทำหน้าที่เพื่อตัวเองเท่านั้น แต่ต้องคิดถึงสังคมส่วนรวมด้วย ไม่ว่าจะเป็นเรื่องสิ่งแวดล้อม การช่วยเหลือคนที่ด้อยโอกาส หรือการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในโลกที่เชื่อมต่อกันตลอดเวลา...” (ผู้เชี่ยวชาญการพัฒนาพลเมือง มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา คนที่ 2 (2567, 2 ธันวาคม)

1.2.3 ความตระหนักรู้ในฐานะพลเมืองโลก (Global Citizenship Awareness) ผลการวิจัยพบว่า แนวคิดเรื่องพลเมืองโลก ได้กลายเป็นคุณลักษณะสำคัญของพลเมืองในศตวรรษที่ 21 พลเมืองต้องตระหนักว่า ปัญหาหลายประการในโลกปัจจุบันเป็นปัญหาที่เชื่อมโยงข้ามพรมแดน เช่น วิกฤตสิ่งแวดล้อม โรคระบาด ดังตัวอย่างคำสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลหลักสำคัญที่ได้กล่าวไว้ว่า

“...การเป็นพลเมืองในศตวรรษที่ 21 ต้องคิดให้กว้าง มองเห็นว่าการกระทำของเรามีผลต่อคนในประเทศอื่นด้วย จึงต้องมีความรับผิดชอบต่อในฐานะพลเมืองของโลก ไม่ใช่เฉพาะของประเทศตนเองเท่านั้น...” (ผู้เชี่ยวชาญการพัฒนาพลเมือง มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี คนที่ 3 (2567, 20 พฤศจิกายน)

1.3 ทักษะสำคัญในศตวรรษที่ 21 ของพลเมืองในบริบทสังคมไทยและสังคมโลกบนฐานแนวคิดประชาธิปไตย ผลการวิจัยพบว่า ในศตวรรษที่ 21 การเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพไม่อาจพึ่งพาเพียงคุณลักษณะเชิงคุณค่าเพียงอย่างเดียว ต้องอาศัยทักษะสำคัญที่ช่วยให้พลเมืองสามารถแปลงคุณค่าและจิตสำนึกประชาธิปไตยไปสู่การปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวัน ทักษะสำคัญในศตวรรษที่ 21 ของพลเมือง สามารถพัฒนา “ควบคู่กับหลักประชาธิปไตย” เพื่อให้เกิดการใช้ทักษะอย่างมีจริยธรรมและรับผิดชอบต่อสังคม

1.3.1 ทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณและการแก้ปัญหา (Critical Thinking and Problem Solving) ผลการวิจัยพบว่า การคิดอย่างมีวิจารณญาณเป็นทักษะพื้นฐานที่สำคัญที่สุดของพลเมืองในศตวรรษที่ 21 โดยเฉพาะในยุคที่ข้อมูลมีปริมาณมากและมีความหลากหลายทั้งข้อมูลจริง ข้อมูลบิดเบือน ดังตัวอย่างคำสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลหลักสำคัญที่ได้กล่าวไว้ว่า

“...ทักษะการคิดเชิงวิพากษ์และการแก้ปัญหาเป็นสิ่งจำเป็นในโลกปัจจุบัน นักศึกษาควรได้รับการฝึกให้กล้าคิด กล้าถาม และกล้าแสดงความคิดเห็นอย่างมีเหตุผล...” (ผู้เชี่ยวชาญการพัฒนาพลเมือง มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ คนที่ 4 (2567, 20 ธันวาคม)

1.3.2 ทักษะด้านสารสนเทศ สื่อ และเทคโนโลยี (Information, Media, and Technology Literacy) ผลการศึกษาพบว่า การเปลี่ยนผ่านสู่สังคมดิจิทัลทำให้ทักษะด้านสารสนเทศและสื่อกลายเป็นทักษะสำคัญของพลเมืองประชาธิปไตยในศตวรรษที่ 21 พลเมืองต้องสามารถเข้าถึง วิเคราะห์ ประเมิน และใช้ข้อมูลข่าวสาร อย่างมีวิจารณญาณ เพื่อป้องกันการถูกครอบงำทางข้อมูลและการเผยแพร่ข้อมูลเท็จ ดังตัวอย่างคำสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลหลักสำคัญที่ได้กล่าวไว้ว่า

“...ทักษะดิจิทัลเป็นสิ่งจำเป็นในสังคมปัจจุบัน แต่ต้องใช้ควบคู่กับจริยธรรม นักศึกษาควรรู้จักเลือกใช้ข้อมูลที่ถูกต้อง และไม่เผยแพร่ข้อมูลที่ก่อให้เกิดความขัดแย้ง โดยเฉพาะในพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม...” (ผู้เชี่ยวชาญการพัฒนาพลเมือง มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา คนที่ 5 (2567, 2 ธันวาคม)

1.3.3 ทักษะชีวิต การปรับตัว และการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Life, Adaptability, and Lifelong Learning Skills) ผลการวิจัยพบว่า พลเมืองในศตวรรษที่ 21 ต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยีอย่างต่อเนื่อง ทักษะชีวิตและการเรียนรู้ตลอดชีวิตจึงเป็นทักษะที่ช่วยให้พลเมืองสามารถปรับตัวต่อสถานการณ์ที่ไม่แน่นอน และดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพ ดังตัวอย่างคำสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลหลักสำคัญที่ได้กล่าวไว้ว่า

“...นักศึกษาควรมีทักษะในการดำเนินชีวิต สามารถปรับตัวกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมได้ และต้องมีความพร้อมที่จะเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ อยู่ตลอดเวลา เพื่อให้สามารถใช้ชีวิตและทำงานได้อย่างมั่นคงในอนาคต...” (ผู้เชี่ยวชาญการพัฒนาพลเมือง มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย คนที่ 6 (2567, 30 ตุลาคม)

2. แนวทางการพัฒนาคุณลักษณะและทักษะในศตวรรษที่ 21 เพื่อสร้างพลเมืองเข้มแข็งบนฐานประชาธิปไตยของมหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา

การพัฒนาพลเมืองให้มีคุณลักษณะและทักษะสำคัญในยุคศตวรรษที่ 21 เพื่อความเข้มแข็ง โดยสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 ได้ส่งผลกระทบในวงกว้างต่อระบบเศรษฐกิจ สังคม และการศึกษาในระดับโลกและระดับท้องถิ่นอย่างไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อน ในบริบทของมหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา การเปลี่ยนผ่านจากภาวะวิกฤติสู่การฟื้นฟูจึงไม่ใช่เพียงการเยียวยาความเสียหายเท่านั้น แต่ยังเป็นโอกาสสำคัญในการสร้างรากฐานใหม่ของสังคมผ่านกระบวนการพัฒนานักศึกษาให้เป็นพลเมืองที่มีคุณลักษณะและทักษะสำคัญในศตวรรษที่ 21 อย่างแท้จริง โดยมีแนวทางการพัฒนาคุณลักษณะและทักษะในศตวรรษที่ 21 เพื่อสร้างพลเมืองเข้มแข็งบนฐานประชาธิปไตยของมหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา ดังนี้

2.1 แนวคิดการพัฒนาพลเมืองในโลกหลังโควิด-19 การฟื้นฟูหลังโควิด-19 ไม่อาจยึดติดกับแนวทางเดิมที่เน้นการฟื้นคืนสภาพสู่ภาวะก่อนวิกฤติ หากแต่ต้องเป็นการ “รื้อสร้าง” ความคิดและรูปแบบการดำเนินชีวิตใหม่ ซึ่งรวมถึงการปรับเปลี่ยนระบบการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับสังคมแห่งอนาคต นักศึกษาในมหาวิทยาลัยจึงต้องได้รับการส่งเสริมทั้งด้าน “คุณลักษณะภายใน” และ “ทักษะภายนอก” เพื่อสามารถ

เผชิญความท้าทายที่ซับซ้อนรอบด้าน คุณลักษณะที่ควรได้รับการปลูกฝัง เช่น ความมีจิตสาธารณะ ความรับผิดชอบ ต่อส่วนรวม ความเคารพในสิทธิมนุษยชน ส่วนทักษะภายนอกที่สำคัญในบริบทโลกาภิวัตน์ ได้แก่ ทักษะการคิด วิเคราะห์ การสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ การใช้เทคโนโลยีดิจิทัล

2.2 คุณลักษณะของพลเมืองที่พึงประสงค์ในศตวรรษที่ 21 คุณลักษณะที่จำเป็นในการพัฒนา นักศึกษาให้เป็น “พลเมืองในศตวรรษที่ 21” มีความเชื่อมโยงกับทั้งระดับท้องถิ่น ประเทศ และโลก โดยควร มีความสมดุลระหว่าง “การเป็นคนดีในชุมชน” กับ “การเป็นคนที่มีบทบาทเชิงสากล” ได้แก่ จิตสาธารณะ และจิตอาสา ความใส่ใจส่วนรวม ความเสียสละ และการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน มีความสามารถในการตัดสินใจอย่างมีจริยธรรม ความเคารพในสิทธิของผู้อื่น การยอมรับในความแตกต่างของเชื้อชาติ ศาสนา เพศ ความคิดเห็น การทำงานร่วมกับผู้อื่นในสังคมพหุวัฒนธรรม การตระหนักถึงบทบาทของตนเองในฐานะ สมาชิกของชุมชน ชาติ และโลก คุณลักษณะเหล่านี้จะเป็นฐานสำคัญในการสร้าง “ทุนมนุษย์” ที่มีคุณภาพ และสามารถขับเคลื่อนสังคมไปสู่ความยั่งยืนในระยะยาว คุณลักษณะพลเมืองใหม่บนฐานรากท้องถิ่น การออกแบบพลเมืองในศตวรรษที่ 21 ต้องมีความเชื่อมโยงกับอัตลักษณ์และภูมิปัญญาท้องถิ่นของนักศึกษา เช่น ผสมผสาน “กรอบพลเมืองโลก” เข้ากับ “ค่านิยมชุมชน” ปลูกฝังความภูมิใจในท้องถิ่นควบคู่กับความ เข้าใจโลกและทักษะสำคัญในยุคศตวรรษที่ 21 ทำให้พลเมืองต้องมี “ทักษะใหม่” ได้แก่ ทักษะการคิด วิเคราะห์และแก้ปัญหา ความสามารถในการประเมินสถานการณ์อย่างมีวิจารณญาณ วิเคราะห์ข้อมูล และ ตัดสินใจอย่างมีเหตุผล ทักษะการสื่อสาร มีจริยธรรม ทักษะความเป็นพลเมืองโลก

2.3 แนวทางพัฒนาในเชิงระบบ หลักสูตร บุคลากร และการบริหารจัดการ เพื่อให้การพัฒนา คุณลักษณะและทักษะเหล่านี้เกิดขึ้นได้จริง จำเป็นต้องออกแบบระบบการศึกษาใหม่ทั้งระบบใน 3 มิติหลัก ได้แก่ 1. หลักสูตรและการจัดการเรียนรู้ การเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะและทักษะสำคัญ การส่งเสริม การเรียนรู้แบบลงมือทำ 2. ครูและบุคลากรทางการศึกษา ครูเป็นกลไกสำคัญในการปลูกฝังคุณลักษณะและ ทักษะที่กล่าวมา จึงควรพัฒนาให้ครูมีความสามารถในการออกแบบการเรียนรู้ที่ใช้เทคโนโลยีเพื่อเป็นต้นแบบ ที่ดีทั้งในด้านวิชาชีพ และคุณธรรม มีทักษะในการประเมินผลแบบเน้นสมรรถนะจริง และ 3. การบริหาร จัดการศึกษา กระจายอำนาจการบริหารให้สถานศึกษามีความยืดหยุ่นในการดำเนินการส่งเสริมการมีส่วนร่วม ของชุมชน ใช้หลักธรรมาภิบาลในการบริหาร

สรุปได้ว่า การบูรณาการจนหล่อหลอมเป็นนักศึกษาที่มีคุณลักษณะและทักษะความเป็นพลเมืองที่ดี ของมหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา และสามารถส่งผลให้เป็นพลเมืองโลกที่มีคุณภาพด้วยความฉลาดทางปัญญา คุณธรรม จริยธรรม ความรับผิดชอบ และความสามัคคี (Smart – Kind – Responsible – United) ซึ่งสามารถ ส่งผลต่อการปฏิบัติตนและพัฒนาตนเองให้สามารถพัฒนาประเทศต่อไปในอนาคต

อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการวิจัย สามารถอภิปรายผลการศึกษาค้นคว้าได้ดังนี้

1. คุณลักษณะและทักษะในศตวรรษที่ 21 ในบริบทสังคมไทยและสังคมโลกบนฐานแนวคิด ประชาธิปไตยของมหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา ผลการศึกษาพบว่า คุณลักษณะของพลเมืองในศตวรรษที่ 21 ในบริบทสังคมไทยและสังคมโลกบนฐานแนวคิดประชาธิปไตย ประกอบด้วย จิตสำนึกประชาธิปไตย ความรับผิดชอบต่อสังคม การเคารพความแตกต่าง และความตระหนักรู้ในฐานะพลเมืองโลก ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า ความเป็นพลเมืองในยุคปัจจุบันมีความซับซ้อนมากกว่ายุคที่ผ่านมา เนื่องจากสังคมมีความเชื่อมโยงกันในระดับโลก และมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วจากเทคโนโลยีดิจิทัลและโลกาภิวัตน์ ส่งผลให้พลเมืองต้องมีทั้งคุณธรรม จริยธรรม และทักษะในการปรับตัวต่อสถานการณ์ใหม่ ผลการศึกษานี้สอดคล้องกับ Kartika & Ibrahim (2025)

ที่กล่าวว่า แนวคิดพลเมืองโลกในยุคแห่งความเปลี่ยนแปลงจำเป็นต้องพัฒนาบุคคลให้มีความตระหนักรู้ระดับโลก มีความรับผิดชอบต่อสังคม และสามารถมีส่วนร่วมในกระบวนการประชาธิปไตยได้อย่างสร้างสรรค์และสอดคล้องกับกลุติดา อุ่นจิตต์ และคณะ (2566) ระบุว่า สังคมไทยจะต้องมีเป้าหมายการพัฒนาไปสู่การทำให้เยาวชนไทยทุกคนให้มีสำนึกในการเป็นประชาธิปไตยสูง เพราะในอนาคตข้างหน้าเยาวชนไทยจะต้องเป็นผู้ที่มีบทบาทในการกำหนดอนาคตทิศทางของ ประเทศต่อไป

นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังพบว่า ทักษะสำคัญของพลเมืองในศตวรรษที่ 21 ได้แก่ การคิดอย่างมีวิจารณญาณ การสื่อสาร การทำงานร่วมกัน ทักษะด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ และการเรียนรู้ตลอดชีวิต ซึ่งเป็นทักษะที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตในสังคมดิจิทัลและสังคมประชาธิปไตย สอดคล้องกับ Cathrin et al. (2024) พบว่า การพัฒนาพลเมืองในยุคปัญญาประดิษฐ์ต้องส่งเสริมทั้งความรู้ด้านเทคโนโลยี จริยธรรม และความรับผิดชอบต่อสังคม ซึ่งสอดคล้องกับพิชญ์อนงค์ ผดุงศิลป์ไพโรจน์ และรวงทอง ภาพันธุ์ (2567) พบว่า การจัดการเรียนรู้ที่เน้นการทำงานร่วมกันและการสะท้อนคิด สามารถช่วยพัฒนาจิตสำนึกพลเมืองและความรับผิดชอบต่อสังคมของผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2. แนวทางการพัฒนาคุณลักษณะและทักษะในศตวรรษที่ 21 เพื่อสร้างพลเมืองเข้มแข็งบนฐานประชาธิปไตยของมหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา ผลการศึกษาพบว่า แนวทางการพัฒนาคุณลักษณะและทักษะของพลเมืองในมหาวิทยาลัยควรดำเนินการในลักษณะบูรณาการทั้งระบบ โดยต้องเชื่อมโยงหลักสูตร การจัดการเรียนรู้ กิจกรรมเสริมหลักสูตร และการมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง และสามารถนำหลักประชาธิปไตยไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ ผลการศึกษานี้สอดคล้องกับสุพัตรา ตันติจริยาพันธ์ และคณะ (2567) พบว่า การพัฒนาหลักสูตรเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยต้องเน้นการมีส่วนร่วมของผู้เรียน และเชื่อมโยงกับบริบทของชุมชน เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความตระหนักในบทบาทหน้าที่ของตนเอง สอดคล้องกับรัชพล ตุลยวิไลกุล และวัชรพงศ์ ศิริมาสกุล (2567) พบว่า การใช้สถานการณ์จำลองในการสอนวิชาพลเมืองสามารถช่วยพัฒนาทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณและส่งเสริมความเป็นพลเมืองได้อย่างมีประสิทธิภาพ

องค์ความรู้ใหม่

จากกระบวนการวิจัยเชิงสังเคราะห์และบูรณาการองค์ความรู้ โดยเริ่มจากการศึกษาทบทวนแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาทักษะและคุณลักษณะของผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 ควบคู่กับแนวคิดการสร้างความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยและการเป็นพลเมืองโลก จากนั้นจึงนำข้อมูลเชิงประจักษ์ที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม เช่น การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และการวิเคราะห์บริบทของมหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา มาสังเคราะห์ร่วมกันอย่างเป็นระบบ โดยกระบวนการดังกล่าวนำไปสู่การสกัดองค์ประกอบสำคัญที่สะท้อนทั้งทักษะ (Skills) คุณลักษณะ (Attributes) และจิตสำนึก (Mindset) ที่จำเป็นของนักศึกษาในยุคใหม่ก่อนจะพัฒนาเป็นกรอบแนวคิด “SKRU DNA” ซึ่งเปรียบเสมือนรหัสพันธุกรรมทางการศึกษาที่หล่อหลอมอัตลักษณ์ของผู้เรียนให้สอดคล้องกับบริบทท้องถิ่นควบคู่กับความเป็นสากล ทั้งนี้ องค์ประกอบของ SKRU DNA ยังได้รับการจัดระบบและเชื่อมโยงให้สอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาพลเมืองเข้มแข็ง อันเป็นผลลัพธ์สำคัญของกระบวนการวิจัย โดยประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญที่เชื่อมโยงจากผลการวิจัยดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 SKRU DNA การพัฒนาคุณลักษณะและทักษะพลเมืองศตวรรษที่ 21

จากภาพที่ 1 SKRU DNA ทำให้เกิดการพัฒนาศูนย์เรียนรู้ให้มีคุณลักษณะและทักษะพลเมืองศตวรรษที่ 21 โดยสามารถนำไปสู่การเป็นพลเมืองเข้มแข็งของประเทศบนฐานประชาธิปไตยในสังคมโลก ดังนี้ 1. คิดเป็น วิเคราะห์เป็น แก้ปัญหาได้ (Critical Thinking & Problem Solving) รากฐานของพลเมืองประชาธิปไตยที่คิดเป็น การคิดอย่างมีวิจารณญาณเป็นหัวใจสำคัญ 2. คิดใหม่ ทำใหม่ สร้างคุณค่าใหม่ (Creativity & Innovation) พลังของพลเมืองที่ร่วมสร้างประชาธิปไตย 3. รู้เท่าทันข้อมูล สื่อ และเทคโนโลยี (Digital Literacy) ความสามารถเข้าถึงและใช้ข้อมูลอย่างมีวิจารณญาณ เคารพสิทธิผู้อื่น และตระหนักถึงผลกระทบในสังคม ประชาธิปไตย 4. ความเป็นพลเมืองโลก (Global Citizenship) วิสัยทัศน์กว้างไกล เคารพความหลากหลายทางวัฒนธรรม และมีส่วนร่วมรับผิดชอบต่อสังคมโลก 5. ความรับผิดชอบต่อสังคม (Social Responsibility) ปฏิบัติตนตามกฎหมายกติกาของชุมชน สังคม ตระหนักผลกระทบต่อผู้อื่น และร่วมแก้ไขปัญหาอย่างสร้างสรรค์ 6. ทำงานร่วมกันเป็นพลังทีม สื่อสารได้ เข้าใจผู้อื่น (Collaboration & Communication) โลกยุคใหม่ ประชาธิปไตยเติบโตได้ด้วยการมีส่วนร่วม การสื่อสารอย่างเคารพ คือ หัวใจของสังคมประชาธิปไตย และ 7. ทักษะ ชีวิตและอาชีพ (Life & Career Skills) สามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลง ทำงานได้ และเรียนรู้ตลอดชีวิต

สรุปและข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. ในสังคมโลกยุคดิจิทัล มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลาจึงควรเน้นนโยบายการพัฒนาการศึกษาให้เป็นผู้ใช้สื่อที่มีสติ มีจริยธรรม และมีความรับผิดชอบต่อสาธารณะ สร้างภูมิคุ้มกันประชาธิปไตยในโลกดิจิทัล (Digital Democratic Immunity)
2. สังคมประชาธิปไตยในระดับโลกตั้งอยู่บนความหลากหลาย ดังนั้นมหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลาจึงควรมีนโยบายพัฒนาการศึกษาด้วยวิธีการสร้างพื้นที่ปลอดภัยในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ส่งเสริมการทำงานท่ามกลางความแตกต่างทางวัฒนธรรม

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

1. มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลาควรเริ่มจาก “การฝึกคิดเชิงพลเมือง” ก่อนการสอนเนื้อหา การพัฒนา นักศึกษาควรเริ่มจากการฝึกวิธีคิดแบบพลเมืองประชาธิปไตยให้กับนักศึกษาในทุกบริบทการเรียนรู้ นักศึกษาควรถูกกระตุ้นให้ตั้งคำถามต่อประเด็นสาธารณะ
2. มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลาควรเปลี่ยนกิจกรรมพัฒนาเป็น “ภารกิจพลเมือง” ร่วมกันออกแบบแนวทางแก้ไข ตัดสินใจ การเรียนรู้จะเปลี่ยนจาก “การทำกิจกรรม” เป็น “การฝึกเป็นพลเมือง”

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ขยายกลุ่มเป้าหมายการวิจัยให้ครอบคลุมและหลากหลาย ให้ครอบคลุมทั้งนักเรียนมัธยม ครู ผู้ปกครอง บุคลากรภาครัฐ และประชาชนทั่วไป โดยเฉพาะในพื้นที่ต่างวัฒนธรรม เพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างและออกแบบแนวทางส่งเสริมที่สอดคล้องกับบริบทเฉพาะกลุ่ม
2. พัฒนาเครื่องมือวิจัยให้ทันสมัยและหลากหลายมากขึ้น ใช้เครื่องมือที่ตอบโจทย์บริบทยุคดิจิทัล ระบบวิเคราะห์ข้อมูลเชิงโครงสร้าง (SEM)

กิตติกรรมประกาศ

บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของการวิจัยเรื่อง การยกระดับศักยภาพพลเมืองไทยให้เป็นพลเมืองโลก ด้วยการพัฒนาคุณลักษณะและทักษะสำคัญในยุคศตวรรษที่ 21 ของนักศึกษาระดับปริญญาตรี มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา ผู้วิจัยขอขอบคุณผู้ให้ข้อมูลหลักทุกท่าน และงานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนจากงบประมาณกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (ววน.) และมหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา ปีงบประมาณ 2567

เอกสารอ้างอิง

- กิตติพงษ์ เพียรพิทักษ์. (2566). การขับเคลื่อนความเป็นพลเมืองเข้มแข็งผ่านมุมมองการจัดการปกครอง สาธารณะแนวใหม่. วารสารสถาบันพระปกเกล้า, 21(3), 22–39.
- กุลธิดา อุ่นจิตต์ และคณะ. (2566). การพัฒนาประชาธิปไตยโดยใช้เยาวชนไทยเป็นฐานในการพัฒนา. วารสาร รัฐประศาสนศาสตร์และการจัดการสังคม, 5(2), 73–82.
- ผู้เชี่ยวชาญการพัฒนาพลเมือง มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย คนที่ 6. (2567, 30 ตุลาคม) [บทสัมภาษณ์].
- ผู้เชี่ยวชาญการพัฒนาพลเมือง มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา คนที่ 1. (2567, 2 ธันวาคม) [บทสัมภาษณ์].
- ผู้เชี่ยวชาญการพัฒนาพลเมือง มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา คนที่ 2. (2567, 2 ธันวาคม) [บทสัมภาษณ์].
- ผู้เชี่ยวชาญการพัฒนาพลเมือง มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา คนที่ 5. (2567, 2 ธันวาคม) [บทสัมภาษณ์].

ผู้เชี่ยวชาญการพัฒนาพลเมือง มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี คนที่ 3. (2567, 20 พฤศจิกายน) [บทสัมภาษณ์].

ผู้เชี่ยวชาญการพัฒนาพลเมือง มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ คนที่ 4. (2567, 20 ธันวาคม) [บทสัมภาษณ์].

พิชญ์อนงค์ ผดุงศิลป์ไพโรจน์ และรวงทอง ถาพันธุ์. (2567). การสร้างสำนึกความเป็นพลเมืองด้วยแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาและการเรียนรู้ร่วมกัน. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์, 11(2), 44–58.

มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา. (2567). แผนปฏิบัติราชการ มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2567. สงขลา: มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา.

วัชพล ตุลยวิไลกุล และวัชรพงศ์ ศิริมาสกุล. (2567). การพัฒนาการจัดการเรียนรู้วิชาหน้าที่พลเมืองโดยใช้ฉันททัศน์เป็นฐานเพื่อสร้างทักษะการคิดเชิงวิพากษ์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย. วารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม, 8(7), 208–217.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2566). รายงานสภาวะการศึกษาไทย ปี 2566. กรุงเทพฯ: กระทรวงศึกษาธิการ. สุปัตรา ตันติจริยาพันธ์ และคณะ. (2567). การพัฒนาหลักสูตรส่งเสริมความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขในจังหวัดอุดรดิตถ์. วารสารสถาบันพระปกเกล้า, 22(1), 159–183.

Cathrin, S. et al. (2024). Artificial intelligence, academic ethics, and global citizenship. Journal Civics: Media Kajian Kewarganegaraan, 21(2), 214–226.

Kartika, R. & Ibrahim, I. M. (2025). Global citizenship in the era of disruption: Preparing critical, inclusive, and responsible global citizens. Journal of Civics and Moral Studies, 10(2), 82–88.

OECD. (2023). Education at a Glance 2023: OECD Indicators. Paris: OECD Publishing.

UNESCO. (2023). Global citizenship education: Preparing learners for the challenges of the 21st century. UNESCO Publishing. Retrieved March 22, 2026, from <https://www.unesco.org>.

World Economic Forum. (2024). The future of jobs report 2024. Retrieved March 22, 2026, from <https://www.weforum.org/reports/the-future-of-jobs-report-2024>.

การบริหารจัดการขยะมูลฝอยแบบมีส่วนร่วมในระดับตำบล ศึกษากรณีเทศบาล
ตำบลบ้านโพธิ์ อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา
PARTICIPATORY SOLID WASTE MANAGEMENT AT THE SUBDISTRICT LEVEL,
A CASE STUDY OF BAN PHO SUBDISTRICT MUNICIPALITY,
MUEANG DISTRICT, NAKHON RATCHASIMA PROVINCE

นิติกานต์ สนสน้อย, อุบลวรรณ เลิศนวก, บุญชนัดธา สุขเสมอ, นวภัทร โตสุวรรณ*

Nithikan Sonsanoi, Ubonwan Lerdnok, Boonchanadtha Sooksamer, Nawaphat Tosuwan*

คณะนิติศาสตร์, มหาวิทยาลัยวงษ์ชวลิตกุล

Faculty of Law, Vongchavalitkul University

*Corresponding Author E-mail: nawaphat_tos@vu.ac.th

Received February 26, 2026; Revised April 20, 2026; Accepted April 27, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. ศึกษาสถานการณ์และปัญหาการจัดการขยะมูลฝอยในเขตเทศบาลตำบลบ้านโพธิ์ 2. ศึกษาลักษณะรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการขยะมูลฝอยในเขตเทศบาลตำบลบ้านโพธิ์ และ 3. ศึกษาแนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการขยะมูลฝอยในพื้นที่เทศบาลตำบลบ้านโพธิ์ การวิจัยใช้ระเบียบวิธีเชิงคุณภาพ ภายใต้กระบวนการตีความ เก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลัก จำนวน 40 คน โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีพรรณนาความร่วมกับการตรวจสอบสามเส้า

ผลการวิจัยพบว่า 1. สถานการณ์การจัดการขยะมูลฝอยในพื้นที่มีแนวโน้มปริมาณขยะเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยขยะส่วนใหญ่เป็นขยะทั่วไปและขยะอินทรีย์จากครัวเรือน ขณะที่การคัดแยกขยะตั้งแต่ต้นทางยังไม่เป็นระบบ ส่งผลให้ภาระการจัดการตกอยู่ที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นหลัก 2. รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนปรากฏใน 4 ระดับ ได้แก่ การรับรู้ข่าวสาร การปรึกษาหารือ การประชุมรับฟังความคิดเห็น และการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ อย่างไรก็ตาม การมีส่วนร่วมเชิงลึกยังคงจำกัดอยู่ในลักษณะการมีส่วนร่วมผ่านตัวแทนของชุมชนเป็นส่วนใหญ่ และ 3. แนวทางการพัฒนาการมีส่วนร่วมที่เหมาะสมกับพื้นที่ ได้แก่ การส่งเสริมการลดปริมาณขยะตามหลัก 3R การสนับสนุนการคัดแยกขยะตั้งแต่ต้นทาง การพัฒนาระบบธนาคารขยะในชุมชน และการเปิดพื้นที่ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการวางแผนและกำหนดกติกาการจัดการขยะร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอย่างเป็นรูปธรรม และในเชิงวิเคราะห์ ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า ปัญหาสำคัญอยู่ที่ช่องว่างระหว่าง “การรับรู้” กับ “การปฏิบัติ” และข้อจำกัดของกลไกการมีส่วนร่วมที่ยังไม่เอื้อต่อการตัดสินใจร่วมอย่างแท้จริง ดังนั้นการจัดการขยะอย่างยั่งยืนจำเป็นต้องบูรณาการทั้งมิติพฤติกรรมตามหลัก 3R ควบคู่กับการพัฒนาการมีส่วนร่วมเชิงอำนาจ เพื่อเปลี่ยนบทบาทของประชาชนจากผู้ปฏิบัติตามไปสู่หุ้นส่วนการจัดการในระดับพื้นที่

คำสำคัญ: การจัดการขยะมูลฝอย, การมีส่วนร่วมของประชาชน, องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น, เทศบาลตำบลบ้านโพธิ์

Abstract

This research article aimed to 1. assess the situation and problems surrounding solid waste management in Ban Pho Subdistrict Municipality; 2. investigate the forms of public participation in solid waste management; and 3. propose appropriate approaches for enhancing public participation in waste management within the study area. The study employs a qualitative research methodology under an interpretive paradigm. Data were collected from 40 key informants through in-depth interviews and analyzed using descriptive analysis in conjunction with triangulation techniques.

The research findings revealed that: 1. the volume of solid waste in the area has continuously increased, with the majority consisting of general waste and organic household garbage. Waste separation at the source remains unsystematic, resulting in a significant management burden on the local government; 2. public participation occurs at four levels, namely information receiving, consultation, public hearings, and decision-making. However, deeper levels of participation remain limited and are largely conducted through community representatives rather than direct involvement; and 3. appropriate approaches to promote participation include promoting waste reduction based on the 3R principles, encouraging source separation, establishing community-based waste banks, and creating participatory platforms that enable citizens to engage in planning and rule-setting processes alongside local authorities. From an analytical perspective, the study highlights a critical gap between “awareness” and “practice,” as well as limitations in participatory mechanisms that do not sufficiently facilitate genuine shared decision-making. Therefore, sustainable waste management requires an integrated approach that combines behavioral change based on the 3R principles with the strengthening of participatory empowerment mechanisms.

Keywords: Solid Waste Management, Public Participation, Local Government, Ban Pho Subdistrict Municipality

บทนำ

ปัญหาขยะของประเทศไทย นับเป็นปัญหาใหญ่ที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและมีแนวโน้มทวีความรุนแรงมากขึ้นเรื่อย ๆ ซึ่งจากรายงานสถานการณ์ขยะมูลฝอยของประเทศไทย ปี พ.ศ. 2567 พบว่าประเทศไทยมีปริมาณขยะมูลฝอยรวมประมาณ 27.2 ล้านตัน หรือเฉลี่ย 74,559 ตันต่อวัน เพิ่มขึ้นจากปี 2566 ร้อยละ 0.97 (กรมควบคุมมลพิษ, 2567) โดยมีปัจจัยสนับสนุนหลัก ได้แก่ การขยายตัวของชุมชนเมือง การเพิ่มขึ้นของประชากร การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมบริโภค ตลอดจนการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคม โดยจังหวัดที่มีปริมาณขยะมูลฝอยสูงสุด ได้แก่ กรุงเทพมหานคร (12,847 ตัน/วัน) รองลงมา ได้แก่ จังหวัดชลบุรี สมุทรปราการ นครราชสีมา และนนทบุรี ตามลำดับ ทั้งนี้คาดการณ์ว่า ในปี 2568 ปริมาณขยะจะเพิ่มขึ้นอีกประมาณร้อยละ 0.3 แตะระดับ 27.8 ล้านตัน (ศูนย์วิจัยกสิกรไทย, 2567)

การกำจัดขยะที่ไม่มีประสิทธิภาพก่อให้เกิดปัญหามลพิษทางน้ำจากแหล่งเทกอง มลพิษทางดินจากการฝังกลบ และมลพิษทางอากาศจากการเผาขยะโดยไม่คัดแยก ดังนั้น การบริหารจัดการขยะอย่างมีประสิทธิภาพจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วน โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมของประชาชนในระดับ

พื้นที่ (Amasuomo & Baird, 2016) การส่งเสริมการคัดแยกตั้งแต่ต้นทาง การนำกลับมาใช้ซ้ำ และการรีไซเคิล จะช่วยลดปริมาณขยะและภาระงบประมาณขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (Miezah et al., 2015) ซึ่งเทศบาลตำบลบ้านโพธิ์ อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา เป็นพื้นที่ที่เผชิญปัญหาการจัดการขยะมูลฝอยอย่างต่อเนื่อง โดยมีพื้นที่รับผิดชอบ 27,725 ตารางกิโลเมตร ครอบคลุม 10 หมู่บ้าน และมีประชากร 10,696 คน เทศบาลมีรถเก็บขยะมูลฝอยแบบอัดท้ายจำนวน 2 คัน และได้ปรับเปลี่ยนรูปแบบการจัดเก็บขยะให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของประชาชน จากเดิมที่วางถังขยะหน้าบ้านทุกครัวเรือนได้ก่อให้เกิดปัญหาด้านทัศนียภาพ และสุขาภิบาล จึงได้ปรับมาใช้ระบบจุดรวมขยะกลางของหมู่บ้าน พร้อมติดตั้งตะแกรงสำหรับคัดแยกขยะ 4 ประเภท ได้แก่ ขยะย่อยสลายได้ ขยะรีไซเคิล ขยะทั่วไป และขยะอันตราย อย่างไรก็ตาม ประชาชนส่วนใหญ่ยังไม่คัดแยกขยะอย่างเคร่งครัด อีกทั้งกฎหมายยังไม่มีมาตรการบังคับที่ชัดเจน ส่งผลให้เกิดปัญหากลืนและข้อร้องเรียนจากชุมชน (เทศบาลตำบลบ้านโพธิ์, 2566) สถานการณ์ดังกล่าวสะท้อนความจำเป็นในการพัฒนาระบบบริหารจัดการขยะให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น เพื่อป้องกันผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของประชาชน โดยสอดคล้องกับบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 250 ที่กำหนดให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีหน้าที่จัดการขยะมูลฝอยอย่างมีประสิทธิภาพและเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2560)

นอกจากบริบทเชิงสถานการณ์ดังกล่าว การศึกษานี้ยังตั้งอยู่บนฐานแนวคิดทฤษฎีการมีส่วนร่วม (Participation Theory) ซึ่งอธิบายว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาที่ยั่งยืน โดย Arnstein (1969) เสนอ “บันไดการมีส่วนร่วมของประชาชน” (Ladder of Citizen Participation) ที่สะท้อนระดับอำนาจของประชาชนตั้งแต่การรับรู้ข้อมูลไปจนถึงการมีอำนาจในการตัดสินใจขณะที่ Pretty (1995) อธิบายรูปแบบการมีส่วนร่วมตั้งแต่การมีส่วนร่วมเชิงรับไปจนถึงการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงในลักษณะหุ้นส่วน ซึ่งชี้ให้เห็นว่าการจัดการทรัพยากรหรือปัญหาสาธารณะ เช่น ขยะมูลฝอย จะมีประสิทธิภาพมากขึ้นเมื่อประชาชนมีบทบาทในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การวางแผน การดำเนินงาน ไปจนถึงการประเมินผล ในด้านกรอบกฎหมาย การจัดการขยะมูลฝอยขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในประเทศไทยมีฐานทางกฎหมายที่ชัดเจน โดย พระราชบัญญัติการสาธารณสุข พ.ศ. 2535 กำหนดให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีอำนาจหน้าที่ในการจัดการสิ่งปฏิกูลและมูลฝอยเพื่อป้องกันอันตรายต่อสุขภาพของประชาชน ขณะที่พระราชบัญญัติรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง พ.ศ. 2535 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2560 กำหนดหน้าที่ของประชาชนในการรักษาความสะอาด รวมถึงห้ามทิ้งขยะในที่สาธารณะโดยไม่ถูกต้อง และให้อำนาจองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการกำหนดมาตรการควบคุมและบทลงโทษ นอกจากนี้ กฎหมายดังกล่าวยังสะท้อนให้เห็นถึงความพยายามของรัฐในการสร้างความรับผิดชอบร่วมระหว่างภาครัฐและประชาชน ในการจัดการขยะมูลฝอย ดังนั้นการบูรณาการแนวคิดการมีส่วนร่วมเข้ากับกรอบกฎหมายที่เกี่ยวข้อง จึงเป็นฐานสำคัญในการวิเคราะห์และพัฒนาแนวทางการจัดการขยะมูลฝอยในระดับพื้นที่ โดยเฉพาะในบริบทของเทศบาลตำบลบ้านโพธิ์ ที่จำเป็นต้องอาศัยทั้งกลไกเชิงนโยบายและการมีส่วนร่วมของประชาชน เพื่อให้เกิดระบบการจัดการขยะที่มีประสิทธิภาพและยั่งยืนในระยะยาว

จากบริบทดังกล่าว การวิจัยนี้จึงมุ่งศึกษาการบริหารจัดการขยะมูลฝอยแบบมีส่วนร่วมในระดับตำบล โดยใช้กรณีศึกษาเทศบาลตำบลบ้านโพธิ์ จังหวัดนครราชสีมา เพื่อวิเคราะห์สภาพปัญหาและความต้องการของชุมชน รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชน ระดับความรู้และทัศนคติด้านการจัดการขยะ ตลอดจนบทบาทของเทศบาลในกระบวนการบริหารจัดการ อันจะนำไปสู่การพัฒนาแนวทางที่เหมาะสมและเป็นรูปธรรมในการจัดการขยะมูลฝอยในพื้นที่ต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสถานการณ์และปัญหาการจัดการขยะมูลฝอยในเขตเทศบาลตำบลบ้านโพธิ์ อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา
2. เพื่อศึกษาลักษณะรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการขยะมูลฝอยในเขตเทศบาลตำบลบ้านโพธิ์ อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา
3. เพื่อศึกษาแนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการขยะมูลฝอยในพื้นที่เทศบาลตำบลบ้านโพธิ์ อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบของการวิจัย

วิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ที่มุ่งทำความเข้าใจปรากฏการณ์เชิงลึกเกี่ยวกับ “การบริหารจัดการขยะมูลฝอยแบบมีส่วนร่วมในระดับตำบล” ผ่านมุมมองของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในบริบทจริงของพื้นที่ โดยใช้แนวทางการวิจัยแบบการตีความ (Interpretive Paradigm) เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกที่สะท้อนประสบการณ์ ความคิด ความเชื่อ และการปฏิบัติของผู้เกี่ยวข้องอย่างรอบด้าน

2. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

การวิจัยครั้งนี้คัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 40 คน โดยใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง ซึ่งเป็นบุคคลที่มีบทบาทเกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการขยะมูลฝอยและการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลบ้านโพธิ์ จังหวัดนครราชสีมา และสามารถให้ข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับประเด็นที่ศึกษา (ชาย โปธิ์สิตา, 2564) โดยแบ่งเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ 1. ผู้บริหารและเจ้าหน้าที่เทศบาลที่รับผิดชอบด้านการจัดการขยะ จำนวน 10 คน 2. ผู้นำชุมชนและกลุ่มองค์กรชุมชน เช่น ประธานชุมชน อสม. และคณะกรรมการหมู่บ้าน จำนวน 10 คน และ 3. ตัวแทนประชาชนที่มีส่วนร่วมในการจัดการขยะ จำนวน 20 คน และการกำหนดเกณฑ์การคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลมุ่งเน้นผู้ที่มีบทบาทหรือมีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงกับการจัดการขยะมูลฝอยในพื้นที่ มีประสบการณ์หรือมีส่วนร่วมในกิจกรรมด้านการจัดการขยะหรือการพัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่อง สามารถให้ข้อมูลเชิงลึกที่สะท้อนสภาพปัญหาและแนวทางการจัดการในบริบทพื้นที่ได้อย่างชัดเจน รวมถึงเป็นผู้ที่อาศัยหรือปฏิบัติงานอยู่ในพื้นที่ศึกษา และมีความสนใจในการให้ข้อมูล ซึ่งเกณฑ์ดังกล่าวช่วยให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุม ลุ่มลึก และสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยเชิงคุณภาพอย่างเหมาะสม

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยใช้แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured Interview) ซึ่งใช้เป็นแนวทางในการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับสถานการณ์ ปัญหา และรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการขยะมูลฝอย ตลอดจนข้อเสนอแนะแนวทางในการพัฒนาการบริหารจัดการขยะมูลฝอยในเขตเทศบาลตำบลบ้านโพธิ์ ทั้งนี้ผู้วิจัยได้ตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือโดยการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) ผ่านผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 ท่าน เพื่อพิจารณาความสอดคล้องของข้อคำถามกับวัตถุประสงค์การวิจัย จากนั้นได้ปรับปรุงแก้ไขข้อคำถามตามข้อเสนอแนะ

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้แบ่งวิธีการเข้าถึงข้อมูลการเก็บรวบรวมข้อมูลออกเป็น 2 ส่วน คือ

- 4.1 การเก็บรวบรวมข้อมูลด้านเอกสาร (Review Data) ผู้วิจัยได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลด้านวิชาการจากแหล่งข้อมูล สื่อสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ เช่น เอกสารทางวิชาการ วารสาร บทความต่าง ๆ เอกสารการประชุม ข้อมูลจากอินเทอร์เน็ต และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ

4.2 การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม (Field Data) ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ก่อนสัมภาษณ์ผู้วิจัยได้แสดงถึงวัตถุประสงค์ของการสัมภาษณ์ และขออนุญาตในการบันทึกเสียงระหว่างการสัมภาษณ์ เพื่อให้ได้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ที่ครบถ้วน และผู้วิจัยมีปฏิสัมพันธ์แบบต่อหน้ากับผู้ให้สัมภาษณ์เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นอย่างเป็นอิสระ

ทั้งนี้ การเก็บรวบรวมข้อมูลดำเนินการในช่วงระหว่างเดือน ธันวาคม 2568 ถึงเดือน มกราคม 2569 รวมระยะเวลา 2 เดือน เพื่อให้ครอบคลุมประเด็นการศึกษาและสะท้อนสถานการณ์ตามบริบทของพื้นที่

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยนำข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกมาเรียบเรียงและจัดกลุ่มตามประเด็นการศึกษา คัดเลือกเฉพาะข้อมูลที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมาวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อสรุปตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยใช้วิธีการพรรณนาความร่วมกับการเชื่อมโยงกรอบแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องเพื่ออธิบายความสัมพันธ์ของข้อมูลในภาพรวม ภายหลังการเก็บข้อมูลในแต่ละครั้ง ผู้วิจัยได้ถอดเทปการสัมภาษณ์ทันทีเพื่อรักษาความถูกต้องของข้อมูล และตรวจสอบความน่าเชื่อถือด้วยวิธีการตรวจสอบสามเส้า (นันทะ บุตรน้อย และคณะ, 2567) ได้แก่ 1. การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล โดยเปรียบเทียบข้อมูลจากผู้ให้สัมภาษณ์ในองค์กรเดียวกัน 2. การตรวจสอบสามเส้าด้านผู้วิจัย โดยเปรียบเทียบข้อมูลระหว่างผู้วิจัยและผู้ช่วยวิจัย และ 3. การตรวจสอบสามเส้าด้านวิชาการ โดยเปรียบเทียบข้อมูลจากการถอดเทปกับบันทึกภาคสนามและเอกสารที่เกี่ยวข้อง เพื่อเพิ่มความน่าเชื่อถือของผลการวิจัย

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่องการบริหารจัดการขยะมูลฝอยแบบมีส่วนร่วมในระดับตำบล ศึกษากรณี เทศบาลตำบลบ้านโพธิ์ อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา นำเสนอผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. สถานการณ์และปัญหาการจัดการขยะมูลฝอยในเขตเทศบาลตำบลบ้านโพธิ์ ผลการวิจัยพบว่า ปริมาณขยะมูลฝอยในพื้นที่มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง อันเป็นผลจากการขยายตัวของชุมชน การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต และพฤติกรรมบริโภคที่พึ่งพาสินค้าแบบใช้ครั้งเดียว ขยะส่วนใหญ่เป็นขยะทั่วไป และขยะอินทรีย์จากครัวเรือน ซึ่งยังขาดการคัดแยกตั้งแต่ต้นทางอย่างเป็นระบบ แม้เทศบาลจะมีระบบจัดเก็บและกำจัดขยะตามระยะเวลาที่กำหนด แต่การดำเนินงานยังคงมุ่งเน้นการจัดการปลายทางเป็นหลัก ขณะที่มาตรการส่งเสริมการลดและคัดแยกขยะในระดับครัวเรือนยังไม่เข้มข้น ส่งผลให้ปริมาณขยะที่ต้องกำจัดเพิ่มขึ้นและสร้างภาระด้านงบประมาณของเทศบาล ซึ่งประเด็นปัญหาสำคัญที่พบ คือ การขาดจิตสำนึกและความตระหนักของประชาชนในการคัดแยกขยะอย่างต่อเนื่อง ประชาชนบางส่วนยังมองว่าการจัดการขยะเป็นหน้าที่ของเทศบาลเพียงฝ่ายเดียว อีกทั้งยังมีข้อจำกัดด้านองค์ความรู้เกี่ยวกับการจัดการขยะที่ต้องรวมถึงการรับรู้และการปฏิบัติตามข้อบัญญัติท้องถิ่นยังไม่ทั่วถึง แม้จะมีมาตรการกำหนดไว้ แต่การบังคับใช้ยังไม่เข้มงวด ทำให้การปฏิบัติยังไม่เป็นรูปธรรม และบางพื้นที่ยังพบพฤติกรรมการกำจัดขยะที่ไม่เหมาะสม ซึ่งส่งผลกระทบต่อชุมชน

นอกจากนี้ ยังพบข้อจำกัดเชิงโครงสร้าง ได้แก่ งบประมาณ บุคลากร และอุปกรณ์ที่ใช้ในการจัดการขยะไม่เพียงพอกับปริมาณขยะที่เพิ่มขึ้น รวมถึงการประสานงานระหว่างเทศบาลกับชุมชนยังไม่เป็นระบบ ส่งผลให้การมีส่วนร่วมของประชาชนส่วนใหญ่ยังอยู่ในระดับการรับทราบหรือปฏิบัติตาม มากกว่าการมีส่วนร่วมในการวางแผนและตัดสินใจ ดังนั้น สถานการณ์ดังกล่าวสะท้อนถึงความจำเป็นในการพัฒนาระบบการจัดการขยะมูลฝอยแบบมีส่วนร่วมที่เน้นการสร้างจิตสำนึก การคัดแยกขยะตั้งแต่ต้นทาง และการเสริมสร้างความร่วมมือระหว่างเทศบาลกับประชาชนอย่างเป็นรูปธรรม

2. ลักษณะรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการขยะมูลฝอยในเขตเทศบาลตำบลบ้านโพธิ์ ผลการวิจัยพบว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการขยะมูลฝอยในพื้นที่สามารถจำแนกได้เป็น 4 ระดับ ได้แก่

2.1 การรับรู้ข่าวสาร (Public Information) พบว่า เทศบาลทำหน้าที่เผยแพร่ข้อมูลเกี่ยวกับการจัดการขยะผ่านหลายช่องทาง เช่น เสียงตามสาย กลุ่มไลน์หมู่บ้าน ป้ายประกาศ และการประชุมผู้นำชุมชน โดยเนื้อหาครอบคลุมกำหนดการจัดเก็บขยะ แนวทางการคัดแยกขยะ และการรณรงค์ด้านสิ่งแวดล้อม แม้การสื่อสารจะเข้าถึงประชาชนได้ในวงกว้าง แต่ระดับความเข้าใจยังแตกต่างกัน โดยเฉพาะกลุ่มที่ไม่สามารถเข้าถึงสื่อออนไลน์ได้อย่างสม่ำเสมอ อย่างไรก็ตาม หน่วยงานท้องถิ่นได้พยายามพัฒนาการสื่อสารจากการให้ข้อมูลไปสู่การเรียนรู้เชิงปฏิบัติ เช่น การรณรงค์จัดทำถังขยะเปียกลดโลกร้อนและการสาธิตในครัวเรือนต้นแบบ ซึ่งช่วยให้ประชาชนสามารถนำความรู้ไปปฏิบัติได้จริง และเกิดการเรียนรู้ร่วมกันในชุมชน

2.2 การปรึกษาหารือ (Public Consultation) พบว่า กระบวนการปรึกษาหารือมีลักษณะกึ่งทางการ โดยเทศบาลจะหารือกับผู้นำชุมชนหรือคณะกรรมการหมู่บ้านก่อนดำเนินโครงการสำคัญ เช่น การกำหนดจุดรวบรวมขยะหรือการปรับเส้นทางจัดเก็บขยะ กระบวนการดังกล่าวช่วยให้การดำเนินงานสอดคล้องกับบริบทของชุมชนมากขึ้น อย่างไรก็ตาม การมีส่วนร่วมในขั้นนี้ยังจำกัดอยู่ในกลุ่มตัวแทนชุมชนและยังไม่ครอบคลุมประชาชนทุกกลุ่มอย่างทั่วถึง

2.3 การประชุมรับฟังความคิดเห็น (Public Meeting) ผลการวิจัยพบว่า เวทีประชาคมหมู่บ้านเป็นกลไกสำคัญที่เปิดโอกาสให้ประชาชนแสดงความคิดเห็น เสนอแนวทาง และสะท้อนปัญหาการจัดการขยะในพื้นที่ นอกจากนี้ ในประเด็นที่มีความซับซ้อน เช่น การจัดการขยะอันตรายหรือการทำปุ๋ยหมักจากขยะอินทรีย์ เทศบาลได้เชิญผู้เชี่ยวชาญมาให้ความรู้เพิ่มเติม อย่างไรก็ตาม การเข้าร่วมประชุมยังขึ้นอยู่กับความสมัครใจ ทำให้จำนวนผู้เข้าร่วมบางครั้งไม่ครอบคลุมทุกครัวเรือน โดยเฉพาะกลุ่มวัยแรงงาน

2.4 การร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) ในระดับการตัดสินใจ พบว่า ประชาชนมีบทบาทผ่านกลไกคณะกรรมการต่าง ๆ เช่น คณะกรรมการหมู่บ้าน คณะกรรมการสิ่งแวดล้อมและคณะกรรมการธนาคารขยะ ซึ่งร่วมเสนอแผนงาน กำหนดกิจกรรม และติดตามผลการดำเนินงานร่วมกับเทศบาล อย่างไรก็ตาม การมีส่วนร่วมในขั้นนี้ยังเป็นการมีส่วนร่วมผ่านตัวแทนเป็นหลัก และอำนาจตัดสินใจขั้นสุดท้ายยังอยู่ภายใต้ข้อจำกัดด้านงบประมาณและระเบียบขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

ดังนั้น แม้โครงสร้างการมีส่วนร่วมจะครอบคลุมทั้ง 4 รูปแบบ แต่การยกระดับสู่การมีส่วนร่วมเชิงลึกและยั่งยืนจำเป็นต้องพัฒนากลไกสนับสนุนเพิ่มเติม ทั้งด้านงบประมาณ การสร้างแรงจูงใจ และการกระจายอำนาจการตัดสินใจให้แก่ชุมชนมากยิ่งขึ้น เพื่อเสริมสร้างความเป็นเจ้าของร่วมและความยั่งยืนของระบบการจัดการขยะในระยะยาว

3. แนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการขยะมูลฝอยในเขตพื้นที่เทศบาลตำบลบ้านโพธิ์ ผลการวิจัยพบว่า แนวทางการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการขยะมูลฝอยในเขตเทศบาลตำบลบ้านโพธิ์ ควรพัฒนาในลักษณะบูรณาการที่ครอบคลุมทุกขั้นตอนของการจัดการขยะ โดยเริ่มตั้งแต่ต้นทางจนถึงปลายทาง เพื่อให้เกิดความยั่งยืนทั้งในมิติด้านสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจและสังคม

3.1 แนวทางด้านลดขยะ (Reduce/Reuse) ควรส่งเสริมให้ประชาชนตระหนักถึงการลดปริมาณขยะตั้งแต่อ่อนเกิดขยะ เช่น การรณรงค์พกถุงผ้าไปตลาด การใช้ภาชนะที่สามารถนำกลับมาใช้ซ้ำได้ และการลดการใช้พลาสติกแบบครั้งเดียวทิ้งในร้านค้าและตลาดชุมชน การดำเนินการในลักษณะนี้ไม่เพียงช่วยลดปริมาณขยะที่ต้องจัดเก็บและกำจัด แต่ยังสร้างจิตสำนึกด้านความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมในชีวิตประจำวัน

3.2 แนวทางด้านการคัดแยกต้นทาง (Separation) ควรมุ่งเน้นการส่งเสริมให้ครัวเรือนมีความรู้ และทักษะในการคัดแยกขยะอย่างถูกต้อง โดยการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการ การสาธิตวิธีแยกขยะและ การสนับสนุนอุปกรณ์ เช่น ถังขยะแยกประเภทให้แก่ครัวเรือนในชุมชน การคัดแยกที่ถูกต้องตั้งแต่ต้นทาง จะช่วยลดภาระของระบบจัดเก็บและเพิ่มประสิทธิภาพในการนำขยะไปใช้ประโยชน์ต่อไป

3.3 แนวทางด้านการปรับใช้ให้มีมูลค่า (Recycle) ควรสนับสนุนการจัดตั้งหรือพัฒนากลุ่ม ธนาคารขยะรีไซเคิลในระดับชุมชน เพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนเห็นประโยชน์ทางเศรษฐกิจจากการคัดแยกขยะ การดำเนินงานในรูปแบบกลุ่มจะช่วยสร้างความร่วมมือ ความรับผิดชอบร่วม และแรงจูงใจในการคัดแยกขยะ อย่างต่อเนื่อง เนื่องจากประชาชนสามารถเปลี่ยนขยะรีไซเคิลให้เป็นรายได้เสริมของครัวเรือน

3.4 แนวทางด้านการจัดการขยะอินทรีย์ ควรส่งเสริมให้ครัวเรือนจัดทำปุ๋ยหมักจากเศษอาหาร หรือจัดทำถังขยะเปียกลดโลกร้อน เพื่อลดปริมาณขยะอินทรีย์ที่ต้องนำไปกำจัดปลายทาง การจัดการขยะ อินทรีย์ในระดับครัวเรือนจะช่วยลดปัญหากลิ่น ลดการสะสมของขยะ และสามารถนำผลผลิตที่ได้กลับมาใช้ ประโยชน์ในครัวเรือนหรือชุมชน

อีกแนวทางหนึ่งคือการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการวางแผนและกำหนดแนวทางจัดการ ขยะร่วมกับเทศบาล ผ่านการประชุมประชาคมและเวทีรับฟังความคิดเห็น ซึ่งช่วยให้มาตรการสอดคล้องกับ บริบทพื้นที่และสร้างความรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของร่วมของชุมชน ส่งผลให้การจัดการขยะตั้งแต่การลดปริมาณ การคัด แยกต้นทาง และการเพิ่มมูลค่าขยะมีประสิทธิภาพและยั่งยืนมากยิ่งขึ้น

อภิปรายผลการวิจัย

1. สถานการณ์และปัญหาการจัดการขยะมูลฝอยในเขตเทศบาลตำบลบ้านโพธิ์ อำเภอเมือง จังหวัด นครราชสีมา พบว่า ปริมาณขยะมูลฝอยมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องตามการขยายตัวของชุมชนและ กิจกรรมทางเศรษฐกิจ โดยเทศบาลยังคงเน้นการจัดเก็บและขนย้ายไปกำจัดเป็นหลัก ขณะที่การคัดแยกขยะ ตั้งแต่ต้นทางยังไม่เกิดขึ้นอย่างเป็นระบบ ส่งผลให้เกิดภาระด้านงบประมาณ บุคลากร และสถานที่กำจัดขยะ ที่ไม่เพียงพอ นอกจากนี้ ยังพบปัญหาการขาดความตระหนักและพฤติกรรมคัดแยกขยะของประชาชน ในบางส่วน จากข้อค้นพบสอดคล้องกับตรียากานต์ พรหมคำ (2563) การศึกษาสภาพปัญหาการจัดการขยะมูลฝอย ในเขตเทศบาลเมืองเพชรบูรณ์ จังหวัดเพชรบูรณ์ ที่พบว่า ปัญหาการจัดการขยะมูลฝอยที่สำคัญเกิดจาก ฝ่ายบริหาร ฝ่ายจัดเก็บขยะ และฝ่ายกำจัดขยะ โดยมีระดับปัญหาด้านการกำจัดขยะมูลฝอยเป็นอันดับที่หนึ่ง รองลงมาคือด้านการเก็บรวบรวมข้อมูล และด้านการคัดแยก ขยะมูลฝอย และมีความต้องการในการจัดการ ขยะมูลฝอยด้านการร่วมมือแก้ไขปัญหายู้อยู่ในระดับมากที่สุด รองลงมาคือ ด้านการร่วมมือปฏิบัติลดปริมาณ ขยะมูลฝอย และสอดคล้องกับสมประสงค์ กลิ่นจันทร์ และจักรวาล สุขไมตรี (2568) ศึกษาแนวทางการจัดการ ขยะมูลฝอยของเทศบาลเมืองท่าโขลง อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี พบว่า สภาพปัญหาการจัดการ ขยะมูลฝอยของเทศบาลเมืองท่าโขลง อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี พบว่า มีประชากรแฝงในเขตพื้นที่ จำนวนมากไม่มีความรู้สึกรักหรือหวงแหนในพื้นที่ ส่งผลให้เกิดปัญหาทั้งน้ำเน่าเสีย ขยะตกค้างและพื้นที่ ลักลอบทิ้งขยะมากขึ้นเรื่อย ๆ ประชาชนยังขาดความรู้ความเข้าใจการคัดแยกขยะมูลฝอย ทำให้มีปริมาณ ขยะจำนวนมาก เกิดปัญหาขยะตกค้างในชุมชน ทำให้ขยะเน่าเสีย ส่งกลิ่นรบกวนและอาจเป็นแหล่งก่อโรค ขาดบุคลากรในการทำหน้าที่จัดเก็บขยะและขับรถบรรทุกขยะ จำนวนถึงขยะมีไม่เพียงพอ

2. ลักษณะรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการขยะมูลฝอยในเขตเทศบาลตำบลบ้านโพธิ์ อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา เมื่อพิจารณาตามกรอบแนวคิดการมีส่วนร่วม 4 ระดับ ได้แก่ การรับรู้ข่าวสาร การปรึกษาหารือ การประชุมรับฟังความคิดเห็นและการร่วมตัดสินใจ พบว่ากระบวนการมีส่วนร่วมมีลักษณะ

เป็น “การพัฒนาแบบไล่ระดับขั้น” อย่างเป็นระบบ แต่ระดับความเข้มข้นและอำนาจในการกำหนดทิศทางยังแตกต่างกันในแต่ละขั้น คือ ในระดับการรับรู้ข่าวสาร เทศบาลตำบลบ้านโพธิ์ทำหน้าที่เป็นหน่วยงานหลักในการเผยแพร่ข้อมูลผ่านหลายช่องทาง เช่น เสียงตามสาย กลุ่มไลน์หมู่บ้าน ป้ายประกาศ และการประชุมประจำเดือน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดบันไดการมีส่วนร่วมของประชาชนของ แนวคิดของ Arnstein (1969) ที่มองว่า การให้ข้อมูลข่าวสารเป็นระดับพื้นฐานของการมีส่วนร่วม สอดคล้องกับผลการวิจัยที่พบว่า การที่เทศบาลมีการประชาสัมพันธ์ ธรรมนูญ และให้ความรู้เกี่ยวกับการคัดแยกขยะ ส่งผลให้ประชาชนเกิดการรับรู้และความเข้าใจในแนวทางการจัดการขยะมากยิ่งขึ้น ซึ่งถือเป็นจุดเริ่มต้นสำคัญของการมีส่วนร่วมในการกำจัดขยะ แม้ว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนในบางกรณียังอยู่ในระดับการรับรู้ข้อมูล แต่กระบวนการดังกล่าวช่วยสร้างความตระหนักและเป็นพื้นฐานที่นำไปสู่การมีส่วนร่วมในระดับที่สูงขึ้น เช่น การลงมือคัดแยกขยะ และการเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน ดังนั้น การให้ข้อมูลข่าวสารจึงมีบทบาทสำคัญในฐานะกลไกเบื้องต้นที่เชื่อมโยงไปสู่การมีส่วนร่วมในการกำจัดขยะ โดยช่วยเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจ และแรงจูงใจของประชาชน อันนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมและการมีส่วนร่วมอย่างเป็นรูปธรรมในระยะต่อไป และสอดคล้องกับแนวคิดของ Rowe & Frewer (2000) ที่ชี้ให้เห็นว่า การสื่อสารข้อมูลอย่างทั่วถึงช่วยสร้างความโปร่งใสและความไว้วางใจในนโยบายสาธารณะมีความสอดคล้องกับผลการวิจัยของผู้เขียนในประเด็นการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการขยะมูลฝอย โดยพบว่าเทศบาลมีความพยายามในการเผยแพร่ข้อมูล ข่าวสาร และธรรมนูญให้ความรู้แก่ประชาชนอย่างต่อเนื่อง อย่างไรก็ตาม ปัญหาสำคัญที่สอดคล้องกับแนวคิดดังกล่าวคือ แม้ประชาชนจะได้รับข้อมูลแล้ว แต่ยังไม่สามารถนำไปปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะในกลุ่มผู้สูงอายุหรือครัวเรือนที่เข้าถึงสื่อออนไลน์ได้จำกัด ส่งผลให้การคัดแยกขยะและการมีส่วนร่วมยังไม่เป็นไปตามเป้าหมาย ประเด็นนี้สะท้อนให้เห็นว่า “ช่องว่างระหว่างการรับรู้กับการปฏิบัติ” เป็นปัญหาสำคัญในการจัดการขยะในระดับพื้นที่ กล่าวคือ การสื่อสารข้อมูลเพียงอย่างเดียวอาจยังไม่เพียงพอ หากขาดกระบวนการเสริมสร้างความเข้าใจเชิงลึก การฝึกปฏิบัติ หรือการสนับสนุนอย่างต่อเนื่องจากหน่วยงานท้องถิ่น ดังนั้น การมีส่วนร่วมที่มีประสิทธิภาพจึงจำเป็นต้องพัฒนาไปไกลกว่าการให้ข้อมูลข่าวสาร โดยต้องสร้างกลไกการเรียนรู้ร่วม การติดตาม และการสนับสนุนที่เหมาะสมกับบริบทของประชาชนในแต่ละกลุ่ม เพื่อให้สามารถเปลี่ยนความรู้ไปสู่การปฏิบัติได้อย่างแท้จริง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการแพร่กระจายนวัตกรรมของ Rogers (2003) ที่อธิบายว่า การยอมรับนวัตกรรมต้องอาศัยทั้งความเข้าใจและการได้ทดลองปฏิบัติจริง สอดคล้องกับผลการวิจัยของผู้เขียนที่พบว่า การส่งเสริมให้ประชาชนเรียนรู้ผ่านกิจกรรมเชิงปฏิบัติ เช่น การสาธิตการทำถังขยะเปียกลดโลกร้อนในครัวเรือนต้นแบบ ช่วยให้ประชาชนเกิดความเข้าใจที่เป็นรูปธรรมมากกว่าการรับรู้ข้อมูลเพียงอย่างเดียว อีกทั้งยังสร้างความมั่นใจในการนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวัน ส่งผลให้เกิดการยอมรับและการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในการจัดการขยะได้อย่างชัดเจน ซึ่งผลการวิจัยยังสะท้อนว่า กลุ่มประชาชนที่ได้เข้าร่วมกิจกรรมทดลองหรือเรียนรู้จากแหล่งต้นแบบ มีแนวโน้มในการคัดแยกขยะและจัดการขยะอินทรีย์ได้ถูกต้องมากกว่ากลุ่มที่ได้รับเพียงการประชาสัมพันธ์ทั่วไป ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสอดคล้องกับแนวคิดการแพร่กระจายนวัตกรรมของ Rogers (2003) ที่เน้นกระบวนการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์จริงเป็นปัจจัยสำคัญในการยอมรับและนำไปใช้ในทางปฏิบัติ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Pretty (1995) ที่อธิบายการมีส่วนร่วมในลักษณะการปรึกษาหารือผ่านตัวแทน กล่าวคือ หน่วยงานรัฐยังคงกำหนดกรอบหลักของนโยบาย แต่เปิดโอกาสให้ชุมชนเสนอความคิดเห็นเพื่อปรับปรุงแผนงาน อย่างไรก็ตาม การตัดสินใจขั้นสุดท้ายยังคงอยู่ภายใต้ข้อจำกัดด้านงบประมาณและระเบียบราชการ ซึ่งในระดับการประชุมรับฟังความคิดเห็น เวทีประชาคมหมู่บ้านมีบทบาทสำคัญในการเปิดพื้นที่ให้ประชาชนแสดงความคิดเห็นอย่างค่อนข้างเสรี ซึ่งช่วยลดข้อจำกัดด้านลำดับขั้น

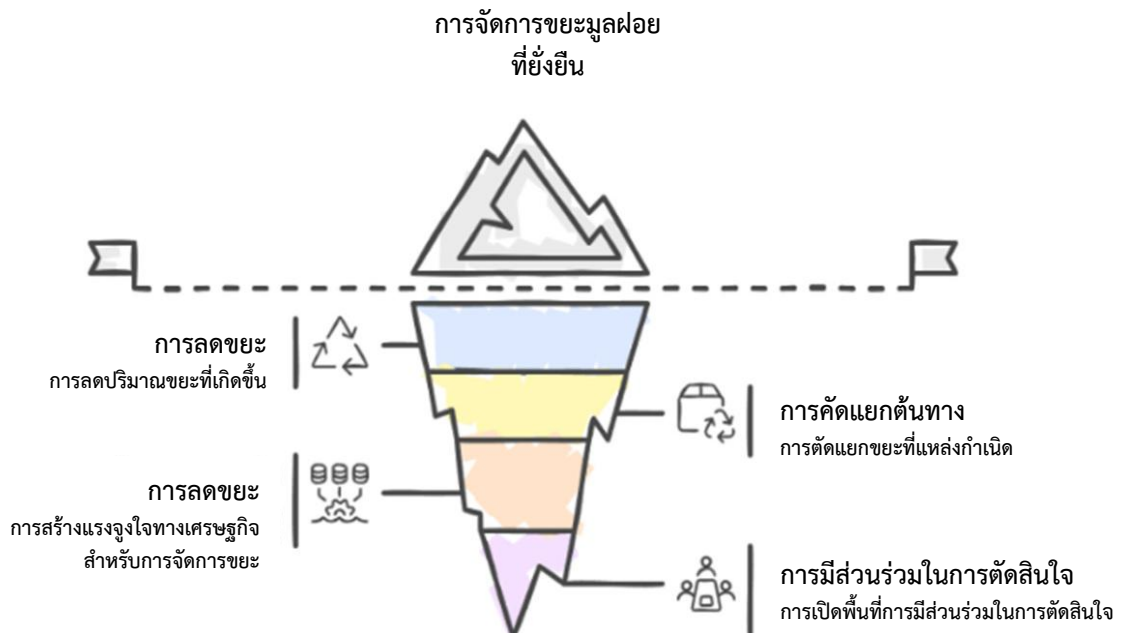
อำนาจ และสอดคล้องกับแนวคิดประชาธิปไตยแบบไตร่ตรองของ Habermas (1984) ที่เน้นการสื่อสารอย่างมีเหตุผลในพื้นที่สาธารณะ อย่างไรก็ตาม การเข้าร่วมของประชาชนยังขึ้นอยู่กับความสนใจ ทำให้บางกลุ่ม โดยเฉพาะวัยแรงงาน ไม่สามารถเข้าร่วมได้อย่างต่อเนื่องสุดท้ายในระดับการร่วมตัดสินใจ ประชาชนมีบทบาทผ่านกลไกคณะกรรมการหมู่บ้านและคณะกรรมการธนาคารขยะ ซึ่งสะท้อนแนวคิดการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมที่เปิดโอกาสให้ชุมชนร่วมกำหนดกติกาและติดตามผลการดำเนินงาน อย่างไรก็ตาม การมีส่วนร่วมดังกล่าวยังคงเป็นการมีส่วนร่วมผ่านตัวแทนมากกว่าการมีส่วนร่วมโดยตรงของประชาชนทั้งหมด และอำนาจการตัดสินใจยังอยู่ภายใต้กรอบขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งสอดคล้องกับลักษณะ “Partnership ที่จำกัดอำนาจ” ตามกรอบของ Arnstein (1969)

เมื่อพิจารณาในภาพรวม ผลการวิจัยของผู้เขียนพบว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่เทศบาลตำบลบ้านโพธิ์ยังคงอยู่ในระดับการรับรู้ข้อมูลและการเข้าร่วมกิจกรรมที่ภาครัฐเป็นผู้กำหนดเป็นหลัก เช่น การเข้าร่วมกิจกรรมรณรงค์และการปฏิบัติตามแนวทางที่เทศบาลกำหนด ซึ่งสอดคล้องกับข้อค้นพบของณัชชา ปรีเปรมกุล และจิรวัฒน์ เมธาสุทธิรัตน์ (2568) และชญาพร ยางเงิน (2568) ที่ชี้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในหลายพื้นที่มักเริ่มจากการให้ข้อมูลข่าวสารก่อนพัฒนาไปสู่ระดับที่สูงขึ้น อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาในรายละเอียดเชิงลึก ผู้เขียนสะท้อนให้เห็นปัญหาสำคัญ คือ แม้ประชาชนจะได้รับข้อมูลข่าวสารอย่างต่อเนื่อง แต่ยังไม่สามารถยกระดับไปสู่การมีส่วนร่วมในเชิงการวางแผนหรือการตัดสินใจได้อย่างแท้จริง ส่งผลให้รูปแบบการจัดการขยะยังคงเป็นลักษณะ “รัฐนำ ประชาชนตาม” มากกว่าการเป็นหุ้นส่วนอย่างแท้จริง ซึ่งประเด็นนี้เป็นข้อค้นพบเฉพาะของงานวิจัยที่ช่วยอธิบายช่องว่างระหว่างการรับรู้กับการปฏิบัติในบริบทพื้นที่ศึกษา และผลการวิจัยยังแตกต่างจากงานของพรพิมล อริยะวงษ์ และคณะ (2567) ที่พบว่าบางชุมชนสามารถพัฒนาไปสู่รูปแบบ “ชุมชนจัดการตนเอง” ได้อย่างเข้มแข็ง โดยในกรณีของเทศบาลตำบลบ้านโพธิ์ยังพบว่า ประชาชนยังต้องพึ่งพาการสนับสนุนจากเทศบาล ทั้งในด้านงบประมาณ ความรู้ทางเทคนิค และการประสานงาน ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงข้อจำกัดด้านศักยภาพของชุมชนและกลไกการมีส่วนร่วมที่ยังไม่เข้มแข็งเพียงพอ

ดังนั้น ผลการวิจัยของผู้เขียนจึงไม่เพียงสอดคล้องกับงานวิจัยเดิมในประเด็นระดับการมีส่วนร่วมที่เริ่มจากการให้ข้อมูลข่าวสารเท่านั้น แต่ยังชี้ให้เห็นเงื่อนไขและข้อจำกัดเชิงโครงสร้างที่ทำให้การมีส่วนร่วมไม่สามารถพัฒนาไปสู่ระดับที่สูงขึ้นได้อย่างเต็มที่ในบริบทของพื้นที่ศึกษา

3. แนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการขยะมูลฝอยในเขตพื้นที่เทศบาลตำบลบ้านโพธิ์ อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา พบว่า ในด้านการลดขยะและการคัดแยกต้นทาง แม้ประชาชนบางส่วนยังไม่สามารถคัดแยกขยะได้อย่างสม่ำเสมอ แต่เทศบาลได้ส่งเสริมการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องผ่านการรณรงค์ การอบรม และการสนับสนุนอุปกรณ์ที่จำเป็น ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของจงพล พรหมสาขาณ สกลนคร (2562) ที่ชี้ว่า องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนแนวคิดเศรษฐกิจหมุนเวียนตามหลัก 3R เพื่อส่งเสริมการคัดแยกขยะและสร้างรายได้จากวัสดุรีไซเคิลในระดับครัวเรือน นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับพรพิมล อริยะวงษ์ และคณะ (2567) ที่พบว่า ความสำเร็จของการจัดการขยะเกิดจากการจัดการตั้งแต่ต้นทาง กลางทาง และปลายทาง ควบคู่กับการสร้างเครือข่ายชุมชนและการถ่ายทอดความรู้ด้านการจัดการขยะ ขณะเดียวกัน ศิริชัย จันทุมและคณะ (2568) พบว่า การส่งเสริมหลัก 3R การใช้เทคโนโลยีและภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมถึงการมีส่วนร่วมระหว่างเทศบาลกับชุมชน เป็นปัจจัยสำคัญที่นำไปสู่การพัฒนาระบบธนาคารขยะและกลไกการจัดการขยะอย่างยั่งยืนในระดับท้องถิ่น

องค์ความรู้ใหม่

ภาพที่ 1 องค์ความรู้การจัดการขยะมูลฝอยที่ยั่งยืน

จากภาพที่ 1 แสดงโมเดลการจัดการขยะมูลฝอยอย่างยั่งยืนในระดับชุมชน ซึ่งผู้วิจัยสังเคราะห์จากผลการศึกษาในพื้นที่ โดยสามารถอธิบายเป็นลำดับขั้นตอนอย่างเป็นระบบจำนวน 4 ขั้นตอน ได้แก่

ขั้นตอนที่ 1 การลดปริมาณขยะ (Reduce) เป็นการจัดการที่ต้นทาง โดยมุ่งลดการเกิดขยะตั้งแต่ระดับครัวเรือนผ่านการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมบริโภค ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิด 3R ในมิติของการลดใช้ (Reduce) และผลการวิจัยที่พบว่า การสร้างความตระหนักมีส่วนสำคัญต่อการลดปริมาณขยะ

ขั้นตอนที่ 2 การคัดแยกขยะต้นทาง (Separation) เป็นกระบวนการที่ประชาชนมีบทบาทโดยตรงในการคัดแยกขยะตามประเภท เช่น ขยะอินทรีย์ ขยะรีไซเคิล ขยะทั่วไป และขยะอันตราย ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้การจัดการในขั้นตอนต่อไปมีประสิทธิภาพ และสอดคล้องกับหลักการ Reuse และ Recycle ในแนวคิด 3R

ขั้นตอนที่ 3 การสร้างแรงจูงใจทางเศรษฐกิจ (Incentive) เป็นกลไกสนับสนุนให้เกิดพฤติกรรมการจัดการขยะอย่างต่อเนื่อง เช่น ธนาคารขยะหรือการสร้างรายได้จากวัสดุรีไซเคิล โดยผลการวิจัยของผู้เขียนพบว่าปัจจัยด้านแรงจูงใจมีผลต่อการตัดสินใจเข้าร่วมของประชาชนอย่างชัดเจน

ขั้นตอนที่ 4 การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Participation) เป็นระดับที่ประชาชนเข้ามามีบทบาทในการวางแผนและกำหนดแนวทางร่วมกับเทศบาล ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีการมีส่วนร่วมของประชาชน (Public Participation Theory) ที่เน้นการเปิดพื้นที่ให้ประชาชนมีอำนาจในการตัดสินใจและร่วมกำหนดทิศทางการพัฒนา

ทั้งนี้ โมเดลดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อมโยงระหว่างแนวคิด 3R และทฤษฎีการมีส่วนร่วม โดยเริ่มจากการปรับพฤติกรรมในระดับบุคคล สู่การปฏิบัติในระดับครัวเรือน และพัฒนาไปสู่การมีส่วนร่วมในระดับชุมชนและการตัดสินใจเชิงนโยบาย อันเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนการจัดการขยะมูลฝอยอย่างยั่งยืน

สรุปและข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. เทศบาลตำบลบ้านโพธิ์ควรกำหนดนโยบายการจัดการขยะมูลฝอยที่เน้นการคัดแยกตั้งแต่ต้นทางเป็นวาระสำคัญของท้องถิ่น พร้อมกำหนดเป้าหมายที่ชัดเจน
2. ควรส่งเสริมและสนับสนุนการจัดตั้งหรือพัฒนารณาคารขยะรีไซเคิล ให้ครอบคลุมทุกหมู่บ้านในลักษณะนโยบายระดับตำบล เพื่อสร้างแรงจูงใจทางเศรษฐกิจแก่ประชาชน โดยกำหนดแนวทางการบริหารจัดการที่โปร่งใส ตรวจสอบได้

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

1. ควรจัดกิจกรรมอบรมเชิงปฏิบัติการและสาธิตการคัดแยกขยะอย่างต่อเนื่องในระดับหมู่บ้านและครัวเรือน โดยเน้นการลงมือปฏิบัติจริง
2. ควรพัฒนาช่องทางการสื่อสารให้หลากหลายและเข้าถึงทุกกลุ่มประชาชน ทั้งรูปแบบออนไลน์และออฟไลน์ เพื่อเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับการจัดการขยะ และกระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนอย่างทั่วถึง

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษารูปแบบแรงจูงใจทางเศรษฐกิจที่เหมาะสมกับบริบทของแต่ละชุมชนเพื่อประเมินว่าปัจจัยใดส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมคัดแยกขยะในระยะยาว
2. ควรขยายขอบเขตการศึกษาไปยังองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอื่นที่มีบริบทแตกต่างกันเพื่อเปรียบเทียบรูปแบบการมีส่วนร่วมและพัฒนาเป็นข้อเสนอเชิงนโยบายในระดับที่กว้างขึ้น

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณทุนสนับสนุนวิจัยจากมหาวิทยาลัยวงษ์ชวลิตกุล และบทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาวิจัยเรื่อง นิตินานักต่อการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและประชาชนในเขตตำบลบ้านโพธิ์ อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา

เอกสารอ้างอิง

- กรมควบคุมมลพิษ. (2567). รายงานสถานการณ์มลพิษของประเทศไทย ปี 2567. สืบค้นเมื่อ 19 มกราคม 2569 จาก <https://www.pcd.go.th/publication/30311/>.
- ชฎาพร ยางเงิน. (2568). การศึกษาแนวทางการจัดการขยะมูลฝอยในชุมชนเทศบาลร่วมใจสามัคคี อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร. *Journal of Academic and Research in Social Sciences*, 1(1), 1–9.
- ชาย โพธิ์สิตา. (2564). ศาสตร์และศิลป์การวิจัยเชิงคุณภาพ (พิมพ์ครั้งที่ 9). กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง.
- ณัชชา บริเปรมกุล และจิรวัฒน์ เมธาสุทธิรัตน์. (2568). ปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการขยะมูลฝอยในชุมชนเทศบาลเมืองเบตง จังหวัดยะลา. *Journal of Public Policy and Public Affairs*, 4(1), 41–62.
- ตริยากานต์ พรหมคำ. (2563). การศึกษาสภาพปัญหาการจัดการขยะมูลฝอยในเขตเทศบาลเมืองเพชรบูรณ์ จังหวัดเพชรบูรณ์. *Research Community and Social Development Journal*, 14(4), 52–62.
- เทศบาลตำบลบ้านโพธิ์. (2566). สภาทวิไป. สืบค้นเมื่อ 19 มกราคม 2569 จาก <https://shorturl.asia/Y7Rgl>.

- ธงพล พรหมสาขา ณ สกลนคร. (2562). แนวทางการส่งเสริมแนวคิดระบบเศรษฐกิจหมุนเวียนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน (วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นันทะ บุตรน้อย และคณะ. (2567). การตรวจสอบสามเส้าในการวิจัยทางสังคมศาสตร์. วารสารมติเชษฐาราม วัดจอมมณี, 7(6), 1184–1198.
- พรพิมล อริยะวงษ์ และคณะ (2567). แนวทางการบริหารจัดการขยะสำหรับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กรณีศึกษาเทศบาลเมืองพิชัย จังหวัดลำปาง. วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต, 12(1), 70–85.
- ศิริชัย จันทุม และคณะ. (2568). การศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการในการจัดการขยะของชุมชนในเขตเทศบาลจังหวัดขอนแก่น. วารสารศูนย์อนามัยที่ 9, 19(2), 551–567.
- ศูนย์วิจัยกสิกรไทย. (2567). ธุรกิจเชื้อเพลิงขยะยังคงเติบโต แรงหนุนพลังงานจากขยะของภาครัฐ เพื่อจัดการปัญหาขยะ และการเปลี่ยนถ่ายไปสู่พลังงานทดแทน. สืบค้นเมื่อ 19 มกราคม 2569 จาก <https://www.kasikornresearch.com>.
- สมประสงค์ กลิ่นจันทร์ และจักรวาล สุขไมตรี. (2568). แนวทางการจัดการขยะมูลฝอยของเทศบาลเมืองท่าโขลง อำเภอลองหลวง จังหวัดปทุมธานี. วารสารส่งเสริมและพัฒนาวิชาการสมัยใหม่, 3(4), 522–536.
- สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. (2560). รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.
- Amasuomo, E. & Baird, J. (2016). The Concept of Waste and Waste Management. Journal of Management and Sustainability, 6(4), 88–96.
- Arnstein, S. R. (1969). A Ladder of Citizen Participation. Journal of the American Planning Association, 35(4), 216–224.
- Habermas, J. (1984). The Theory of Communicative Action: Volume 1. Reason and The Rationalization of Society. Boston, MA: Beacon Press.
- Miezah, K. et al. (2015). Municipal solid waste characterization and quantification as a measure towards effective waste management in Ghana. Waste Management, 46, 15–27.
- Pretty, J. N. (1995). Participatory Learning for Sustainable Agriculture. World Development, 23(8), 1247–1263.
- Rogers, E. M. (2003). Diffusion of Innovations (5th ed.). New York: Free Press.
- Rowe, G. & Frewer, L. J. (2000). Public Participation Methods: A Framework for Evaluation. Science, Technology, & Human Values, 25, 3–29.

รูปแบบการบริหารและการจัดการตลาดนัดจตุจักรภายหลังวิกฤติการณ์ โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19)

THE MANAGEMENT MODEL OF CHATUCHAK WEEKEND MARKET AFTER THE COVID-19 PANDEMIC CRISIS

เมธี ทรัพย์ประสพโชค*

Metee Subprasopchok*

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

Faculty of Humanities and Social Sciences, Phranakhon Rajabhat University

*Corresponding Author E-mail: metee2444@gmail.com

Received January 22, 2026; Revised April 23, 2026; Accepted May 2, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. ศึกษาประสิทธิภาพของการบริหารและการจัดการตลาดนัดจตุจักรภายหลังวิกฤติการณ์โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 2. ศึกษากระบวนการบริหารและการจัดการตลาดนัดจตุจักรภายหลังวิกฤติการณ์โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 และ 3. เสนอแนะรูปแบบการบริหารและการจัดการตลาดนัดจตุจักรภายหลังวิกฤติการณ์โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ที่มีประสิทธิภาพ วิธีดำเนินการวิจัยเป็นการวิจัยแบบผสมวิธีระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณด้วยการเก็บแบบสอบถาม กลุ่มตัวอย่าง คือ หัวหน้างานและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง จำนวน 60 คน ด้วยการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง เครื่องมือวิจัยเชิงปริมาณ ได้แก่ แบบสอบถาม สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ส่วนการวิจัยเชิงคุณภาพด้วยการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 9 คน ด้วยการคัดเลือกแบบเจาะจง เครื่องมือวิจัยเชิงคุณภาพ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ วิเคราะห์ข้อมูลโดยการตีความ

ผลการศึกษาพบว่า 1. ประสิทธิภาพของการบริหารและการจัดการตลาดนัดจตุจักร โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\mu = 3.33$) เรียงลำดับ 3 ลำดับ พบว่า ด้านการบรรลุเป้าหมายตามมาตรการป้องกันโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 อยู่ในระดับมาก ($\mu = 3.41$) ด้านคุณภาพชีวิตของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย อยู่ในระดับปานกลาง ($\mu = 3.39$) และด้าน การบรรลุวัตถุประสงค์ของตลาดนัดจตุจักร อยู่ในระดับปานกลาง ($\mu = 3.35$) 2. ระดับการบริหารและการจัดการตลาดนัดจตุจักร โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\mu = 3.20$) เรียงลำดับ 3 ลำดับ พบว่า ด้านกฎหมายและระเบียบที่เกี่ยวข้อง อยู่ในระดับปานกลาง ($\mu = 3.39$) ด้านสมรรถนะการบริหาร อยู่ในระดับปานกลาง ($\mu = 3.27$) และด้านการกำกับ ควบคุมและ การประเมินผล อยู่ในระดับปานกลาง ($\mu = 3.25$) และ 3. รูปแบบการบริหารและการจัดการตลาดนัดจตุจักรภายหลังวิกฤติการณ์โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ที่มีประสิทธิภาพ คือ CJAM Model ซึ่งประกอบด้วย 5 องค์ประกอบหลักนโยบายและทิศทางการบริหาร โครงสร้างและกระบวนการบริหารจัดการ การพัฒนาเทคโนโลยีและนวัตกรรม การบริการ การมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ระบบติดตามและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

คำสำคัญ: การบริหาร, การจัดการ, ตลาดนัดจตุจักร, โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019

Abstract

This research article aimed to: 1. examine the effectiveness of public administration and management of Chatuchak Market in the aftermath of the Coronavirus Disease 2019 (COVID-19) crisis; 2. assess the level of administrative performance and governance capacity; and 3. develop an effective post-crisis governance model. Grounded in the frameworks of Good Governance, New Public Management (NPM), and public sector resilience, this study employed a mixed-methods approach integrating quantitative and qualitative designs. Quantitative data were collected from 60 supervisory and operational personnel purposive sampling. Data were analyzed using frequency, percentage, mean, and standard deviation. Qualitative data were obtained from in-depth interviews with nine key informants and analyzed interpretive analysis.

The findings revealed that: 1. the overall effectiveness of administration and management was at a moderate level ($\mu = 3.33$), with COVID-19 prevention measures rated high ($\mu = 3.41$), while stakeholders' quality of life ($\mu = 3.39$) and organizational goal attainment ($\mu = 3.35$) remained moderate; 2. governance and administrative capacity were also moderate ($\mu = 3.20$), particularly in regulatory frameworks ($\mu = 3.39$), administrative capacity ($\mu = 3.27$), and monitoring and evaluation ($\mu = 3.25$), reflecting institutional constraints; and 3. the proposed CJAM Model comprises five components: policy and strategic direction, organizational structure and processes, technological and service innovation, stakeholder engagement, and continuous monitoring and improvement. The findings contribute to the discourse on adaptive and resilient governance in post-crisis urban public management.

Keywords: Administration, Management, Chatuchak Weekend Market, COVID-19 Pandemic

บทนำ

โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) เป็นวิกฤติด้านสาธารณสุขระดับโลกที่ส่งผลกระทบอย่างรุนแรงต่อระบบเศรษฐกิจและสังคม โดยเฉพาะในภาคการท่องเที่ยวและการค้าปลีก เนื่องจากมาตรการควบคุมโรค เช่น การปิดเมือง การเว้นระยะห่างทางสังคม และการจำกัดการเดินทาง ส่งผลให้กิจกรรมทางเศรษฐกิจชะลอตัวอย่างมีนัยสำคัญ (Nicola et al., 2020; Pak et al., 2020)

ในบริบทของประเทศไทย ตลาดนัดจตุจักรถือเป็นตลาดค้าปลีกขนาดใหญ่ที่มีบทบาทสำคัญต่อเศรษฐกิจฐานรากและการท่องเที่ยว โดยก่อนการแพร่ระบาดของ COVID-19 ตลาดนัดจตุจักรมีร้านค้ามากกว่า 10,000–15,000 แผง และมีผู้มาใช้บริการประมาณ 200,000 คนต่อสัปดาห์ ซึ่งสะท้อนถึงศักยภาพทางเศรษฐกิจและการท่องเที่ยวของตลาด (The Smart Local Thailand, 2021) อย่างไรก็ตาม ภายหลังการแพร่ระบาด พบว่าจำนวนผู้มาใช้บริการลดลงอย่างมีนัยสำคัญ โดยเฉพาะผู้บริโภครายในประเทศที่ลดลงประมาณร้อยละ 50 ส่งผลให้รายได้ของผู้ประกอบการลดลงอย่างต่อเนื่อง และกระทบต่อการดำรงชีพของผู้ค้าจำนวนมาก ผลกระทบดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยที่พบว่า การแพร่ระบาดของ COVID-19 ส่งผลกระทบโดยตรงต่อธุรกิจค้าปลีกและพฤติกรรมผู้บริโภค ทำให้เกิดการลดลงของอุปสงค์ การเปลี่ยนแปลงช่องทางการซื้อขาย และความไม่แน่นอนทางเศรษฐกิจ (Donthu & Gustafsson, 2020; Pantano et al., 2020)

นอกจากนี้ ยังมีหลักฐานเชิงประจักษ์ที่แสดงให้เห็นว่าธุรกิจในการท่องเที่ยวและบริการมีแนวโน้มลดลงมากกว่าร้อยละ 60 ในช่วงการแพร่ระบาดของ COVID-19 ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความเปราะบางของระบบเศรษฐกิจฐานราก

ในขณะเดียวกัน การบริหารและการจัดการตลาดนัดจตุจักรในช่วงวิกฤตยังเผชิญกับข้อจำกัดหลายประการ คือ การควบคุมความแออัดของพื้นที่ การกำหนดมาตรการด้านสาธารณสุข การบริหารจัดการผู้ค้า และข้อจำกัดจากกฎหมายและระเบียบราชการ ซึ่งส่งผลกระทบต่อความคล่องตัวในการดำเนินงาน ปัญหาดังกล่าวสะท้อนถึงความท้าทายของการบริหารภาครัฐภายใต้สถานการณ์วิกฤติที่ต้องอาศัยทั้งสมรรถนะเชิงบริหาร (Administrative Capacity) และกลไกธรรมาภิบาล (Governance Mechanisms) ที่มีประสิทธิภาพ (Hood, 1991; Osborne, 2010)

จากบริบทและปัญหาดังกล่าว ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาเรื่อง รูปแบบการบริหารและการจัดการตลาดนัดจตุจักรภายหลังวิกฤติการณ์โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 เพื่อศึกษาประสิทธิภาพของการบริหารและการจัดการตลาดนัดจตุจักร เพื่อศึกษาระดับการบริหารและการจัดการตลาดนัดจตุจักร และเพื่อเสนอแนะรูปแบบการบริหารและการจัดการตลาดนัดจตุจักรภายหลังวิกฤติการณ์โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ที่มีประสิทธิภาพ สามารถนำผลการวิจัยไปใช้เป็นข้อมูลประกอบการกำหนดนโยบายและแนวทางการฟื้นฟูพัฒนา และยกระดับการบริหารและการจัดการตลาดนัดจตุจักร ให้สอดคล้องกับบริบททางเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาประสิทธิภาพของการบริหารและการจัดการตลาดนัดจตุจักรภายหลังวิกฤติการณ์โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019
2. เพื่อศึกษาระดับการบริหารและการจัดการตลาดนัดจตุจักรภายหลังวิกฤติการณ์โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019
3. เพื่อเสนอแนะรูปแบบการบริหารและการจัดการตลาดนัดจตุจักรภายหลังวิกฤติการณ์โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ที่มีประสิทธิภาพ

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสานวิธี (Mixed Methods Research) ระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) พื้นที่ในการวิจัยครั้งนี้ คือ ตลาดนัดจตุจักร ด้วยการแจกแบบสอบถามหัวหน้างานและเจ้าหน้าที่ฝ่ายบริหารงานทั่วไป ฝ่ายตรวจและปฏิบัติการ ฝ่ายงานคลัง ส่วนการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ด้วยการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 1. ผู้บริหารสำนักตลาดกรุงเทพมหานคร 2. ผู้อำนวยการตลาดนัดจตุจักร รองผู้อำนวยการตลาดนัดจตุจักร และ 3. ผู้ช่วยผู้อำนวยการตลาดนัดจตุจักรที่เกี่ยวข้อง การสังเกตสภาพกิจกรรมที่เกิดขึ้นในพื้นที่ที่ศึกษา โดยมีรายละเอียดดังนี้

2. ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

2.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ หัวหน้างานและเจ้าหน้าที่ฝ่ายบริหารงานทั่วไป ฝ่ายตรวจและปฏิบัติการ และฝ่ายงานคลัง จำนวน 60 คน ด้วยการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

2.2 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ ผู้อำนวยการ รองผู้อำนวยการสำนักตลาดกรุงเทพมหานคร ผู้อำนวยการตลาดนัดจตุจักร รองผู้อำนวยการตลาดนัดจตุจักร และเจ้าหน้าที่ตลาดนัดจตุจักร รวมทั้งสิ้นจำนวน 9 คน ด้วยการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

3.1 แบบสอบถามที่ใช้ในการวิจัย มีขั้นตอนในการสร้างเครื่องมือด้วยการนำกรอบแนวคิดของการวิจัยและวัตถุประสงค์ของการวิจัยมาสร้างแบบสอบถาม แบ่งเป็น 4 ส่วน ส่วนที่ 1 แบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลส่วนบุคคล ส่วนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับประสิทธิภาพการบริหารและการจัดการตลาดนัดจตุจักร ส่วนที่ 3 แบบสอบถามเกี่ยวกับระดับการบริหารและการจัดการตลาดนัดจตุจักร ซึ่งแบบสอบถามส่วนที่ 2 และส่วนที่ 3 มีลักษณะเป็นคำถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ ส่วนที่ 4 ข้อเสนอแนะอื่น ๆ และรูปแบบการบริหารและการจัดการตลาดนัดจตุจักร ภายหลังวิกฤติการณ์โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ควรจะเป็นอย่างไร

3.2 แบบสัมภาษณ์เพื่อสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ มีแนวคำถามหลัก คือ 1. ประสิทธิภาพการบริหารและการจัดการตลาดนัดจตุจักร ภายหลังสถานการณ์โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 เป็นอย่างไร 2. ระดับการบริหารและการจัดการตลาดนัดจตุจักร ภายหลังสถานการณ์โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 เป็นอย่างไร และ 3. รูปแบบการบริหารและการจัดการตลาดนัดจตุจักรที่มีประสิทธิภาพควรทำอย่างไร โดยมีขั้นตอนในการสร้างเครื่องมือด้วยการวิเคราะห์เอกสารที่เกี่ยวข้อง เป็นการศึกษาข้อมูลประกอบไปด้วย ตำรา บทความ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งฐานข้อมูลทางอินเทอร์เน็ต เพื่อนำมาสร้างเครื่องมือของการวิจัย โดยมีรูปแบบการสัมภาษณ์เป็นแบบมีโครงสร้างปลายเปิด

3.3 การตรวจสอบเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

3.3.1 การนำแบบสอบถามไปตรวจสอบคุณภาพการตรวจสอบความเที่ยงตรง (Validity) ด้วยการนำแบบสอบถามไปให้ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 ท่าน เพื่อพิจารณาความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) ความสอดคล้องระหว่างเนื้อหากับวัตถุประสงค์และความถูกต้องของการใช้ภาษาเพื่อปรับปรุงแก้ไข ก่อนนำไปใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล และนำแบบสอบถามที่ได้รับการแก้ไขปรับปรุงแล้วไปทดลองใช้ (Try Out) กับประชากรที่มีลักษณะใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 คน เพื่อหาค่าความเชื่อมั่นสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Method) ซึ่งได้ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาเท่ากับ 0.871

3.3.2 ผู้วิจัยได้นำแบบสัมภาษณ์ที่สร้างขึ้นสำหรับการวิจัยครั้งนี้ไปตรวจสอบคุณภาพด้านความเที่ยงตรง โดยผู้ทรงคุณวุฒิเป็นผู้พิจารณาแก้ไขภาษา ตรวจสอบข้อคำถามในการสัมภาษณ์ให้ครอบคลุมเนื้อหาและมีความถูกต้อง ครบถ้วน เหมาะสม เมื่อได้ปรับปรุงแก้ไขเรียบร้อยแล้วและนำไปเสนอผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาความสมบูรณ์อีกครั้ง

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

4.1 ข้อมูลเชิงปริมาณด้วยการแจกแบบสอบถาม ผู้วิจัยแจกแบบสอบถามด้วยตนเองให้กับกลุ่มตัวอย่างทุกคน และรอรับกลับ โดยมีการตรวจสอบความครบถ้วนของการตอบแบบสอบถามก่อนรับกลับ ทุกครั้งเก็บรวบรวมแบบสำรวจได้ทั้งหมด 60 คน

4.2 ข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ การจดบันทึกที่เกี่ยวข้องและการบันทึกเสียงข้อมูลที่ได้มาจากการสัมภาษณ์ แบบเจาะลึก จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ ผู้อำนวยการและรองผู้อำนวยการสำนักตลาดกรุงเทพมหานคร ผู้อำนวยการตลาดนัดจตุจักรและรองผู้อำนวยการตลาดนัดจตุจักร และเจ้าหน้าที่ตลาดนัดจตุจักร รวมทั้งสิ้นจำนวน 9 คน และการจดบันทึกข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์

เอกสาร เป็นการรวบรวมข้อมูลแบบผสมผสานในทุก ๆ สาขาที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำเสนอรูปแบบการบริหาร และการจัดการตลาดนัดจตุจักรภายหลังวิกฤตการณ์โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

5.1 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณเป็นการประมวลผลและวิเคราะห์ข้อมูลโดยวิธีการวิเคราะห์ ด้วยโปรแกรมสำเร็จรูป สถิติที่ใช้ คือ สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าร้อยละ (Percentage) ค่ามัธยฐาน (μ) และ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard deviation)

5.2 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์และเอกสาร มาตรวจสอบความถูกต้องและวิเคราะห์ประเด็นต่าง ๆ ด้วยการวิเคราะห์เนื้อหาโดยการตรวจสอบความสอดคล้อง ของเนื้อหาโดยวิธีการแบบสามเส้า (Triangulation) คือตรวจสอบความสอดคล้องของประเด็นเนื้อหาที่มีผู้เห็น สอดคล้องกันตั้งแต่ 3 คนขึ้นไปและนำมาสรุปเพื่อนำเสนอต่อไป

5.3 การยืนยันรูปแบบการบริหารและการจัดการตลาดนัดจตุจักรภายหลังวิกฤตโรคติดเชื้อ ไวรัสโคโรนา 2019 หลังจากผู้วิจัยได้จัดทำรูปแบบการบริหารและการจัดการตลาดนัดจตุจักร ภายหลังวิกฤต โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 จากการวิเคราะห์เอกสารแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องและการสัมภาษณ์ เรียบร้อย แล้ว ผู้วิจัยได้นำรูปแบบมายืนยันกับคณะผู้บริหาร เจ้าหน้าที่และผู้ประกอบการร้านค้าในตลาดนัดจตุจักร จำนวน 9 คน โดยใช้แบบยืนยันรูปแบบการบริหารและการจัดการตลาดนัดจตุจักรภายหลังวิกฤตโรคติดเชื้อ ไวรัสโคโรนา 2019 ซึ่งจะประกอบด้วยคำถาม 2 ตัวเลือก ได้แก่ เห็นด้วยทั้งหมด หรือเห็นด้วยและขอเสนอแนะ

ผลการวิจัย

1. ผลการวิเคราะห์จากวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประสิทธิภาพการบริหารและการจัดการตลาดนัด จตุจักรภายหลังสถานการณ์โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\mu = 3.33$) โดยเรียงลำดับ 3 ลำดับ พบว่า 1. ด้านการบรรลุเป้าหมายตามมาตรการป้องกันโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\mu = 3.41$) พบว่า ส่วนใหญ่ คือ มีการส่งเสริมให้เจ้าหน้าที่ ผู้ประกอบการปฏิบัติตาม มาตรการป้องกันโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ($\mu = 3.53$) 2. ด้านคุณภาพชีวิตของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย โดยรวม อยู่ในระดับปานกลาง ($\mu = 3.39$) พบว่าส่วนใหญ่ คือ มีมาตรการช่วยเหลือให้ผู้ประกอบการ ($\mu = 3.73$) และ 3. ด้านการบรรลุวัตถุประสงค์ของตลาดนัดจตุจักร โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\mu = 3.35$) พบว่า ส่วนใหญ่ คือ เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจของนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ ($\mu = 3.60$) ประกอบไปด้วย 4 ประเด็น ได้แก่ 1. ประสิทธิภาพด้านการบรรลุวัตถุประสงค์ 2. ประสิทธิภาพด้านการบรรลุเป้าหมาย ตามมาตรการป้องกันโรค COVID-19 3. ประสิทธิภาพด้านความสามารถในการปรับตัว และ 4. ประสิทธิภาพ ด้านคุณภาพชีวิตของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย โดยมุ่งเน้นการยกระดับประสิทธิภาพเชิงรุก ครอบคลุมการฟื้นฟู เศรษฐกิจฐานราก การพัฒนาคุณภาพชีวิต และการเปลี่ยนผ่านสู่การบริหารจัดการดิจิทัลที่โปร่งใส ภายใต้ การบริหารเชิงบูรณาการที่เน้นความยืดหยุ่น ความคล่องตัว และการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน เพื่อเสริมสร้าง ความเชื่อมั่น ควบคู่กับการฟื้นฟูรายได้้อย่างยั่งยืน

2. ผลการวิเคราะห์จากวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระดับการบริหารและการจัดการตลาดนัดจตุจักร ภายหลังสถานการณ์โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\mu = 3.20$) โดยเรียงลำดับ 3 ลำดับ พบว่า 1. ด้านกฎหมายและระเบียบที่เกี่ยวข้องโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\mu = 3.39$) พบว่า ส่วนใหญ่ คือ มีการกำหนดกฎระเบียบ กติกา การดำเนินงานขององค์กรให้เป็นไปอย่างเป็นระเบียบ เรียบร้อย ($\mu = 3.52$) 2. ด้านสมรรถนะการบริหาร โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\mu = 3.27$) พบว่า ส่วนใหญ่

คือ มีภาวะผู้นำ สามารถสร้างแรงจูงใจในการดำเนินงานให้กับผู้ปฏิบัติงานได้เป็นอย่างดี ($\mu = 3.35$) และ 3. ด้านการกำกับ ควบคุมและการประเมินผล โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\mu = 3.25$) พบว่า ส่วนใหญ่ คือ มีการนำผลการประเมินไปปรับปรุงแก้ไขและพัฒนาการดำเนินงานขององค์กร ($\mu = 3.40$) ประกอบด้วย 8 ประเด็น ได้แก่ 1. นโยบายการบริหารและการจัดการ 2. การวางแผนและกลยุทธ์ 3. สมรรถนะการบริหาร 4. กฎหมายและระเบียบที่เกี่ยวข้อง 5. งบประมาณและทรัพยากร 6. การมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้อง 7. เทคโนโลยีและนวัตกรรม และ 8. การกำกับ ควบคุม และการประเมินผล โดยมุ่งเน้นนโยบายเชิงบูรณาการ ที่ครอบคลุมการเยียวยาผู้ค้า การฟื้นฟูโครงสร้างพื้นฐาน และการพัฒนาระบบดิจิทัลเพื่อความโปร่งใสและยั่งยืน มีจุดเด่นด้านภาวะผู้นำเชิงปรับตัวและการเปิดโอกาสให้ภาคเอกชนและชุมชนมีส่วนร่วม อย่างไรก็ตาม ยังเผชิญข้อจำกัดด้านกฎระเบียบ งบประมาณ ทรัพยากร และบุคลากร ซึ่งส่งผลกระทบต่อเนื่องในการพัฒนา ทั้งนี้ ได้มีการยกระดับระบบกำกับและประเมินผลด้วยเทคโนโลยี เพื่อเพิ่มความโปร่งใส ความรวดเร็วและการตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลง

3. ผลการวิเคราะห์จากวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบการบริหารและการจัดการตลาดนัดจตุจักร ภายหลังวิกฤติการณ์โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ที่มีประสิทธิภาพ ที่ได้จากการสัมภาษณ์ ผู้อำนวยการและรองผู้อำนวยการสำนักตลาดกรุงเทพมหานคร ผู้อำนวยการตลาดนัดจตุจักร รองผู้อำนวยการตลาดนัดจตุจักร และเจ้าหน้าที่ตลาดนัดจตุจักร พบว่า ตลาดได้ปรับปรุงแนวทางการบริหารอย่างต่อเนื่อง เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพด้านการบรรลุมติวัตถุประสงค์ มาตรการป้องกันโรค ความสามารถในการปรับตัว และคุณภาพชีวิตของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย โดยสรุปได้ 4 ประเด็น ได้แก่ 1. หลักการพื้นฐาน เน้นการบริหารแบบยืดหยุ่นและความร่วมมือของชุมชน ส่งผลให้ตลาดฟื้นตัวและพัฒนาอย่างมั่นคง 2. องค์ประกอบของรูปแบบ ประกอบด้วย นโยบายและทิศทาง โครงสร้างและกระบวนการ เทคโนโลยีและนวัตกรรม การมีส่วนร่วม และระบบติดตามประเมินผล เพื่อเสริมความโปร่งใส คล่องตัว และยั่งยืน 3. รูปแบบเชิงโมเดล (CJAM Model) บูรณาการนโยบาย เทคโนโลยี ความร่วมมือ และการเรียนรู้สู่การเป็นตลาดอัจฉริยะภาครัฐ และ 4. ปัจจัยความสำเร็จ ได้แก่ ภาวะผู้นำ เทคโนโลยี การมีส่วนร่วม การเรียนรู้ และการประเมินผล ซึ่งช่วยให้ตลาดมีความยืดหยุ่น โปร่งใส และยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้ค้าและผู้ให้บริการ ดังนั้นผู้วิจัยได้ยืนยันรูปแบบด้วยการนำเสนอ “CJAM Model” (Chatuchak Junction Adaptive Management Model) ต่อผู้บริหาร และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งผู้ให้ข้อมูลหลัก จำนวน 9 คน โดยใช้แบบยืนยันรูปแบบ ผลการศึกษาพบว่า ผู้ให้ข้อมูลทั้งหมดเห็นด้วยกับรูปแบบ และเสนอให้ขับเคลื่อนอย่างต่อเนื่อง โดยเน้นการบูรณาการข้อมูล เทคโนโลยี และความร่วมมือจากทุกภาคส่วน พร้อมพัฒนานโยบายรองรับสถานการณ์ฉุกเฉิน ขยายการบริหารแบบแบ่งโซน (Zone-based Management) จัดตั้งศูนย์บริหารกลางด้วยระบบดิจิทัล ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้ค้า พัฒนาช่องทางสื่อสารสองทาง และยกระดับทักษะดิจิทัลของบุคลากร

อภิปรายผลการวิจัย

1. ประสิทธิภาพของการบริหารและการจัดการตลาดนัดจตุจักรภายหลังวิกฤติการณ์โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ผลการวิจัยสรุปได้ว่า ภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\mu = 3.33$) สะท้อนให้เห็นว่าการดำเนินงานสามารถปรับตัวได้ในระดับหนึ่ง แต่ยังไม่สามารถบรรลุประสิทธิภาพสูงสุดได้ สอดคล้องกับการศึกษาของ Al-Haddad et al. (2021) ได้ศึกษาเรื่อง ประสิทธิภาพการบริหารจัดการภาครัฐในช่วงสถานการณ์โควิด-19 ที่พบว่า ประสิทธิภาพการบริหารจัดการองค์กรภาครัฐในช่วง COVID-19 อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.21$) เนื่องจากข้อจำกัดด้านทรัพยากรและความไม่แน่นอนของสถานการณ์ รวมถึงการศึกษาของ Kim & Lee (2021) ที่ได้ศึกษาเรื่อง การบริหารจัดการบริการสาธารณะในสถานการณ์วิกฤติที่มีการรายงานว่า

การบริหารจัดการบริการสาธารณะในช่วงวิกฤติมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.34$) โดยเรียงลำดับผลการวิจัย 3 ลำดับ พบว่า 1. ด้านการบรรลุเป้าหมายตามมาตรการป้องกันโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 อยู่ในระดับมาก ($\mu = 3.41$) แสดงให้เห็นว่า หน่วยงานสามารถดำเนินมาตรการด้านสาธารณสุขได้อย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับการศึกษาของ Boin et al. (2020) ที่ได้ศึกษาเรื่อง การเมืองในการรับมือวิกฤติโควิด-19 ที่พบว่า มาตรการควบคุมโรคในหน่วยงานภาครัฐมีระดับความสำเร็จสูง ($\bar{X} = 3.40$) เนื่องจากมีนโยบายที่ชัดเจนและการกำกับดูแลอย่างเข้มงวด นอกจากนี้ การศึกษาของ Zhao et al. (2022) ได้ศึกษาเรื่อง การปฏิบัติตามมาตรการป้องกันโควิด-19 ในตลาดหลักทรัพย์ ที่พบว่าการปฏิบัติตามมาตรการป้องกันโรคของผู้ประกอบการมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.45$) 2. ด้านคุณภาพชีวิตของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย อยู่ในระดับปานกลาง ($\mu = 3.39$) แม้จะมีมาตรการช่วยเหลือ เช่น การลดค่าเช่า แต่ยังไม่สามารถยกระดับคุณภาพชีวิตได้อย่างชัดเจน สอดคล้องกับการศึกษาของ Nguyen et al. (2021) ที่ได้ศึกษาเรื่อง ผลกระทบของโควิด-19 ต่อผลการดำเนินงานของธุรกิจขนาดเล็ก ที่พบว่า คุณภาพชีวิตของผู้ประกอบการรายย่อยในช่วง COVID-19 อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.30$) เนื่องจากรายได้ลดลงและความไม่แน่นอนทางเศรษฐกิจ และ 3. ด้านการบรรลุวัตถุประสงค์ของตลาดนัดจตุจักร อยู่ในระดับปานกลาง ($\mu = 3.35$) แสดงให้เห็นว่า ตลาดยังคงสามารถดำเนินบทบาทได้ในระดับหนึ่ง แต่ยังไม่เต็มศักยภาพ สอดคล้องกับการศึกษาของ Tran et al. (2021) ที่ได้ศึกษาเรื่อง ประสิทธิภาพการให้บริการภายใต้สถานการณ์การหยุดชะงักจากโควิด-19 ที่พบว่า ประสิทธิภาพขององค์กรด้านการให้บริการสาธารณะในช่วงวิกฤติอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.28$) เนื่องจากข้อจำกัดด้านการเข้าถึงบริการและพฤติกรรมผู้บริโภคที่เปลี่ยนแปลงไป

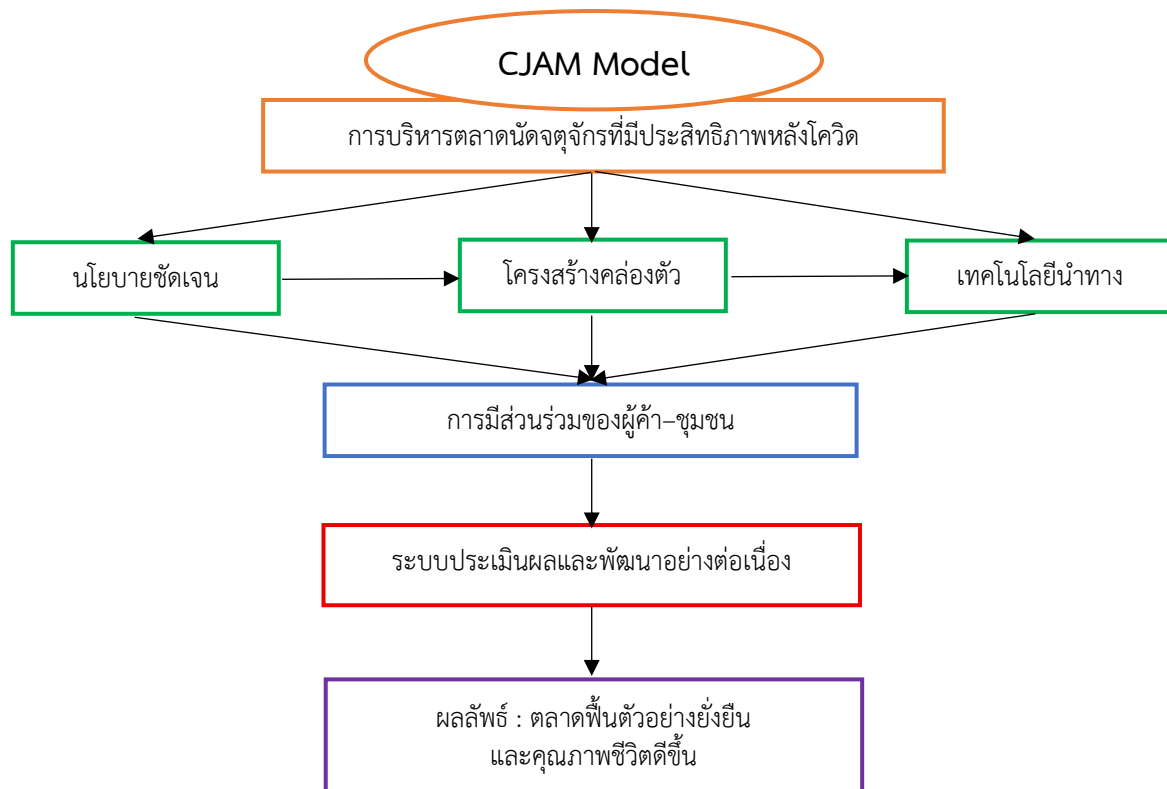
2. ระดับการบริหารและการจัดการตลาดนัดจตุจักรภายหลังวิกฤติการณ์โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ผลการวิจัยสรุปได้ว่า ภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\mu = 3.20$) สะท้อนให้เห็นว่าการดำเนินงานของหน่วยงานยังคงอยู่ในระดับปรับตัวได้แต่ยังไม่เต็มประสิทธิภาพ สอดคล้องกับการศึกษาของ Mehdizadeh et al. (2021) ที่ได้ศึกษาเรื่อง การจัดการวิกฤติและประสิทธิภาพการทำงานขององค์กรในช่วงสถานการณ์โควิด-19 ที่พบว่า ระดับการจัดการองค์กรภาครัฐในช่วงวิกฤติ COVID-19 อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.18$) เนื่องจากข้อจำกัดด้านนโยบายและความไม่แน่นอนของสถานการณ์ รวมถึงการศึกษาของ Ibrahim & Othman (2022) ได้ศึกษาเรื่อง ประสิทธิภาพการบริหารจัดการภาครัฐในช่วงสถานการณ์โควิด-19 ที่รายงานว่า การบริหารจัดการภาครัฐในช่วงวิกฤติ อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.25$) โดยเรียงลำดับผลการวิจัย 3 ลำดับ พบว่า 1. ด้านกฎหมายและระเบียบที่เกี่ยวข้อง อยู่ในระดับปานกลาง ($\mu = 3.39$) แสดงให้เห็นว่า กรอบกฎหมายสามารถสนับสนุนการดำเนินงานได้ในระดับหนึ่ง แต่ยังมีขาดความยืดหยุ่นในการปรับตัว สอดคล้องกับการศึกษาของ Kettl (2020) ที่ได้ศึกษาเรื่อง ผลกระทบของระบบสหพันธรัฐอเมริกันต่อสถานการณ์โควิด-19 ที่พบว่าการบริหารภาครัฐในช่วง COVID-19 เผชิญข้อจำกัดด้านกฎหมายและระเบียบ โดยมีระดับการประเมินอยู่ในช่วงปานกลางถึงค่อนข้างสูง ($\bar{X} = 3.30-3.40$) 2. ด้านสมรรถนะการบริหาร อยู่ในระดับปานกลาง ($\mu = 3.27$) สะท้อนถึงความสามารถของผู้บริหารในการปรับตัวต่อวิกฤติ แต่ยังมีข้อจำกัดด้านทักษะและทรัพยากร สอดคล้องกับการศึกษาของ Alzoubi et al. (2022) ที่ได้ศึกษาเรื่อง ผลกระทบของโควิด-19 ต่อประสิทธิภาพการทำงานขององค์กรและแนวทางการบริหารจัดการ ที่พบว่าสมรรถนะการบริหารในองค์กรบริการช่วง COVID-19 อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.26$) โดยมีข้อจำกัดด้านความพร้อมของบุคลากรและเทคโนโลยี และ 3. ด้านการกำกับ ควบคุมและ การประเมินผล อยู่ในระดับปานกลาง ($\mu = 3.25$) แสดงให้เห็นว่า ระบบติดตามและประเมินผลยังไม่สามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพเต็มที่ สอดคล้องกับการศึกษาของ Sofyani et al. (2020) ได้ศึกษาเรื่อง การปรับปรุงคุณภาพการบริการ ความรับผิดชอบ

และความโปร่งใสของรัฐบาลท้องถิ่น: บทบาทแทรกแซงของการกำกับดูแลเทคโนโลยีสารสนเทศ ที่พบว่าระบบการกำกับดูแลและการประเมินผลของหน่วยงานภาครัฐในช่วงวิกฤติมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.20$) เนื่องจากข้อจำกัดด้านข้อมูลและกลไกการตรวจสอบ

3. เสนอแนะรูปแบบการบริหารและการจัดการตลาดนัดจตุจักรภายหลังวิกฤติการณ์โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ที่มีประสิทธิภาพ ผลการวิจัยสรุปได้ว่าการวิเคราะห์เชิงเนื้อหาและสังเคราะห์ผลเชิงระบบนำไปสู่การพัฒนา “CJAM Model” (Chatuchak Junction Adaptive Management Model) ซึ่งประกอบด้วย 5 องค์ประกอบหลัก คือ นโยบายและทิศทางการบริหาร โครงสร้างและกระบวนการบริหารจัดการ การพัฒนาเทคโนโลยีและนวัตกรรมบริการ การมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ระบบติดตามและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (2564) ที่ได้จัดทำรายงานผลกระทบของโควิด-19 ต่อเศรษฐกิจฐานรากและแนวทางฟื้นฟู เสนอให้พัฒนาระบบตลาดภาครัฐให้มีรูปแบบบริหารที่ยืดหยุ่นและมีส่วนร่วม ซึ่งตรงกับแนวคิดของ CJAM Model และยังสอดคล้องกับสำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (องค์การมหาชน) (2563) ใน Creative City & Smart Market Report ชี้ว่า การสร้าง “ตลาดสร้างสรรค์อัจฉริยะ” คือ หัวใจของเศรษฐกิจชุมชนยุคใหม่ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิด Smart Creative Market ของตลาดนัดจตุจักร ซึ่งยังสอดคล้องกับงานวิจัยต่างประเทศของ Bryson (2018) ได้เสนอแนวคิด Strategic Planning for Public and Nonprofit Organizations ว่า การพัฒนาโมเดลบริหารต้องมียุทธศาสตร์ประกอบด้านนโยบาย ยุทธศาสตร์ และการมีส่วนร่วมครบวงจร ซึ่งปรากฏใน CJAM Model สรุปได้ว่ารูปแบบ CJAM Model เป็นระบบบริหารตลาดที่เชื่อมโยงแนวคิดการบริหารสมัยใหม่เข้ากับหลักเศรษฐกิจสร้างสรรค์และการบริหารเชิงปรับตัว เป็นแนวทางที่สามารถต่อยอดไปใช้ในตลาดท้องถิ่นอื่น ๆ เพื่อยกระดับสู่ตลาดอัจฉริยะที่ยั่งยืน

องค์ความรู้ใหม่

ผู้วิจัยสามารถสังเคราะห์องค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับรูปแบบการบริหารและการจัดการตลาดนัดจตุจักรภายหลังวิกฤติการณ์โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ที่มีประสิทธิภาพ ได้เปลี่ยนผ่านสู่การบริหารแบบใหม่ที่มีความยืดหยุ่น โปร่งใส และเน้นการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ผลการวิจัยเชิงปริมาณยืนยันความพึงพอใจและประสิทธิภาพในระดับสูงขณะที่ผลเชิงคุณภาพขยายภาพกลไกการปรับตัวและพัฒนานวัตกรรม ซึ่งรวมกันแล้วสะท้อนความสำเร็จของโมเดล CJAM (CJAM Model : Chatuchak Junction Adaptive Management Model) ที่สามารถเป็นต้นแบบของ ตลาดสร้างสรรค์อัจฉริยะ (Smart Creative Market) ในระดับประเทศสรุปตามภาพดังนี้

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ใหม่

จากภาพที่ 1 กระบวนการเริ่มจากการบริหารตลาดนัดจตุจักรหลังโควิดอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งเป็นเป้าหมายหลัก โดยมีองค์ประกอบขับเคลื่อน 3 ด้าน ได้แก่ นโยบายที่ชัดเจน โครงสร้างองค์กรที่คล่องตัว และเทคโนโลยีนวัตกรรม ซึ่งเชื่อมโยงกันในลักษณะเชิงระบบ โดยนโยบายกำหนดทิศทาง โครงสร้างรองรับการดำเนินงาน และเทคโนโลยีช่วยเพิ่มประสิทธิภาพ องค์ประกอบดังกล่าวนำไปสู่การมีส่วนร่วมของผู้ค้าและชุมชน ซึ่งเป็นแกนกลางของรูปแบบ เพื่อให้การดำเนินงานสอดคล้องกับความต้องการของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ตามแนวคิดธรรมาภิบาลแบบมีส่วนร่วม จากนั้นพัฒนาไปสู่ระบบติดตามและประเมินผลอย่างต่อเนื่อง เพื่อปรับปรุงการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ ตามแนวคิดการบริหารที่มุ่งผลสัมฤทธิ์และการเรียนรู้ขององค์กร สุดท้ายก่อให้เกิดผลลัพธ์คือการฟื้นตัวของตลาดและการพัฒนาอย่างยั่งยืนในด้านเศรษฐกิจ สังคม และคุณภาพชีวิตของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

สรุปและข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะการนำผลวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. จัดทำนโยบายการบริหารตลาดนัดแห่งชาติแบบบูรณาการ ให้หน่วยงานที่กำกับดูแล เช่น กรุงเทพมหานคร ร่วมกับกระทรวงมหาดไทย และสำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ จัดทำนโยบายกลางว่าด้วยตลาดสร้างสรรค์อัจฉริยะ เพื่อยกระดับตลาดนัดทั่วประเทศให้มีมาตรฐานด้านสุขาภิบาล สิ่งแวดล้อม และเทคโนโลยีการบริหารที่สอดคล้องกับยุคดิจิทัล

2. กำหนดมาตรการสนับสนุนผู้ค้าและชุมชนหลังวิกฤต ภาครัฐควรมีนโยบายฟื้นฟูผู้ค้าในตลาดนัด เช่น เงินกู้ดอกเบี้ยต่ำ กองทุนพัฒนาผู้ค้า และมาตรการลดค่าเช่าในช่วงวิกฤต ซึ่งจะช่วยสร้างภูมิคุ้มกันทางเศรษฐกิจฐานรากให้ตลาดดำเนินต่อไปได้อย่างยั่งยืน

3. ส่งเสริมการบริหารตลาดแบบมีส่วนร่วม กำหนดให้ตลาดภายใต้หน่วยงานท้องถิ่นต้องมี “คณะกรรมการบริหารร่วมตลาด ชุมชน” เพื่อเปิดพื้นที่ให้ผู้ค้าและประชาชนร่วมวางแผน กำกับ และประเมินผลการดำเนินงานตลาด

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ศึกษาการเปรียบเทียบรูปแบบการบริหารตลาดนัดในพื้นที่อื่น เช่น ตลาดสำเพ็ง ตลาดโรงเกลือ หรือตลาดนัดท้องถิ่น เพื่อนำผลมาพัฒนาแนวทางบริหารตลาดที่เหมาะสมในระดับประเทศ

2. วิจัยเชิงปริมาณ เชิงคุณภาพแบบผสม เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยด้านผู้นำ วัฒนธรรมองค์กร และเทคโนโลยีต่อประสิทธิภาพการบริหารตลาดอย่างเป็นระบบ

3. ศึกษาผลกระทบทางเศรษฐกิจและสังคมของตลาดนัดต่อชุมชนโดยรอบ เพื่อประเมินว่าตลาดมีบทบาทในฐานะศูนย์กลางเศรษฐกิจฐานรากและพื้นที่สร้างอาชีพได้มากน้อยเพียงใด

เอกสารอ้างอิง

- มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. (2564). ผลกระทบของโควิด-19 ต่อเศรษฐกิจฐานรากและแนวทางการฟื้นฟู (รายงานผลการวิจัย). กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยเศรษฐกิจและสังคม.
- สำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (องค์การมหาชน). (2563). Creative City & Smart Market: แนวทางพัฒนาพื้นที่เศรษฐกิจสร้างสรรค์ในยุคดิจิทัล. กรุงเทพฯ: TCDC Press.
- Al-Haddad, S. et al. (2021). Public Sector Management Performance During COVID-19. Sustainability, 13(9), 1–15.
- Alzoubi, H. M. et al. (2022). The Impact of COVID-19 on Organizational Performance and Management Practices. Sustainability, 14(6), 1–14.
- Boin, A. et al. (2020). The Politics of COVID-19 Crisis Response. Journal of Contingencies and Crisis Management, 28(3), 199–208.
- Bryson, J. M. (2018). Strategic Planning for Public and Nonprofit Organizations: A Guide to Strengthening and Sustaining Organizational Achievement (5th ed.). Hoboken, NJ: Wiley.
- Donthu, N., & Gustafsson, A. (2020). Effects of COVID-19 on Business and Research. Journal of Business Research, 117, 284–289.
- Hood, C. (1991). A public management for all seasons?. Public Administration, 69(1), 3–19.
- Ibrahim, A. U. & Othman, A. K. (2022). Public Sector Management Effectiveness During COVID-19. Administrative Sciences, 12(2), 1–13.
- Kettl, D. F. (2020). States Divided: The Implications of American Federalism for COVID-19. Public Administration Review, 80(4), 595–602.
- Kim, S. & Lee, J. (2021). Public Service Management in Crisis Situations. Public Management Review, 23(8), 1205–1225.
- Mehdizadeh, M. et al. (2021). Crisis Management and Organizational Performance During COVID-19. Journal of Contingencies and Crisis Management, 29(4), 389–397.

- Nguyen, H. et al. (2021). Impact of COVID-19 on Small Business Performance. *Journal of Asian Finance, Economics and Business*, 8(2), 277–286.
- Nicola, M. et al. (2020). The Socio-Economic Implications of COVID-19: A Review. *International Journal of Surgery*, 78, 185–193.
- Osborne, S. P. (2010). Delivering Public Services: Time For a New Theory?. *Public Management Review*, 12(1), 1–10.
- Pak, A., et al. (2020). Economic Consequences of COVID-19. *Frontiers in Public Health*, 8, 1–4.
- Pantano, E. et al. (2020). Competing During A Pandemic?. *Journal of Business Research*, 116, 209–213.
- Sofyani, H. et al. (2020). Improving Service Quality, Accountability, and Transparency of Local Government: The Intervening Role of Information Technology Governance. *Cogent Business & Management*, 7(1), 1–17.
- The Smart Local Thailand. (2021). Chatuchak Guide. Retrieved March 20, 2025, from <https://thesmartlocal.co.th/>.
- Tran, T. et al. (2021). Service Performance Under COVID-19 Disruption. *Sustainability*, 13(5), 1–12.
- Zhao, Y. et al. (2022). Compliance With COVID-19 Measures in Public Markets. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(3), 1–12.

เศรษฐกิจผู้สูงอายุ : รูปแบบและปัจจัยสู่ความยั่งยืนของธุรกิจดูแลผู้สูงอายุ ในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล

THE SILVER ECONOMY: BUSINESS MODELS AND SUSTAINABILITY FACTORS IN ELDERLY CARE SERVICES IN GREATER BANGKOK

ทิวาพร พุฒิปัญญาเดช*, รัตพงษ์ สอนสุภาพ

Thivaporn Pruethipanyadej*, Rattaphong Sonsuphap

วิทยาลัยผู้นำและนวัตกรรมสังคม มหาวิทยาลัยรังสิต

College of Leadership and Social, Rangsit University

*Corresponding Author E-mail: porn.palla@gmail.com

Received February 27, 2026; Revised April 24, 2026; Accepted May 2, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. ศึกษาแบบการดำเนินธุรกิจดูแลผู้สูงอายุในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล 2. วิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จและความยั่งยืนของธุรกิจจากกรณีศึกษา และ 3. เสนอแนวทางเชิงนโยบายต่อภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพผ่านกรณีศึกษาธุรกิจเอกชน 3 แห่ง โดยเป็นโครงการขนาดใหญ่ ขนาดกลาง และขนาดเล็ก เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ การศึกษาค้นคว้าจากเอกสารที่เกี่ยวข้องและการสัมภาษณ์เชิงลึกแบบเจาะจง ผ่านการเก็บรวบรวมข้อมูล ด้วยวิธีการศึกษาจากเอกสารขั้นต้น/ขั้นรองที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย และการสัมภาษณ์เจาะลึกจากผู้ให้ข้อมูลหลัก ด้านการวิเคราะห์ข้อมูล เป็นการรวบรวมข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ มาจัดให้เป็นระบบผ่านกระบวนการแยกแยะองค์ประกอบรวมทั้งเชื่อมโยงและหาความสัมพันธ์ของข้อมูล เพื่อนำไปสู่การตีความ (Hermeneutic) และวิเคราะห์ข้อมูลรวมถึงใช้เทคนิคการวิเคราะห์โดยการตีความ (Interpretation) ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ มาวิเคราะห์และสังเคราะห์ในภาพรวม โดยใช้กรอบแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องมาประกอบการวิเคราะห์

ผลการวิจัยพบว่า 1. รูปแบบการให้บริการประกอบด้วย ศูนย์ดูแลระยะยาว บริการดูแลผู้สูงอายุที่บ้าน และศูนย์ดูแลระหว่างวัน 2. ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จและความยั่งยืนของธุรกิจจากกรณีศึกษา ได้แก่ การมีบุคลากรที่มีทักษะเฉพาะ การปรับโมเดลธุรกิจให้สอดคล้องกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมไทย และการสนับสนุนนโยบายจากภาครัฐ และ 3. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ภาครัฐควรพัฒนากฎหมายและระบบสนับสนุนการดูแลผู้สูงอายุให้มีมาตรฐาน ครอบคลุมทั้งสถานพยาบาล ธุรกิจบริการสุขภาพ และศูนย์ดูแลแบบ Day Care ในระดับชุมชน เพื่อลดภาระระบบสาธารณสุขในอนาคต ส่งเสริมระบบการออม พร้อมสร้างความตระหนักรู้ให้สังคมมีทัศนคติที่ถูกต้องต่อศูนย์ดูแลผู้สูงอายุในฐานะแหล่งฟื้นฟูสุขภาพ นอกจากนี้ควรผลักดันการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ เพื่อยกระดับประเทศไทยเป็นจุดหมายปลายทางด้านการเกษียณอายุ และสร้างความยั่งยืนทั้งด้านเศรษฐกิจและคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ

คำสำคัญ: ธุรกิจดูแลผู้สูงอายุ, รูปแบบการให้บริการ, ความยั่งยืน, กรุงเทพมหานคร

Abstract

This research article aims to: 1. study the business operation models of elderly care services in Bangkok and its metropolitan area; 2. analyze the factors affecting the success and sustainability of the business from case studies; and 3. propose policy recommendations for the government and relevant agencies. A qualitative research approach was employed through case studies of three private sector enterprises, representing large-, medium-, and small-sized operations. The research instruments included documentary research and in-depth, purposive interviews. Data were collected from both primary and secondary sources relevant to the study, as well as from key informants through in-depth interviews. Data analysis involved systematically organizing the collected information, categorizing key components, and identifying relationships among the data to enable hermeneutic interpretation. Interpretative analysis techniques were applied to synthesize the findings, guided by relevant concepts and theoretical frameworks.

The findings reveal that: 1. service models consist of long-term care centers, home-based elderly care services, and day care centers; 2. key factors contributing to business success and sustainability include the availability of specialized skilled personnel, the adaptation of business models to align with Thai social and cultural contexts, and supportive government policies; and 3. policy recommendations for the government and related agencies include developing standardized legal frameworks and support systems for elderly care services across healthcare facilities, wellness businesses, and community-based day care centers to alleviate the future burden on the public health system. Additionally, promoting savings systems for long-term health security, enhancing public awareness to foster positive attitudes toward elderly care centers as rehabilitation facilities, and advancing wellness tourism to position Thailand as a leading retirement destination are essential for achieving both economic sustainability and improved quality of life for the elderly.

Keywords: Elderly Care Businesses, Business Models, Sustainability, Bangkok

บทนำ

ปัจจุบันประเทศไทยเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างสมบูรณ์ (Aged Society) โดยมีสัดส่วนประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไป เกินร้อยละ 14 และคาดว่าจะเกินภายในปี 2035 (United Nations, 2019; World Bank, 2022) ซึ่งการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างดังกล่าวนำมาซึ่งความท้าทายต่อโครงสร้างระบบเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม โดยเฉพาะกิจการดูแลผู้สูงอายุ ซึ่งมีความต้องการเพิ่มสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ ทั้งในรูปแบบที่รัฐดำเนินการและภาคเอกชนดำเนินการในเชิงธุรกิจ (Knodel et al., 2015)

อย่างไรก็ตาม จากสถานการณ์ดังกล่าวนี้ สะท้อนได้ว่า ภาครัฐไม่สามารถรองรับความต้องการและการดูแลผู้สูงอายุได้ ด้วยข้อจำกัดด้านงบประมาณและบุคลากร ส่งผลให้ธุรกิจเอกชนจึงเข้ามามีบทบาทมากขึ้นตามลำดับ โดยเฉพาะในเขตกรุงเทพและปริมณฑลมีแนวโน้มความต้องการการใช้บริการของผู้สูงอายุสูงตามลำดับ ทั้งโรงพยาบาลหรือบ้านพักระยะยาว การบริการศูนย์ดูแลรายวัน และการดูแลที่บ้าน (Phongphit, 2020) ส่วนการดำเนินการของภาครัฐก็ยังต้องเผชิญกับปัญหาหลายประการ เช่น การขาดแคลนบุคลากรที่มีทักษะ

เฉพาะด้านผู้สูงอายุ การพัฒนาโมเดลธุรกิจที่ยังไม่สอดคล้องกับบริบททางสังคมไทย และกรอบนโยบายของรัฐที่ยังไม่เอื้อต่อธุรกิจให้เกิดความยั่งยืนได้ (Jitapunkul & Wivatvanit, 2009; OECD, 2019) ในมิติเศรษฐกิจนั้น ธุรกิจดูแลผู้สูงอายุถือเป็น “อุตสาหกรรมแห่งอนาคต” (Future economy) ที่สามารถสร้างมูลค่าเพิ่มและขยายการจ้างงานได้ (European Commission, 2018) ขณะเดียวกันยังจะเป็นกลไกสำคัญในการสนับสนุนคุณภาพชีวิตและการพึ่งพาตนเองของผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นประเด็นเชิงสังคมและนโยบายสาธารณะที่มีความสำคัญขึ้นเรื่อย ๆ (Thanakwang et al., 2014) ดังการศึกษาของ Zion Market Research ได้ชี้ว่า มูลค่าตลาดของธุรกิจบริการดูแลผู้สูงอายุทั่วโลกคาดว่าจะขยายตัวในอัตราการเติบโตเพิ่มขึ้นร้อยละ 7.5 ต่อปี (CAGR) ในช่วงปี 2566-2575 มีมูลค่ารวม 1,025.43-1,965.99 พันล้านดอลลาร์สหรัฐภายในปี 2575 อันเนื่องมาจากจำนวนผู้สูงอายุทั่วโลกมีจำนวนเพิ่มขึ้น ประกอบกับการมีโรคประจำตัวต่าง ๆ ในวัยสูงอายุที่สูงขึ้น เช่น โรคสมองเสื่อม และอัลไซเมอร์ เป็นต้น (Zion Market Research, 2023)

สำหรับประเทศไทยการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรไทยจากปี 2022 ไปสู่ปี 2035 สัดส่วนผู้สูงอายุ (60 ปีขึ้นไป) มากกว่าร้อยละ 14 เพิ่มขึ้นมากกว่าร้อยละ 20 ของประชากรทั้งหมด ส่วนความต้องการใช้บริการดูแลผู้สูงอายุ โดยกลุ่มอายุ 60-69 ปี มีความต้องการราว 40% ขณะที่กลุ่มอายุ 70-79 และ 80 ปีขึ้นไปมีความต้องการรวมกันถึง 60% ของบริการดูแลทั้งหมด ส่วนกิจการดูแลผู้สูงอายุที่ขึ้นทะเบียนในระบบของทางการนั้นพบว่า ทั้งประเทศมีจำนวน 927 แห่งเท่านั้น เมื่อสิ้นปี 2568 โดยภาคกลางเป็นพื้นที่ที่มีกิจการดูแลผู้สูงอายุมากที่สุด ร้อยละ 62.1 โดยจังหวัดที่มีกิจการดูแลผู้สูงอายุมากที่สุด ได้แก่ กรุงเทพมหานคร 307 แห่ง (คิดเป็นร้อยละ 33.1) นนทบุรี 112 แห่ง (คิดเป็นร้อยละ 12.2) ปทุมธานี 41 แห่ง นครปฐม 35 แห่ง และสมุทรปราการ 25 แห่ง (กรมกิจการผู้สูงอายุ, 2568; กรมสนับสนุนบริการสุขภาพ, 2568) ชี้ให้เห็นว่า กรุงเทพฯ และปริมณฑล เป็นพื้นที่ที่แนวโน้มความต้องการ (Demand) ต่อกิจกรรมต่าง ๆ สูง เนื่องจากเป็นสังคมเมืองมีจำนวนผู้สูงอายุมาก และเป็นเขตพื้นที่มีรายได้เฉลี่ยต่อหัวสูงกว่าพื้นที่อื่น ทั้งนี้กิจการดูแลผู้สูงอายุ จะครอบคลุมมิตินวัตกรรมทางการแพทย์ มิติทางเศรษฐกิจ และมิติทางสังคมวัฒนธรรม ซึ่งปัจจุบันภาครัฐยังขาดการสร้างระบบนิเวศเศรษฐกิจผู้สูงอายุให้เกิดความยั่งยืนภายใต้บริบทคุณภาพมาตรฐานการให้บริการ การบูรณาการนวัตกรรมเทคโนโลยีในการดูแลรักษา นโยบายสาธารณะเพื่อกลุ่มเปราะบางที่มีรายได้ต่ำ และการสนับสนุนเชิงนโยบายให้แก่ภาคเอกชนในการประกอบการ

ด้วยเหตุนี้ การวิจัยในประเด็นนี้จึงมีความจำเป็นเพื่อทำความเข้าใจรูปแบบธุรกิจดูแลผู้สูงอายุในกรุงเทพมหานครและปริมณฑล จากการถอดกรณีศึกษา ตลอดจนปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จและความยั่งยืนของธุรกิจนำไปสู่การพัฒนานโยบายและความท้าทายเชิงโครงสร้าง สามารถนำไปสู่การพัฒนากรอบนโยบายที่ชัดเจนขึ้น การยกระดับมาตรฐานการบริการ และการสร้างระบบธุรกิจที่เอื้อต่อสังคมผู้สูงอายุสู่ความยั่งยืนในระยะยาว

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษารูปแบบการดำเนินธุรกิจดูแลผู้สูงอายุในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล
2. เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จและความยั่งยืนของธุรกิจจากกรณีศึกษา
3. เพื่อเสนอแนวทางเชิงนโยบายต่อภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบของการวิจัย

งานวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ ศึกษาค้นคว้าจากเอกสาร (Documentary Research) และวิธีสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) แบบเจาะจง

2. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ ผู้บริหารธุรกิจดูแลผู้สูงอายุ 3 แห่ง ในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล ได้แก่

1. บริษัท Aspen Tree
2. บริษัท Chersery Home International
- และ 3. บริษัท Winest Rehab Rama 2

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ได้แก่ 1. การวิจัยจากเอกสาร โดยศึกษาข้อมูลจากเอกสารเผยแพร่ข้อมูลประจำปีของบริษัทฯ เว็บไซต์ และเอกสารวิจัยที่เกี่ยวข้อง และ 2. แบบสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยเลือกแบบเจาะจงด้วยเหตุผลดังนี้ 1. บริษัท Aspen Tree บริษัทในเครือ MQDC เป็นบริษัทที่ดำเนินโครงการการดูแลผู้สูงอายุขนาดใหญ่ร่วมทุนกับทุนต่างชาติที่มีชื่อเสียงระดับโลก 2. บริษัท Chersery Home International เป็นกิจการขนาดกลางและผู้บริหารเป็นอนุนายกสมาคมผู้ดูแลผู้สูงอายุและผู้มีภาวะพึ่งพิง (Thai Caregiver Association) และ 3. บริษัท Winest Rehab Rama 2 เป็นกิจการขนาดเล็กและเจ้าของเป็นผู้มีประสบการณ์กว่า 20 ปีในธุรกิจดังกล่าว

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

รวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการศึกษาจากเอกสารขั้นต้นและขั้นรองที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย การสัมภาษณ์เจาะลึกจากผู้ให้ข้อมูลหลัก โดยใช้เทคนิคการเก็บตัวอย่างในเชิงคุณภาพ พิจารณาจากลักษณะของวัตถุประสงค์การวิจัย และกระบวนการสัมภาษณ์จะสัมภาษณ์จนกว่าข้อมูลจะอิ่มตัว

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

ทำการรวบรวมข้อมูลที่เก็บได้จากการวิจัยโดยใช้เครื่องมือในการสัมภาษณ์ มาจัดให้เป็นระบบและหาความหมาย มีกระบวนการแยกแยะองค์ประกอบ รวมทั้งเชื่อมโยงและหาความสัมพันธ์ของข้อมูล เพื่อนำไปสู่การตีความ (Hermeneutic) และวิเคราะห์ข้อมูล รวมทั้งใช้เทคนิคการวิเคราะห์โดยการตีความ (Interpretation) ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ที่บันทึกไว้ มาวิเคราะห์และสังเคราะห์ในภาพรวม โดยใช้กรอบแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องมาประกอบการวิเคราะห์

ผลการวิจัย

1. รูปแบบการดำเนินธุรกิจดูแลผู้สูงอายุในเขตกรุงเทพและปริมณฑล

1.1 ศูนย์ดูแลระยะยาว (Long-term Care Facilities) หมายถึง การดูแลแบบพักอาศัยตลอด 24 ชั่วโมง สำหรับผู้สูงอายุที่พึ่งพิงสูง เป็นระบบหลักของประเทศที่พัฒนาแล้ว โดยรัฐได้สร้างระบบประกันระยะยาว (Long-term care insurance) มาเป็นกลไกดำเนินการร่วมกับภาคเอกชน

1.1.1 รูปแบบการให้บริการ มี 4 รูปแบบ ได้แก่ การดูแลทั่วไป (Basic Care) เน้นการดูแลกิจวัตรประจำวัน การดูแลฟื้นฟู (Rehabilitation Care) มีการทำกายภาพบำบัดและการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพ การดูแลทางการแพทย์ (Medical/Nursing Care) ดูแลผู้สูงอายุที่มีโรคเรื้อรังหรือความบกพร่องทางสุขภาพอย่างซับซ้อน การดูแลแบบประคับประคอง (Palliative Care) รองรับผู้สูงอายุในระยะสุดท้ายของชีวิต โดยเน้นคุณภาพชีวิตมากกว่าการรักษา

1.1.2 รูปแบบการดำเนินธุรกิจ แบ่งออกเป็น 3 รูปแบบ ได้แก่ แบบสาธารณะ (Public Model) รัฐหรือองค์กรสาธารณะให้บริการในลักษณะสวัสดิการ แบบเอกชน (Private Model) มุ่งเน้นเชิงพาณิชย์และตอบสนองกลุ่มผู้สูงอายุที่มีรายได้หรือครอบครัวที่สามารถจ่ายได้ และแบบผสม (Public-Private Partnership: PPP) การร่วมลงทุนระหว่างรัฐและเอกชนเพื่อลดภาระค่าใช้จ่ายและยกระดับมาตรฐานบริการ แบบชุมชน (Community-Based Model) เชื่อมโยงเครือข่ายอาสาสมัครและท้องถิ่น เพื่อลดต้นทุนและเพิ่มการเข้าถึง

สำหรับรูปแบบเอกชน (Private Model) ดำเนินการนั้น มุ่งเน้นกลุ่มผู้สูงอายุที่มีรายได้หรือครอบครัวที่สามารถจ่ายได้ ดังกรณีต่อไปนี้

1. กลุ่มขนาดใหญ่ กรณีบริษัท The Aspen Tree ดำเนินโครงการประเภทที่อยู่อาศัยผู้สูงวัยแบบพรีเมียม (Senior Living) มีพื้นที่ 23 ไร่ ในโครงการแบบผสมทั้งชายและครอบครองและบริการดูแลตลอดอายุ มีกลุ่มเป้าหมายกลุ่มคนที่มีอายุตั้งแต่ 50-80 ปี จนถึงผู้สูงอายุที่ยังใช้ชีวิตอิสระ มีสุขภาพแข็งแรง สามารถดูแลตัวเองได้ ต้องการชุมชนและการดูแลเชิงป้องกัน โดยความร่วมมือด้านวิทยาศาสตร์สมองของผู้สูงวัยร่วมกับ Baycrest ด้วยแนวคิด Holistic Lifetime Care อีกส่วนหนึ่งเป็น Wellness Club Community พื้นที่ 6,000 ตารางเมตร เน้นเรื่องการทำกิจกรรมทำให้ผู้สูงอายุแข็งแรงและส่วนสุดท้าย เป็น Health & Brain มีคลินิก Post- Rehab เมื่อรักษาแล้วกลับมาพักที่นี่เป็น Long Term Care สำหรับคนอายุ 80-90 ปี ที่พึ่งพาตัวเองไม่ได้

“ส่วนใหญ่ภาครัฐเน้นเรื่องการท่องเที่ยว อาจจะต้องโปรโมทเน้นเรื่อง Wellness เป็น One of The Best Retirement Destination อาจจะมียระบบในการให้ข้อมูลผู้สูงอายุประชาสัมพันธ์ให้คนต่างชาติมาใช้บริการที่ไทย เช่น โรงพยาบาลที่สามารถใช้ประกันได้” (ผู้บริหารระดับสูง, การสื่อสารส่วนบุคคล, 10 สิงหาคม 2568)

2. กลุ่มขนาดกลาง กรณีบริษัท Chersery Home International ดำเนินโครงการประเภทโรงพยาบาลผู้สูงอายุแบบเนอร์สซิงโฮม และเดย์แคร์ รวมทั้งเวชศาสตร์ฟื้นฟู มีกลุ่มเป้าหมายเป็นผู้สูงอายุทุกระดับการพึ่งพาระยะสั้นและระยะยาว รวมทั้งต้องการคลินิกเฉพาะทาง การบริการด้วยระบบเวชศาสตร์ฟื้นฟูครบวงจร คลินิกกระตุ้นสมองและความจำ ทั้งนี้ มีรูปแบบที่พักเป็นห้องพักเนอร์สซิงโฮมเดย์แคร์ ห้องกายภาพ และห้องเฉพาะทาง มีค่าใช้จ่ายตามประเภท ได้แก่ Day Care 2,500 บาทต่อวัน ส่วน Home Care 39,000-48,000 บาทต่อเดือน ในขณะที่ Long Term Care เฉลี่ย 65,000 บาทต่อเดือน โดยขึ้นกับอาการ

“Regulation กฎระเบียบยังตามไม่ทันกับความต้องการของประเทศ สาธารณสุขมีบทบาท ใบอนุญาต 2 รูปแบบ โรงพยาบาล กับ Nursing Home ซึ่งยังมี Gap มีช่องว่างของการให้บริการ” (นายแพทย์เก่งพงศ์ ตั้งอรุณสันติ, การสื่อสารส่วนบุคคล (2568, 9 มิถุนายน)

3. กลุ่มขนาดเล็ก กรณีบริษัท Winest Rehab Rama 2 ดำเนินโครงการศูนย์ดูแลระยะยาวและกายภาพบำบัด รวมทั้งฟื้นฟูผู้ป่วยผู้สูงอายุ กลุ่มเป้าหมายสำคัญผู้สูงอายุที่ต้องการฟื้นฟูและกายภาพในการดูแลระยะยาว การบริการด้วยทีมสหวิชาชีพ เน้นกายภาพบำบัดฟื้นฟู ห้องพักและพื้นที่กิจกรรมสำหรับผู้สูงอายุ มีรูปแบบที่พักห้องพักรวมและเดี่ยว โซนกายภาพและพื้นที่สีเขียว ส่วนค่าใช้จ่ายมีค่าใช้จ่ายตามประเภท ได้แก่ Day Care 1,800 บาทต่อวัน ในขณะที่ Long Term Care เฉลี่ย 20,000 บาทต่อเดือน โดยขึ้นกับอาการ

“ธุรกิจดูแลผู้สูงอายุ เป็นธุรกิจที่ภาครัฐไม่สนับสนุน การเปิดศูนย์สามารถทำได้ แต่ไม่ได้ขึ้นทะเบียนสิ่งนี้เป็นปัญหาทำให้ศูนย์ฯ ไม่ได้มาตรฐาน” (ผู้บริหาร Winest Rehab Rama, การสื่อสารส่วนบุคคล, (2568, 8 มิถุนายน)

1.1.3 รายได้และต้นทุน รายได้หลักของศูนย์ดูแลระยะยาว ประกอบด้วย ค่าบริการจากครอบครัวหรือผู้ใช้บริการ การเบิกจ่ายจากระบบประกันสุขภาพหรือสวัสดิการรัฐ และเงินสนับสนุนจากองค์กรการกุศล ส่วนต้นทุนหลักเกิดจาก ค่าแรงบุคลากร ค่าอุปกรณ์ทางการแพทย์และสาธารณูปโภค รวมถึงค่าใช้จ่ายด้านมาตรฐานและการรับรองคุณภาพบริการ

1.2 บริการดูแลผู้สูงอายุที่บ้าน (Home Care Services)

หมายถึง การให้การดูแลด้านสุขภาพ กิจกรรมประจำวัน และการสนับสนุนทางสังคมแก่ผู้สูงอายุในสถานที่อยู่อาศัยของตนเอง โดยเน้นการคงไว้ซึ่งคุณภาพชีวิต ความเป็นอิสระ และความคุ้นชินในสภาพแวดล้อมเดิม

1.2.1 ประเภทของบริการ แบ่งได้เป็นหลายระดับ ได้แก่ การดูแลกิจวัตรประจำวัน (Personal Care) การดูแลสุขภาพเบื้องต้น (Basic Health Care) การฟื้นฟูสมรรถภาพ (Rehabilitation at Home) ภาวะพยาบาลและกิจกรรมบำบัดในบ้าน การดูแลทางการแพทย์ขั้นสูง (Skilled Nursing at Home) มีพยาบาลหรือแพทย์เยี่ยมบ้านสำหรับผู้สูงอายุที่ต้องการการดูแลเชิงซับซ้อน บริการเสริม (Supportive Services)

1.2.2 รูปแบบการดำเนินธุรกิจ ได้แก่ แบบครอบครัว-อาสาสมัคร (Family or Volunteer Model) ครอบครัวเป็นผู้จัดการหลัก โดยมีอาสาสมัครหรือองค์กรชุมชนช่วยเสริมช่วยการดูแลร่วมกัน แบบเอกชนเชิงพาณิชย์ (Private Model) บริษัทจัดทีมผู้ดูแลถึงบ้าน เก็บค่าบริการรายครั้ง รายวัน หรือรายเดือน แบบรัฐสนับสนุน (Public Model) รัฐหรือหน่วยงานท้องถิ่นจัดบริการถึงบ้านในฐานะสวัสดิการ เช่น เยี่ยมบ้านผู้สูงอายุเปราะบาง แบบผสม (Public and Private Partnership) ความร่วมมือระหว่างรัฐ เอกชน และองค์กรไม่แสวงหากำไร เพื่อให้เข้าถึงได้ในวงกว้าง

1.2.3 รายได้และต้นทุน โดยแหล่งรายได้หลักมาจาก ค่าบริการโดยตรงจากครอบครัว การเบิกจ่ายจากระบบประกันสุขภาพหรือสวัสดิการรัฐ และเงินสนับสนุนจากองค์กรสังคมสงเคราะห์ ในขณะที่ต้นทุนหลักประกอบด้วย ค่าแรงผู้ดูแลและบุคลากรสุขภาพ การฝึกอบรมมาตรฐานวิชาชีพ และค่าอุปกรณ์ทางการแพทย์และเทคโนโลยีสนับสนุน เช่น อุปกรณ์ติดตามสุขภาพ

1.3 ศูนย์ดูแลระหว่างวัน (Day Care Centers)

ศูนย์ดูแลผู้สูงอายุระหว่างวัน (Day Care Centers) เป็นบริการที่ออกแบบมาเพื่อดูแลผู้สูงอายุที่ยังสามารถดำเนินชีวิตประจำวันได้ด้วยตนเองในระดับหนึ่ง โดยผู้สูงอายุจะมาใช้บริการในช่วงเวลาเช้า-เย็น

1.3.1 ประเภทของบริการ ได้แก่ การดูแลกิจวัตรเบื้องต้น (Basic Care) การดูแลสุขภาพ (Health Monitoring) การฟื้นฟูและส่งเสริมสุขภาพ (Rehabilitation and Wellness) การสนับสนุนทางสังคม (Social Support) การให้คำปรึกษาแก่ครอบครัว (Family Support Services)

1.3.2 รูปแบบธุรกิจ ได้แก่ แบบเอกชนเชิงพาณิชย์ (Private Model) ดำเนินการในเชิงพาณิชย์จะเก็บค่าบริการรายวันหรือรายเดือน จึงเหมาะกับครอบครัวรายได้ปานกลางขึ้นไป แบบสาธารณะและท้องถิ่น (Public and Community Model) ดำเนินการโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหรือมูลนิธิจัดตั้งเพื่อสนับสนุนผู้สูงอายุที่ขาดโอกาส แบบผสม (Public and Private Partnership) โดยรัฐและภาคเอกชนร่วมลงทุนและบริหารจัดการด้วยกัน แบบองค์กรไม่แสวงกำไร (Non-Profit Model) ดำเนินการโดยองค์กรศาสนา สมาคม หรือมูลนิธิเพื่อสาธารณประโยชน์

1.3.3 รายได้และต้นทุน รายได้ มาจากค่าบริการรายวันหรือรายเดือน การสนับสนุนจากรัฐ กองทุนสุขภาพ หรือองค์กรการกุศล ต้นทุน ค่าแรงบุคลากร ได้แก่ ผู้ดูแล นักกายภาพบำบัด นักสังคมสงเคราะห์ นอกจากนี้ยังมีค่าบริหารจัดการสถานที่ อาหารกลางวัน กิจกรรมบำบัด และค่าอุปกรณ์ทางการแพทย์ขั้นพื้นฐาน

2. ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จและความยั่งยืนของธุรกิจจากกรณีศึกษา

2.1 ศูนย์ดูแลระยะยาว (Long-term Care Facilities) ปัจจัยที่ส่งผลต่อความยั่งยืนของธุรกิจมีหลายประการดังนี้

ต้นทุนแรงงาน เนื่องจากการดูแลผู้สูงอายุจำเป็นต้องใช้บุคลากรจำนวนมาก ในขณะเดียวกันบุคลากรด้านนี้มีจำนวนจำกัด รวมทั้งประเทศเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุขั้นสูง ดังนั้นเมื่อความต้องการแรงงานสูงของกิจการที่เกี่ยวข้องกับการดูแลผู้สูงอายุจึงส่งผลทำให้ต้นทุนแรงงานด้านนี้จึงสูงขึ้นตามลำดับ มาตรฐานบริการและการกำกับดูแลจากหน่วยงานภาครัฐ เนื่องจากกิจการดูแลผู้สูงอายุเป็นกลุ่มเสี่ยง หน่วยงานภาครัฐจึงเน้นควบคุมหรือกำกับดูแลมาตรฐานมากกว่าการอำนวยความสะดวกและสนับสนุน ความต้องการของกิจการบริการมีเพิ่มขึ้น อันเป็นผลมาจากโครงสร้างประชากรสูงวัยเพิ่มขึ้น แต่จำนวนบุคลากรที่ให้บริการด้านนี้ยังคงขาดแคลน ความสามารถทางการเงินของแต่ละครอบครัว ทำให้หลายประเทศยังต้องพัฒนาโมเดลการสนับสนุนจากรัฐควบคู่ไปกับเอกชน การบูรณาการนวัตกรรมเทคโนโลยีมีแนวโน้มสูงขึ้นในการดูแลผู้สูงอายุ เช่นระบบติดตามสุขภาพระยะไกล (Telehealth, Remote Monitoring) การใช้ AI และ Big Data ในการวิเคราะห์พฤติกรรมสุขภาพ รวมทั้งการออกแบบสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการดำรงชีวิตของผู้สูงอายุ (Age-Friendly Facilities) เพื่อเพิ่มคุณภาพบริการและลดต้นทุนระยะยาว

2.2 บริการดูแลผู้สูงอายุที่บ้าน (Home Care Services) ปัจจัยที่ส่งผลต่อความยั่งยืนของธุรกิจมีดังนี้

การขาดแคลนบุคลากรดูแลผู้สูงอายุ (Care Workers Shortage) ความไม่แน่นอนด้านรายได้ เนื่องจากผู้สูงอายุบางกลุ่มไม่สามารถจ่ายได้ด้วยตนเอง มาตรฐานคุณภาพการบริการ ที่ต้องอาศัยการกำกับดูแลจากรัฐและองค์กรวิชาชีพ การใช้เทคโนโลยีดิจิทัล ที่ยังมีข้อจำกัดด้านทักษะของผู้สูงอายุและการเข้าถึงอินเทอร์เน็ต การบูรณาการเทคโนโลยีนวัตกรรมดิจิทัล ได้แก่ ระบบ Telehealth Smart Devices และการติดตามสุขภาพทางไกล การพัฒนา Caregiver Economy ที่สร้างอาชีพใหม่และรองรับแรงงานดูแลผู้สูงอายุอย่างยั่งยืน การสนับสนุนจากรัฐและประกันสุขภาพ เพื่อให้บริการเข้าถึงได้อย่างเท่าเทียม โมเดลเศรษฐกิจ-สังคมชุมชน (Community-Based Economy) ที่ช่วยลดต้นทุนและสร้างเครือข่ายดูแลที่ยั่งยืน

2.3 ศูนย์ดูแลระหว่างวัน (Day Care Centers) ปัจจัยที่ส่งผลต่อความยั่งยืนของธุรกิจ มีดังนี้

ความต้องการบุคลากรที่หลากหลาย ทั้งสายสุขภาพและสังคม การเข้าถึงบริการไม่ทั่วถึง โดยเฉพาะในพื้นที่ชนบทหรือผู้สูงอายุรายได้น้อย มาตรฐานคุณภาพการบริการที่ยังไม่เป็นระบบชัดเจนในหลายประเทศ การแข่งขันกับบริการอื่น เช่น Home Care Services ที่ตอบโจทย์ครอบครัวบางกลุ่มมากกว่า การออกแบบกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ เพื่อส่งเสริมสุขภาพะทั้งกายและใจของผู้สูงอายุ การบูรณาการเทคโนโลยี เช่น ระบบจดบันทึกสุขภาพดิจิทัล แอปพลิเคชันแจ้งข้อมูลให้ครอบครัว การเชื่อมโยงกับระบบสุขภาพและสวัสดิการ เพื่อสนับสนุนการเข้าถึงของผู้สูงอายุทุกกลุ่ม การพัฒนาเป็น Social Enterprise ที่สร้างสมดุลระหว่างผลกำไรและการช่วยเหลือสังคม

3. เพื่อเสนอแนวทางเชิงนโยบายต่อภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ธุรกิจดูแลผู้สูงอายุยังเผชิญข้อจำกัดด้านกฎหมาย ระบบใบอนุญาต มาตรฐานการกำกับดูแล การขาดแคลนบุคลากรเฉพาะทาง ส่งผลต่อคุณภาพบริการและความยั่งยืนของธุรกิจโดยเฉพาะกิจการขนาดกลางและขนาดเล็กที่มีข้อจำกัดด้านทุนและการเข้าถึงการสนับสนุนจากภาครัฐ ขณะเดียวกันความต้องการบริการดูแลผู้สูงอายุมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องจากการเข้าสู่สังคมสูงวัย ทำให้รูปแบบการดูแลที่บูรณาการความร่วมมือระหว่างภาครัฐ เอกชน และชุมชน โดยเฉพาะบริการ Day Care และ Home Care มีบทบาทสำคัญในการลดภาระระบบสาธารณสุขและเพิ่มการเข้าถึงบริการ นอกจากนี้การนำเทคโนโลยีดิจิทัล เช่น Telehealth และระบบติดตามสุขภาพทางไกล มาใช้ในการดูแลผู้สูงอายุมีส่วนช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการบริการ และลดต้นทุนระยะยาว

ดังนั้น ภาครัฐควรพัฒนาระบบประกันการดูแลระยะยาว ยกระดับมาตรฐานการบริการและสนับสนุนการพัฒนานวัตกรรมและบุคลากร เพื่อสร้างระบบดูแลผู้สูงอายุที่มีคุณภาพและยั่งยืนในอนาคต

อภิปรายผลการวิจัย

1. รูปแบบการดำเนินธุรกิจดูแลผู้สูงอายุค้นพบว่า ธุรกิจดูแลผู้สูงอายุในกรุงเทพฯ และปริมณฑลมีความหลากหลาย ครอบคลุมทั้งศูนย์ดูแลระยะยาว (Long-term Care) บริการดูแลที่บ้าน (Home Care) และศูนย์ดูแลระหว่างวัน (Day Care) โดยแต่ละรูปแบบมีระดับการดูแลแตกต่างกัน ตั้งแต่การดูแลพื้นฐานจนถึงการแพทย์เฉพาะทาง อีกทั้งมีรูปแบบการดำเนินงานทั้งภาครัฐ เอกชน และความร่วมมือแบบผสม (PPP) รวมถึงมีโครงสร้างรายได้จากค่าบริการและการสนับสนุนจากรัฐ ขณะที่ต้นทุนหลักคือบุคลากรและมาตรฐานบริการ สะท้อนให้เห็นว่า ระบบการดูแลผู้สูงอายุของไทยกำลังก้าวสู่ระบบบริการแบบผสม (Hybrid Care System) ที่ต้องพึ่งพาทั้งตลาดและรัฐร่วมกัน แต่ยังมีลักษณะตลาดนำค่อนข้างสูง โดยเฉพาะในบริการที่มีคุณภาพสูง ทำให้การเข้าถึงยังขึ้นกับกำลังจ่ายของครอบครัว และสะท้อนถึงความจำเป็นในการพัฒนาระบบสวัสดิการระยะยาวให้ครอบคลุมมากขึ้น

จากผลการศึกษาดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดของ World Health Organization (2015) ที่ชี้ว่า ศูนย์ดูแลระยะยาว เป็นกิจการที่ให้บริการด้านสุขภาพและสังคมที่ออกแบบมาเพื่อตอบสนองความต้องการของผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิงหรือโรคเรื้อรัง ซึ่งไม่สามารถใช้ชีวิตประจำวันได้ด้วยตนเองอย่างสมบูรณ์ อีกทั้งสอดคล้องกับแนวคิดของ Genet et al. (2011) ที่ชี้ว่า การบริการดูแลผู้สูงอายุในสถานที่อยู่อาศัยของตนเองนั้นจะคงไว้ซึ่งคุณภาพชีวิต ความเป็นอิสระ และความคุ้นชินในสภาพแวดล้อมเดิม รวมถึงแนวคิดของสุนทรียา ไสภารัตน์ (2561) ที่ชี้ให้เห็นผลจากปัจจัยทางวัฒนธรรมเชื่อมระหว่างบ้านกับสถานที่ดูแลผู้สูงอายุควบคู่กัน ซึ่งเป็นการดูแลผู้สูงอายุในสังคมไทยเป็นการดูแลโดยผู้ดูแลในครอบครัวที่มีความเชื่อเรื่องความกตัญญูทดแทน

2. ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จและความยั่งยืนของธุรกิจ พบว่า ปัจจัยสำคัญร่วมกันของทุกโมเดล ได้แก่ การขาดแคลนบุคลากรและต้นทุนแรงงานที่สูง ความต้องการบริการเพิ่มขึ้นจากสังคมสูงวัย ความไม่แน่นอนด้านรายได้ของผู้ใช้บริการ มาตรฐานและกฎระเบียบจากรัฐที่ยังไม่เอื้อต่อการเติบโต แนวโน้มการใช้เทคโนโลยีเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพ เช่น Telehealth หรือ AI บทบาทของภาครัฐและชุมชนในการช่วยให้เข้าถึงบริการได้ สะท้อนให้เห็นว่า ความยั่งยืนของธุรกิจไม่ได้ขึ้นอยู่กับอุปสงค์เพียงอย่างเดียว แต่ขึ้นอยู่กับระบบสนับสนุนทั้งด้านแรงงาน นโยบายรัฐ และเทคโนโลยี โดยเฉพาะปัญหาเชิงโครงสร้าง เช่น การขาดแรงงานดูแล และช่องว่างของระบบกำกับดูแล แสดงให้เห็นว่า อุตสาหกรรมนี้ยังอยู่ในช่วงกำลังพัฒนา และต้องการการออกแบบนโยบายเชิงระบบควบคู่ไปกับกลไกตลาด

จากผลการศึกษาดังกล่าวมีมติด้านนโยบาย สอดคล้องกับแนวคิดของ World Health Organization (2021) ที่ชี้ว่า นโยบายการดูแลสุขภาพของประเทศกำลังพัฒนายังขาดการออกแบบระบบที่มีความครอบคลุม (Inclusive) และขาดความยืดหยุ่น (Resilient) เมื่อนำนโยบายไปปฏิบัติจึงขาดผลลัพธ์ไม่บรรลุเป้าหมาย ส่วนมติด้านภาษี สอดคล้องกับแนวคิดของ สอดคล้องกับแนวคิดของ Delfani et al. (2015) ที่ชี้ว่า ความเหลื่อมล้ำทางรายได้ของสังคมเป็นอุปสรรคสำคัญในการดูแลสุขภาพและที่พักอาศัยสำหรับผู้สูงอายุ

ผลจากการศึกษา (ขนาดใหญ่-กลาง-เล็ก) พบว่า ธุรกิจขนาดใหญ่ มุ่งสู่ตลาดระดับบน เน้น Wellness, Lifetime Care และการบูรณาการนวัตกรรม สร้างมูลค่าเพิ่มสูง ธุรกิจขนาดกลาง พยายามให้บริการครบวงจร แต่เผชิญข้อจำกัดด้านกฎระเบียบและช่องว่างของระบบใบอนุญาต ธุรกิจขนาดเล็ก เน้นเฉพาะทางและราคา ที่เข้าถึงได้มากกว่า เช่น กายภาพบำบัด แต่ประสบปัญหาการรับรองมาตรฐานและการสนับสนุนจากรัฐ สะท้อนให้เห็นว่า โครงสร้างอุตสาหกรรมมีความเหลื่อมล้ำเชิงศักยภาพระหว่างผู้ประกอบการ โดยรายใหญ่สามารถยกระดับบริการและสร้างนวัตกรรมได้ ขณะที่รายเล็กยังติดข้อจำกัดด้านทุนและกฎระเบียบ นอกจากนี้ ยังสะท้อนช่องว่างเชิงนโยบาย (Policy Gap) ของรัฐ ทั้งในเรื่องการกำกับมาตรฐาน การออกใบอนุญาต และการสนับสนุนธุรกิจ ทำให้การพัฒนาอุตสาหกรรมยังไม่สมดุล

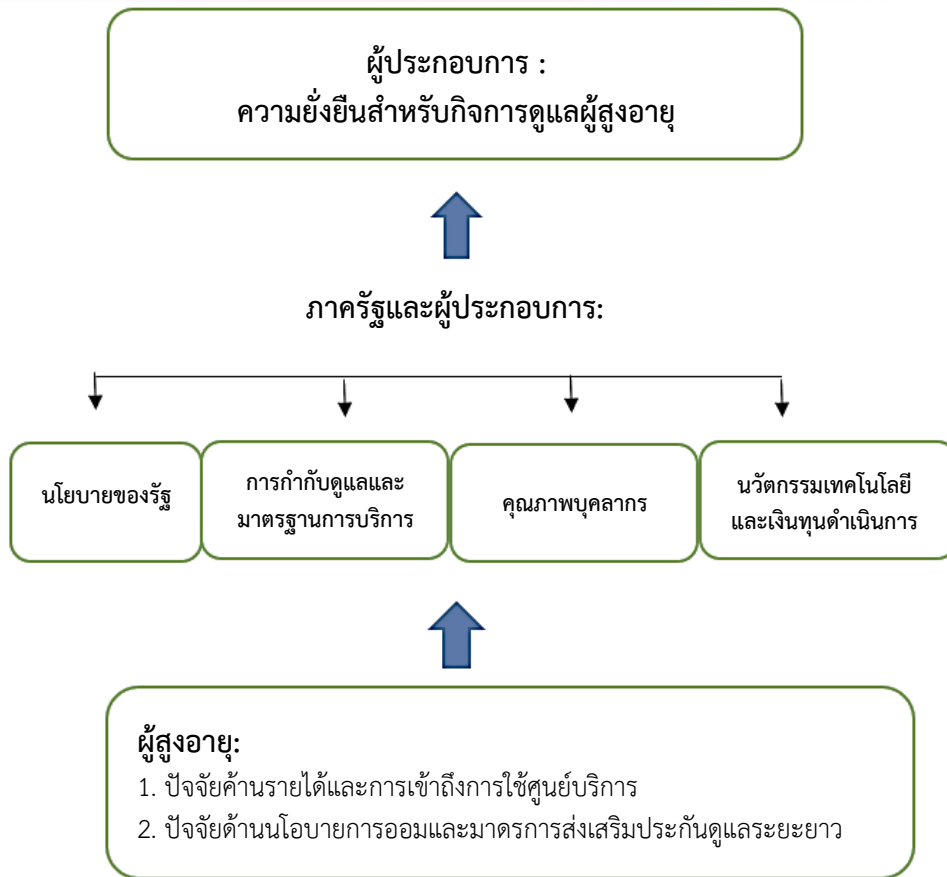
จากผลศึกษาทั้ง 3 กรณี สอดคล้องกับแนวคิดของ Denpaiboon et al. (2018) ที่ชี้ว่า ผู้มีรายได้สูงจะสามารถเลือกใช้บริการด้านที่อยู่อาศัยและสถานบริการดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุของภาคธุรกิจเอกชนได้มากกว่า ผู้ที่มีรายได้น้อยที่ต้องรอรับสวัสดิการความช่วยเหลือจากภาครัฐเท่านั้น และการศึกษาของพรเทพ บุญทศ (2559) ที่ชี้ว่า การดำเนินงานธุรกิจสถานดูแลผู้สูงอายุ เกิดจากแรงบันดาลใจของผู้ประกอบการ และมองเห็นธุรกิจดูแลผู้สูงอายุมีแนวโน้มเติบโตสูงเป็นเศรษฐกิจใหม่ (New Economy)

3. ข้อเสนอแนะแนวทางเชิงนโยบายต่อภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ภาครัฐควรพัฒนาระบบประกันการดูแลระยะยาว ควบคู่กับการยกระดับกำลังคนด้านการดูแลและปรับปรุงกฎหมาย/ระบบใบอนุญาตให้ทันสมัย เพื่อลดข้อจำกัดและเพิ่มคุณภาพบริการอย่างทั่วถึง ควรส่งเสริมความร่วมมือระหว่างรัฐ เอกชน และชุมชน รวมถึงสนับสนุนผู้ประกอบการทุกขนาด โดยเฉพาะ SMEs เพื่อสร้างความสมดุลและขยายการเข้าถึงบริการแก่ทุกกลุ่มประชากร พร้อมทั้งผลักดันการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลและพัฒนาไทยเป็นศูนย์กลางการดูแลผู้สูงอายุระดับนานาชาติ เพื่อเสริมความยั่งยืนของระบบในระยะยาว

องค์ความรู้ใหม่

1. ด้านนโยบาย ภาครัฐควรพัฒนาระบบประกันสุขภาพ/การดูแลระยะยาวให้ครอบคลุม ส่งเสริมการออม และใช้มาตรการภาษีสนับสนุนธุรกิจดูแลผู้สูงอายุ
2. การกำกับดูแล ควรกำหนดมาตรฐานและระบบรับรองคุณภาพบริการระดับชาติ/สากล พร้อมกลไกกำกับดูแลที่ชัดเจน
3. คุณภาพบุคลากร ควรพัฒนาบุคลากรสหวิชาชีพให้ครบวงจร
4. ส่งเสริมการใช้นวัตกรรมเทคโนโลยีในการดูแลผู้สูงอายุ ทั้งในแง่ผลิตภัณฑ์สำหรับผู้สูงอายุ การรักษาและให้คำปรึกษา ควบคู่กับการสนับสนุนเงินทุนดำเนินการ

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ใหม่

สรุปและข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. ภาครัฐควรมีการร่างกฎหมายส่งเสริมธุรกิจ และสถานพยาบาลสำหรับการดูแลผู้สูงอายุซึ่งมีความซับซ้อน เพื่อให้การทำงานของวิชาชีพถูกต้องตามกฎหมาย
2. ภาครัฐควรส่งเสริม Day care ในระดับชุมชนภายใต้แนวคิด หนึ่งตำบลหนึ่ง Day Care ควรเกิดภายใน 5 ปีนี้ถ้าช้ากว่านี้ประเทศไทยอาจจะเสี่ยงต่อการล้มละลายทางสุขภาพ บุคลากรทางการแพทย์แบกรับไม่ไหว เพราะผู้สูงอายุจำนวนมากจะทะลักเข้าสู่ระบบมากเกินไป
3. ภาครัฐควรส่งเสริมระบบการออม ตั้งแต่วัยทำงาน ให้ระบบการออมสภาพบังคับเหมือนกับประกันสังคมเพื่อเก็บเข้ากองทุนสุขภาพ เพื่อจะมีเงินมาดูแลสุขภาพในวัยเกษียณอายุ

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

1. ภาครัฐควรสร้างระบบการประกันดูแลระยะยาวสำหรับรองรับสังคมผู้สูงอายุ
2. ภาครัฐควรสร้างความตระหนักรู้ (Awareness) ให้กับประชาชนในมิติสังคมวัฒนธรรมว่า การให้ผู้สูงอายุมาอยู่ที่ศูนย์เหมือนเอาผู้สูงอายุมาฝากดูแล แต่ในความเป็นจริงหากผู้สูงอายุที่ต้องการการฟื้นฟูทางศูนย์ฯ สามารถมีนักรักษา นักกิจกรรมบำบัด นักช่วยพูด คอยดูแลและฟื้นฟูให้ผู้ป่วยกลับมาแข็งแรงและกลับไปใช้ชีวิตตามปกติ
3. ภาครัฐควรส่งเสริมการท่องเที่ยวแบบ Wellness destination ชูประเทศไทยเป็น “One of The Best Retirement Destinations” ให้ผู้สูงอายุต่างชาติมาใช้บริการที่ประเทศไทยเพิ่มขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- กรมกิจการผู้สูงอายุ. (2568). สถิติผู้สูงอายุ. สืบค้นเมื่อ 5 มกราคม 2569 จาก <https://shorturl.asia/YG5J1>.
- กรมสนับสนุนบริการสุขภาพ. (2568). ผลการคัดกรองผู้สูงอายุ (ปีงบประมาณ 2568). สืบค้นเมื่อ 5 มกราคม 2569 จาก <https://shorturl.asia/M0Ek6>.
- นายแพทย์เก่งพงศ์ ตั้งอรุณสันติ. (2568, 9 มิถุนายน) [บทสัมภาษณ์].
- ผู้บริหาร Winest Rehab Rama. (2568, 8 มิถุนายน) [บทสัมภาษณ์].
- ผู้บริหาร The Aspen Tree. (2568, 10 สิงหาคม) [บทสัมภาษณ์].
- พรเทพ บุญทศ. (2559). กลยุทธ์การสร้างรายได้เปรียบเทียบการแข่งขันของธุรกิจสถานดูแลผู้สูงอายุ ในกรุงเทพมหานคร (วิทยานิพนธ์ปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาวิชาการประกอบการ). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สุนทรียา โสภารัตน์. (2561). ความต้องการและความคิดเห็นที่มีต่อบริการธุรกิจดูแลผู้สูงอายุของผู้บริโภค ในเขตกรุงเทพมหานคร. วารสารดุสิตบัณฑิตทางสังคมศาสตร์, 8(3), 171–184.
- Delfani, N. et al. (2015). Poor Because of Low Pensions or Expensive Housing? The Combined Impact of Pension and Housing Systems on Poverty Among The Elderly. *International Journal of Housing Policy*, 15(3), 260–284.
- Denpaiboon et al. (2018). Influences of Urban Infrastructure Development on Urban Forms and Lifestyle of Greater Bangkok. *NAKHARA: Journal of Environmental Design and Planning*, 15, 87–99.
- European Commission. (2018). The Silver Economy: Final Report. Retrieved November 22, 2025, from <https://shorturl.asia/W0TZA>.
- Genet, N. et al. (2011). Home Care Across Europe: Current Structure and Future Challenges. Retrieved December 5, 2025, from <https://shorturl.asia/uly53>.
- Jitapunkul, S. & Wivatvanit, S. (2009). National Policies and Programs for Theaging Population in Thailand. *Ageing International*, 33(1), 62–74.
- Knodel, J. et al. (2015). The situation of Thailand's older population: An update based on the 2014 Survey of Older Persons in Thailand (Research Report No. 15-847). Ann Arbor, MI: Population Studies Center, University of Michigan.
- OECD. (2019). Health At a Glance 2019: OECD indicators. Retrieved December 8, 2025, from <https://doi.org/10.1787/4dd50c09-en>.
- Phongphit, S. (2020). The Growth of Private Elderly Care Businesses in bangkok. *Journal of Social Sciences*, 16(2), 45–63.
- Thanakwang, K. et al. (2014). Perspectives on Healthy Aging Among Thai Elderly: A Qualitative Study. *Nursing & Health Sciences*, 16(4), 515–522.
- United Nations. (2019). World population prospects 2019. New York: Department of Economic and Social Affairs, Population Division.
- World Bank. (2022). World development indicators. Washington, DC: World Bank.
- World Health Organization. (2015). World Report on Ageing and Health. Geneva, Switzerland: WHO Press.

- _____. (2021). Decade of Healthy Ageing: Baseline Report. Geneva, Switzerland: World Health Organization.
- Zion Market Research. (2023). Elderly care services market. Retrieved November 23, 2025, from <https://www.zionmarketresearch.com/report/elderly-care-services-market>.

การศึกษาการวิเคราะห์เชิงคุณภาพของรัฐธรรมนูญตามมาตรา 213 เพื่อลดช่องว่างการเข้าถึงความยุติธรรม QUALITATIVE ANALYSIS OF THE CONSTITUTION UNDER SECTION 213 TO REDUCE THE JUSTICE ACCESSIBILITY GAP

เอกอนงค์ ศรีสำอางค์*, อานุภาพ รักษ์สุวรรณ, สมศักดิ์ เจริญพูล,
รุ่งภพ คงฤทธิ์ระจัน, ศักดา ศรีทิพย์

Eakanong Srisumaung*, Anuphap Rakswanna, Somsak Charoenphol,
Rungphop Kongritcharoenjaroen, Sakkada Sritip
โรงเรียนกฎหมายและการเมือง มหาวิทยาลัยสวนดุสิต

School of Law and Politics, Suan Dusit Rajabhat University

*Corresponding Author E-mail: eakanong17@gmail.com

Received April 6, 2025; Revised May 7, 2026; Accepted June 9, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัญหาเชิงโครงสร้างและทางปฏิบัติที่เกิดจากพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาของศาลรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2561 โดยเฉพาะมาตรา 46-48 รวมทั้งบทบาทของผู้ตรวจการแผ่นดิน และความต้องการกลไกสนับสนุนของผู้ยื่นคำร้อง ตลอดจนการเปรียบเทียบกับกลไกสนับสนุนในต่างประเทศ เพื่อเสนอแนวทางพัฒนาระบบให้สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของมาตรา 213 เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ประชากรคือ ผู้ยื่นหรือเคยยื่นคำร้องต่อศาลรัฐธรรมนูญและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียด้านสิทธิและเสรีภาพ จำนวนรวม 51 ราย เครื่องมือการวิจัยเป็นแบบสัมภาษณ์ รวบรวมข้อมูลจากการวิจัยเอกสาร ตัวบทกฎหมาย สถิติคำร้อง และกรณีศึกษาเปรียบเทียบจากเยอรมนี เกาหลีใต้ และสาธารณรัฐเช็ก ทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา การวิเคราะห์แบบอุปนัย และการจำแนกหมวดหมู่ข้อมูล

ผลการวิจัยพบว่า 1. มาตรา 46-48 มีความซับซ้อนทั้งเชิงถ้อยคำ เงื่อนไข และขั้นตอน จนกลายเป็นกีดกันทางกฎหมายและกระบวนการ ทำให้สิทธิร้องตามมาตรา 213 ถูกใช้ได้จริงโดยจำกัด 2. บทบาทของผู้ตรวจการแผ่นดินในฐานะด่านคัดกรองกลับทำให้เกิด “คอขวดเชิงสถาบัน” เพิ่มขึ้นและระยะเวลาของกระบวนการ จนผู้ร้องจำนวนหนึ่งเสียโอกาสในการเยียวยา 3. ผู้ยื่นคำร้องมีความต้องการ “พี่เลี้ยงทางกฎหมาย” อย่างชัดเจน เพื่อช่วยตีความ เผยโครงสร้างคำร้อง และระบุงการกระทำที่ละเมิดสิทธิให้เข้ากรอบกฎหมาย และ 4. บทเรียนจากต่างประเทศชี้ว่าระบบคัดกรองที่เข้มงวดสามารถอยู่ร่วมกับโครงสร้างสนับสนุนที่เข้มแข็ง เช่น คลินิกกฎหมาย ระบบ E-filing และเครือข่ายช่วยเหลือทางกฎหมาย ข้อเสนอหลักของการวิจัยได้แก่ การจัดตั้งคลินิกยุติธรรมรัฐธรรมนูญหรือหน่วยบริการเฉพาะกิจในฐานะโค้ชทางกฎหมาย การปรับบทบาทผู้ตรวจการแผ่นดินจากด่านคัดกรองบังคับสู่การเป็นองค์กรที่ปรึกษา และการพัฒนาระบบโต้ตอบอัตโนมัติแบบออนไลน์เพื่อช่วยคัดกรองและจัดโครงสร้างคำร้องเบื้องต้น อันเป็นการเพิ่ม “โครงสร้างสนับสนุน” ควบคู่ไปกับกลไกคัดกรอง เพื่อให้สิทธิตามมาตรา 213 เคลื่อนจากระดับตัวบทไปสู่การใช้สิทธิได้จริงของประชาชนอย่างเป็นรูปธรรม

คำสำคัญ: การวิเคราะห์เชิงคุณภาพ, การลดช่องว่าง, การเข้าถึงความยุติธรรม, รัฐธรรมนูญตามมาตรา 213

Abstract

This research article aims to examine structural and practical problems arising from the Organic Act on the Procedures of the Constitutional Court B.E. 2561 (2018), particularly Sections 46–48, including the role of the Ombudsman and the need for support mechanisms for complainants. It also compares such mechanisms with those in foreign jurisdictions to propose reforms that align the system with the intent of Section 213 of the Constitution. This is qualitative research. The population consists of individuals who have submitted or previously submitted petitions to the Constitutional Court, as well as stakeholders in the field of rights and liberties, totaling 51 participants. The research instrument is an interview schedule. Data are collected from documentary research, legal texts, petition statistics, and comparative case studies from Germany, South Korea, and the Czech Republic. Data is analyzed using content analysis, inductive analysis, and categorical classification.

The findings show that 1. Sections 46–48 are complex in language, conditions, and procedures, creating legal and procedural traps that substantially limit the effective exercise of the right to petition under Section 213; 2. the Ombudsman’s role as a mandatory filtering channel produces an institutional bottleneck, adding layers and delays that cause some petitioners to lose opportunities for meaningful redress; 3. petitioners express a clear need for “legal coaching” to help interpret the law, structure petitions, and identify rights-violating acts in a legally relevant way; and 4. comparative lessons indicate that strict screening mechanisms can coexist with strong support structures, such as legal clinics, e-filing systems, and legal aid networks. Key recommendations include establishing a Constitutional Justice Clinic or special service unit to act as a legal coach, transforming the Ombudsman’s role from a mandatory filter to an advisory body, and developing an online interactive system to assist with preliminary screening and structuring of petitions. These measures aim to strengthen the “supportive infrastructure” alongside screening mechanisms, so that the right under Section 213 can move from the level of constitutional text to concrete, exercisable rights in the daily lives of citizens.

Keywords: Qualitative Analysis, Reducing The Gap, Access to Justice, Section 213 of The Constitution

บทนำ

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ถูกออกแบบให้เป็นกลไกพื้นฐานในการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชน ควบคู่กับการกำกับและถ่วงดุลอำนาจของฝ่ายนิติบัญญัติ ฝ่ายบริหาร และองค์กรของรัฐโดยรวม ภายใต้กรอบหลักนิติธรรมและระบอบประชาธิปไตย มาตรา 213 จึงมีสถานะสำคัญในฐานะ “ช่องทางยุติธรรมทางรัฐธรรมนูญ” ที่เปิดโอกาสให้บุคคลผู้ถูกละเมิดสิทธิสามารถยื่นคำร้องต่อศาลรัฐธรรมนูญได้โดยตรง เพื่อให้วินิจฉัยว่าการกระทำของหน่วยงานของรัฐหรือกฎหมายใดขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญหรือไม่ กลไกดังกล่าวไม่เพียงส่งผลต่อการคุ้มครองสิทธิของประชาชนเท่านั้น แต่ยังส่งผลต่อการใช้อำนาจของฝ่ายนิติบัญญัติและฝ่ายบริหาร ซึ่งต้องตระหนักถึงความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของการตรากฎหมายและการดำเนินนโยบายสาธารณะไปพร้อมกัน อย่างไรก็ตาม แม้มาตรา 213 จะสะท้อนเจตนารมณ์

เชิงรุกในการขยายการเข้าถึงความยุติธรรมทางรัฐธรรมนูญ (Access to Justice) แต่ในทางปฏิบัติกลับพบว่า มีกับดักเชิงโครงสร้างและเชิงระบบหลายประการที่ทำให้เกิด “ช่องว่างการเข้าถึง (Access Gap)” ระหว่าง สิทธิที่รับรองไว้ในตัวบทกับความสามารถของประชาชนในการใช้สิทธินั้นได้จริง

ความท้าทายหลักที่ปรากฏขึ้นคือ ความซับซ้อนของบทบัญญัติในพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญ ว่าด้วยวิธีพิจารณาของศาลรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2561 โดยเฉพาะเงื่อนไขและหลักเกณฑ์ทางเทคนิคในการระบุ “การกระทำที่ละเมิดสิทธิ” และการปฏิบัติตามหลัก “การใช้สิทธิทางอื่นจนสิ้นหนทางแล้ว” ซึ่งมักไม่สอดคล้อง กับความเข้าใจและศักยภาพของประชาชนทั่วไป ส่งผลให้คำร้องจำนวนมากถูกตีตกด้วยเหตุผลทางเทคนิค นอกจากนี้ บทบาทของผู้ตรวจการแผ่นดินในฐานะช่องทางผ่านคำร้อง ซึ่งมีเจตนารมณ์เพื่อกลั่นกรองและ ช่วยเหลือ แต่ในทางปฏิบัติอาจกลายเป็นคอขวดที่เพิ่มความซับซ้อนและความล่าช้าในกระบวนการ ดังนั้น บทความวิจัยนี้จึงมุ่งวิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรคเชิงโครงสร้างและทางปฏิบัติที่ขัดขวางการเข้าถึงความ ยุติธรรมทางรัฐธรรมนูญภายใต้มาตรา 213 โดยไม่เพียงแต่ชี้ให้เห็นถึงสภาพปัญหา แต่ยังมุ่งเสนอ “รูปแบบ การบริหารจัดการคดีและกลไกสนับสนุนใหม่” ที่สามารถลดช่องว่างการเข้าถึงดังกล่าว เพื่อให้ประชาชน สามารถใช้สิทธิตามรัฐธรรมนูญได้อย่างมีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับเจตนารมณ์ของกฎหมายสูงสุดอย่าง แท้จริง ผลการวิจัยนี้มีความสำคัญต่อการพัฒนาและปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมทางรัฐธรรมนูญของประเทศไทย ให้มีความเป็นสากล โปร่งใส และสร้างความเชื่อมั่นให้กับประชาชนในการพิทักษ์สิทธิเสรีภาพของตน

ทั้งนี้ กรอบแนวคิดทฤษฎีที่ผู้วิจัยนำมาใช้เป็นแนวทางในการศึกษาวิเคราะห์คือ หลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไข ตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาของศาลรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2561 และ ศึกษาเปรียบเทียบกรณีการยื่นคำร้องต่อศาลรัฐธรรมนูญของต่างประเทศจำนวน 3 ประเทศ โดยทำการศึกษา เปรียบเทียบกับศาลรัฐธรรมนูญแห่งสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี ศาลรัฐธรรมนูญแห่งสาธารณรัฐเกาหลี และศาลรัฐธรรมนูญแห่งสาธารณรัฐเช็ก

การศึกษาเรื่องกับดักเชิงระบบและทางออกสถาบันนิติการวิเคราะห์เชิงคุณภาพเพื่อลดช่องว่าง การเข้าถึงความยุติธรรมทางรัฐธรรมนูญตามมาตรา 213 จึงมุ่งวิเคราะห์ปัญหาเชิงโครงสร้างและทางปฏิบัติ ผ่านประสบการณ์ตรงของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง และเสนอรูปแบบกลไกสนับสนุนที่เหมาะสม นำไปสู่การพัฒนา กระบวนการการยื่นคำร้องต่อศาลรัฐธรรมนูญเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพสอดคล้องกับเจตนารมณ์ของ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 213 ที่มุ่งขยายสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชน ให้ได้รับการคุ้มครองจากศาลรัฐธรรมนูญ

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 213
2. เพื่อวิเคราะห์ปัญหาเชิงโครงสร้างและทางปฏิบัติผ่านประสบการณ์ตรงของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง
3. เพื่อเสนอรูปแบบกลไกสนับสนุนการเข้าถึงความยุติธรรมทางรัฐธรรมนูญตามมาตรา 213

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบของการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

2. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้วิจัยได้กำหนดเลือกแบบเจาะจง ประกอบด้วย 1. ผู้ที่ยื่นหรือเคยยื่นคำร้องต่อศาลรัฐธรรมนูญ คัดเลือกจากคำวินิจฉัยที่เกี่ยวข้องกับมาตรา 213 ย้อนหลัง 3 ปี นับแต่วันที่ประกาศใช้รัฐธรรมนูญ เมื่อวันที่

6 เมษายน พ.ศ. 2560 ได้แก่ ข้อมูลสถิติปี พ.ศ. 2560-2564 จำนวน 36 ราย และ 2. ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ผู้มีประสบการณ์เกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ ได้แก่ กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต่อสิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ เช่น นักกฎหมาย เลขาธิการมูลนิธิ นายกสมาคม และตัวแทนสมาคมต่าง ๆ และผู้มีประสบการณ์เกี่ยวกับสิทธิ เสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ เช่น ผู้เชี่ยวชาญ หรือนักวิชาการทางด้านกฎหมาย ผู้ตรวจการแผ่นดิน จำนวน 15 ราย

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

3.1 การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้วิจัยตั้งคำถามที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อรวบรวมข้อมูลที่เป็นปัญหาเชิงโครงสร้างและทางปฏิบัติผ่านประสบการณ์ตรงของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง และเสนอรูปแบบกลไกสนับสนุนที่เหมาะสม

3.2 การศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการยื่นคำร้องต่อศาลรัฐธรรมนูญตามมาตรา 213 เช่น หลักเกณฑ์ วิธีการ และสถิติคำร้องตามมาตรา 213 และศึกษาเปรียบเทียบกับกรณีของต่างประเทศ จำนวน 3 ประเทศ ได้แก่ ศาลรัฐธรรมนูญแห่งสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี ศาลรัฐธรรมนูญแห่งสาธารณรัฐเกาหลี และศาลรัฐธรรมนูญแห่งสาธารณรัฐเช็ก

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

4.1 การวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยดำเนินการยื่นคำร้องขออนุญาตสัมภาษณ์ เมื่อได้รับอนุญาตแล้ว จึงนัดหมายสัมภาษณ์ โดยใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างเป็นเครื่องมือหลัก ใช้เวลาสัมภาษณ์ ไม่เกิน 60 นาที ต่อคน และบันทึกข้อมูลด้วยเครื่องบันทึกเสียงเพื่อความแม่นยำ

4.2. การเก็บข้อมูลทุติยภูมิ ซึ่งเป็นข้อมูลที่ได้จากแหล่งที่รวบรวมข้อมูลไว้แล้ว หรือหน่วยงานที่ได้ทำการเก็บรวบรวมหรือเรียบเรียงไว้เรียบร้อยแล้ว ได้แก่ ข้อมูลทาง สถิติต่าง ๆ ที่มีการบันทึกไว้ข้อมูลจากรายงานการวิจัย แนวความคิดหรือทฤษฎีที่มีนักวิชาการ คิดค้น รวมทั้งวารสาร เอกสาร ผลงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยเชิงคุณภาพดำเนินการโดย 1. การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) นำข้อมูลที่ได้จากการรวบรวมมาวิเคราะห์ จัดระบบข้อมูลและสังเคราะห์เพื่อการนำเสนอในรูปแบบการบรรยาย มุ่งอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น 2. การวิเคราะห์แบบอุปนัย (Analytic Induction) ตีความ สร้างข้อสรุปจากข้อมูลเชิงรูปธรรมและเหตุการณ์หรือปรากฏการณ์ที่ค้นพบ โดยรวบรวมข้อมูลเพิ่มเติมหรือจัดกระทำบางอย่างเพื่อพิสูจน์สมมติฐานแล้วมาวิเคราะห์เพื่อหาบทสรุปร่วมกัน และ 3. การวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการจำแนกและจัดระบบหมวดหมู่ข้อมูล (Typology and Taxonomy) เป็นการนำข้อมูลที่ได้นำมาจำแนกและจัดหมวดหมู่ ออกให้เป็นระบบ

ผลการวิจัย

1. เจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 213 มุ่งหมายให้กลไกทางรัฐธรรมนูญทำหน้าที่คุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนอย่างเชิงรุก โดยยกระดับสิทธิในตัวบทให้กลายเป็นสิทธิที่ประชาชนสามารถใช้ได้จริงผ่าน “ช่องทางยุติธรรมทางรัฐธรรมนูญ” ที่เปิดให้ผู้ถูกละเมิดสิทธิตามรัฐธรรมนูญสามารถร้องเรียนต่อศาลรัฐธรรมนูญได้ โดยอาศัยผู้ตรวจการแผ่นดินเป็นกลไกนำคำร้องเข้าสู่การพิจารณา การออกแบบเช่นนี้มีนัยสำคัญในสองมิติสำคัญคือ ด้านหนึ่งเป็นการเพิ่มโอกาสในการเข้าถึงความยุติธรรม (Access to Constitutional Justice) ของประชาชน ลดข้อจำกัดด้านขั้นตอนและสถานะคู่ความจากระบบเดิม อีกด้านหนึ่งเป็นการสร้างกลไกถ่วงดุลแก่ฝ่ายนิติบัญญัติและฝ่ายบริหารให้ต้องตระหนักถึง

กรอบสิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญในการตรากฎหมายและใช้อำนาจรัฐทุกระดับ ทั้งนี้ มาตรา 213 ยังสะท้อนแนวคิดรัฐธรรมนูญนิยมและหลักนิติธรรมที่ศาลรัฐธรรมนูญเป็นสถาบันกลางในการวางสมดุลอำนาจระหว่างรัฐกับประชาชน อย่างไรก็ดี การทำให้เจตนารมณ์ดังกล่าวบรรลุผลจริงจำเป็นต้องอาศัยกฎหมายลำดับรอง กลไกสนับสนุน และการออกแบบกระบวนการพิจารณาที่ลด “ช่องว่างการเข้าถึง” ระหว่างสิทธิในกระดากับการคุ้มครองสิทธิในทางปฏิบัติ (สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ, 2560; นกนันทน์ จันทโลธร, 2566)

2. จากการวิเคราะห์ปัญหาเชิงโครงสร้างและทางปฏิบัติผ่านประสบการณ์ตรงของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง พบว่า เกิดกับดักทางกฎหมาย (Legal and Procedural Traps) ความซับซ้อนของพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาของศาลรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2561 โดยเฉพาะมาตรา 46, 47 และ 48 ที่ประชาชนทั่วไปเข้าถึงได้ยาก พบว่า พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาของศาลรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2561 โดยเฉพาะมาตรา 46, 47 และ 48 สามารถมองได้ว่าเป็นกลไกเชิงกระบวนการที่ทำให้สิทธิร้องขอความคุ้มครองตามมาตรา 213 แห่งรัฐธรรมนูญมีผลบังคับใช้ในทางปฏิบัติ หากแต่ในเชิงโครงสร้างกลับก่อให้เกิด “ความซับซ้อนเชิงสถาบัน” ที่เป็นอุปสรรคต่อการเข้าถึงของประชาชนทั่วไป ความซับซ้อนประการแรกอยู่ในระดับถ้อยคำและเนื้อหาของกฎหมาย มาตรา 46-48 ใช้ภาษากฎหมายที่มีลักษณะเป็นนามธรรม และมีเงื่อนไขซ้อนหลายชั้น เช่น การกำหนดให้ผู้ร้องต้องแสดงให้เห็นว่า “สิทธิหรือเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญของตนถูกละเมิดหรือตกอยู่ในภัยอันตราย” และ “ไม่มีวิธีการอื่นตามกฎหมาย” ที่จะเยียวยาได้อย่างทันที่แห่งเงื่อนไขเหล่านี้ต้องอาศัยทักษะการตีความรัฐธรรมนูญและกฎหมายลำดับรองในระดับสูง จึงทำให้ประชาชนไม่สามารถประเมินได้ด้วยตนเองว่ากรณีของตนเข้าเกณฑ์ตามมาตรา 213 ประกอบด้วยมาตรา 46-48 หรือไม่ส่งผลให้บทบัญญัติเหล่านี้มีแนวโน้มถูกผูกขาดการใช้โดยผู้เชี่ยวชาญทางกฎหมายมากกว่าประชาชนผู้เป็นเจ้าของสิทธิ (วรเจตน์ ภาคีรัตน์, 2553)

ในระดับกระบวนการ มาตรา 46-48 ทำหน้าที่เป็น “ด่านคัดกรองหลายชั้น” (Multi-Layered Filtering Mechanism) โดยกำหนดให้การเข้าถึงศาลรัฐธรรมนูญต้องผ่านองค์กรอื่นก่อน ไม่ว่าจะเป็นศาลยุติธรรม ศาลปกครอง ผู้ตรวจการแผ่นดิน หรือองค์กรอิสระตามรัฐธรรมนูญ ซึ่งมีอำนาจใช้ดุลยพินิจในการกลั่นกรองข้อเท็จจริงและข้อกฎหมายเบื้องต้น โครงสร้างดังกล่าวสะท้อนแบบจำลอง “การเข้าถึงโดยอ้อม” (Indirect Access) มากกว่าการเปิดให้ “ร้องตรง” (Direct Individual Access) แบบที่พบในบางระบบต่างประเทศ เช่น ศาลรัฐธรรมนูญเยอรมนี (Kommers & Miller, 2012) ส่งผลให้สิทธิร้องเรียนของบุคคลตามรัฐธรรมนูญถูกแปลงสภาพเป็นสิทธิที่ต้องผ่านตัวกลางเชิงสถาบันแทบทั้งสิ้น ยิ่งไปกว่านั้น ภาระในการจัดทำคำร้องที่ต้องมีทั้งข้อเท็จจริงที่ชัดเจนและการอ้างอิงบทบัญญัติรัฐธรรมนูญและกฎหมายที่เกี่ยวข้องอย่างถูกต้องตามแบบแผนวิธีพิจารณาคดี ยังทำให้การใช้สิทธิตามมาตรา 213 ผ่านกลไกตามมาตรา 46-48 กลายเป็น “กระบวนการเชิงเทคนิคสูง” ซึ่งประชาชนทั่วไปแทบไม่อาจดำเนินการได้หากปราศจากความช่วยเหลือจากผู้เชี่ยวชาญทางกฎหมาย

ในเชิงโครงสร้างอำนาจ มาตรา 46-48 ยังเสริมสร้างการรวมศูนย์ดุลยพินิจไว้ในมือของศาลรัฐธรรมนูญ และองค์กรคัดกรองเบื้องต้นอย่างเข้มข้น โดยให้อำนาจกว้างขวางในการประเมินว่าเรื่องใด “มีมูลเพียงพอ” “กระทบประโยชน์สาธารณะ” หรือ “ไม่สมควรรับไว้พิจารณา” โดยมีได้วงเกณฑ์เชิงเนื้อหาที่ชัดเจนไว้ในระดับพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญ (พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาของศาลรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2561) ภายใต้โครงสร้างเช่นนี้ แม้รัฐธรรมนูญจะรับรองสิทธิร้องขอความคุ้มครองตามมาตรา 213 ในเชิงข้อความ (Textual Guarantee) แต่การออกแบบกลไกเชิงกระบวนการกลับทำให้สิทธินี้กลายเป็นสิทธิที่เข้าถึงได้จำกัดในทางปฏิบัติ ซึ่งสอดคล้องกับข้อวิพากษ์ในวรรณกรรมเปรียบเทียบว่าศาลรัฐธรรมนูญอาจทำหน้าที่เป็น “ตัวควบคุมประตู” (Gatekeeper) ที่กำหนดขอบเขตการเข้าถึงความยุติธรรม

ทางรัฐธรรมนูญของประชาชนมากกว่าจะเป็น “เวทีเปิด” สำหรับการคุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐาน (Stone Sweet, 2000) เมื่อนำมาพิจารณาร่วมกัน ความซับซ้อนทั้งเชิงถ้อยคำ เนื้อหา กระบวนการ และโครงสร้างดุลยพินิจที่ปรากฏในมาตรา 46, 47 และ 48 จึงอาจถูกมองว่าเป็น “กั๊กดักเชิงระบบ” ที่ลดทอนศักยภาพของประชาชนในการใช้สิทธิร้องขอความคุ้มครองตามมาตรา 213 อย่างแท้จริง และเป็นหนึ่งในปัจจัยสำคัญที่อธิบายช่องว่างระหว่างสิทธิที่รับรองในตัวบทรัฐธรรมนูญกับการเข้าถึงความยุติธรรมเชิงรัฐธรรมนูญในระดับปฏิบัติการของสังคมไทยร่วมสมัย

ปัญหา “คอขวด” ของผู้ตรวจการแผ่นดิน สะท้อนมุมมองจากการสัมภาษณ์ว่าบทบาทปัจจุบันอาจเพิ่มความล่าช้าและซับซ้อนจนผู้ร้องเสียโอกาส พบว่า ปัญหา “คอขวด” ของผู้ตรวจการแผ่นดินในฐานะกลไกคัดกรองการเข้าถึงศาลรัฐธรรมนูญสามารถอธิบายได้ว่าเป็นผลจากการออกแบบโครงสร้างเชิงสถาบันที่วางให้ผู้ตรวจการแผ่นดินทำหน้าที่เป็น “ด่านกลาง” ระหว่างประชาชนกับศาล มากกว่าจะเป็นกลไกที่เปิดช่องทางให้เข้าถึงได้อย่างหลากหลายและยืดหยุ่น ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ยื่นคำร้องและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องสะท้อนร่วมกันว่า แม้บทบาทผู้ตรวจการแผ่นดินจะถูกออกแบบในเชิงอุดมคติให้ทำหน้าที่กลั่นกรองข้อเท็จจริงและคุ้มครองประโยชน์สาธารณะ แต่ในทางปฏิบัติมักกลับกลายเป็นการ “เพิ่มขึ้นของกระบวนการ” และ “เพิ่มเวลาในการรอ” มากกว่าการลดภาระให้กับผู้ร้อง โดยเฉพาะเมื่อเกณฑ์การรับเรื่อง ระยะเวลาในการพิจารณา และการสื่อสารความคืบหน้ามิได้มีความชัดเจนหรือคาดการณ์ได้ ผู้ร้องจำนวนมากประสบภาวะที่สิทธิในการขอความคุ้มครองเชิงรัฐธรรมนูญซึ่งควรมีลักษณะเร่งด่วนถูกทำให้ล่าช้า จนเมื่อมีผลการพิจารณาเบื้องต้นออกมา ข้อพิพาทได้สิ้นสุดลงหรือผลกระทบต่อนิติสิทธิเกิดขึ้นอย่างถาวรไปแล้ว ทำให้การเยียวยาขาดความหมายในเชิงเนื้อหา (Stone Sweet, 2000)

เมื่อพิจารณาเชื่อมโยงกับข้อถกเถียงในวรรณกรรมกฎหมายรัฐธรรมนูญเปรียบเทียบที่มององค์กรกลางลักษณะนี้ว่าอาจทำหน้าที่เป็น “Gatekeeper” มากกว่าจะเป็น “Facilitator” ต่อการเข้าถึงศาลรัฐธรรมนูญ (Kommers & Miller, 2012; Stone Sweet, 2000) บทบาทของผู้ตรวจการแผ่นดินภายใต้กฎหมายไทยในปัจจุบันจึงสามารถมองได้ว่าเป็น “คอขวดเชิงสถาบัน” ที่ซ้อนทับความซับซ้อนของระบบ ทำให้ต้นทุนของความล่าช้าและความไม่แน่นอนตกอยู่ที่ฝ่ายประชาชน ซึ่งโดยมากมีทรัพยากรจำกัดและขาดความรู้ทางกฎหมายอย่างไม่สมส่วนกับดุลยพินิจและอำนาจขององค์กรรัฐในกระบวนการดังกล่าว (วรเจตน์ ภาคีรัตน์, 2553)

ความต้องการ “พี่เลี้ยงทางกฎหมาย” (Legal Coaching) วิเคราะห์ความคาดหวังของผู้ยื่นคำร้องที่ต้องการเจ้าหน้าที่ให้คำแนะนำเชิงเทคนิคในการร่างคำร้องและการระบุ “การกระทำที่ละเมิดสิทธิ” พบว่าความต้องการ “พี่เลี้ยงทางกฎหมาย” (Legal Coaching) ของผู้ยื่นคำร้องในกระบวนการเข้าถึงศาลรัฐธรรมนูญสะท้อนให้เห็นช่องว่างสำคัญระหว่างระดับความซับซ้อนเชิงเทคนิคของกฎหมายกับศักยภาพเชิงทรัพยากรและความรู้ของประชาชนทั่วไป โดยจากการสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้ยื่นคำร้องจำนวนมากไม่ได้คาดหวังให้เจ้าหน้าที่ของรัฐทำหน้าที่แทนทนายความ หากแต่ต้องการ “ผู้ชี้ทาง” ที่ช่วยแปลข้อกำหนดทางกฎหมายให้เข้าใจได้จริงในระดับปฏิบัติ เช่น การช่วยอธิบายว่าอะไรคือ “องค์ประกอบขั้นต่ำ” ของคำร้อง การจัดลำดับข้อเท็จจริงให้สอดคล้องกับข้อกฎหมาย และที่สำคัญคือการช่วยผู้ร้อง “ระบุและตั้งชื่อ” การกระทำที่เป็นการละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญให้ชัดเจน ความคาดหวังลักษณะนี้เกิดขึ้นท่ามกลางบริบทที่ตัวบทกฎหมายกำหนดให้ผู้ร้องต้องสามารถผูกโยงระหว่าง “ข้อเท็จจริงเฉพาะกรณี” กับ “บทบัญญัติรัฐธรรมนูญที่อ้างว่าถูกละเมิด” อย่างมีรูปแบบ แต่หน่วยงานของรัฐกลับมักจำกัดบทบาทของตนไว้เพียงการให้ข้อมูลเชิงขั้นตอน (Procedure) โดยไม่กล้าหรือไม่ประสงค์จะให้คำแนะนำเชิงสาระ (Substance) เกี่ยวกับการจัดวางเหตุผลทางกฎหมาย (วรเจตน์ ภาคีรัตน์, 2553)

ในเชิงโครงสร้าง ผู้ร้องจำนวนไม่น้อยมองว่าหากมี “พี่เลี้ยงทางกฎหมาย” ที่ปฏิบัติงานอยู่ภายในหน่วยงานที่รับคำร้อง เช่น สำนักงานผู้ตรวจการแผ่นดินหรือส่วนช่วยเหลือประชาชนของศาล ซึ่งมีหน้าที่ชัดเจนในการช่วยออกแบบกรอบคำร้องและตรวจสอบเบื้องต้นว่าได้รับ “การกระทำที่ละเมิดสิทธิ” อย่างสอดคล้องกับข้อกฎหมาย ก็จะช่วยลดความเสี่ยงที่คำร้องจะถูกปฏิเสธด้วยเหตุผลเชิงรูปแบบ (Technical Grounds) ก่อนจะได้เข้าสู่การพิจารณาเนื้อหาที่แท้จริง วรรณกรรมเปรียบเทียบยังชี้ให้เห็นด้วยว่า ระบบที่เปิดพื้นที่ให้มี Legal Coaching หรือ Legal Aid อย่างจริงจังในคดีรัฐธรรมนูญ มักทำให้สิทธิร้องเรียนของบุคคลไม่ตกเป็นสิทธิ “เชิงสัญลักษณ์” แต่กลายเป็นช่องทางที่ถูกใช้อย่างมีนัยสำคัญในทางปฏิบัติ และยังช่วยลดความเหลื่อมล้ำระหว่างผู้ร้องที่มีและไม่มีทรัพยากรทางกฎหมาย (Kommers & Miller, 2012; Stone Sweet, 2000) ดังนั้นในบริบทไทยความต้องการพี่เลี้ยงทางกฎหมายจึงมิใช่เพียงความคาดหวังด้านบริการ แต่เป็นปฏิกิริยาต่อโครงสร้างที่หลักการการตีความและการจัดวางเหตุผลทางรัฐธรรมนูญไปให้ประชาชน ในขณะที่ระบบสนับสนุนเชิงสถาบันยังมีจำกัดและกระจุกตัวอยู่ในมือผู้เชี่ยวชาญเฉพาะกลุ่ม

3. รูปแบบกลไกสนับสนุนการเข้าถึงความยุติธรรมทางรัฐธรรมนูญตามมาตรา 213 พบว่า จากบทเรียนสากลและการปรับใช้ในบริบทไทย ศึกษาเปรียบเทียบเชิงคุณภาพกับกลไกสนับสนุนของต่างประเทศเพื่อหาแนวทางปฏิบัติที่ดี (Best Practices) ได้แก่ เยอรมนี กลไกการคัดกรองโดยองค์คณะเล็ก (Kammer) และระบบปรึกษากฎหมายฟรี (Rechtsberatung) เกาหลีใต้ ระบบ E-filing ที่ทันสมัยและการประชาสัมพันธ์เชิงรุกด้วย Infographic สาธารณรัฐเช็ก การใช้ทนายความยื่นแทน (Mandatory Legal Representation) ควบคู่กับบริการช่วยเหลือทางกฎหมาย Pro bono บทเรียนจากต่างประเทศสะท้อนให้เห็นว่า “การออกแบบกลไกคัดกรอง” และ “ระบบสนับสนุนทางกฎหมาย” สามารถทำงานร่วมกันเพื่อลดภาระเชิงเทคนิคของผู้ร้องโดยไม่จำเป็นต้องลดมาตรฐานการพิจารณาคดีรัฐธรรมนูญลง หากเปรียบเทียบเชิงคุณภาพกับบริบทเยอรมนี เกาหลีใต้ และสาธารณรัฐเช็ก จะเห็นภาพของแนวปฏิบัติที่ดี (Best Practices) ซึ่งสามารถนำมาปรับใช้กับไทยได้ในเชิงสถาบันและเชิงปฏิบัติการ

กรณีเยอรมนี กลไกร้องเรียนรัฐธรรมนูญของบุคคล (constitutional complaint) ได้ถูกออกแบบให้มี “องค์คณะเล็ก” (Kammer) ของศาลรัฐธรรมนูญทำหน้าที่คัดกรองเบื้องต้น โดย Kammer สามารถมีมติ “ไม่รับคำร้อง” ได้อย่างรวดเร็วในกรณีที่ชัดเจนว่าไม่เข้าเงื่อนไขหรือขาดมูลเชิงกฎหมาย แต่ในขณะเดียวกันก็ใช้หลักเกณฑ์ที่ค่อนข้างชัดเจนและมีแนวปฏิบัติ (Case Law) รองรับ ทำให้ผู้ร้องและทนายสามารถคาดการณ์ได้พอสมควร (Kommers & Miller, 2012; Nolte, 2015) ควบคู่กันนั้น เยอรมนียังมีระบบ “การปรึกษากฎหมายฟรีหรือมีค่าใช้จ่ายต่ำ” (Rechtsberatung/Beratungshilfe) ผ่านทนายความและองค์กรภาครัฐ-เอกชนที่ช่วยผู้ร้องจัดทำคำร้องให้สอดคล้องกับแบบแผนคดีรัฐธรรมนูญ ซึ่งช่วยลดช่องว่างระหว่างระดับความซับซ้อนของคดีรัฐธรรมนูญกับศักยภาพของประชาชนทั่วไป (Kischel, 2019) แนวปฏิบัตินี้ชี้ให้เห็นว่าการมี “ตัวกรอง” มิได้ขัดแย้งกับการคุ้มครองสิทธิ หากแต่ต้องมีระบบสนับสนุนควบคู่เพื่อไม่ให้เกิดการคัดกรองกลายเป็น “คอขวด” ทางกระบวนการ

ในกรณีเกาหลีใต้ การพัฒนาระบบยื่นคำร้องอิเล็กทรอนิกส์ (E-filing) ของศาลรัฐธรรมนูญถือเป็นตัวอย่างของการใช้เทคโนโลยีมาลดต้นทุนการเข้าถึง โดยระบบดังกล่าวออกแบบให้ผู้ร้องสามารถกรอกแบบฟอร์มออนไลน์ที่มีโครงสร้างชัดเจน ระบุข้อเท็จจริงและบทบัญญัติรัฐธรรมนูญที่เกี่ยวข้องตาม “คำถามนำ” (Guided Form) ที่ลดภาระการเรียบเรียงเองของประชาชน (Kim, 2012; Kokubun, 2020) นอกจากนี้ ศาลรัฐธรรมนูญเกาหลีใต้ยังดำเนินการประชาสัมพันธ์เชิงรุกผ่าน Infographic, วิดีโอสั้น, คู่มือแบบย่อ และสื่อออนไลน์หลายภาษา เพื่ออธิบายขั้นตอน สิทธิ และตัวอย่างกรณีเปรียบเทียบในรูปแบบที่ “มองเห็นภาพ”

มากกว่าข้อความกฎหมายล้วน ๆ กรณีนี้ชี้ให้เห็นว่า “การสื่อสารกฎหมาย” และ “สถาปัตยกรรมดิจิทัล” สามารถกลายเป็นส่วนหนึ่งของกลไกคุ้มครองสิทธิ มิใช่เพียงเครื่องมือประชาสัมพันธ์

สำหรับสาธารณรัฐเช็ก กลไกการร้องเรียนรัฐธรรมนูญออกแบบบนฐาน “การใช้แทนความยินแทนโดยบังคับ” (Mandatory Legal Representation) ซึ่งในเบื้องต้นอาจถูกมองว่าเป็นการเพิ่มภาระให้ผู้ร้อง แต่กฎหมายและสถาบันที่เกี่ยวข้องได้ออกแบบ “ระบบช่วยเหลือทางกฎหมายแบบ Pro bono และ Legal Aid” ควบคู่กัน เพื่อให้ผู้มีรายได้น้อยหรือผู้เปราะบางสามารถเข้าถึงทนายที่มีความเชี่ยวชาญในคดีรัฐธรรมนูญได้ โดยไม่ต้องรับภาระค่าใช้จ่ายเต็มจำนวน (Bobek, 2016; Jakab et al., 2017) ผลเชิงคุณภาพ คือ เนื้อหาของคำร้องมักมีความครบถ้วนทั้งข้อเท็จจริงและข้อกฎหมาย ทำให้ศาลสามารถใช้ทรัพยากรไปกับการพิจารณาเนื้อหาที่แท้จริง แทนที่จะต้องปฏิเสธคำร้องด้วยเหตุผลเชิงรูปแบบ แนวทางนี้สะท้อนว่า การยกระดับมาตรฐานทางเทคนิคสามารถเดินคู่กับการเสริมสร้างมาตรการช่วยเหลือทางกฎหมายอย่างเป็นระบบ

เมื่อหันกลับมามองบริบทไทย การสังเคราะห์บทเรียนจากสามกรณีศึกษาดังกล่าวชี้ให้เห็นแนวทางปฏิบัติที่อาจนำมาปรับใช้ ได้แก่ 1. การพิจารณาจัดตั้ง “องค์กรเล็กๆ” หรือหน่วยคัดกรองเฉพาะกิจภายในศาลรัฐธรรมนูญที่มีเกณฑ์การไม่รับคำร้องที่โปร่งใสและมีแนววินิจฉัยรองรับ คล้าย Kammer ของเยอรมนี ควบคู่กับการวางระบบให้เหตุผลการไม่รับคำร้องอย่างเป็นระบบเพื่อลดความรู้สึกปิดกั้นของประชาชน 2. การพัฒนาระบบ E-filing และแบบฟอร์มออนไลน์เชิงโครงสร้าง พร้อมคำอธิบายและ Infographic จำนวนมากใน “ภาษาประชาชน” ตามแนวเกาหลีใต้ เพื่อลดภาระการจัดทำคำร้องและเพิ่มความเข้าใจในสิทธิรัฐธรรมนูญ และ 3. การพัฒนาระบบ “พี่เลี้ยงทางกฎหมาย” ผ่าน Legal Aid และ Pro Bono Network ระดับชาติที่เชื่อมระหว่างศาลรัฐธรรมนูญ สถาบันความ มหาวิทยาลัย และองค์กรภาคประชาสังคม คล้ายกรณีเช็ก แทนที่จะผลักภาระการร่างคำร้องและการระบุ “การกระทำที่ละเมิดสิทธิ” ไปให้ผู้ร้องเพียงฝ่ายเดียว แนวทางเหล่านี้ หากได้รับการออกแบบให้สอดคล้องกับบริบทกฎหมายและโครงสร้างสถาบันของไทย ย่อมสามารถช่วยลดช่องว่างระหว่างสิทธิตามรัฐธรรมนูญกับการเข้าถึงความยุติธรรมทางรัฐธรรมนูญในทางปฏิบัติได้อย่างมีนัยสำคัญ

อภิปรายผลการวิจัย

ผลการวิจัยดังกล่าวสามารถเชื่อมโยงเข้าด้วยกันเป็นภาพรวมของ “กับดักเชิงระบบ” (Systemic Traps) ในการเข้าถึงความยุติธรรมทางรัฐธรรมนูญภายใต้มาตรา 213 โดยมีกลไกในระดับกฎหมาย กระบวนการและสถาบันทำงานเสริมกันจนก่อให้เกิดช่องว่างระหว่าง “สิทธิในตัวบท” กับ “สิทธิที่ใช้ได้จริง” ในทางปฏิบัติ

1. เจตนารมณ์ของมาตรา 213 ในการเปิด “ช่องทางยุติธรรมทางรัฐธรรมนูญ” เพื่อให้สิทธิในตัวบทกลายเป็นสิทธิที่ใช้การได้จริง ยังเผชิญข้อจำกัดเชิงสถาบันและเชิงปฏิบัติหลายประการ แม้รัฐธรรมนูญ 2560 จะวางหลักการคุ้มครองสิทธิอย่างเชิงรุก (สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ, 2560) แต่การออกแบบให้ผู้ตรวจการแผ่นดินเป็นด่านนำคำร้องเข้าสู่ศาลรัฐธรรมนูญกลับสร้าง “คอขวด” ที่จำกัดการเข้าถึงของประชาชน โดยเฉพาะผู้ที่มีทุนทางกฎหมายต่ำ ซึ่งสอดคล้องกับข้อค้นพบในต่างประเทศที่ชี้ว่าสิทธิร้องเรียนตามรัฐธรรมนูญจะใช้งานได้จริงก็ต่อเมื่อมีทั้งช่องทางตรง กลไกช่วยเหลือทางกฎหมาย และเกณฑ์การกลั่นกรองที่ชัดเจนและโปร่งใส (Kommers & Miller, 2012; Stone Sweet, 2000) เมื่อเทียบกับระบบคำร้องในเยอรมนีและเกาหลีใต้ที่เปิดให้ยื่นได้โดยตรงภายใต้เกณฑ์ที่ชัดเจน ศาลรัฐธรรมนูญสามารถพัฒนาบทบาทในการคุ้มครองสิทธิพื้นฐานได้อย่างกว้างขวางกว่า (Kommers & Miller, 2012; Stone Sweet, 2000) กรณีของไทยจึงสะท้อน “ช่องว่างการเข้าถึง” ระหว่างเจตนารมณ์เชิงปกป้องสิทธิกับการใช้สิทธิในทางปฏิบัติ ผลการศึกษานี้จึงสนับสนุนข้อเสนอว่า การปฏิรูปกลไกตามมาตรา 213 ควรมุ่งลดขั้นตอนตัวกลาง เสริมกลไกสนับสนุน

ผู้ร้อง และกำหนดมาตรฐานการกลั่นกรองคำร้องที่ชัดเจน เพื่อให้การคุ้มครองสิทธิทางรัฐธรรมนูญมีประสิทธิภาพมากขึ้น

2. จากการวิเคราะห์ปัญหาเชิงโครงสร้างและทางปฏิบัติผ่านประสบการณ์ตรงของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง พบว่า เกิดกับดักทางกฎหมายและกระบวนการที่ฝังอยู่ในพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาของศาลรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2561 โดยเฉพาะมาตรา 46-48 สะท้อนให้เห็นว่ากฎหมายวิธีพิจารณาฯ ซึ่งควรทำหน้าที่เป็น “สะพานเชื่อม” ระหว่างรัฐธรรมนูญกับประชาชน กลับกลายเป็น “ชั้นกรอง” ที่มีความซับซ้อนเชิงถ้อยคำและข้อกำหนดสูง ภาษากฎหมายที่เป็นนามธรรมและเงื่อนไขซ้อนหลายชั้น เช่น การพิสูจน์ว่ามีการละเมิดสิทธิหรือภัยอันตรายต่อสิทธิ และการไม่มีวิธีการเยียวยาอื่นที่ทันเวลาที่ ทำให้ผู้ใช้สิทธิต้องมีทักษะการตีความรัฐธรรมนูญและกฎหมายลำดับรองในระดับที่เกินกว่าความสามารถของประชาชนทั่วไป (วรเจตน์ ภาคีรัตน์, 2553) ผลการวิจัยในจุดนี้เชื่อมโยงกับข้อวิพากษ์ในเชิงทฤษฎีว่ากฎหมายวิธีพิจารณามักกลายเป็น “กำแพงเทคนิค” (Technical Barrier) ที่จำกัดการใช้สิทธิ แม้รัฐธรรมนูญจะรับรองสิทธิโดยหลักการอย่างกว้างขวางก็ตาม

เมื่อพิจารณาระดับโครงสร้าง กระบวนการยื่นคำร้องตามมาตรา 46-48 ซึ่งออกแบบให้ต้องผ่านองค์กรอื่นก่อนถึงศาลรัฐธรรมนูญ ไม่ว่าจะเป็นศาลยุติธรรม ศาลปกครอง ผู้ตรวจการแผ่นดิน หรือองค์กรอิสระ กลับตอกย้ำลักษณะ “การเข้าถึงโดยอ้อม” (Indirect Access) มากกว่าการเข้าถึงโดยตรงของบุคคล (Direct Individual Access) (Kommers & Miller, 2012) บทบาทของผู้ตรวจการแผ่นดินจึงกลายเป็นหัวใจสำคัญของ “คอขวดเชิงสถาบัน” เพราะในทางหนึ่งถูกออกแบบให้เป็นกลไกกลั่นกรองและคุ้มครองประโยชน์สาธารณะ แต่ในทางปฏิบัติกลับทำให้กระบวนการเพิ่มขึ้น เพิ่มระยะเวลา และเพิ่มความไม่แน่นอน จนสิทธิที่ควรมีลักษณะเร่งด่วนกลายเป็นสิทธิที่มักมาช้าเกินไป ผลการสัมภาษณ์ยืนยันข้อสังเกตในวรรณกรรมเปรียบเทียบที่มองว่าองค์กรประเภทนี้มีแนวโน้มทำหน้าที่ “Gatekeeper” มากกว่าจะเป็น “Facilitator” ในการเปิดทางให้ประชาชนเข้าถึงศาลรัฐธรรมนูญ (Stone Sweet, 2000; Kommers & Miller, 2012) และทำให้ต้นทุนของความล่าช้าตกอยู่กับผู้ร้องซึ่งมีทรัพยากรและความรู้จำกัดอย่างไม่สมส่วนกับอำนาจของรัฐ (วรเจตน์ ภาคีรัตน์, 2553)

3. ความต้องการ “พี่เลี้ยงทางกฎหมาย” (Legal Coaching) ที่สะท้อนจากผู้ยื่นคำร้อง เป็นหลักฐานเชิงประจักษ์สำคัญที่ชี้ให้เห็นว่าโครงสร้างปัจจุบันผลกระทบการจตุวางเหตุผลทางรัฐธรรมนูญและการนิยาม “การกระทำที่ละเมิดสิทธิ” ไปให้ประชาชน โดยปราศจากระบบสนับสนุนที่เพียงพอ การที่ผู้ร้องไม่ได้ต้องการให้เจ้าหน้าที่ทำหน้าที่แทนทนายความ หากแต่ต้องการ “ผู้ชี้ทาง” ที่ช่วยแปลข้อกำหนดกฎหมายและช่วยจัดลำดับข้อเท็จจริง-ข้อกฎหมายให้เข้าเกณฑ์ตามแบบแผนของศาล สะท้อนว่าปัญหาไม่ได้อยู่ที่การมีมาตรฐานทางเทคนิค หากแต่อยู่ที่การขาด “โครงสร้างการช่วยเหลือ” ที่ทำให้มาตรฐานเหล่านั้นเป็นจริงสำหรับคนทั่วไป ในเชิงทฤษฎี จึงอาจกล่าวได้ว่าระบบปัจจุบันทำให้สิทธิร้องเรียนตามมาตรา 213 มีลักษณะเป็น “สิทธิแบบมืออาชีพ” (Professionalized Right) ที่ผู้ไม่เชี่ยวชาญเข้าถึงได้ยาก และมีแนวโน้มกลายเป็นสิทธิ “เชิงสัญลักษณ์” หากปราศจากการเสริมระบบ Legal Aid และ Legal Coaching อย่างเป็นระบบ (Kommers & Miller, 2012; Stone Sweet, 2000)

การเปรียบเทียบเชิงคุณภาพกับต่างประเทศช่วยยืนยันว่า ปัญหาในบริบทไทยมิใช่เรื่องที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ แต่เป็นผลของ “ทางเลือกเชิงสถาบัน” ที่สามารถปรับเปลี่ยนได้ กรณีเยอรมนีสะท้อนว่า การมีองค์กรคณะเล็ก (Kammer) ที่มีอำนาจจัดกรออย่างรวดเร็ว สามารถอยู่ร่วมกับระบบการปรึกษากฎหมายฟรีหรือมีค่าใช้จ่ายต่ำ (Rechtsberatung/Beratungshilfe) เพื่อให้การคัดกรองไม่กลายเป็นคอขวด แต่เป็นกลไกจัดการทรัพยากรของศาลควบคู่กับการคุ้มครองสิทธิของผู้ร้อง (Kommers & Miller, 2012; Kommers, 1994; Kischel, 2019)

กรณีเกาหลีใต้ชี้ให้เห็นมิติที่มักถูกละเลยในไทย คือ การใช้สถาปัตยกรรมดิจิทัล (E-filing, แบบฟอร์มออนไลน์) และการสื่อสารเชิงรุกผ่าน Infographic และสื่อออนไลน์หลายรูปแบบ มาเป็นส่วนหนึ่งของ “โครงสร้างการเข้าถึงสิทธิ” ทำให้ต้นทุนด้านภาษาและเทคนิคในการยื่นคำร้องลดลงอย่างเป็นรูปธรรม (Kim, 2012; Kokubun, 2020) ขณะที่กรณีสาธารณรัฐเช็กแสดงให้เห็นว่าการบังคับใช้ทนายความยื่นแทน (Mandatory Legal Representation) ไม่จำเป็นต้องเป็นการกีดกัน หากมีระบบ Pro Bono และ Legal Aid ที่เข้มแข็งรองรับ ทำให้มาตรฐานทางเทคนิคที่สูงขึ้นส่งผลในด้านคุณภาพของคำร้องมากกว่าการเพิ่มภาระให้ผู้ร้อง (Bobek, 2016; Jakab et al., 2017)

เมื่อเชื่อมโยงผลการวิจัยเข้าด้วยกัน สามารถอธิบายได้ว่าระบบไทยในปัจจุบันมีลักษณะ “ไม่สมดุล” ระหว่างสามมิติหลัก ได้แก่ 1. ระดับความเข้มงวดและความซับซ้อนของกฎหมายและกระบวนการ 2. ระดับของการรวมศูนย์ดุลยพินิจไว้ในองค์กรของรัฐ และ 3. ระดับของกลไกสนับสนุนทางกฎหมายและเชิงข้อมูลสำหรับประชาชน กล่าวคือ ในขณะที่มิติที่ 1 และ 2 อยู่ในระดับสูง แต่มิติที่ 3 ยังอยู่ในระดับต่ำอย่างเห็นได้ชัด ทำให้มาตรา 213 และกลไกตามมาตรา 46-48 ทำหน้าที่ใกล้เคียงกับ “กลไกเชิงพิธีกรรม” มากกว่าช่องทางเข้าถึงความยุติธรรมเชิงรัฐธรรมนูญในความหมายที่จับต้องได้ การสังเคราะห์บทเรียนจากเยอรมนี เกาหลีใต้ และสาธารณรัฐเช็กจึงชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนว่า การปฏิรูปในบริบทไทยควรมุ่งไปที่การเพิ่ม “โครงสร้างสนับสนุน” (Supportive Infrastructure) ทั้งในรูปขององค์คณะคัดกรองที่โปร่งใส ระบบ E-filing และสื่อสารแบบเข้าใจง่าย ตลอดจนระบบ Legal Coaching/Legal Aid ที่เป็นเครือข่ายระดับชาติ มากกว่าการพึ่งพาเพียงการแก้ไขตัวบทกฎหมายอย่างโดดเดี่ยว

กล่าวโดยสรุป ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่าปัญหาช่องว่างการเข้าถึงความยุติธรรมทางรัฐธรรมนูญในไทย มิได้เกิดจากข้อจำกัดของประชาชนเพียงฝ่ายเดียว หากแต่เกิดจากการออกแบบกลไกกฎหมาย กระบวนการ และสถาบันที่ยังไม่สร้างสมดุลระหว่าง “มาตรฐานการคัดกรอง” กับ “มาตรการสนับสนุน” ให้เพียงพอ การนำแนวปฏิบัติที่ดีจากต่างประเทศมาปรับใช้จึงควรถูกมองว่าเป็นการปรับโครงสร้างเชิงสถาบันเพื่อทำให้สิทธิในมาตรา 213 เคลื่อนจากระดับ “ข้อความในรัฐธรรมนูญ” ไปสู่ระดับ “สิทธิที่ใช้ได้จริง” ในชีวิตประจำวันของประชาชน

องค์ความรู้ใหม่

ภาพที่ 1 การทำให้สิทธิตามรัฐธรรมนูญเป็นจริง

ประการแรก การประเมิน “คุณภาพของรัฐธรรมนูญ” ไม่อาจหยุดอยู่ที่การมีหรือไม่มีการรับรองสิทธิในตัวบทรัฐธรรมนูญเท่านั้น แต่ต้องมองผ่าน “กฎหมายวิธีพิจารณา” และโครงสร้างดุลยพินิจขององค์กรที่ใช้อำนาจควบคู่กันไป โดยเฉพาะพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาของศาลรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2561 มาตรา 46-48 ซึ่งทำหน้าที่เป็น “กลไกแปลงสิทธิไปสู่การปฏิบัติ” หากกลไกนี้ถูกออกแบบให้มีขั้นตอนซับซ้อนและมีเงื่อนไขหลายชั้น สิทธิในการยื่นคำร้องตามมาตรา 213 ก็จะเป็นสิทธิที่เข้าถึงได้ยากในเชิงโครงสร้าง แม้จะถูกเขียนรับรองไว้อย่างสวยงามในรัฐธรรมนูญก็ตาม

ประการที่สอง ปัญหาในกรอบ “กับดักเชิงระบบ” มากกว่ามองว่าเป็นเพียงปัญหาความไม่รู้กฎหมายของประชาชน การเข้าถึงศาลรัฐธรรมนูญถูกจำกัดจากการผกผันกันของสามองค์ประกอบ ได้แก่ 1. ตัวบทกฎหมายที่ซับซ้อนและใช้เทคนิคสูง 2. กระบวนการหลายชั้นที่ต้องผ่านองค์กรอื่น เช่น ผู้ตรวจการแผ่นดิน ก่อนถึงศาลรัฐธรรมนูญ และ 3. การรวมศูนย์ดุลยพินิจในการคัดกรองคำร้องไว้ที่ศาลรัฐธรรมนูญและองค์กรคัดกรอง โดยไม่มีเกณฑ์ที่โปร่งใสเพียงพอ การปฏิรูปจึงต้องมุ่งปรับเปลี่ยน “โครงสร้างสถาบันทั้งระบบ” มากกว่าจำกัดอยู่ที่การให้ความรู้แก่ประชาชนฝ่ายเดียว

ประการที่สาม “พี่เลี้ยงทางกฎหมาย” (Legal Coaching/Legal Aid) ในฐานะ “โครงสร้างสนับสนุนหลัก” มิใช่เพียงบริการเสริมในเชิงอำนวยความสะดวก สำหรับคดีรัฐธรรมนูญ บทบาทของพี่เลี้ยงทางกฎหมาย คือ การทำหน้าที่เป็น “กลไกชดเชย” ช่องว่างระหว่างความซับซ้อนของตัวบทกับศักยภาพของประชาชนทั่วไป ช่วยแปลภาษากฎหมายให้เข้าใจได้ จัดรอบคำร้องให้สอดคล้องกับหลักเกณฑ์ และช่วยนิยาม “การกระทำที่ละเมิดสิทธิ” ให้ตรงกับเงื่อนไขของมาตรา 213 หากไม่มีโครงสร้าง Legal Coaching/Legal Aid ที่เป็นระบบ สิทธิตามมาตรา 213 ย่อมมีแนวโน้มกลายเป็น “สิทธิแบบมืออาชีพ” ที่ถูกผูกขาดโดยผู้เชี่ยวชาญ มากกว่าจะเป็นสิทธิที่ประชาชนทั่วไปใช้ได้จริง

ประการที่สี่ จากการเปรียบเทียบข้ามประเทศระหว่างเยอรมนี เกาหลีใต้ และสาธารณรัฐเช็ก ทำให้เห็นอย่างชัดเจนว่า “สมดุลระหว่างการคัดกรองกับการสนับสนุน” คือ หัวใจของการออกแบบกลไกเข้าถึงศาลรัฐธรรมนูญ ระบบที่มีการคัดกรองเข้มงวดสามารถอยู่ร่วมกับการคุ้มครองสิทธิที่มีประสิทธิภาพได้ หากมีโครงสร้างสนับสนุนที่แข็งแรงควบคู่กัน เช่น เยอรมนีใช้ระบบ Kammer ร่วมกับ Rechtsberatung เพื่อลดภาระเชิงเทคนิคของผู้ร้อง เกาหลีใต้ใช้ระบบ E-filing และ Infographic ช่วยลดต้นทุนด้านภาษาและรูปแบบการยื่นคำร้อง ส่วนสาธารณรัฐเช็กใช้ระบบให้ทนายความเป็นผู้ยื่นแทน ควบคู่กับ Pro Bono และ Legal Aid เพื่อรักษามาตรฐานคำร้องโดยไม่ทิ้งผู้ที่มีทรัพยากรจำกัด

ผู้วิจัยจึงเสนอ “แบบจำลองเชิงแนวคิด” สำหรับการปฏิรูปว่า การทำให้สิทธิตามรัฐธรรมนูญเป็นสิทธิที่ใช้ได้จริงจำเป็นต้องดำเนินการควบคู่กันสองมิติ ได้แก่ 1. ทบทวนและปรับปรุงกลไกคัดกรองและโครงสร้างดุลยพินิจตาม พ.ร.บ. วิธีพิจารณาของศาลรัฐธรรมนูญให้ลดความซับซ้อนและเพิ่มความโปร่งใส และ 2. สร้าง “โครงสร้างสนับสนุน” (Supportive Infrastructure) ด้านพี่เลี้ยงทางกฎหมายอย่างเป็นระบบ ทั้งในเชิงสถาบันงบประมาณ และเครื่องมือดิจิทัล การเน้นเพียงการแก้ไขตัวบทหรือการเพิ่ม-ลดดุลยพินิจของสถาบันเพียงด้านเดียวโดยไม่สร้างกลไกสนับสนุนสำหรับผู้ร้องย่อมไม่เพียงพอที่จะปลดล็อกกับดักเชิงระบบ และอาจทำให้สิทธิรัฐธรรมนูญยังคงเป็นสิทธิในนามมากกว่าสิทธิที่เข้าถึงได้จริงในทางปฏิบัติ

สรุปและข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. จัดตั้ง “คลินิกยุติธรรมรัฐธรรมนูญ” (Constitutional Justice Clinic: CJC) หรือหน่วยบริการเฉพาะกิจ (Special Duty Unit: SDU) ทำหน้าที่เป็น “โค้ชทางกฎหมาย” สำหรับประชาชนที่ต้องการใช้สิทธิตามมาตรา 213 ผ่านกลไกมาตรา 46-48 ซึ่งมีความซับซ้อนสูง CJC อาจตั้งอยู่ในศาลรัฐธรรมนูญ สำนักงานผู้ตรวจการแผ่นดิน หรือเครือข่ายมหาวิทยาลัยร่วมกับสภานายความ ทำหน้าที่ช่วยวางโครงสร้างคำร้องช่วยนิยาม “การกระทำที่ละเมิดสิทธิ” ให้สอดคล้องกับบทบัญญัติรัฐธรรมนูญ และเชื่อมต่อกับระบบช่วยเหลือทางกฎหมายเมื่อคดีมีความซับซ้อน เพื่อยกระดับ “ศักยภาพของผู้ร้อง” ให้เข้าใจมาตรฐาน ที่กฎหมายกำหนด โดยไม่ลดมาตรฐานเนื้อหาของคำร้องเอง

2. “ปรับบทบาท” ผู้ตรวจการแผ่นดินจากด้านคัดกรองที่มีลักษณะกึ่งบังคับ ไปสู่การเป็น “องค์กรที่ปรึกษา” (Advisory Body) ด้านสิทธิรัฐธรรมนูญ ทำหน้าที่ให้ความเห็นเชิงวิเคราะห์ว่ากรณีหนึ่ง ๆ เหมาะสมจะใช้ช่องทางรัฐธรรมนูญหรือไม่ ให้คำปรึกษาเชิงเนื้อหาแก่ผู้ร้องและหน่วยงานอื่น โดยไม่ผูกพันเป็นเงื่อนไขบังคับในทุกกรณี รวมถึงทำงานประสานกับ CJC และระบบ Legal Aid เพื่อร่วมกันออกแบบคำร้องที่มีคุณภาพ บทบาทเช่นนี้จะเปลี่ยนผู้ตรวจการแผ่นดินจาก “คอขวด” ไปเป็น “ศูนย์กลางองค์ความรู้” และ “Knowledge Broker” ที่ใช้ดุลยพินิจในเชิงส่งเสริมสิทธิ มากกว่ากีดกันไม่ให้เข้าสู่ศาลรัฐธรรมนูญ

3. วางนโยบายด้าน “โครงสร้างดิจิทัล” รองรับการยื่นคำร้องตามรัฐธรรมนูญ โดยเรียนรู้จากตัวอย่างเกาหลีใต้ที่ใช้ระบบยื่นคำร้องออนไลน์แบบมีโครงสร้าง ร่วมกับแบบฟอร์มเชิงคำถามนำและสื่ออินโฟกราฟิก เพื่อให้ขั้นตอนการยื่นคำร้องเข้าใจง่ายเป็นมิตร และโปร่งใส

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

1. ออกแบบและทดลองใช้ CJC หรือ SDU ในพื้นที่นำร่อง เช่น คณะนิติศาสตร์ของมหาวิทยาลัยหลักที่มีความพร้อมร่วมกับสภานายความในพื้นที่ ทดลองสร้าง “คู่มือมาตรฐานการให้คำปรึกษา” ตั้งแต่โครงสร้างขั้นตอนคำร้อง การจัดลำดับข้อเท็จจริงและข้อกฎหมาย ไปจนถึงตัวอย่างการระบุ “การละเมิดสิทธิ” ให้เชื่อมโยงกับบทบัญญัติรัฐธรรมนูญอย่างเป็นระบบ

2. สำนักงานผู้ตรวจการแผ่นดิน ควรมีการปรับกระบวนการงานแยก “ช่องทางคำปรึกษา” ออกจาก “ช่องทางคำร้องผ่านเพื่อส่งศาลรัฐธรรมนูญ” จัดตั้งหน่วยวิเคราะห์คดีรัฐธรรมนูญโดยเฉพาะ เพื่อจัดทำ “ความเห็นเชิงคำแนะนำ” มากกว่าการมุ่งเน้นเพียงการรับหรือไม่รับเรื่องร้องเรียน พร้อมกับพัฒนาฐานข้อมูลคำวินิจฉัย ตัวอย่างคำร้องคุณภาพ และคำอธิบายสำหรับประชาชนที่เข้าถึงง่ายและสืบค้นได้ฟรี

3. ด้านเทคโนโลยี ควรพัฒนาระบบ “Interactive Guide” สำหรับการยื่นคำร้องตามมาตรา 213 ผ่านกลไกมาตรา 46-48 โดยระบบจะใช้ชุดคำถามเชิงตรรกะ (Decision-Tree) เพื่อคัดกรองเบื้องต้นว่า กรณีมีแนวโน้มเข้าเงื่อนไขหรือไม่ ช่วยจัดหมวดหมู่ข้อเท็จจริง และแนะนำบทบัญญัติรัฐธรรมนูญหรือกฎหมายที่เกี่ยวข้อง พร้อมทั้งตรวจสอบความครบถ้วนของข้อมูลและเอกสารแนบก่อนยื่นจริง ระบบนี้ไม่แทนที่ดุลยพินิจของศาลหรือหน่วยคัดกรองแต่ลดภาระเชิงเทคนิคทั้งฝ่ายผู้ร้องและฝ่ายสถาบัน และเพิ่มความโปร่งใสเชิงขั้นตอน เพราะเกณฑ์เบื้องต้นถูกแปลงเป็นคำถามที่ประชาชนเห็นและตอบเองได้

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบเชิงลึกกับประเทศที่มีระบบ Constitutional Complaint ชัดเจน เช่น เยอรมนี เช็ก และเกาหลีใต้ เพื่อทำความเข้าใจรูปแบบกลไกโค้ชทางกฎหมาย รูปแบบการคัดกรองและโครงสร้างเทคโนโลยีที่ใช้ร่วมกัน จากนั้นสกัดให้เป็น “โมเดลออกแบบ” ที่เหมาะสมกับบริบทไทย

2. เมื่อมีการจัดตั้ง CJC และปรับบทบาทผู้ตรวจการแผ่นดินแล้ว ควรมีการประเมินผล เชิงประจักษ์ เช่น อัตราการที่คำร้องถูกปิดตกด้วยเหตุผลเชิงรูปแบบลดลงหรือไม่ คุณภาพโครงสร้างคำร้อง ดีขึ้นเพียงใดและ กลุ่มประชาชนที่เปราะบางสามารถเข้าถึงสิทธิรัฐธรรมนูญได้มากขึ้นหรือไม่

3. ควรมีการวิจัยด้านการออกแบบระบบ Interactive Guide ให้เหมาะกับผู้ใช้คนไทยทั้งในแง่ภาษาที่ใช้ รูปแบบคำถาม อินเทอร์เฟซที่เป็นมิตร ระดับความไว้วางใจของผู้ใช้ต่อระบบดิจิทัลในเรื่องสิทธิและความเสี่ยง ด้านข้อมูลส่วนบุคคล เพื่อให้เทคโนโลยีที่พัฒนาขึ้นไม่เพียงลดภาระเชิงเทคนิค แต่ยังสอดคล้องกับบริบททางสังคม วัฒนธรรม และกฎหมายของไทยด้วย

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณสำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ ปีงบประมาณ 2564 (สัญญาทุนเลขที่ 11/2564) และข้อมูลจากโครงการวิจัย เรื่องความรู้ความเข้าใจ ทักษะคดี และความคาดหวังต่อการยื่นคำร้องต่อศาลรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 213

เอกสารอ้างอิง

- นภันธน จันทโธธร. (2566). การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญโดยศาลรัฐธรรมนูญ. วารสารบัณฑิตศึกษานิติศาสตร์, 16(4), 489-518.
- วรเจตน์ ภาคีรัตน์. (2553). การร้องทุกข์ทางรัฐธรรมนูญในระบบกฎหมายเยอรมัน : วิเคราะห์เปรียบเทียบการฟ้องคดีโดยประชาชนต่อศาลรัฐธรรมนูญในระบบกฎหมายไทย. วารสารนิติศาสตร์. 39(3), 469-509.
- สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ. (2560). รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560. กรุงเทพฯ: สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ.
- Bobek, M. (2016). Central European judges under the European influence: The transformative power of the EU revisited. Hart Publishing.
- Jakab, A. et al. (2017). Comparative constitutional reasoning. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kim, J. C. (2012). Constitutional Law. Korea Legislation Research Institution. Introduction to Korean Law. Berlin-Heidelberg: Springer.
- Kischel, U. (2019). Comparative Law. Oxford, UK: Oxford University Press.
- Kokubun, N. (2020). Korean Constitutional Court and democracy. Nagoya University Asian Law Bulletin, 5, 35–51.
- Kommers, D. P. (1994). The Federal Constitutional Court in the German political system. Comparative Political Studies, 26, 470.
- Kommers, D. P. & Miller, R. A. (2012). The constitutional jurisprudence of the Federal Republic of Germany (3rd ed.). Durham, NC: Duke University Press.
- Stone Sweet, A. (2000). Governing with judges: Constitutional politics in Europe. Oxford, UK: Oxford University Press.

FACTORS INFLUENCING FLOOD PREPAREDNESS BEHAVIOR OF GOVERNMENT AGENCIES IN THE PING RIVER BASIN, CHIANG MAI

Chonmani Tananpang^{1*}, Prayoon Imiwat¹, Anan Kaewtatip², Waraduang Sommanasak¹

¹Faculty of Political Science and Public Administration, Chiang Rai Rajabhat University

²Faculty of Education, Chiang Rai Rajabhat University

*Corresponding Author E-mail: chonmani.t@gmail.com

Received February 26, 2026; Revised March 23, 2026; Accepted March 31, 2026

Abstract

This study had the objective to study the factors related to knowledge, attitudes, perceived risk, and experience that influence the flood preparedness of government agencies in the Ping River basin, Chiang Mai Province and to develop policy recommendations for disaster management. A mixed methods approach was employed. Quantitative data were collected from 209 government agencies selected through stratified random sampling, using a questionnaire with a reliability coefficient of 0.98. Qualitative data were gathered through open-ended questions and in-depth interviews with 5 key informants. Data were analyzed using descriptive statistics (mean and standard deviation) and content analysis to ensure consistency with the research objectives.

The findings showed a behavioral paradox, reflecting that government agencies demonstrated the highest level of knowledge on flood preparedness (mean = 4.27) and a positive attitude towards flood preparedness (mean = 4.00). However, practical flood preparedness behavior was significantly lower (mean = 3.42), particularly in the resource management (mean = 3.29). This is in line with factors related to a moderate level of experience and perceived risk. Qualitative data also showed that the main problems were not personnel but structural failures, namely separate work processes and inflexible budgetary regulations across administrative areas. A new knowledge found is the “institutional knowledge trap,” showing that knowledge and paper plans did not accurately reflect practical disaster response capabilities. Therefore, the researchers proposed a reform of disaster management towards an area-based management, changing from administrative assumptions to hydrological management and simulation drills to enhance proactive simulation experiences for personnel in the area.

Keywords: Flood Preparedness Behavior, Government Agencies, Ping River Basin, Area-based Management, Chiang Mai

Introduction

Under the National Strategy and the framework for sustainable development, the Thai government has prioritized natural resource and environmental management to promote eco-friendly growth. In particular, 'water resource management' is regarded as a strategic priority that directly impacts economic and social security. However, this policy direction continues to face challenges from climate change, necessitating the integration of water management with disaster prevention and mitigation to address increasingly volatile and unpredictable natural disasters.

The limitations in macro-level water management were clearly reflected in the 2024 flood crisis in the Ping River Basin. Characterized as a 'double-hit disaster' (September–October 2024), the water level at the P.1 monitoring station (Nawarat Bridge) reached a record 5.30 meters, the highest in over 50 years. This catastrophic event impacted approximately 141,075 households across Chiang Mai and resulted in local economic losses estimated at over 2,000 million Baht (Provincial Office of Natural Resources and Environment Chiang Mai, 2024; Thai PBS, 2024). This flood did not only affect property, but it also significantly affected the operations of government agencies within the area. This situation reflected the need for more effective flood warning systems and response plans, including integrated cooperation among government agencies at all levels (Kosonkittumporn et al, 2020). In public sector disaster management, preparedness is a key element in the disaster management cycle. This includes concepts, namely the disaster preparedness framework, risk perception and decision making, and disaster management competency (Wichaipa, 2020). However, the public operations in the Ping River basin are often criticized for their inefficiency in integrating and putting policy into practice. While personnel and agencies may learn theoretical understanding and disaster plans, practical preparedness behavior is frequently inconsistent, particularly in resource management and emergency response drills, which often fall below the standards set in paper plans. This preparedness behavior of individuals and organizations can be explained by Lindell & Perry's (2012) Protective Action Decision Model (PADM). However, if risk perception is low or experience is limited, preparedness behavior may not be fostered even with a high level of knowledge (Perry & Lindell, 2003).

However, based on a public management perspective, disaster preparedness is not only an emergency plan, but also complicated support systems based on the United Nations Office for Disaster Risk Reduction (UNDRR) (2015) and United Nations Office for Disaster Risk Reduction (UNDRR) (2020), consisting of four main dimensions: 1) planning, 2) training and exercises, 3) resources and equipment, and 4) early warning and communication. Past studies revealed that the preparedness behavior of government agencies mostly had varying levels of intensity in each dimension. The planning was often the most actively implemented due to a mandated government responsibility, while resources and equipment were a weakness due to budgetary limitation and public procurement processes. This prevents government

agencies from acquiring maximum outcomes in preparedness behavior. These issues show a research gap that has not been deeply explored in the context of the complicated strategic Ping River basin.

Moreover, the area-based disaster management places an emphasis on inter-organizational coordination in the context of the hydrological boundary rather than administrative boundary. Based on the concept of crisis governance, government agencies during crisis often face silo mentality, which affects the integration of information and resources (Campbell et al., 2019). The fact that government agencies in the Ping River basin faced limitations through standard operating procedures (SOPs), budget allocation, and a vertical hierarchy of management as significant structural barriers that deteriorate maximum effectiveness of overall preparedness behavior.

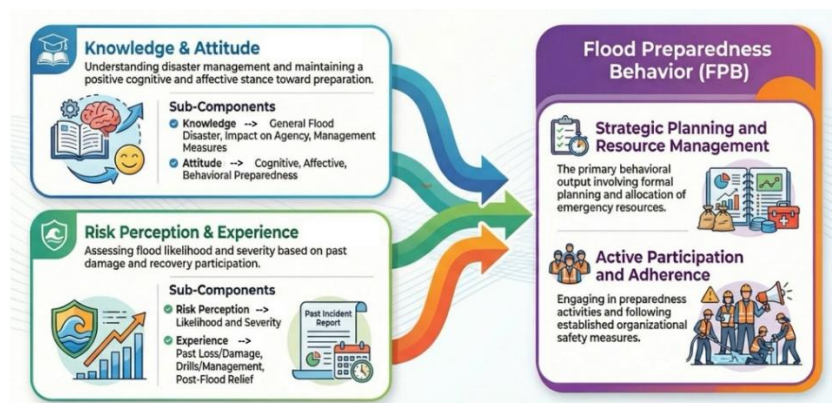

Figure 1: Conceptual framework

Source: Adapted from Lindell & Perry (2012) and UNDRR (2015)

Accordingly, this study focuses on analyzing factors influencing flood preparedness behavior of government agencies in the Ping River basin, Chiang Mai Province. The study includes dimensions of knowledge, attitudes, risk perception, and experience (Figure 1). In-depth analysis of obstacles in practices was conducted. The data obtained will reflect the current situation as a key data for proposing guidelines to improve the disaster management structure to have unity of command based on the actual problems. This can enhance resilience and ensure sustainable urban development for people in communities.

Research Objective

1. To examine the knowledge, attitude, risk perception, and experience factors influencing the flood preparedness behavior of government agencies in the Ping River basin, Chiang Mai.
2. To propose policy and practical guidelines for developing the flood preparedness of government agencies in the Ping River basin.

Methodology

1. Population and Sample

The population consists of 960 government agencies in the Ping River basin, Chiang Mai. Based on Hair et al. (2022), a sample of 209 agencies was selected via stratified random sampling. For qualitative phase, 5 key informants directly involved in regional flood management were selected through purposive sampling for in-depth interviews.

2. Instrument

The primary research instrument was a questionnaire developed from a comprehensive review of relevant theories and literature. It was divided into three sections. Section 1: Personal Information of respondents (7 items). Section 2: Core Variables, utilizing a 5-point Likert scale to measure: 1) Flood preparedness behavior, 2) Knowledge of flood disasters, 3) Attitudes toward preparedness, 4) Perceived risk, and 5) Flood experience. And section 3: Open-ended questions (6 items) regarding policy recommendations.

The instrument's content validity was confirmed with an IOC of 0.67–1.00, and internal consistency showed a Cronbach's Alpha of 0.98. A semi-structured interview guide was also used for qualitative data.

3. Data Collection

Quantitative data were gathered from 209 agencies via official postal mail and online platforms (Google Forms). For the qualitative phase, in-depth interviews were conducted with the 5 key informants to gain insights into institutional barriers and policy implementation.

4. Data Analysis

Quantitative data were analyzed through using descriptive statistics, including percentages, means, and standard deviations. And qualitative data were analyzed through content analysis from interviews and open-ended feedback, and then synthesized together with the quantitative results through triangulation to ensure consistency with the research objectives.

Results

The findings of this study are categorized into two sections according to the research objectives:

1. Analysis of factors influencing flood preparedness behavior

This section presents the quantitative analysis of 209 government agencies in the Ping River Basin. The sample consisted of local administrative organizations (19.1%), regional agencies (62.2%) and state enterprises (18.7%), mostly represented by department heads with 7–15 years of experience. The levels of key influencing factors are summarized in Table 1.

Table 1: Descriptive Statistics of Flood Preparedness Behavior and Influencing Factors (n=209)

Factors	$\bar{X}$	S.D.	Result
1. Dependent Variable			
1.1 Flood Preparedness Behavior	3.42	1.19	High
1.1.1 planning	3.54	1.34	High
1.1.2 resource management	3.29	1.19	Moderate
1.1.3 participation in preparedness activities	3.33	1.05	Moderate
1.1.4 adherence to organizational measures	3.51	1.15	High
2. Influencing Factors (Independent Variables)			
2.1 Knowledge of Flood Disaster	4.27	0.66	Highest
2.1.1 general flood disaster	4.21	0.70	Highest
2.1.2 impact of flood on the agency	4.18	0.73	High
2.1.3 flood management measures of the agency	4.42	0.52	Highest
2.2 Attitude towards Flood Preparedness	4.00	0.73	High
2.2.1 cognitive	3.73	0.76	High
2.2.2 affective	4.10	0.63	High
2.2.3 behavioral	4.18	0.74	High
2.3 Flood Risk Perception	3.37	1.04	Moderate
2.3.1 likelihood	3.11	0.95	Moderate
2.3.2 severity	3.63	1.06	High
2.4 Flood Experience	2.86	0.88	Moderate
2.4.1 loss or damage from past flood	2.61	0.94	Moderate
2.4.2 participation in flood drills and management	2.86	0.88	Moderate
2.4.3 post-flood relief and recovery	3.13	1.02	Moderate
Overall Average of Influencing Factors	3.62	0.78	High

Table 1 reveals a behavioral paradox within the studied agencies. While the overall average of influencing factors was at a high level (Mean = 3.62), driven primarily by the highest level of knowledge (Mean = 4.27) and a high level of positive attitude (Mean = 4.00), the actual flood preparedness behavior remained at a lower relative level (Mean = 3.42). In-depth analysis shows that while planning achieved the highest behavioral score (Mean = 3.54), resource management was identified as the critical weak point (Mean = 3.29), reflecting a ‘paper-based’ readiness. Additionally, the moderate scores for flood risk perception (Mean = 3.37) and flood experience (Mean = 2.86) appear to be significant barriers that prevent high theoretical knowledge from being translated into robust practical action.

2. Policy and practical guidelines for developing flood preparedness

By synthesizing the qualitative data from open-ended questionnaires and expert interviews, the study proposes the following guidelines to address structural constraints:

2.1 Structural and budgetary reform: A critical transition from “Functional Budgeting” to “Risk-based Budgeting” is necessary to provide the required flexibility during

crises. Experts strongly suggested establishing a “Regional Disaster Fund” to bypass rigid procurement regulations that currently hinder cross-district resource allocation.

2.2 Integrated crisis governance: To eliminate “Institutional Silos,” the development of a “Single Data Database” is imperative. This platform would synchronize real-time hydrological data across administrative boundaries, ensuring a unified command structure.

2.3 Adaptive capacity building: The findings indicate a clear mismatch between theoretical knowledge and practical skills. Consequently, the focus must shift from lecture-based training to “Realistic Simulation Drills” to bridge the identified experience gap.

2.4 Proactive mitigation: Rather than reacting to seasonal threats, agencies should implement year-round waterway maintenance. Given the increasing unpredictability of disasters in the Ping River Basin, a proactive stance is essential for regional resilience.

Discussion

An analysis of the factors and the flood preparedness status of government agencies in the Ping River basin, Chiang Mai, about flood response measures, showed major issues that can be discussed to reflect the reality of management practices, as follows:

1. The behavioral paradox and the knowledge trap within structural limits: The findings reveal a significant gap between the high level of knowledge regarding flood disasters (Mean = 4.27) and the relatively lower level of practical preparedness behavior (Mean = 3.42). This reflects a “knowledge-practice gap” where high theoretical understanding does not fully translate into action. This is consistent with Lindell & Perry's (2012) Protective Action Decision Model (PADM), which suggests that transferring knowledge into organizational action requires strong mediators like perceived risk (Mean = 3.37) and direct flood experience (Mean = 2.86). In this study, since both risk perception and experience were only at moderate levels, it led to “administrative complacency.” Agencies tend to rely on existing “paper-based” plans while potentially neglecting the rigorous, field-based drills necessary for real-world crises.

2. The regulatory and structural trap in resource management: When examining specific behaviors, resource and equipment management received the lowest score (Mean = 3.15), identifying a major weakness compared to the UNDRR (2015) standards. Expert interview results and open-ended data indicating that procurement and budget regulations were too strict during crises reflect that the preparedness problems of Thai government agencies were not caused by lack of knowledge, but rather from structural constraints that prevent them from achieving international standards in disaster resource management. This discussion stresses that the Thai government's budget structure was still functional budgeting rather than risk-based budgeting as indicated in the work. Furthermore, it clearly shows that the main obstacle was not personnel, but rather a bureaucratic system that emphasizes silo working

and adherence to administrative boundaries rather than hydrological boundaries, and delays in budget disbursement, often prioritizing recovery rather than proactive mitigation. This confirms that the current public administration structure was not resilient enough to cope with increasingly complicated and severe disasters.

3. Bridging the experience gap through simulated experiences: The fact that prior experience had the lowest mean score (Mean = 2.86) aligns with the qualitative findings from the sample's demands that lecture-based training was insufficient for effective skill development. This suggests that while flood preparedness behavior showed its highest mean score in the planning dimension (Mean = 3.54), it may primarily represent preparedness in terms of documentation to meet agencies' KPIs, rather than practical wisdom in crisis situations. As Sutton & Tierney (2006) argued, preparedness is not just about having a complete plan, but also about adaptive capacity. Therefore, shifting the preparedness approach toward simulation exercises is not merely an extra activity, but a fundamental basis for creating simulated experiences to compensate for the missing skill gaps among personnel in the Ping River Basin.

4. From functional management to area-focused management: The silo working and administrative boundary found through interviews and open-ended questionnaires, strongly align with Campbell et al. (2019)'s concept of Crisis Governance, which addresses institutional failures during crises due to silo mentality. This study demonstrates that despite effective planning by government agencies (Mean = 3.54), it was often sovereign planning, lacking real-time integration across the hydrological boundary during crisis. This is contrary to the concept of area-based management through the literature review by Quarantelli (1998) and Coppola (2006), showing that effective preparedness needed resource support and flexible risk management based on the geographical conditions of the area. This bottleneck hinders the unity of preparedness at the local agencies within the Ping River basin.

Body of Knowledge

This study discovered new knowledge that fills gaps in disaster management within the Thai government context. The key findings can be summarized as follows:

1. The structural paradox of preparedness model: This study highlights the phenomenon known as the knowledge-action gap, which reveals that the level of knowledge and attitudes of public personnel did not always indicate their actual operational behavior. This new understanding defined two layers of disaster preparedness in government agencies: 1. Intellectual readiness is enhanced through training and compliance-based planning, often leading to high scores due to its structural nature. 2. Operational readiness is limited by practical experience and access to resources, frequently interrupted by structural constraints. Therefore, readiness isn't about enhancing theoretical knowledge, but about breaking down structural constraints to translate knowledge into tangible behaviors.

2. The administrative vs. hydrological boundary conflict perspective shows a key new understanding that administrative boundaries become a more significant obstacle than budget or technology. Disaster management in the Ping River basin is limited within administrative boundaries, resulting in silo preparedness. Accordingly, this study proposes the concept of area-based seamless risk management, which must shift from administrative boundaries to hydrological boundaries.

3. For the shift from paper plans to practical wisdom, this study showed that simulated experience was more significant than lecture-based training. The finding that experience, which had the lowest mean value, is a key variable assessed by experts, led to a new academic proposal that disaster preparedness personnel development should focus on building experience and decision-making through realistic simulations to create intuitive responses to crisis.

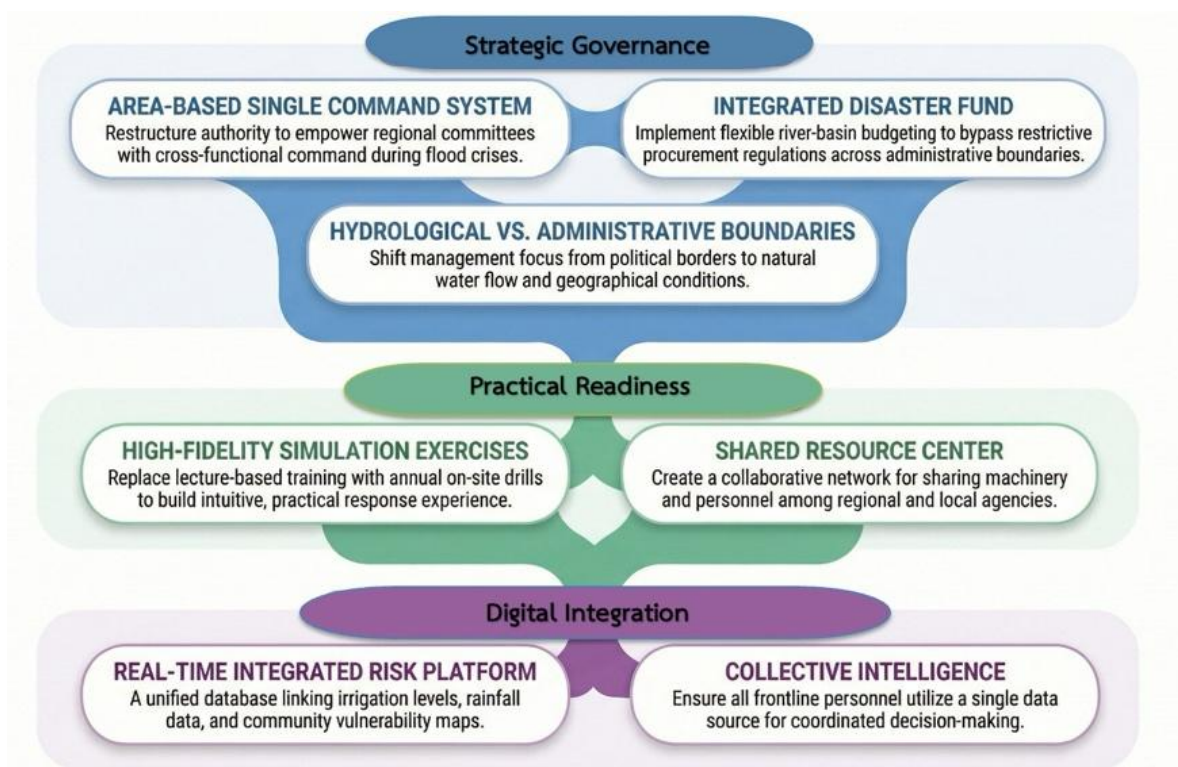

Figure 2: Shifting from administrative to hydrological management

Conclusion and Recommendations

Policy Recommendations

A shift in management from administrative to hydrological boundaries, as follows:

1. Area-based single command system: Authority is restructured to empower provincial governors or river basin committees with complete cross-functional authority during crises through a single data for decision-making.
2. Ping River Basin integrated disaster fund: The

ministry of interior and the budget bureau should consider a flexible budgeting method for the river basin to reduce the limitations of procurement regulations that prohibit the use of budgets across administrative areas. The emphasis should be placed on proactive budgeting for preparedness and mitigation, rather than solely on remediation.

Operation Recommendations

Experiential learning and simulation, as follows: 1. High-fidelity simulation exercise: Agencies should reduce lecture-based training and enhance practical simulation drills at least once a year, emphasizing on-site coordination between local and central governments. This compensates for limited experience and maintain a consistent awareness of risks for flood preparedness. 2. Shared resource center: A collaborative network should be developed for sharing resources, machines, and personnel among regional agencies, state enterprises, and local agencies in risk areas to handle the problem of low average resource management. 3. Technology and information: Collective intelligence, real-time integrated risk platform: A platform should be developed to link irrigation water level data, meteorological rainfall data, and community vulnerability maps from local agencies. This can facilitate frontline personnel to make accurate and coordinated decisions on preparedness.

Recommendations for Next Research

The key issues that should be looked at are as follows: 1. A comparative study of flood preparedness behaviors between the upper and lower Ping River basins should be carried out to analyze the political ecology that may affect the varying levels of resource access in each area. 2. Action research should be conducted to test integrated river basin management in pilot areas to verify and develop appropriate working models before putting them into the national level.

Reference

- Campbell, K. A. et al. (2019). First insights from the flood resilience measurement tool: A large-scale community flood resilience analysis. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 40, Article 101257.
- Coppola, D. P. (2006). *Introduction to International Disaster Management*. Amsterdam: Elsevier.
- Hair, J. F. et al. (2022). *A Primer on Partial Least Squares Structural Equation Modeling (PLS-SEM)* (3rd ed.). Thousand Oaks, CA: SAGE Publications.
- Kosonkittumporn, S. et al. (2020). Disaster Management Guidelines: from Government to Community. *Journal of MCU Peace Studies*, 8(1), 348–360.
- Lindell, M. K. & Perry, R. W. (2012). The Protective Action Decision Model: Theoretical Modifications and Additional Evidence. *Risk Analysis*, 32(4), 616–632.
- Perry, R. W. & Lindell, M. K. (2003). Preparedness for Emergency Response: Guidelines for The Emergency Planning Process. *Disasters*, 27(4), 336–350.

- Provincial Office of Natural Resources and Environment Chiang Mai. (2024). Flood Situation Report in Chiang Mai Province, Phase 1: September 22–30, 2024, and Phase 2: October 2–14, 2024. Retrieved October 8, 2024, from <https://chiangmai.mnre.go.th>.
- Quarantelli, E. L. (1998). What is A Disaster? Perspectives on The Question. London: Routledge.
- Sutton, J. & Tierney, K. (2006). Disaster Preparedness: Concepts, Guidance, and Research. Retrieved October 8, 2024, from <http://www.colorado.edu/hazards>.
- Thai PBS. (2024). Chiang Mai Floods Recede, Big Cleaning Begins; Economic Loss Estimated at 2 Billion Baht. Retrieved October 8, 2024, from <https://www.thaipbs.or.th/news/content/345063>.
- United Nations Office for Disaster Risk Reduction. (2015). Sendai Framework for Disaster Risk Reduction 2015–2030. Retrieved October 8, 2024, from <https://shorturl.asia/VznJU>.
- _____. (2020). Disaster Risk Reduction in Thailand: Status Report 2020. Retrieved October 8, 2024, from <https://www.undrr.org/media/48642/download>.
- Wichaipa, K. (2020). A Study of Disaster Management Competency and Indicators in Thailand's Local Administration. Asian Review, 33(2), 1–29.

SOCIO-POLITICAL AND CULTURAL FACTORS AFFECTING THE STRUCTURAL EQUILIBRIUM OF AUTHORITY AMONG THE EXECUTIVE, LEGISLATIVE, AND JUDICIAL BRANCHES IN THAILAND'S PARLIAMENTARY SYSTEM

Shanasuek Wisetchai*

Faculty of Humanity and Social Sciences, Phranakhon Rajabhat University

*Corresponding Author E-mail: shanasuek@pnru.ac.th

Received February 13, 2026; Revised March 24, 2026; Accepted April 3, 2026

Abstract

This research aims to 1. analyze the socio-political and cultural factors affecting the structural equilibrium of authority among the executive, legislative, and judicial branches within Thailand's parliamentary system, and 2. examine the compound effects of these factors on the functioning of checks and balances. The study employs a qualitative research design using qualitative institutional analysis. Data were collected through documentary research and in-depth interviews, twenty key informants were purposively selected, comprising political scientists, legal scholars specializing in public and constitutional law, and politicians. Data were analyzed through qualitative content analysis and interpretative analysis. Triangulation was applied to enhance the credibility of the findings.

The findings reveal that the imbalance of power among the three branches is deeply rooted in socio-political and cultural factors operating as a mutually reinforcing cycle. Four principal factors were identified: 1. guardianship democracy, in which extra-constitutional actors — particularly the military — have repeatedly reshaped political structures, undermining horizontal accountability among democratic institutions, 2. patronage culture and weak party institutionalization, which hollow out the legislature as an autonomous oversight body by rendering MPs structurally dependent on party leaders holding executive power, 3. deep ideological polarization, which transforms institutional checks from neutral accountability mechanisms into instruments of political warfare, and 4. constitutional discontinuity, whereby frequent constitutional replacement prevents the institutionalization of accountability norms and interrupts institutional learning. These factors interact to produce a “low-level equilibrium” in which checks and balances remain nominally intact but operate selectively and substantively constrained.

Keywords: Socio-Political, Cultural, Structural Equilibrium, Executive, Legislative, Judicial

Introduction

One of the most essential prerequisites for constitutional democracy is the separation of powers. Drawing on Montesquieu's *De l'Esprit des Lois* (Montesquieu, 1748), the division of powers among the legislative, executive, and judicial branches protects against the monopolization of power and provides systemic protection of individual freedom. This normative insight developed into the constitutional doctrine of checks and balances (Vile, 1967), establishing reciprocal restraints between branches as a fundamental element of democratic constitutional design. Constitutional stability therefore depends not just on competitive elections, but on institutional relations that prevent any one branch from monopolizing unchecked power.

However, formal institutional arrangements do not operate in isolation. As North (1990) argues, the performance of formal political institutions is shaped by informal institutions — the norms, values, and political culture within which they are embedded. Where informal institutions conflict with formal rules, checks and balances may be rendered dysfunctional. This insight is particularly salient for parliamentary democracies in which the separation of powers is already attenuated by the fusion of executive and legislative authority.

Thailand provides an instructive case. Following the transition from absolute monarchy to parliamentary government in 1932 (Wisetchai, 2024), Thailand adopted a parliamentary system in which the executive derives authority from and is accountable to the legislature, while the judiciary interprets and applies the law. Under the Constitution B.E. 2560 (2017), the three branches are assigned distinct constitutional roles: the executive implements public policy, the legislature exercises lawmaking and oversight functions, and the judiciary safeguards constitutional supremacy and the rule of law. Mechanisms of accountability include parliamentary interpellation, no-confidence debates, constitutional review, and oversight by independent bodies such as the Election Commission and the National Anti-Corruption Commission (Constitution of the Kingdom of Thailand B.E. 2560, 2017). Nevertheless, nine decades of practice reveal persistent fragility in the balance of power (Lertpaithoon, 2020). Executive dominance over the legislature, the expansive yet insufficiently accountable powers of the Constitutional Court (Lortanapisan, 2025), and the Senate's chronic failure as a balancing chamber (Supap, 2019) are well-documented. The judiciary presents a particular concern: the Constitutional Court's broad jurisdiction over party dissolution and political disqualification — without effective reverse accountability — creates a structural asymmetry in which it checks the other branches but is itself subject to minimal oversight. What remains insufficiently understood is how socio-political and cultural factors — including patronage networks, guardianship norms, ideological polarization, and constitutional discontinuity — interact with formal arrangements to sustain these imbalances.

Existing studies illuminate specific dimensions: Kongmuang (2002) on “parliamentary dictatorship”; Lortanapisan (2025) on the Constitutional Court's powers beyond Montesquieuan

principles; Supap (2019) on the Senate's persistent failure; Hirschl (2008) on the judicialization of politics; and Mérieau (2022) on judicial empowerment following military interventions. However, these studies concentrate on individual institutions, and no systematic analysis examines how socio-cultural factors mutually reinforce structural imbalance in a self-perpetuating cycle resistant to single-dimensional reform. This research addresses this gap by examining the socio-political and cultural conditions affecting the structural equilibrium among the executive, legislative, and judicial branches within Thailand's parliamentary system. The study is guided by two research questions: 1. What structural imbalances exist in the system of checks and balances among the three branches of government? and 2. How do socio-political and cultural factors contribute to the persistence of these imbalances? To address these questions, the study sets the objectives as following.

Research Objective

1. To analyze the socio-political and cultural factors affecting the structural equilibrium of authority among the executive, legislative, and judicial branches in Thailand's parliamentary system.
2. To examine the compound effects of such factors on the functioning of checks and balances in Thailand's parliamentary system.

Methodology

1. Research Design

This study employs a qualitative research design using qualitative institutional analysis to examine how formal constitutional arrangements interact with socio-political and cultural conditions shaping the structural equilibrium of authority among the executive, legislative, and judicial branches in Thailand's parliamentary system. This research was approved by the Academic and Ethics Committee of Phranakhon Rajabhat University (Project No. 03.031/68).

2. Population and Key Informants

Twenty key informants were purposively selected from three groups: 1. political scientists with expertise in Thai politics and democratic governance, 2. legal scholars specializing in public and constitutional law, and 3. politicians with direct experience in the executive or legislative branch. Purposive sampling was employed to ensure that informants possessed specialized knowledge relevant to the functioning of Thailand's political institutions.

3. Research Instruments

Two research instruments were used. First, a documentary research protocol for systematically reviewing and analyzing primary and secondary sources related to institutional design and inter-branch relations. Second, a semi-structured interview guide developed from the conceptual framework and objectives.

4. Data Collection

Data were collected through documentary research and In-depth interviews. For documentary research involved the systematic review of primary sources — including the Constitution of Thailand, relevant legislation, Constitutional Court rulings, and parliamentary records — as well as secondary sources such as academic research, policy documents, and institutional reports, and for In-depth interviews were conducted with 20 key informants.

5. Data Analysis

Data were analyzed using qualitative content analysis and interpretative analysis. Methodological triangulation and data triangulation (drawing on multiple informant groups and documentary sources) were applied to cross-validate findings and enhance the credibility of the research.

Results

The findings indicate that the structural equilibrium of authority among the executive, legislative, and judicial branches in Thailand's parliamentary system is significantly shaped by socio-political and cultural conditions. Although the constitutional framework formally establishes mechanisms of checks and balances among the three branches, the operation of these mechanisms in practice is influenced by broader political structures and institutional norms. The results are presented in accordance with the two research objectives as follows:

1. Socio-Political and Cultural Factors Affecting the Structural Equilibrium of Authority Among the Three Branches

The analysis identifies four major socio-political and cultural factors affecting the structural equilibrium of authority among the executive, legislative, and judicial branches, as follows:

1.1 Guardianship Democracy

The legacy of guardianship democracy constitutes one of the most deeply rooted obstacles to effective checks and balances in Thailand. The concept refers to a political structure in which extra-constitutional actors — most prominently the military — assume the role of ultimate arbiters of political order, intervening to reshape institutional arrangements when elected governments are perceived to have failed or overstepped their mandate. Since 1932, Thailand has experienced at least thirteen successful military coups, each followed by the abrogation of the existing constitution and the imposition of a new institutional framework designed to reflect the preferences of the intervening power. This pattern has produced two interrelated consequences for the balance of power. The recurrence of military intervention has progressively eroded the incentives for political actors to resolve conflicts through institutional channels. When crises can be resolved through extra-constitutional means rather than through parliamentary debate, judicial adjudication, or constitutional amendment, the credibility of these formal mechanisms diminishes. Political actors come to regard parliamentary

oversight and judicial review not as authoritative arenas of accountability but as provisional arrangements subject to displacement. The 2006 coup against the Thaksin Shinawatra government, for instance, occurred despite the availability of constitutional mechanisms that could have been employed to address the alleged abuses of power. Moreover, the constitutions drafted in the aftermath of coups have consistently reconfigured the balance of power in ways that structurally constrain elected institutions while expanding the authority of non-elected bodies. Post-coup constitutions have typically granted expansive powers to the Constitutional Court and independent organs over party dissolution and political disqualification. In this configuration, the system of checks and balances is redirected away from reciprocal oversight among democratic institutions and toward vertical control by unelected guardians, fundamentally distorting the equilibrium that the separation of powers is intended to maintain.

1.2 Patronage Culture and Weakly Institutionalized Political Parties

Patronage-based political culture and incomplete political party institutionalization destabilizes the structural balance of power, particularly when it means that the legislature has been drained of its institutional standing as an autonomous body to exercise meaningful political control over the executive. Political parties in Thailand have typically operated as personalistic networks that serve as focal-points for wealthy leaders or factions rather than as functioning political-organizational structures rooted in structured policy agendas and a cohesive internal system of democratic governance. Party organization, coalition-formation and legislative behavior are shaped largely by patrons-customers dynamics whereby political posts, resources, and access to state power are transferred from the apex of the party hierarchy to the junior ranks in return for the latter's loyalty and submission to legislation. This dynamic is not limited to any one party or politics making a difference affecting Thai party politics throughout the political spectrum; even across successive constitutional regimes. The consequences for checks and balances are profound. When members of parliament, in their political careers and electoral resources or taking on legislative positions, owe to party leaders who at the same time wield executive power, the structural independence necessary for effective legislative oversight is weakened within itself. Committee inquiries, interpellation and no-confidence debates among other parliamentary mechanisms become performative exercises rather than substantive actions. Members of the governing coalition are reluctant to challenge the executive on which their political livelihood depends, and opposition parties — already frequently operating under the same patronage-based internal structures — may use extra-parliamentary measures when formal oversight fails. The widespread recourse of opposition actors to street protests, judicial petitions, or appeals to the military is symptomatic of the credibility of a parliament being poor to hold its stakeholders to account on a real level. And the low degree of party institutionalization in parliament led to chronic instability in parties, the cyclical switching of parties by members of parliament, and in repeating the

process of political parties' dissolution and reconstruction. Such instability obviates the acquisition of institutional memory, legislative capacity and established norms of parliamentary conduct necessary for a prolonged and effective oversight.

1.3 Deep Ideological Polarization

Since the political turmoil of 2005–2006, Thai society has experienced a protracted and deepening polarization organized along competing visions of political order — one stressing electoral democracy and majoritarian governance, the other emphasizing institutional guardianship, moral authority, and constraints on elected power. This polarization has spread beyond civil society to encompass political parties, the media, the military, and attitudes toward the judiciary and independent institutions. The effect on checks and balances operates through two principal mechanisms. First, polarization transforms institutional checks from neutral accountability mechanisms into perceived instruments of partisan advantage. When judicial decisions — such as the 2008 dissolution of the People's Power Party and the 2020 dissolution of the Future Forward Party — are viewed by substantial segments of the electorate as politically motivated rather than legally principled, the social consensus required for institutional checks to function as authoritative restraints on power is eroded. Second, polarization reduces the normative commitment of political actors to the constitutional rules of the game. In an intensely polarized environment, electoral losses, parliamentary challenges, and adverse judicial rulings are increasingly conceived not as legitimate institutional outcomes but as existential threats — to be managed through mass mobilization, military intervention, or the strategic manipulation of institutional mechanisms. This dynamic simultaneously undermines the legislature's deliberative function, reducing parliamentary debate from policy-oriented deliberation to zero-sum political confrontation.

1.4. Constitutional Discontinuity

Constitutional discontinuity is the deepest structural condition undermining checks and balances in Thailand. Thailand has promulgated twenty constitutions since 1932 — an average of approximately one every five years. This extraordinary frequency of constitutional change is not simply a reflection of political instability but is itself a contributing factor acting as an impetus for the absence of strong and legitimate accountability mechanisms, which can be said to serve against institutional checks and balances between the government branches. There is a threefold impact related to checks and balances: to begin with, frequent constitutional replacement can slow down the development of accountability norms in the long run. Effective checks and balances do not depend merely on a list of formal rules or provisions but on the accumulation of norms, common conventions, precedents, and established agreements which form, over time, within a stable constitutional framework. When constitutions change every few years, these informal norms never take on their full form. The constitutional discontinuity interferes with institutional learning in every branch. Moreover, frequent constitutional changes make the constitution a construct of

instability instead of a device that reinforces temporary power arrangements, which is more or less an act of power formation by the coalition producing the initial constitution. The guidelines that govern checks and balances end up being themselves objects of political contestation instead of settled structures through which contestation takes place.

2. The Compound Effects of Socio-Political and Cultural Factors on the Functioning of Checks and Balances

The socio-political and cultural factors identified above do not merely affect individual institutions in isolation but interact to produce cumulative consequences for the system of checks and balances as a whole. The compound effect of these factors produces what can be characterized as a "low-level equilibrium". This low-level equilibrium manifests through three recurrent and mutually reinforcing outcomes in Thailand's parliamentary system, as follows:

2.1 Ritualized oversight without substantive accountability

The compound effect of the four factors analyzed under Objective 1 produces what can be characterized as a "low-level equilibrium" — a stable but dysfunctional pattern in which checks and balances remain formally intact but are substantively constrained. This low-level equilibrium manifests through three recurrent and mutually reinforcing outcomes in Thailand's parliamentary system. The most visible manifestation is the reduction of oversight to ritual. Formal mechanisms of accountability — including parliamentary debate, committee inquiries, interpellation, and no-confidence motions — continue to be exercised in procedural terms but rarely produce meaningful institutional consequences. The fusion of executive and party leadership, reinforced by patronage culture, ensures that governing coalition MPs have little incentive to exercise genuine oversight. Coalition members who depend on party leaders holding executive power for their political careers and electoral resources are structurally disinclined to challenge the government through these mechanisms. At the same time, constitutional discontinuity prevents the accumulation of parliamentary norms, conventions, and precedents that would, over successive parliamentary terms, strengthen these mechanisms into authoritative instruments of accountability. The result is a legislature that performs oversight as a matter of form while lacking the institutional conditions necessary to translate that performance into substantive constraint on executive power.

2.2 Displacement of political conflict to extra-systemic channels

Closely related to this ritualization is the systematic displacement of political conflict to extra-systemic channels. When formal institutional mechanisms lack credibility and effectiveness, political actors increasingly turn to arenas outside the constitutional framework to resolve disputes — including judicial intervention in political matters, mass street mobilization, and military involvement. This displacement is not a product of institutional absence but of the socio-political conditions that render formal channels insufficient. Guardianship democracy has normalized extra-constitutional intervention as a legitimate and even expected response

to political crisis, establishing a historical precedent in which institutional deadlock is resolved not through parliamentary negotiation or constitutional amendment but through the intervention of unelected actors. Deep ideological polarization compounds this dynamic by delegitimizing institutional checks in the eyes of contending factions; when judicial rulings, parliamentary votes, or electoral outcomes are perceived as instruments of political warfare rather than neutral applications of constitutional principle, the incentive to seek resolution within the formal framework diminishes further. The recurrence of this pattern — from the 2006 and 2014 coups to the sustained cycles of protest and counter-protest — demonstrates how the displacement of conflict outside institutional channels has become a structural feature of Thailand's political system rather than an exceptional response to crisis.

2.3 Resistance to institutional reform

The cumulative consequence of these dynamics is a deeply entrenched resistance to single-dimensional reform. The four socio-political and cultural factors identified in this study do not operate independently but reinforce one another in a self-perpetuating cycle. Patronage culture sustains weak party institutionalization, which reinforces executive dominance over the legislature; guardianship democracy perpetuates constitutional discontinuity through repeated coups followed by the abrogation and replacement of constitutions; ideological polarization transforms every reform initiative — whether judicial restructuring, electoral redesign, or constitutional amendment — into a new arena of political contestation rather than a shared effort to strengthen accountability. Attempts to address any one factor in isolation are therefore unlikely to break the cycle so long as the remaining conditions continue to sustain the imbalance. This interconnectedness explains why Thailand's political system has experienced numerous constitutional reforms, institutional redesigns, and political transitions over nine decades without achieving a durable equilibrium among the three branches of government. The formal architecture of checks and balances thus persists in name while being substantively hollowed out by the very socio-political and cultural conditions it is intended to regulate.

In summary, the four socio-political and cultural factors — guardianship democracy, patronage culture and weakly institutionalized political parties, deep ideological polarization, and constitutional discontinuity — interact to produce a low-level equilibrium in which formal checks and balances persist but are substantively constrained by ritualized oversight, extra-systemic conflict displacement, and resistance to reform.

Discussion

The findings of this study demonstrate that socio-political and cultural conditions play a crucial role in shaping the structural equilibrium of authority among the executive, legislative, and judicial branches in Thailand's parliamentary system. The persistence of institutional imbalance cannot be explained by constitutional design but must be understood in relation

to broader political structures and norms. The finding that guardianship democracy displaces horizontal accountability toward vertical control by unelected actors is consistent with Mérieau (2022), who observed that Thai courts gained expanded authority following military interventions. Similarly, Lorthanaphisarn (2025) notes that the Constitutional Court possesses powers exceeding classical Montesquieuan principles of accountability. This pattern also reflects Hirschl's (2008) concept of the judicialization of politics. However, in Thailand judicial empowerment has not emerged from elite consensus but rather from elite fragmentation following coups. In this context, the judiciary becomes embedded within a guardianship structure that constrains democratic accountability.

The finding that patronage culture and weakly institutionalized political parties undermine legislative accountability aligns with Kongmuang's (2002) warning about the risk of "parliamentary dictatorship" when legislative oversight is weakened by executive dominance. Rathamarit & Rathamarit (2019) similarly emphasizes that the effectiveness of oversight institutions depends on both institutional design and societal acceptance of their legitimacy. Patronage-based political practices weaken this foundation by making members of parliament dependent on party leaders and executive authority. This finding partly contrasts with Russell et al. (2016), who argue that parliamentary influence in Westminster systems often operates through informal mechanisms such as "anticipated reactions." The finding that deep ideological polarization transforms institutional checks into instruments of political conflict corresponds with Mérieau's (2022) observation that polarization has drawn the judiciary into the center of political contestation, undermining perceptions of neutrality. Rathamarit & Rathamarit (2019) likewise notes that institutional mechanisms function effectively only when they are socially perceived as legitimate. Polarization erodes this legitimacy and alters the function of checks and balances from neutral oversight to partisan contestation. Finally, the study finds that constitutional discontinuity represents a fundamental structural condition sustaining institutional imbalance. This observation is consistent with North's (1990) institutional theory, which emphasizes that effective institutions depend on the gradual development of stable norms and practices. Thailand's frequent constitutional changes have prevented the accumulation of accountability norms and institutional learning. Supap (2019) similarly finds that the Senate's inability to function as a balancing institution reflects this broader structural instability in Thai constitutional system.

Body of Knowledge

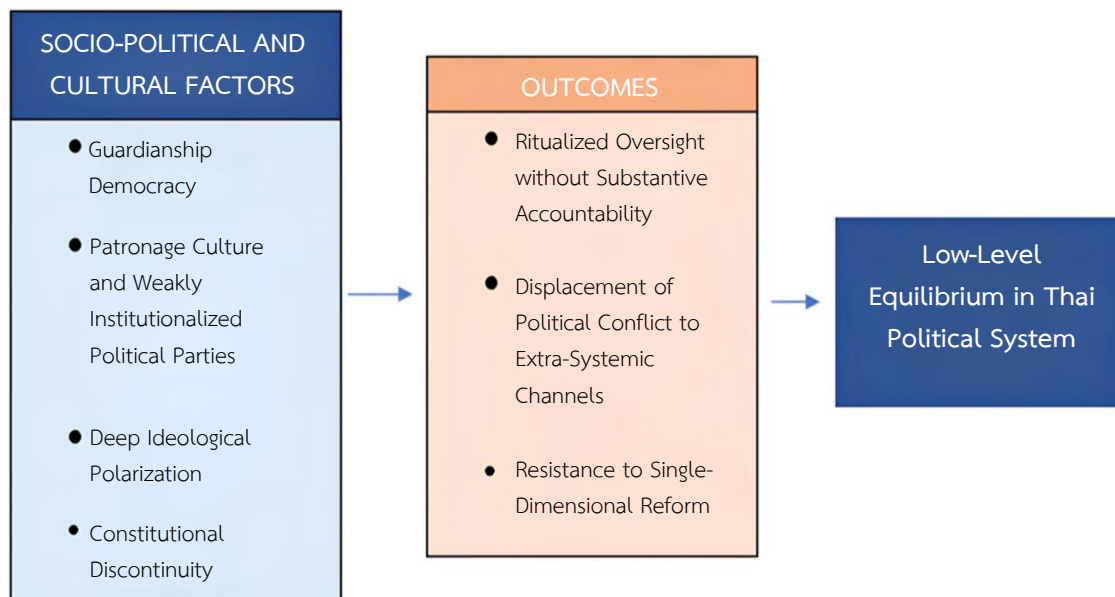

Figure 1: Socio-Political Determinants of Structural Equilibrium in Thailand

Figure 1 presents the analytical framework of the study demonstrating how four socio-political and cultural factors—guardianship democracy, patronage-based political culture and weakly institutionalized political parties, deep ideological polarization, and constitutional discontinuity—affect the functioning of checks and balances among the executive, legislative, and judicial branches. These conditions lead to three major outcomes: ritualized oversight without substantive accountability, the displacement of political conflict to extra-systemic channels, and resistance to institutional reform. Together, these dynamics produce a “low-level equilibrium” in Thailand’s political system.

Conclusion and Recommendations

Policy Recommendations

1. Institutional reforms should strengthen the independence and effectiveness of the legislature.
2. Electoral reforms should encourage stronger political party institutionalization and reduce patronage-based political practices.
3. Judicial accountability mechanisms should be enhanced to ensure greater transparency and balance in the exercise of constitutional adjudication.

Operational Recommendations

1. Capacity-building programs in legislative drafting, budget scrutiny, and oversight tools should be developed for parliamentarians to transform ritualized oversight into substantive accountability.

2. Inter-branch consultative forums should be institutionalized to reduce adversarial conflict and rebuild the mutual recognition necessary for checks and balances to function under conditions of ideological polarization.

Recommendations for Next Research

1. Future studies should examine the quantitative indicators of executive dominance, judicial activism, and legislative effectiveness across different constitutional periods.

2. Comparative research may explore similar patterns of institutional imbalance in other parliamentary systems experiencing political polarization or constitutional instability.

Acknowledgement

This article is a part of research project “Structural Equilibrium of Authority among the Executive, Legislative, and Judicial Branches within the Socio-Political Context of Thailand's Parliamentary System”. I would like to express my deepest appreciation for funding support from Phranakhon Rajabhat University.

Reference

- Constitution of the Kingdom of Thailand, B.E. 2560 (2017). Royal Thai Government Gazette. Retrieved February 12, 2026, from <https://shorturl.asia/PySYV>.
- Hirschl, R. (2008). The Judicialization of Mega-Politics and The Rise of Political Courts. *Annual Review of Political Science*, 11, 93–118.
- Kongmuang, P. (2002). Will The Merger of Political Parties Into an Absolute Majority in Parliament Lead to Parliamentary Dictatorship?. *Suddiparithat*, 16(50), 99–105.
- Lertpaithoon, S. (2020). The New Constitution Must Be Better Than The Old: Proposals for Political Reform Through The Drafting of A New Constitution. *King Prajadhipok's Institute Journal*, 4(3), 1–21.
- Lortanapaisan, T. (2025). The Oversight of The System of Checks And Balances Between The Legislative, Executive, and Judicial Branches Under The Constitution of The Kingdom of Thailand 2017. *Journal of Asia Social Science Studies*, 2(2), 37–49.
- Mérieau, E. (2022). *Constitutional Bricolage: Thailand's Sacred Monarchy vs. The Rule of Law*. Oxford, UK: Hart Publishing.
- Montesquieu, C. de. (1748). *The Spirit of Laws* (T. Nugent, Trans.). Batoche Books. Retrieved February 13, 2026, from <https://shorturl.asia/NHEzk>.
- North, D. C. (1990). *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.

- Rathamarit, N. & Rathamarit, U. (2019). Independent Bodies and Their Function as Checks and Balances Mechanism. King Prajadhipok's Institute Journal, 17(2), 20–36.
- Russell, M. et al. (2016). Does The Executive Dominate The Westminster Legislative Process?: Six Reasons for Doubt. Parliamentary Affairs, 69(2), 286–308.
- Supap, R. (2019). Legal Consideration on The Senator's Authorities in Constitution of The Kingdom of Thailand (B.E.2560 (2017)). Nitipat NIDA Law Journal, 8(2), 65–81.
- Vile, M. J. C. (1967). Constitutionalism and The Separation of Powers. Oxford: Clarendon Press.
- Wisetchai, S. (2024). Thai Politics and Government: Evolution and Changes. Pathumthani : Thammasat University Press.

การส่งเสริมการมีส่วนร่วมเชิงคุณค่าสาธารณะเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน PROMOTING PUBLIC VALUE-BASED PARTICIPATION FOR SUSTAINABLE TOURISM DEVELOPMENT

ณัฐศิตา เป็นศิริ*, ฐิติมา โหล่ายอง, สุพัตรา ยอดสุรางค์

Natsita Pensiri*, Thitima Holamyong, Supattra Yodsuraang

วิทยาลัยนวัตกรรมการจัดการ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์

College of Innovation Management, Rajamangala University of Technology Rattanakosin

*Corresponding Author E-mail: natsita.pen@rmutr.ac.th

Received February 17, 2026; Revised March 25, 2026; Accepted April 3, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์และสังเคราะห์แนวคิดการมีส่วนร่วมในการบริหารกิจการสาธารณะ แนวคิดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน และแนวคิดการสร้างคุณค่าสาธารณะ เพื่อนำมาอธิบายกลไกการกำกับดูแลการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในบริบทการบริหารภาครัฐ โดยใช้การวิเคราะห์และสังเคราะห์เอกสารทางวิชาการที่เกี่ยวข้องในสาขารัฐประศาสนศาสตร์และการพัฒนาการท่องเที่ยว ผลการศึกษาพบว่า การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนไม่สามารถอาศัยการบริหารแบบรวมศูนย์ของรัฐเพียงฝ่ายเดียว แต่จำเป็นต้องอาศัยโครงสร้างธรรมาภิบาลแบบเครือข่ายที่เปิดพื้นที่ให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลายภาคส่วน ได้แก่ ภาครัฐ ภาคเอกชน ชุมชนและภาคประชาสังคม เข้ามามีบทบาทร่วมในการกำหนดนโยบาย การบริหารจัดการทรัพยากร และการติดตามประเมินผลการพัฒนา การมีส่วนร่วมในลักษณะดังกล่าวช่วยเสริมสร้างความชอบธรรมของการตัดสินใจเชิงนโยบาย เพิ่มความไว้วางใจระหว่างภาคส่วน และส่งเสริมความร่วมมือในการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวอย่างสมดุล ผลการสังเคราะห์นำไปสู่การพัฒนาโมเดลการกำกับดูแลแบบมีส่วนร่วมเชิงคุณค่าสาธารณะเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ซึ่งประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ การกระจายอำนาจและการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย โครงสร้างธรรมาภิบาลแบบเครือข่ายและกระบวนการสร้างคุณค่าสาธารณะ โดยคุณค่าสาธารณะที่เกิดขึ้นจากกระบวนการดังกล่าว ได้แก่ ความชอบธรรมของนโยบาย ความไว้วางใจระหว่างรัฐกับสังคม และความร่วมมือของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โมเดลที่พัฒนาขึ้นสามารถใช้เป็นกรอบแนวคิดในการออกแบบนโยบายและกลไกการบริหารจัดการการท่องเที่ยวที่มุ่งสร้างความสมดุลระหว่างเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมในระยะยาว

คำสำคัญ: การมีส่วนร่วมเชิงอำนาจ, ธรรมาภิบาลแบบเครือข่าย, คุณค่าสาธารณะ, การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน, การกำกับดูแลแบบมีส่วนร่วม

Abstract

This academic article aims to analyze and synthesize the concepts of participation in public administration, sustainable tourism development, and public value in order to explain the governance mechanism for sustainable tourism development in the context of public administration. The study employs documentary analysis and theoretical synthesis of relevant literature in the fields of public administration and tourism development. The findings indicate

that sustainable tourism development cannot rely solely on centralized state administration but requires a network governance structure that enables multiple stakeholders including government agencies, private sector actors, local communities, and civil society to participate in policy formulation, resource management, and monitoring of tourism development. Such participatory governance enhances the legitimacy of policy decisions, strengthens trust between the state and society, and promotes collaboration among stakeholders in managing tourism resources. The synthesis of these concepts leads to the development of a participatory governance model based on public value for sustainable tourism development. The model consists of three key components: stakeholder participation and power sharing, network governance structures, and the process of public value creation. The public values generated through this mechanism include policy legitimacy, trust between stakeholders, and collaborative engagement in sustainable tourism management. The proposed model provides a conceptual framework for designing tourism governance mechanisms that aim to balance economic development, social equity, and environmental sustainability in the long term.

Keywords: Empowered Participation, Network Governance, Public Value, Sustainable Tourism, Participatory Governance

บทนำ

การท่องเที่ยวได้กลายเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจและการพัฒนาประเทศในศตวรรษที่ 21 โดยเฉพาะในประเทศกำลังพัฒนาที่มีทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรม และทุนทางสังคมเป็นฐานสำคัญของการเติบโตทางเศรษฐกิจ อย่างไรก็ตาม การขยายตัวของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวอย่างรวดเร็วได้ก่อให้เกิดความตึงเครียดระหว่างการเติบโตทางเศรษฐกิจกับความยั่งยืน ทั้งในมิติสิ่งแวดล้อม สังคมและเศรษฐกิจท้องถิ่น ปัญหาความแออัดของแหล่งท่องเที่ยว การเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ ความเหลื่อมล้ำในการกระจายรายได้ และความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับผู้ประกอบการ ล้วนสะท้อนข้อจำกัดของแนวทางการพัฒนาที่ให้ความสำคัญกับปริมาณมากกว่าคุณภาพ (Bramwell & Lane, 2011; Hall, 2011)

ภายใต้บริบทดังกล่าว แนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนจึงได้รับความสำคัญในฐานะกรอบคิดที่มุ่งสร้างสมดุลระหว่างการเติบโตทางเศรษฐกิจ ความเป็นธรรมทางสังคม และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่มุ่งตอบสนองความต้องการของคนรุ่นปัจจุบันโดยไม่กระทบต่อความสามารถของคนรุ่นต่อไปในการตอบสนองความต้องการของตนเอง (World Commission on Environment and Development, 1987) อย่างไรก็ตาม การบรรลุเป้าหมายดังกล่าวจำเป็นต้องอาศัยรูปแบบการกำกับดูแลที่เปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลายภาคส่วนเข้ามามีบทบาทในการกำหนดทิศทางและการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวร่วมกัน (Richards & Hall, 2000; Bramwell & Lane, 2011)

ในทางรัฐประศาสนศาสตร์ แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนและการกำกับดูแลแบบความร่วมมือนับว่ามีความสำคัญในการเสริมสร้างความชอบธรรม ความโปร่งใส และความไว้วางใจในกระบวนการกำหนดนโยบายสาธารณะ (Arnstein, 1969; Ansell & Gash, 2008) ขณะเดียวกัน แนวคิดคุณค่าสาธารณะได้เสนอว่า ภารกิจสำคัญของการบริหารภาครัฐมิใช่เพียงการเพิ่มประสิทธิภาพในการให้บริการเท่านั้น หากแต่ต้องมุ่งสร้างคุณค่าให้แก่สังคมในมิติที่กว้างขึ้น ทั้งด้านความเป็นธรรม ความไว้วางใจและคุณภาพชีวิตของประชาชน (Moore, 1995) เมื่อเชื่อมโยงกับการพัฒนาการท่องเที่ยว จะเห็นได้ว่าการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้

ส่วนเสียมิได้เป็นเพียงเครื่องมือเชิงกระบวนการ แต่เป็นกลไกสำคัญในการกำหนดทิศทางคุณค่าที่สังคมต้องการจากการพัฒนาการท่องเที่ยว

ดังนั้น การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนจึงควรถูกมองในฐานะกระบวนการปรับเปลี่ยนเชิงโครงสร้างของระบบการบริหารสาธารณะ จากรูปแบบการบริหารแบบรวมศูนย์ไปสู่การกำกับดูแลแบบมีส่วนร่วมที่เปิดพื้นที่ให้ภาครัฐ ภาคเอกชนและชุมชนเข้ามามีบทบาทร่วมกันในการกำหนดนโยบายและการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว หากกระบวนการดังกล่าวสามารถเกิดขึ้นได้อย่างแท้จริง การท่องเที่ยวจะมีใช้เพียงกลไกสร้างรายได้ทางเศรษฐกิจ แต่จะกลายเป็นกลไกสำคัญในการสร้างคุณค่าร่วมให้กับสังคมในระยะยาว

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดการมีส่วนร่วมในการบริหารกิจการสาธารณะ

แนวคิดการมีส่วนร่วม (Participation) ในทางรัฐประศาสนศาสตร์มิได้จำกัดอยู่เพียงการเปิดเวทีรับฟังความคิดเห็น หากเป็นกระบวนการที่สะท้อนระดับอำนาจและความสามารถของประชาชนในการกำหนดทิศทางนโยบายสาธารณะ Arnstein (1969) เสนอกรอบบันไดการมีส่วนร่วม (Ladder of Citizen Participation) ซึ่งแบ่งระดับการมีส่วนร่วมออกเป็นขั้นต่าง ๆ ตั้งแต่ระดับการถูกชักจูงหรือให้ข้อมูล ไปจนถึงระดับการมีอำนาจร่วมในการตัดสินใจ กรอบดังกล่าวชี้ให้เห็นอย่างสำคัญว่า การมีส่วนร่วมที่แท้จริงต้องเกี่ยวข้องกับการถ่ายโอนอำนาจ (Redistribution of Power) มิใช่เพียงการสร้างภาพลักษณ์ของการเปิดกว้าง

ในบริบทของการบริหารสาธารณะยุคใหม่ แนวคิดการกำกับดูแลแบบมีส่วนร่วม (Collaborative Governance) ได้รับการพัฒนาเพื่อตอบสนองต่อความซับซ้อนของปัญหาสาธารณะ Ansell & Gash (2008) อธิบายว่า การกำกับดูแลแบบมีส่วนร่วมคือกระบวนการที่หน่วยงานภาครัฐร่วมทำงานกับภาคเอกชนและภาคประชาสังคมภายใต้กระบวนการเจรจาอย่างเป็นทางการ เพื่อสร้างฉันทามติและความร่วมมือในประเด็นสาธารณะที่มีผลกระทบกว้างขวาง แนวคิดนี้ตั้งอยู่บนสมมติฐานว่า ปัญหาสาธารณะร่วมสมัยมักเกินขีดความสามารถของรัฐเพียงลำพัง จึงต้องอาศัยเครือข่ายความร่วมมือ (Network Governance) เป็นกลไกสำคัญ นอกจากนี้ การมีส่วนร่วมยังเชื่อมโยงกับแนวคิดการสร้างคุณค่าสาธารณะ (Public Value) ซึ่ง Moore (1995) เสนอว่า ความชอบธรรมของการบริหารภาครัฐขึ้นอยู่กับความสามารถในการสร้างคุณค่าที่สังคมยอมรับและเห็นว่าเป็นประโยชน์ร่วม การเปิดพื้นที่ให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมจึงเป็นกลไกสำคัญในการกำหนดว่า คุณค่าใดควรถูกสร้าง และควรถูกจัดลำดับความสำคัญอย่างไรเมื่อพิจารณาในมิติอำนาจ Gaventa (2006) นำเสนอว่า การมีส่วนร่วมอาจถูกจำกัดได้แม้ในระบบที่ดูเหมือนเปิดกว้าง ผ่านกลไกอำนาจที่มองเห็นได้ (Visible Power) อำนาจที่ซ่อนเร้น (Hidden Power) และอำนาจเชิงวัฒนธรรม (Invisible Power) การออกแบบกระบวนการมีส่วนร่วมจึงต้องคำนึงถึงโครงสร้างอำนาจที่อาจทำให้เสียงของบางกลุ่มถูกลดทอนหรือถูกกันออกจากระบวนการตัดสินใจ

กล่าวโดยสรุป การมีส่วนร่วมในทางรัฐประศาสนศาสตร์มิใช่เพียงเทคนิคการบริหาร หากเป็นกลไกเชิงโครงสร้างที่เกี่ยวข้องกับการกระจายอำนาจ ความชอบธรรมและความยั่งยืนของนโยบายสาธารณะ

2. แนวคิดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

แนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนได้รับการนิยามในรายงาน Our Common Future ว่าเป็นการพัฒนาที่ตอบสนองความต้องการของคนรุ่นปัจจุบันโดยไม่ลดทอนความสามารถของคนรุ่นอนาคตในการตอบสนองความต้องการของตนเอง (World Commission on Environment and Development, 1987) หลักการดังกล่าวถูกนำมาประยุกต์ใช้ในบริบทการท่องเที่ยวภายใต้กรอบการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ซึ่งมุ่งสร้างสมดุลระหว่างมิติทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม

Hall (2011) อธิบายว่า ความยั่งยืนในการท่องเที่ยวไม่อาจเกิดขึ้นได้จากมาตรการทางเทคนิคเพียงอย่างเดียว หากต้องอาศัยกระบวนการเรียนรู้เชิงนโยบาย (Policy Learning) และการปรับตัวเชิงสถาบันอย่างต่อเนื่อง ขณะที่ Bramwell & Lane (2011) เน้นว่า การกำกับดูแลการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนจำเป็นต้องอาศัยโครงสร้างความร่วมมือระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ และกลไกการเจรจาผลประโยชน์ที่มีความโปร่งใสในระดับปฏิบัติ แนวคิด Community-Based Tourism (CBT) ได้รับการยอมรับว่าเป็นรูปแบบหนึ่งของการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ส่งเสริมบทบาทของชุมชนท้องถิ่นในการบริหารจัดการทรัพยากรและรับประโยชน์จากกิจกรรมการท่องเที่ยว Richards & Hall (2000) เสนอว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนช่วยสร้างความรู้สึกรับผิดชอบ (Sense of Ownership) และลดความขัดแย้งระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

ดังนั้น การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนจึงมิใช่เพียงเป้าหมายในเชิงสิ่งแวดล้อมเท่านั้น หากแต่เป็นกระบวนการกำกับดูแลที่ต้องบูรณาการเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองเข้าด้วยกัน

3. การบูรณาการการมีส่วนร่วมกับการพัฒนาการท่องเที่ยว

เมื่อเชื่อมโยงแนวคิดการมีส่วนร่วมเข้ากับกรอบการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน จะเห็นได้ว่าการมีส่วนร่วมทำหน้าที่เป็นกลไกเชิงสถาบันในการสร้างสมดุลระหว่างผลประโยชน์ที่หลากหลาย การพัฒนาการท่องเที่ยวมักเกี่ยวข้องกับทรัพยากรสาธารณะ เช่น ที่ดิน แหล่งน้ำ วัฒนธรรม และภูมิทัศน์ ซึ่งมีผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลายกลุ่ม การตัดสินใจแบบรวมศูนย์อาจนำไปสู่ความขัดแย้งและการต่อต้านในระยะยาว

Ansell & Gash (2008) มุ่งให้เห็นว่า ความสำเร็จของการกำกับดูแลแบบมีส่วนร่วมขึ้นอยู่กับปัจจัยสำคัญ ได้แก่ ความไว้วางใจระหว่างภาคส่วน ความชัดเจนของกติกาและภาวะผู้นำที่สามารถประสานผลประโยชน์ที่แตกต่างกันได้ ในบริบทการท่องเที่ยว กลไกดังกล่าวช่วยให้การวางแผนจุดหมายปลายทาง (Destination Planning) สะท้อนความต้องการของชุมชน ลดผลกระทบด้านลบ และเสริมสร้างความยืดหยุ่นต่อวิกฤต ในมิติเชิงโครงสร้าง การกระจายอำนาจสู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีบทบาทสำคัญต่อการส่งเสริมการมีส่วนร่วมเนื่องจากหน่วยงานระดับพื้นที่มีความใกล้ชิดกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมมากกว่า อย่างไรก็ตาม การกระจายอำนาจที่ปราศจากกลไกตรวจสอบและความโปร่งใสอาจนำไปสู่การครอบงำโดยกลุ่มผลประโยชน์เฉพาะกลุ่มได้

ดังนั้น การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนจำเป็นต้องตั้งอยู่บนโครงสร้างการมีส่วนร่วมที่มีอำนาจจริง มีความชอบธรรมและสามารถสร้างคุณค่าสาธารณะร่วมกันได้ มิใช่เพียงการจัดเวทีรับฟังความคิดเห็นในเชิงพิธีกรรม

บทวิเคราะห์เชิงสังเคราะห์

1. รูปแบบการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยว

แม้แนวคิดการมีส่วนร่วมจะได้รับการยอมรับในเชิงหลักการอย่างกว้างขวาง แต่ในทางปฏิบัติระดับของการมีส่วนร่วมกลับมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ Arnstein (1969) นำเสนอมุมมองให้เห็นว่าการมีส่วนร่วมสามารถจำแนกออกเป็นลำดับขั้นตั้งแต่ระดับที่ประชาชนไม่มีอำนาจจริง ไปจนถึงระดับที่ประชาชนมีอำนาจร่วมในการตัดสินใจ หากประยุกต์กรอบดังกล่าวกับบริบทการพัฒนาการท่องเที่ยว สามารถจำแนกรูปแบบการมีส่วนร่วมออกเป็น 4 ระดับเชิงวิเคราะห์ ได้แก่

ประการแรก ระดับการให้ข้อมูล (Informing) เป็นรูปแบบที่หน่วยงานรัฐหรือผู้กำหนดนโยบายทำหน้าที่แจ้งข้อมูลเกี่ยวกับแผนพัฒนาหรือโครงการท่องเที่ยวให้ประชาชนรับทราบ แม้จะช่วยเพิ่มความโปร่งใส แต่ประชาชนยังไม่มีบทบาทในการกำหนดทิศทาง

ประการที่สอง ระดับการปรึกษาหารือ (Consultation) เป็นการเปิดเวทีรับฟังความคิดเห็นหรือจัดประชาคม แม้ประชาชนสามารถสะท้อนข้อเสนอแนะได้ แต่การตัดสินใจขั้นสุดท้ายยังอยู่ในมือของผู้นำ

ประการที่สาม ระดับการมีอำนาจร่วม (Partnership) เป็นรูปแบบที่ภาครัฐ ภาคเอกชน และชุมชนมีบทบาทร่วมกันในกระบวนการวางแผนและกำหนดนโยบาย ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการกำกับดูแลแบบมีส่วนร่วม (Ansell & Gash, 2008)

ประการสุดท้าย ระดับการควบคุมโดยชุมชน (Citizen Control) เป็นระดับที่ชุมชนมีอำนาจบริหารจัดการทรัพยากรท่องเที่ยวของตนเอง เช่น รูปแบบการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community-Based Tourism) ซึ่งสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของและเสริมสร้างความยั่งยืนในระยะยาว

อย่างไรก็ตาม การเลื่อนจากระดับล่างไปสู่ระดับบนมิได้เกิดขึ้นโดยอัตโนมัติ หากต้องอาศัยเงื่อนไขด้านโครงสร้างอำนาจ ความไว้วางใจ และทุนทางสังคมในพื้นที่ (Gaventa, 2006)

2. ปัจจัยความสำเร็จของการมีส่วนร่วมเพื่อความยั่งยืน

การมีส่วนร่วมที่จะนำไปสู่ความยั่งยืนได้ขึ้นอยู่กับจำนวนเวทีหรือกิจกรรม หากแต่ขึ้นอยู่กับคุณภาพของกระบวนการและเงื่อนไขเชิงสถาบัน Moore (1995) อธิบายว่า การสร้างคุณค่าสาธารณะต้องตั้งอยู่บนสามองค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ ความชอบธรรมทางการเมือง ความสามารถในการปฏิบัติและผลลัพธ์ที่เป็นประโยชน์ต่อสาธารณะ หากประยุกต์แนวคิดดังกล่าวกับการพัฒนาการท่องเที่ยว จะพบว่า ปัจจัยสำคัญมีอย่างน้อย 4 ประการ

ประการแรก ความโปร่งใสและการเข้าถึงข้อมูล การตัดสินใจเกี่ยวกับโครงการท่องเที่ยวมักเกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจสูง หากข้อมูลไม่เปิดเผยอย่างเพียงพอ ความไว้วางใจระหว่างภาคส่วนจะลดลง

ประการที่สอง การกระจายอำนาจและการเสริมสร้างศักยภาพท้องถิ่น แม้รัฐจะกำหนดนโยบายกระจายอำนาจ แต่หากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นขาดทรัพยากรหรือขีดความสามารถ การมีส่วนร่วมก็อาจเป็นเพียงเชิงสัญลักษณ์

ประการที่สาม ความไว้วางใจระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย Ansell & Gash (2008) ชี้ให้เห็นว่าความไว้วางใจเป็นเงื่อนไขพื้นฐานของความร่วมมือ หากพื้นที่มีประวัติความขัดแย้งสูง กระบวนการมีส่วนร่วมต้องเริ่มจากการสร้างความเชื่อมั่นก่อน

ประการที่สี่ ภาวะผู้นำเชิงประสาน (Facilitative Leadership) ผู้นำที่สามารถทำหน้าที่เป็นตัวกลางเชื่อมโยงผลประโยชน์ที่แตกต่างกัน จะช่วยลดความขัดแย้งและสร้างพื้นที่เจรจาอย่างสร้างสรรค์

เมื่อปัจจัยเหล่านี้ทำงานร่วมกัน การมีส่วนร่วมจะไม่เป็นเพียงกระบวนการเชิงพิธีกรรม หากเป็นกลไกสร้างความยืดหยุ่น (Resilience) ให้กับระบบการท่องเที่ยวในระยะยาว

3. อุปสรรคและความท้าทายเชิงโครงสร้าง

แม้หลักการมีส่วนร่วมจะได้รับการยอมรับในเชิงนโยบาย แต่ในทางปฏิบัติมักเผชิญข้อจำกัดหลายประการ ได้แก่

ประการแรก การครอบงำโดยกลุ่มทุนหรือผู้มีอิทธิพลทางเศรษฐกิจ ในพื้นที่ท่องเที่ยวที่มีมูลค่าสูง การตัดสินใจมักถูกกำหนดโดยกลุ่มผลประโยชน์เฉพาะกลุ่ม ซึ่งลดทอนเสียงของชุมชนท้องถิ่น

ประการที่สอง การมีส่วนร่วมเชิงพิธีกรรม (Tokenism) ซึ่งสอดคล้องกับชั้นล่างของบันไดการมีส่วนร่วมของ Arnstein (1969) กล่าวคือ แม้มีเวทีรับฟังความคิดเห็น แต่ผลลัพธ์ไม่สะท้อนข้อเสนอของประชาชน

ประการที่สาม ความเหลื่อมล้ำทางข้อมูลและศักยภาพ กลุ่มเปราะบาง เช่น ชุมชนชนบทหรือกลุ่มชาติพันธุ์ อาจขาดความรู้หรือทรัพยากรในการเข้าร่วมกระบวนการตัดสินใจอย่างมีประสิทธิภาพ

ประการที่สี่ โครงสร้างการบริหารแบบรวมศูนย์ แม้มีการกระจายอำนาจ แต่หลายประเด็นสำคัญ ยังคงถูกกำหนดจากส่วนกลาง ส่งผลให้พื้นที่มีข้อจำกัดในการกำหนดทิศทางการพัฒนาตนเอง

ดังนั้น การส่งเสริมการมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาการท้องถิ่นอย่างยั่งยืนจำเป็นต้องปรับเปลี่ยน ทั้งกระบวนการและโครงสร้าง มิใช่เพียงเพิ่มกิจกรรมการมีส่วนร่วมเท่านั้น

บทวิเคราะห์เชิงทฤษฎี

การวิเคราะห์ตลอดบทความนี้สะท้อนให้เห็นว่า การมีส่วนร่วมมิใช่เพียงเครื่องมือเสริมของ กระบวนการพัฒนาการท้องถิ่น หากเป็นกลไกเชิงโครงสร้างที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการจัดระเบียบอำนาจ ความชอบธรรมของนโยบายและความยั่งยืนของระบบการกำกับดูแลสาธารณะ การอภิปรายเชิงทฤษฎี สามารถจำแนกได้เป็นสามมิติสำคัญ ได้แก่ มิติอำนาจ มิติธรรมาภิบาล และมิติการสร้างคุณค่าสาธารณะ โดยสามารถอภิปรายได้ดังนี้

1. มิติอำนาจ

Arnstein (1969) เสนอว่า การมีส่วนร่วมมีความหมายแตกต่างกันตามระดับของอำนาจที่ประชาชนได้รับ หากกระบวนการมีส่วนร่วมไม่ก้าวข้ามระดับการให้ข้อมูลหรือการปรึกษาหารือ การพัฒนาอาจยังคงอยู่ภายใต้ การกำหนดทิศทางของกลุ่มอำนาจเดิม การวิเคราะห์ในบทความนี้พบว่า ปัญหาการพัฒนาการท้องถิ่นที่ขาด ความยั่งยืนจำนวนมาก มิได้เกิดจากการขาดเวทีรับฟังความคิดเห็น หากเกิดจากข้อจำกัดเชิงอำนาจในการ ตัดสินใจ ประเด็นดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดของสมบัติ อารังธัญวงศ์ (2553) ที่อธิบายว่า นโยบายสาธารณะ เป็นกระบวนการต่อรองระหว่างกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ การมีส่วนร่วมจึงมีความหมายเมื่อประชาชนสามารถ เข้าไปมีบทบาทในขั้นตอนกำหนดปัญหาและกำหนดทางเลือก มิใช่เพียงรับรู้ผลการตัดสินใจ ในทำนองเดียวกัน มยุรี อนุমানราชชน (2549) มุ่งนำเสนอให้เห็นว่า ความชอบธรรมของนโยบายขึ้นอยู่กับกระบวนการที่เปิดกว้าง ตั้งแต่ระยะเริ่มต้น เมื่อพิจารณาในบริบทการท้องถิ่น การกำหนดโครงการพัฒนาแหล่งท้องถิ่นจำนวนมาก ในประเทศไทยยังคงอยู่ในลักษณะการกำหนดจากบนลงล่าง (Top-Down) แม้จะมีการจัดเวทีประชาคม แต่กระบวนการตัดสินใจขั้นสุดท้ายยังคงรวมศูนย์อยู่ในหน่วยงานรัฐหรือผู้มีอำนาจทางเศรษฐกิจ โครงสร้างเช่นนี้ สะท้อนในข้อสังเกตของโกวิท พวงงาม (2562) ที่เห็นว่า การกระจายอำนาจของไทยยังมีลักษณะกระจาย ภารกิจ แต่ไม่กระจายอำนาจเชิงโครงสร้างอย่างเต็มที่ ดังนั้น การส่งเสริมการมีส่วนร่วมเพื่อความยั่งยืนจึงต้อง ตีความใหม่ในฐานะกระบวนการปรับโครงสร้างอำนาจ มิใช่เพียงการเพิ่มกิจกรรมเชิงสัญลักษณ์

2. มิติธรรมาภิบาล

แนวคิด Collaborative Governance ของ Ansell & Gash (2008) เสนอว่า การจัดการปัญหา สาธารณะที่ซับซ้อนต้องอาศัยกระบวนการเจรจาและความร่วมมือระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ การพัฒนา การท้องถิ่นซึ่งเกี่ยวข้องกับทรัพยากรสาธารณะ ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ และวิถีชีวิตของชุมชน จึงไม่อาจ อาศัยการบริหารแบบราชการรวมศูนย์เพียงลำพัง ในบริบทไทย วรเดช จันทรร (2560) อธิบายว่า การกระจายอำนาจและการปกครองท้องถิ่นเป็นรากฐานของการสร้างธรรมาภิบาลเชิงพื้นที่ หากท้องถิ่น มีอำนาจกำหนดทิศทางการพัฒนาของตนเอง การมีส่วนร่วมย่อมมีความหมายมากขึ้น อย่างไรก็ตาม อเนก เหล่าธรรมทัศน์ (2559) ได้ชี้ให้เห็นว่า โครงสร้างการเมืองการปกครองท้องถิ่นไทยยังอยู่ในสภาพ กึ่งรวมศูนย์กึ่งกระจายอำนาจ ส่งผลให้การกำกับดูแลแบบเครือข่ายยังไม่พัฒนาเต็มศักยภาพ การอภิปราย ในบทความนี้ จึงสะท้อนถึงความตึงเครียดระหว่างแนวคิด Government ซึ่งเน้นอำนาจรัฐแบบลำดับชั้น กับ Governance ซึ่งเน้นเครือข่ายและความร่วมมือ การมีส่วนร่วมเพื่อความยั่งยืนจะเกิดขึ้นได้จริงเมื่อโครงสร้าง การกำกับดูแลเอื้อต่อการเจรจา การสร้างฉันทามติ และการตรวจสอบร่วมกัน

3. มิติการสร้างคุณค่าสาธารณะ

Moore (1995) เสนอว่า การกิจสำคัญของการบริหารภาครัฐคือการสร้างคุณค่าสาธารณะ มิใช่เพียงเพิ่มประสิทธิภาพเชิงต้นทุน เมื่อนำมาประยุกต์กับการพัฒนาการท่องเที่ยว จะเห็นว่า การวัดความสำเร็จด้วยรายได้หรือจำนวนนักท่องเที่ยวเพียงอย่างเดียวสะท้อนมูลค่าทางเศรษฐกิจ แต่ไม่ครอบคลุมคุณค่าทางสังคมและสิ่งแวดล้อม สุโขทัย ธีรสวัสดิ์ (2561) ชี้ว่า การบริหารท้องถิ่นที่ดีต้องยึดคุณภาพชีวิตของประชาชนเป็นศูนย์กลาง สอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่เน้นสมดุลระหว่างผลประโยชน์ระยะสั้นกับผลกระทบระยะยาว (World Commission on Environment and Development, 1987) ดังนั้น การมีส่วนร่วมจึงเป็นกลไกสำคัญในการกำหนดทิศทางคุณค่า เปิดพื้นที่ให้สังคมร่วมกันนิยามเป้าหมายการพัฒนาและจำกัดผลกระทบเชิงลบ มิฉะนั้น การพัฒนาอาจมุ่งสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจโดยแลกกับต้นทุนทางสังคมในระยะยาว

จากการนำเสนอทั้งสามมิติ สามารถสังเคราะห์ได้ว่า 1. การมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องโดยตรงกับการจัดระเบียบอำนาจในระบบการกำกับดูแล 2. ความยั่งยืนต้องตั้งอยู่บนธรรมาภิบาลแบบเครือข่ายที่เปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนมีบทบาท และ 3. การพัฒนาการท่องเที่ยวต้องสร้างคุณค่าสาธารณะ มิใช่เพียงผลประโยชน์เชิงพาณิชย์ ดังนั้น การส่งเสริมการมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนควรถูกมองในฐานะการปรับเปลี่ยนเชิงโครงสร้างของระบบการบริหารสาธารณะ มิใช่เพียงมาตรการเสริมเชิงโครงการ หากโครงสร้างอำนาจยังคงรวมศูนย์และกระบวนการมีส่วนร่วมยังอยู่ในระดับเชิงสัญลักษณ์ ความยั่งยืนที่กล่าวอ้างย่อมมีข้อจำกัดในทางปฏิบัติ

แนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

จากการวิเคราะห์แนวคิดการมีส่วนร่วม ธรรมาภิบาล และการพัฒนาอย่างยั่งยืน พบว่าการมีส่วนร่วมมิได้เป็นเพียงเครื่องมือประกอบกระบวนการบริหาร แต่เป็นกลไกเชิงสถาบันที่เชื่อมโยงความชอบธรรม ความไว้วางใจและความยั่งยืนเข้าด้วยกัน การออกแบบกลไกการมีส่วนร่วมจึงควรดำเนินการอย่างเป็นระบบในสามระดับ ได้แก่ ระดับนโยบาย ระดับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และระดับชุมชน ดังนี้

1. ระดับนโยบาย (Policy Level)

ประการแรก ควรกำหนดการมีส่วนร่วมให้เป็นองค์ประกอบสำคัญของแผนพัฒนาการท่องเที่ยวทั้งระดับชาติและระดับจังหวัด โดยระบุขั้นตอนและตัวชี้วัดอย่างชัดเจนเพื่อลดการมีส่วนร่วมเชิงพิธีกรรมตามที่ Arnstein (1969) วิพากษ์ไว้

ประการที่สอง ควรพัฒนากลไกกำกับดูแลแบบพหุภาคี (Multi-Stakeholder Governance) ที่เปิดโอกาสให้ภาครัฐ ภาคเอกชน ชุมชน และภาคประชาสังคมมีบทบาทร่วมในการกำหนดนโยบายและติดตามผลการพัฒนา ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการกำกับดูแลแบบมีส่วนร่วม (Ansell & Gash, 2008)

ประการที่สาม ควรนำแนวคิดการสร้างคุณค่าสาธารณะมาใช้เป็นกรอบประเมินผลการพัฒนาโดยพิจารณาผลลัพธ์ในมิติสิ่งแวดล้อม คุณภาพชีวิต และความเป็นธรรมทางสังคม มากกว่าการวัดเพียงรายได้หรือจำนวนนักท่องเที่ยว (Moore, 1995) นอกจากนี้ ควรส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล เช่น e-Participation และ Open Data เพื่อเพิ่มความโปร่งใสและการเข้าถึงของประชาชน

2. ระดับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีบทบาทสำคัญในการเชื่อมโยงนโยบายระดับชาติกับบริบทพื้นที่ การส่งเสริมการมีส่วนร่วมในระดับนี้ควรมุ่งเน้นคุณภาพของกระบวนการมากกว่าปริมาณของกิจกรรม โดยควรจัดเวทีประชาคมอย่างต่อเนื่อง เปิดพื้นที่ให้ประชาชนแลกเปลี่ยนข้อมูลอย่างเท่าเทียม และมีระบบสรุปผลที่โปร่งใส นอกจากนี้ควรจัดตั้งคณะกรรมการบริหารจัดการการท่องเที่ยวระดับพื้นที่ที่มีตัวแทนจากหลายภาคส่วนเพื่อร่วมกำหนดทิศทางการพัฒนา รวมทั้งเสริมสร้างศักยภาพของบุคลากรท้องถิ่นและผู้นำชุมชน

ให้สามารถวิเคราะห์ข้อมูล วางแผนและติดตามผลการดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการเรียนรู้เชิงนโยบาย (Hall, 2011)

3. ระดับชุมชนและภาคประชาสังคม

การมีส่วนร่วมในระดับชุมชนควรมุ่งเสริมสร้างความเป็นเจ้าของและความรับผิดชอบร่วมต่อทรัพยากรท้องถิ่น การสนับสนุนรูปแบบการท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นแนวทางสำคัญที่ช่วยให้ชุมชนมีบทบาทในการบริหารจัดการทรัพยากรและได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยวโดยตรง ซึ่งช่วยลดความขัดแย้งและสร้างแรงจูงใจในการอนุรักษ์ (Richards & Hall, 2000) นอกจากนี้ การสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างชุมชนและการเปิดพื้นที่ให้กลุ่มเปราะบาง เช่น ผู้หญิง เยาวชน และกลุ่มชาติพันธุ์ เข้ามามีส่วนร่วม จะช่วยเพิ่มความเป็นธรรมและความยั่งยืนของการพัฒนา (Gaventa, 2006)

เมื่อพิจารณาโดยรวม การส่งเสริมการมีส่วนร่วมเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนควรมุ่งปรับเปลี่ยนโครงสร้างการกำกับดูแลจากระบบรวมศูนย์ไปสู่ธรรมาภิบาลแบบเครือข่ายที่เปิดพื้นที่ให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเข้ามามีบทบาทร่วม การมีส่วนร่วมที่มีคุณภาพจะช่วยเสริมสร้างความชอบธรรม ความไว้วางใจและความร่วมมือในการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว ซึ่งสอดคล้องกับหลักการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่มุ่งสร้างสมดุลระหว่างเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม (World Commission on Environment and Development, 1987)

ตัวอย่างการประยุกต์ใช้ในบริบทประเทศไทย

ตัวอย่างที่สะท้อนการประยุกต์ใช้แนวคิดการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนสามารถพบได้ในหลายพื้นที่ของประเทศไทย โดยเฉพาะรูปแบบการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community-Based Tourism) ซึ่งเปิดโอกาสให้ชุมชนท้องถิ่นมีบทบาทสำคัญในการบริหารจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวของตนเองและได้รับประโยชน์จากกิจกรรมการท่องเที่ยวอย่างเป็นธรรม (Richards & Hall, 2000)

กรณีแรก คือ ชุมชนบ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางว่าเป็นตัวอย่างของการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ประสบความสำเร็จ ชุมชนได้จัดตั้งกลไกการบริหารจัดการการท่องเที่ยวผ่านคณะกรรมการชุมชนที่ทำหน้าที่กำหนดกติกาการบริหารจัดการนักท่องเที่ยว การกระจายรายได้และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การดำเนินงานดังกล่าวเกิดจากความร่วมมือระหว่างชุมชน หน่วยงานภาครัฐและผู้ประกอบการท้องถิ่น ส่งผลให้เกิดระบบการจัดการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงความสมดุลระหว่างเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม และวิถีชีวิตของชุมชน (Kontogeorgopoulos et al., 2014) อีกกรณีหนึ่ง คือ ชุมชนเกาะยาวน้อย จังหวัดพังงา ซึ่งพัฒนาการท่องเที่ยวโดยอาศัยทุนทางวัฒนธรรม วิถีชีวิต และทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนเป็นฐานสำคัญ การบริหารจัดการการท่องเที่ยวดำเนินการผ่านเครือข่ายความร่วมมือระหว่างองค์กรชุมชน ผู้ประกอบการท้องถิ่น และหน่วยงานภาครัฐ โดยมีการกำหนดแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับบริบทของชุมชนและให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์ทรัพยากรในระยะยาว กระบวนการดังกล่าวสะท้อนให้เห็นบทบาทของการมีส่วนร่วมของชุมชนในการกำหนดทิศทางการพัฒนาและการบริหารจัดการทรัพยากรท้องถิ่น ซึ่งช่วยสร้างสมดุลระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และความเข้มแข็งของชุมชน (Kontogeorgopoulos, 2005)

กรณีตัวอย่างเหล่านี้แสดงให้เห็นว่า การมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียสามารถทำหน้าที่เป็นกลไกสำคัญในการสร้างสมดุลระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจ การอนุรักษ์ทรัพยากร และการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการสร้างคุณค่าสาธารณะและการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

ข้อเสนอเชิงนโยบาย

จากการวิเคราะห์เชิงทฤษฎีและเชิงโครงสร้างในบทความนี้ สามารถสังเคราะห์ข้อเสนอเชิงนโยบาย เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนได้ในสามระดับ ได้แก่

ประการแรก ระดับโครงสร้างนโยบาย ควรกำหนดการมีส่วนร่วมให้เป็นองค์ประกอบสำคัญของ กระบวนการจัดทำแผนพัฒนาการท่องเที่ยวทุกระดับ ตั้งแต่การกำหนดปัญหา การออกแบบนโยบาย ไปจนถึงการ ติดตามประเมินผล เพื่อยกระดับการมีส่วนร่วมจากลักษณะเชิงสัญลักษณ์ไปสู่การมีอำนาจร่วมอย่างแท้จริง นอกจากนี้ ควรกำหนดตัวชี้วัดความสำเร็จของการท่องเที่ยวที่สะท้อนคุณค่าสาธารณะ เช่น คุณภาพ สิ่งแวดล้อม ความพึงพอใจของชุมชน และความเป็นธรรมในการกระจายผลประโยชน์ ควบคู่กับการส่งเสริม การเปิดเผยข้อมูลสาธารณะเกี่ยวกับโครงการท่องเที่ยวและงบประมาณเพื่อเสริมสร้างความโปร่งใส

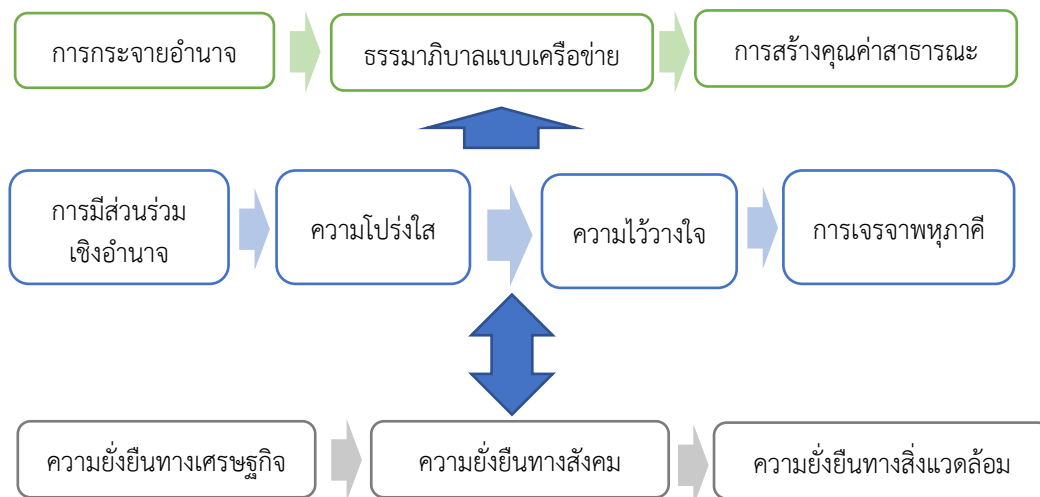
ประการที่สอง ระดับการกำกับดูแลเชิงพื้นที่ ควรจัดตั้งกลไกการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในรูปแบบ พหุภาคีที่มีตัวแทนจากภาครัฐ ภาคเอกชน และชุมชน เพื่อร่วมกำหนดทิศทางและตรวจสอบการพัฒนา ในพื้นที่ พร้อมทั้งเสริมสร้างศักยภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้สามารถทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางของ กระบวนการมีส่วนร่วม และส่งเสริมการเรียนรู้เชิงนโยบายผ่านการประเมินผลและการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ระหว่างพื้นที่

ประการที่สาม ระดับกระบวนการมีส่วนร่วม ควรออกแบบกระบวนการให้เริ่มตั้งแต่ขั้นตอนกำหนด ปัญหา เพื่อให้ชุมชนสามารถมีบทบาทในการกำหนดทิศทางการพัฒนาอย่างแท้จริง อีกทั้งควรให้ความสำคัญ กับการมีส่วนร่วมของกลุ่มเปราะบาง และใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเป็นเครื่องมือสนับสนุนการรับฟังความคิดเห็น และการติดตามโครงการ เพื่อเพิ่มการเข้าถึงและความโปร่งใสของกระบวนการตัดสินใจ

โดยสรุป การส่งเสริมการมีส่วนร่วมเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนจำเป็นต้องมุ่งปรับเปลี่ยนทั้งโครงสร้าง นโยบาย กลไกการกำกับดูแล และคุณภาพของกระบวนการมีส่วนร่วม เพื่อให้การพัฒนาการท่องเที่ยวสามารถ สร้างสมดุลระหว่างเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมได้อย่างยั่งยืน

องค์ความรู้ใหม่

จากการวิเคราะห์แนวคิดการมีส่วนร่วมในการบริหารกิจการสาธารณะ แนวคิดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน และแนวคิดการสร้างคุณค่าสาธารณะ สามารถสังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับการกำกับดูแลการท่องเที่ยว อย่างยั่งยืนได้ว่า การมีส่วนร่วมมิได้เป็นเพียงกลไกประกอบของกระบวนการบริหาร หากเป็นโครงสร้างสำคัญ ที่เชื่อมโยงการกระจายอำนาจ ธรรมาภิบาลแบบเครือข่าย และการสร้างคุณค่าสาธารณะเข้าด้วยกัน การพัฒนา การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนจึงต้องอาศัยระบบการกำกับดูแลที่เปิดพื้นที่ให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลายภาคส่วน ได้แก่ ภาครัฐ ภาคเอกชน ชุมชนและภาคประชาสังคม เข้ามามีบทบาทร่วมในการกำหนดทิศทางและบริหารจัดการ ทรัพยากรการท่องเที่ยวในระดับพื้นที่ กระบวนการดังกล่าวช่วยเพิ่มความชอบธรรมของการตัดสินใจ สร้างความไว้วางใจระหว่างภาคส่วน และส่งเสริมการพัฒนาที่คำนึงถึงความสมดุลระหว่างเศรษฐกิจ สังคมและ สิ่งแวดล้อม ดังนั้น บทความนี้จึงเสนอ โมเดลการกำกับดูแลแบบมีส่วนร่วมเชิงคุณค่าสาธารณะเพื่อการพัฒนา การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน เพื่ออธิบายความสัมพันธ์ระหว่างการมีส่วนร่วม ธรรมาภิบาลแบบเครือข่ายและ การสร้างคุณค่าสาธารณะ ดังแสดงในภาพที่ 1

ภาพที่ 1 โมเดลการกำกับดูแลแบบมีส่วนร่วมเชิงคุณค่าสาธารณะเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

สรุป

บทความนี้วิเคราะห์และสังเคราะห์แนวคิดการมีส่วนร่วมในการบริหารกิจการสาธารณะ แนวคิดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนและแนวคิดการสร้างคุณค่าสาธารณะ เพื่ออธิบายกลไกการกำกับดูแลการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในบริบทการบริหารภาครัฐ ผลการวิเคราะห์ชี้ให้เห็นว่า การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนจำเป็นต้องอาศัยธรรมาภิบาลแบบเครือข่ายที่เปิดพื้นที่ให้ภาครัฐ ภาคเอกชน ชุมชนและภาคประชาสังคมเข้ามามีบทบาทร่วมในการกำหนดทิศทางและบริหารจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว กระบวนการดังกล่าวช่วยสร้างความไว้วางใจ ลดความขัดแย้งและส่งเสริมการพัฒนาที่คำนึงถึงความสมดุลระหว่างเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม จากการสังเคราะห์แนวคิดดังกล่าว จึงเสนอโมเดลการกำกับดูแลแบบมีส่วนร่วมเชิงคุณค่าสาธารณะเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ซึ่งสามารถใช้เป็นกรอบในการออกแบบนโยบายและกลไกการบริหารจัดการการท่องเที่ยวที่มุ่งสร้างคุณค่าสาธารณะและความยั่งยืนในระยะยาว

เอกสารอ้างอิง

- โกวิทย์ พวงงาม. (2562). การบริหารราชการส่วนท้องถิ่น. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- มยุรี อนุমানราชธน. (2549). การกำหนดนโยบายสาธารณะ. กรุงเทพฯ: เอ็กซ์เปอร์เน็ท.
- วรเดช จันทรศร. (2560). การกระจายอำนาจและการปกครองท้องถิ่นไทย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สมบัติ อารังธัญวงศ์. (2553). นโยบายสาธารณะ: แนวคิด การวิเคราะห์ และกระบวนการ. กรุงเทพฯ: เสมาธรรม.
- สุโขทัย ชีรสวัสดิ์. (2561). การบริหารงานท้องถิ่นไทย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- อนุก เหล่าธรรมทัศน์. (2559). การเมืองการปกครองท้องถิ่นไทย. กรุงเทพฯ: ฟาเดียวกัน.
- Ansell, C. & Gash, A. (2008). Collaborative Governance in Theory and Practice. *Journal of Public Administration Research and Theory*, 18(4), 543–571.

- Arnstein, S. R. (1969). A Ladder of Citizen Participation. *Journal of the American Institute of Planners*, 35(4), 216–224.
- Bramwell, B. & Lane, B. (2011). Critical Research on The Governance of Tourism and Sustainability. *Journal of Sustainable Tourism*, 19(4–5), 411–421.
- Gaventa, J. (2006). Finding The Spaces for Change: A Power Analysis. *IDS Bulletin*, 37(6), 23–33.
- Hall, C. M. (2011). Policy Learning and Policy Failure in Sustainable Tourism Governance. *Journal of Sustainable Tourism*, 19(4–5), 649–671.
- Kontogeorgopoulos, N. (2005). Community-Based Ecotourism in Phuket and Ao Phangnga, Thailand: Partial Victories and Bittersweet Remedies. *Journal of Sustainable Tourism*, 13(1), 4–23.
- Kontogeorgopoulos, N. et al. (2014). Success Factors in Community-Based Tourism in Thailand: The Role of Luck, External Support, and Local Leadership. *Tourism Planning & Development*, 11(1), 106–124.
- Moore, M. H. (1995). *Creating Public Value: Strategic Management in Government*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Richards, G. & Hall, D. (Eds.). (2000). *Tourism and Sustainable Community Development*. London: Routledge.
- World Commission on Environment and Development. (1987). *Our Common Future*. Oxford: Oxford University Press.

การร่วมผลิตบริการสาธารณะในการจัดการขยะของเมืองใหญ่ CO-PRODUCTION OF PUBLIC SERVICES IN URBAN WASTE MANAGEMENT

รชต พูลเพิ่ม*, ฟ้าใส สามารถ, วัลลภ รัฐฉัตรานนท์

Rachata Poolperm*, Phasai Samart, Wanlop Rattachatranon

วิทยาลัยนวัตกรรมการจัดการ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์

College of Innovation Management, Rajamangala University of Technology Rattanakosin

*Corresponding Author E-mail: rachata.poo@rmutr.ac.th

Received February 17, 2026; Revised March 24, 2026; Accepted April 3, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์การร่วมผลิตบริการสาธารณะในการจัดการขยะของเมืองใหญ่ โดยผ่านการสังเคราะห์แนวคิดการจัดการบริการสาธารณะ แนวคิดคุณค่าสาธารณะ และแนวคิดการร่วมผลิตบริการสาธารณะ เพื่ออธิบายบทบาทของภาครัฐและประชาชนในการร่วมกันจัดการบริการสาธารณะ ผลการวิเคราะห์พบว่า การจัดการขยะของเมืองใหญ่ไม่สามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพโดยหน่วยงานภาครัฐเพียงฝ่ายเดียว แต่จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือระหว่างภาครัฐและประชาชน เนื่องจากพฤติกรรมของประชาชนมีผลโดยตรงต่อประสิทธิภาพของระบบการจัดการขยะ โดยประชาชนมีบทบาทสำคัญในการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การคัดแยกขยะที่ต้นทางและการลดปริมาณขยะ ขณะที่ภาครัฐมีบทบาทในการกำหนดนโยบาย จัดให้มีโครงสร้างพื้นฐาน และสนับสนุนกลไกที่เอื้อต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน บทความนี้มีคุณูปการในการเสนอกรอบการอธิบายการร่วมผลิตบริการสาธารณะในการจัดการขยะของเมืองใหญ่ ซึ่งชี้ให้เห็นว่าการบูรณาการบทบาทของภาครัฐและประชาชนเป็นกลไกสำคัญในการเพิ่มประสิทธิภาพของระบบการจัดการขยะและส่งเสริมความยั่งยืนของการจัดการบริการสาธารณะในบริบทของเมืองใหญ่

คำสำคัญ: การร่วมผลิตบริการสาธารณะ, การจัดการบริการสาธารณะ, การจัดการขยะ, เมืองใหญ่

Abstract

This academic article aims to analyze the concept of co-production of public services in urban waste management. The study is based on a conceptual synthesis of public service management, public value, and co-production theories in order to explain the roles of government and citizens in the joint delivery of public services. The analysis indicates that waste management in large cities cannot be effectively addressed by government agencies alone, but requires active collaboration between the public sector and citizens, as citizens' behavior directly influences the effectiveness of waste management systems. Citizens play an important role in activities such as waste separation at the source and waste reduction, while the government is responsible for policy formulation, infrastructure provision, and the creation of mechanisms that facilitate public participation. The article contributes to the literature by proposing a conceptual explanation of co-production in urban waste management,

demonstrating that the integration of roles between government and citizens constitutes a key mechanism for improving the efficiency of waste management systems and promoting the sustainability of public service delivery in large urban contexts.

Keywords: Co-Production of Public Services, Public Service Management, Waste Management, Urban Areas

บทนำ

การจัดการบริการสาธารณะเป็นภารกิจสำคัญของภาครัฐในการตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนและส่งเสริมคุณภาพชีวิตของสังคม โดยเฉพาะในบริบทของเมืองใหญ่ที่มีความหนาแน่นของประชากรสูงและมีความซับซ้อนของกิจกรรมทางเศรษฐกิจและสังคม การให้บริการสาธารณะที่มีประสิทธิภาพจึงเป็นกลไกสำคัญในการสร้างความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความปลอดภัย และความยั่งยืนของเมือง (Denhardt & Denhardt, 2000) หนึ่งในบริการสาธารณะที่มีความสำคัญอย่างยิ่งคือการจัดการขยะมูลฝอย ซึ่งเป็นบริการพื้นฐานที่ส่งผลโดยตรงต่อสิ่งแวดล้อม สุขภาพของประชาชนและคุณภาพชีวิตของประชาชนในเขตเมือง โดยเฉพาะในเมืองใหญ่ที่มีปริมาณขยะเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องจากการขยายตัวของประชากร การขยายตัวของกิจกรรมทางเศรษฐกิจและรูปแบบการบริโภคของประชาชนในสังคมเมือง (Wilson et al., 2006)

ในหลายประเทศทั่วโลก ปัญหาขยะมูลฝอยในเขตเมืองได้กลายเป็นความท้าทายสำคัญของการบริหารจัดการเมือง เนื่องจากปริมาณขยะที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องส่งผลต่อประสิทธิภาพของระบบการจัดการขยะและก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของประชาชน หากระบบการจัดการขยะขาดประสิทธิภาพอาจนำไปสู่ปัญหามลพิษ สิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม และความเสี่ยงด้านสุขอนามัยของประชาชนในระยะยาว (Wilson et al., 2006) อย่างไรก็ตาม การจัดการบริการสาธารณะด้านการจัดการขยะในรูปแบบดั้งเดิมซึ่งเน้นบทบาทของภาครัฐเป็นผู้รับผิดชอบหลักเพียงฝ่ายเดียวเริ่มเผชิญกับข้อจำกัดด้านทรัพยากร งบประมาณ และศักยภาพของหน่วยงานภาครัฐ ส่งผลให้การให้บริการสาธารณะไม่สามารถตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพเพียงพอ (Osborne, 2010) ภายใต้บริบทดังกล่าว แนวคิดการบริหารภาครัฐสมัยใหม่ได้ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของประชาชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการร่วมกันจัดการบริการสาธารณะ โดยมุ่งเน้นการสร้างความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชนและภาคประชาชนในการร่วมผลิตและให้บริการสาธารณะ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพ ประสิทธิภาพ และความยั่งยืนของการให้บริการสาธารณะ (Bovaird, 2007; Osborne, 2010) แนวคิดดังกล่าวสะท้อนถึงการเปลี่ยนแปลงกระบวนทัศน์ของการบริหารภาครัฐจากรูปแบบที่รัฐเป็นผู้ดำเนินการหลักเพียงฝ่ายเดียว ไปสู่รูปแบบการบริหารแบบเครือข่ายและการมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่าง ๆ ในสังคม

แนวคิดการร่วมผลิตบริการสาธารณะ (Co-production of Public Services) จึงกลายเป็นแนวคิดสำคัญในกรอบการจัดการบริการสาธารณะร่วมสมัย โดย Ostrom (1996) อธิบายว่า การร่วมผลิตบริการสาธารณะเป็นกระบวนการที่ประชาชนมีบทบาทร่วมกับหน่วยงานภาครัฐในการผลิตและให้บริการสาธารณะซึ่งช่วยเพิ่มประสิทธิภาพของบริการสาธารณะและเสริมสร้างความร่วมมือระหว่างภาครัฐและประชาชนในทำนองเดียวกัน Alford (2009) อธิบายว่า การร่วมผลิตบริการสาธารณะทำให้ประชาชนมีบทบาทในฐานะผู้มีส่วนร่วมในการจัดการบริการสาธารณะ มิใช่เพียงผู้รับบริการเท่านั้น ส่งผลให้การให้บริการสาธารณะสามารถตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนได้อย่างเหมาะสมมากยิ่งขึ้น ในบริบทของการจัดการบริการสาธารณะด้านการจัดการขยะของเมืองใหญ่ การร่วมผลิตบริการสาธารณะมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การคัดแยกขยะที่ต้นทาง การลดปริมาณขยะและการมีส่วนร่วม

ในกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อม ซึ่งช่วยเพิ่มประสิทธิภาพของระบบการจัดการขยะและลดภาระของหน่วยงานภาครัฐ (Wilson et al., 2006) นอกจากนี้ การมีส่วนร่วมของประชาชนยังช่วยสร้างความตระหนักรู้ ความรับผิดชอบและความร่วมมือในการแก้ไขปัญหาสาธารณะ ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของการบริหารภาครัฐในยุคใหม่ที่เน้นการสร้างคุณค่าสาธารณะร่วมกันระหว่างรัฐและประชาชน (Moore, 1995)

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าจะมีการศึกษาการร่วมผลิตบริการสาธารณะในหลายบริบทของการบริหารภาครัฐ แต่การศึกษาที่วิเคราะห์บทบาทของการร่วมผลิตบริการสาธารณะในบริบทของการจัดการขยะของเมืองใหญ่ ยังมีจำนวนจำกัด โดยเฉพาะการวิเคราะห์เชิงแนวคิดที่เชื่อมโยงระหว่างทฤษฎีการร่วมผลิตบริการสาธารณะกับการจัดการบริการสาธารณะด้านการจัดการขยะในบริบทของเมือง ดังนั้น การศึกษาประเด็นดังกล่าว จึงมีความสำคัญต่อการพัฒนาองค์ความรู้ทางรัฐประศาสนศาสตร์เกี่ยวกับการจัดการบริการสาธารณะ และการพัฒนาเมืองอย่างยั่งยืน

จากความสำคัญของแนวคิดการร่วมผลิตบริการสาธารณะในการจัดการบริการสาธารณะด้านการจัดการขยะของเมืองใหญ่ บทความวิชาการนี้จึงมุ่งวิเคราะห์แนวคิด หลักการและบทบาทของการร่วมผลิตบริการสาธารณะในบริบทของการจัดการบริการสาธารณะด้านการจัดการขยะ โดยอาศัยการสังเคราะห์แนวคิดจากทฤษฎีการร่วมผลิตบริการสาธารณะ แนวคิดการจัดการบริการสาธารณะ และแนวคิดการบริหารภาครัฐสมัยใหม่ เพื่ออธิบายบทบาทของภาครัฐและประชาชนในการร่วมกันจัดการบริการสาธารณะ และนำไปสู่การพัฒนากระบวนการจัดการขยะที่มีประสิทธิภาพและยั่งยืนในบริบทของเมืองใหญ่

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

การอธิบายการร่วมผลิตบริการสาธารณะในการจัดการขยะของเมืองใหญ่จำเป็นต้องอาศัยกรอบแนวคิดทางรัฐประศาสนศาสตร์ที่เกี่ยวข้อง เพื่อทำความเข้าใจบทบาทของภาครัฐและประชาชนในการร่วมกันจัดการบริการสาธารณะ แนวคิดสำคัญที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย แนวคิดการจัดการบริการสาธารณะ ซึ่งอธิบายบทบาทและหน้าที่ของภาครัฐในการจัดให้มีบริการที่ตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนและแนวคิดการร่วมผลิตบริการสาธารณะ ซึ่งอธิบายบทบาทของประชาชนในการมีส่วนร่วมในการผลิตและพัฒนาบริการสาธารณะร่วมกับภาครัฐ นอกจากนี้ แนวคิดดังกล่าวยังมีความเชื่อมโยงกับแนวคิดการบริหารภาครัฐสมัยใหม่ ที่ให้ความสำคัญกับความร่วมมือระหว่างภาครัฐและประชาชนในการจัดการปัญหาสาธารณะ การทบทวนแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องจึงเป็นพื้นฐานสำคัญในการอธิบายการร่วมผลิตบริการสาธารณะในการจัดการขยะของเมืองใหญ่ โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. แนวคิดการจัดการบริการสาธารณะและคุณค่าสาธารณะ

การจัดการบริการสาธารณะเป็นแนวคิดสำคัญในสาขารัฐประศาสนศาสตร์ที่ใช้อธิบายบทบาทของภาครัฐในการจัดให้มีบริการที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตของประชาชน โดยมีเป้าหมายเพื่อคุ้มครองประโยชน์สาธารณะ ยกระดับคุณภาพชีวิตและสร้างความเป็นระเบียบเรียบร้อยของสังคม ทั้งนี้ บริการสาธารณะมิได้จำกัดอยู่เพียงการให้บริการในเชิงปฏิบัติการเท่านั้น แต่ยังครอบคลุมถึงการกำหนดนโยบาย การวางแผน การจัดสรรทรัพยากร การประสานงาน การติดตามประเมินผล และการรับผิดชอบต่อผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นต่อสาธารณะ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าภาครัฐมีฐานะเป็นทั้งผู้จัดบริการ ผู้กำกับดูแล และผู้รับผิดชอบต่อประโยชน์ส่วนรวม (Denhardt & Denhardt, 2000)

ในพัฒนาการทางความคิดด้านรัฐประศาสนศาสตร์ แนวคิดการจัดการบริการสาธารณะได้เปลี่ยนผ่านจากกรอบการบริหารภาครัฐแบบดั้งเดิมที่เน้นโครงสร้างลำดับชั้น อำนาจทางกฎหมาย และการควบคุมตามระเบียบ ไปสู่แนวคิดการบริหารภาครัฐร่วมสมัยที่ให้ความสำคัญกับประสิทธิภาพ ความยืดหยุ่น การตอบสนอง

ต่อประชาชน และการมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่าง ๆ มากขึ้น โดยเฉพาะภายใต้กรอบการบริหารภาครัฐแนวใหม่และการบริหารภาครัฐแบบเครือข่าย ซึ่งมองว่า การจัดบริการสาธารณะในสังคมสมัยใหม่ไม่อาจดำเนินการโดยรัฐเพียงฝ่ายเดียว หากแต่ต้องอาศัยการประสานความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม และประชาชนผู้รับบริการ (Osborne, 2010)

เมื่อพิจารณาในมิติของคุณค่าสาธารณะ Moore (1995) เสนอว่า เป้าหมายสำคัญของการบริหารภาครัฐมิใช่เพียงการผลิตบริการให้ครบตามภารกิจของหน่วยงาน แต่คือการสร้างผลลัพธ์ที่สังคมเห็นว่ามีคุณค่าได้รับประโยชน์ และยอมรับร่วมกัน แนวคิดคุณค่าสาธารณะจึงขยายกรอบการมองบริการสาธารณะจากเรื่องประสิทธิภาพในการดำเนินงานไปสู่เรื่องผลลัพธ์ที่มีความหมายต่อสังคม เช่น ความปลอดภัย ความเป็นธรรม คุณภาพชีวิต สุขภาวะของประชาชนและความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม กล่าวอีกนัยหนึ่ง การจัดการบริการสาธารณะที่มีคุณภาพมิได้วัดเพียงว่ารัฐดำเนินการได้มากน้อยเพียงใด แต่ต้องพิจารณาด้วยว่าการดำเนินการนั้นก่อให้เกิดคุณค่าต่อสังคมอย่างแท้จริงหรือไม่

ในบริบทดังกล่าว Denhardt & Denhardt (2000) ได้เสนอแนวคิด New Public Service ซึ่งให้ความสำคัญกับการรับใช้ประชาชนมากกว่าการควบคุมประชาชน โดยเห็นว่า ภาครัฐควรทำหน้าที่เป็นผู้เอื้ออำนวยให้ประชาชนและชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางและผลลัพธ์ของบริการสาธารณะ แนวคิดนี้มีนัยสำคัญอย่างยิ่งต่อการทำความเข้าใจบริการสาธารณะในปัจจุบัน เพราะทำให้เห็นว่าความสำเร็จของการบริหารงานภาครัฐไม่ได้ขึ้นอยู่กับศักยภาพของหน่วยงานเท่านั้น แต่ขึ้นอยู่กับคุณภาพของความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับประชาชนด้วย

เมื่อเชื่อมโยงกับบริบทของเมืองใหญ่ จะเห็นว่าการจัดการบริการสาธารณะมีความซับซ้อนมากขึ้น เนื่องจากเมืองมีประชากรจำนวนมาก มีกิจกรรมทางเศรษฐกิจและสังคมหนาแน่นและมีปัญหาสาธารณะที่เกี่ยวข้องกันหลายมิติ ทั้งด้านสิ่งแวดล้อม สุขภาพ การคมนาคมและคุณภาพชีวิต ปัญหาเหล่านี้ทำให้การจัดการบริการสาธารณะไม่อาจอาศัยแนวทางแบบรวมศูนย์หรือสั่งการจากบนลงล่างเพียงอย่างเดียว แต่จำเป็นต้องอาศัยการประสานความร่วมมือ การแบ่งบทบาท และการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในระดับต่าง ๆ โดยเฉพาะปัญหาที่มีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับพฤติกรรมของประชาชน การจัดการขยะมูลฝอยเป็นตัวอย่างชัดเจนของบริการสาธารณะที่สะท้อนข้อจำกัดของแนวคิดที่รัฐเป็นผู้ดำเนินการแต่เพียงฝ่ายเดียว แม้ว่าภาครัฐจะมีหน้าที่หลักในการกำหนดนโยบาย จัดระบบเก็บรวบรวม ขนส่ง และกำจัดขยะ แต่ประสิทธิภาพของระบบทั้งหมดกลับขึ้นอยู่กับพฤติกรรมของประชาชนอย่างใกล้ชิด ไม่ว่าจะเป็นการคัดแยกขยะที่ต้นทาง การลดปริมาณขยะ การทิ้งขยะให้ถูกประเภท หรือการเข้าร่วมกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมของชุมชน ดังนั้น หากพิจารณาตามกรอบคุณค่าสาธารณะ การจัดการขยะจึงมิใช่เพียงภารกิจเชิงปฏิบัติการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหรือหน่วยงานของรัฐเท่านั้น แต่เป็นกระบวนการสร้างผลลัพธ์ร่วมกันที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม สุขภาวะของประชาชน ความเป็นระเบียบของเมือง และความยั่งยืนในระยะยาว

จากการพิจารณาแนวคิดดังกล่าวจึงสังเคราะห์ได้ว่า การจัดการบริการสาธารณะในบริบทร่วมสมัยเป็นกระบวนการที่มุ่งสร้างคุณค่าสาธารณะผ่านความร่วมมือระหว่างภาครัฐกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย โดยเฉพาะในบริการสาธารณะที่มีความซับซ้อนและเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมของประชาชนโดยตรง เช่น การจัดการขยะของเมืองใหญ่ แนวคิดนี้จึงเป็นฐานสำคัญในการอธิบายว่าการพัฒนาระบบจัดการขยะที่มีประสิทธิภาพและยั่งยืนจำเป็นต้องก้าวข้ามมุมมองที่ให้รัฐเป็นผู้ดำเนินการหลักเพียงฝ่ายเดียว และหันมาพิจารณาบทบาทของประชาชนในฐานะหุ้นส่วนของการจัดการบริการสาธารณะมากขึ้น อันเป็นพื้นฐานสำคัญของแนวคิดการร่วมผลิตบริการสาธารณะในลำดับต่อไป

2. แนวคิดการร่วมผลิตบริการสาธารณะ

แนวคิดการร่วมผลิตบริการสาธารณะ (Co-production of Public Services) เป็นแนวคิดสำคัญในรัฐประศาสนศาสตร์ร่วมสมัยที่อธิบายบทบาทของประชาชนในการมีส่วนร่วมในการผลิตและพัฒนาบริการสาธารณะร่วมกับหน่วยงานภาครัฐ แนวคิดดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงกระบวนการทัศน์ของการบริหารภาครัฐจากรูปแบบที่รัฐเป็นผู้ดำเนินการหลักเพียงฝ่ายเดียว ไปสู่รูปแบบที่เน้นความร่วมมือระหว่างภาครัฐและภาคประชาชนในการร่วมกันจัดการบริการสาธารณะ เพื่อให้บริการสาธารณะสามารถตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับบริบทของสังคมมากยิ่งขึ้น (Osborne, 2010)

แนวคิดการร่วมผลิตบริการสาธารณะได้รับการพัฒนาอย่างเป็นระบบโดย Ostrom (1996) ซึ่งอธิบายว่าการร่วมผลิตบริการสาธารณะเป็นกระบวนการที่ประชาชนซึ่งมิได้เป็นเจ้าของที่ของรัฐเข้ามามีบทบาทร่วมกับหน่วยงานภาครัฐในการผลิตบริการสาธารณะ โดยการมีส่วนร่วมดังกล่าวอาจเกิดขึ้นในรูปแบบของการร่วมดำเนินการ การให้ข้อมูล การสนับสนุนทรัพยากรหรือการมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ แนวคิดนี้เน้นให้เห็นว่า ประสิทธิภาพของบริการสาธารณะจำนวนมาก โดยเฉพาะบริการที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมของประชาชน ไม่สามารถเกิดขึ้นได้จากการดำเนินงานของหน่วยงานภาครัฐเพียงฝ่ายเดียว หากแต่ต้องอาศัยความร่วมมือระหว่างผู้ให้บริการและผู้ใช้บริการในการร่วมกันผลิตผลลัพธ์ของบริการสาธารณะ ในขณะที่ Alford (2009) ให้ความสำคัญกับบทบาทของผู้ใช้บริการในฐานะผู้มีส่วนร่วมในการกำหนดผลลัพธ์ของบริการสาธารณะ โดยเสนอว่าการร่วมผลิตบริการสาธารณะเกิดขึ้นได้เมื่อประชาชนมีแรงจูงใจ ความสามารถ และโอกาสในการมีส่วนร่วมในกระบวนการบริการสาธารณะ แนวคิดของ Alford จึงเน้นว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนไม่ได้เกิดขึ้นโดยอัตโนมัติ แต่ต้องอาศัยเงื่อนไขที่เอื้อต่อการมีส่วนร่วม เช่น การสร้างแรงจูงใจ การพัฒนาศักยภาพของประชาชน และการเปิดพื้นที่ให้ประชาชนสามารถเข้ามามีบทบาทในกระบวนการบริการสาธารณะได้อย่างเหมาะสม นอกจากนี้ Bovaird (2007) ได้ขยายความแนวคิดการร่วมผลิตบริการสาธารณะให้ครอบคลุมมิติของการมีส่วนร่วมในหลายระดับ โดยใช้ให้เห็นว่าการร่วมผลิตมิได้จำกัดอยู่เพียงการมีส่วนร่วมในระดับการดำเนินงานเท่านั้น แต่สามารถเกิดขึ้นได้ในทุกขั้นตอนของกระบวนการบริการสาธารณะ ตั้งแต่การออกแบบบริการ การกำหนดนโยบาย การดำเนินงาน ไปจนถึงการติดตามและประเมินผลบริการสาธารณะ แนวคิดของ Bovaird จึงให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในฐานะหุ้นส่วนของการจัดการบริการสาธารณะ ซึ่งช่วยให้บริการสาธารณะมีความสอดคล้องกับความต้องการของประชาชน และช่วยเพิ่มประสิทธิภาพของการดำเนินงานของภาครัฐ เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบแนวคิดของนักวิชาการทั้งสาม จะเห็นได้ว่า แต่ละแนวคิดให้ความสำคัญกับมิติที่แตกต่างกันของการร่วมผลิตบริการสาธารณะ Ostrom เน้นบทบาทของความร่วมมือระหว่างภาครัฐและประชาชนในการร่วมกันผลิตบริการสาธารณะ Alford ให้ความสำคัญกับปัจจัยด้านแรงจูงใจ ศักยภาพ และโอกาสในการมีส่วนร่วมของประชาชน ขณะที่ Bovaird มุ่งเน้นการขยายบทบาทของประชาชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของกระบวนการบริการสาธารณะ ตั้งแต่การออกแบบบริการไปจนถึงการประเมินผล

จากการเปรียบเทียบแนวคิดดังกล่าวสามารถสังเคราะห์ได้ว่า การร่วมผลิตบริการสาธารณะเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นจากความร่วมมือระหว่างภาครัฐและประชาชนในการร่วมกันผลิตและพัฒนาบริการสาธารณะ โดยความสำเร็จของการร่วมผลิตขึ้นอยู่กับหลายปัจจัย เช่น ระดับของแรงจูงใจในการมีส่วนร่วม ศักยภาพของประชาชนในการดำเนินกิจกรรมร่วมกับภาครัฐ และโอกาสหรือช่องทางที่เอื้อต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน แนวคิดดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าประชาชนมิได้เป็นเพียงผู้รับบริการ แต่เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการกำหนดผลลัพธ์ของบริการสาธารณะร่วมกับภาครัฐ

เมื่อพิจารณาในบริบทของการจัดการบริการสาธารณะร่วมสมัย แนวคิดการร่วมผลิตบริการสาธารณะจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาระบบบริการสาธารณะที่มีประสิทธิภาพ เนื่องจากบริการสาธารณะจำนวนมาก โดยเฉพาะบริการที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมของประชาชน เช่น การจัดการสิ่งแวดล้อม การรักษาความสะอาดของชุมชน และการจัดการขยะมูลฝอย จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือระหว่างภาครัฐและประชาชนในการดำเนินการ แนวคิดการร่วมผลิตบริการสาธารณะจึงเป็นกรอบแนวคิดสำคัญที่ช่วยอธิบายกลไกความร่วมมือระหว่างภาครัฐและประชาชนในการจัดการปัญหาสาธารณะ และเป็นพื้นฐานสำคัญในการทำความเข้าใจการจัดการขยะของเมืองใหญ่ในลำดับต่อไป

3. การร่วมผลิตบริการสาธารณะในการจัดการขยะของเมืองใหญ่

การจัดการขยะมูลฝอยเป็นหนึ่งในบริการสาธารณะที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการบริหารจัดการเมือง เนื่องจากการขยายตัวของเมือง การเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากรและการขยายตัวของกิจกรรมทางเศรษฐกิจส่งผลให้ปริมาณขยะมูลฝอยเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ปัญหาดังกล่าวก่อให้เกิดความท้าทายต่อศักยภาพของหน่วยงานภาครัฐในการจัดการบริการสาธารณะอย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะในเมืองใหญ่ที่มีความหนาแน่นของประชากรสูงและมีรูปแบบการบริโภคที่ก่อให้เกิดขยะจำนวนมาก (Wilson et al., 2006)

ในอดีต การจัดการขยะมูลฝอยมักถูกมองว่าเป็นภารกิจของหน่วยงานภาครัฐในการดำเนินการเก็บรวบรวม ขนส่งและกำจัดขยะ อย่างไรก็ตาม แนวคิดดังกล่าวเริ่มเผชิญกับข้อจำกัด เนื่องจากประสิทธิภาพของระบบการจัดการขยะมิได้ขึ้นอยู่กับศักยภาพของหน่วยงานภาครัฐเพียงฝ่ายเดียว แต่ยังขึ้นอยู่กับพฤติกรรมของประชาชนในฐานะผู้ก่อให้เกิดขยะและผู้ใช้บริการสาธารณะด้วย การจัดการขยะจึงมิใช่เพียงกระบวนการเชิงเทคนิค หากแต่เป็นกระบวนการทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมของประชาชน ระดับของการมีส่วนร่วมของชุมชน และความร่วมมือระหว่างภาครัฐกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในสังคม

ภายใต้บริบทดังกล่าว แนวคิดการร่วมผลิตบริการสาธารณะจึงมีบทบาทสำคัญในการอธิบายกลไกการจัดการขยะของเมืองใหญ่ Ostrom (1996) อธิบายว่า การร่วมผลิตบริการสาธารณะมีความสำคัญอย่างยิ่งในบริการที่ผลลัพธ์ของการดำเนินงานขึ้นอยู่กับพฤติกรรมของผู้ใช้บริการ เนื่องจากการมีส่วนร่วมของประชาชนสามารถช่วยเพิ่มประสิทธิภาพของการดำเนินงานของภาครัฐได้ ในกรณีของการจัดการขยะ การมีส่วนร่วมของประชาชนในการคัดแยกขยะที่ต้นทาง การลดปริมาณขยะและการปฏิบัติตามระบบการจัดเก็บขยะของเมือง ล้วนเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพของระบบการจัดการขยะ ในมุมมองของ Alford (2009) การมีส่วนร่วมของประชาชนในการร่วมผลิตบริการสาธารณะขึ้นอยู่กับแรงจูงใจและศักยภาพของประชาชนในการมีส่วนร่วม หากประชาชนมีความตระหนักรู้ถึงผลกระทบของปัญหาขยะ มีแรงจูงใจในการมีส่วนร่วม และมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวิธีการจัดการขยะที่เหมาะสม เช่น การคัดแยกขยะหรือการลดการใช้วัสดุที่ก่อให้เกิดขยะ การมีส่วนร่วมของประชาชนจะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพของระบบการจัดการขยะและช่วยลดภาระของหน่วยงานภาครัฐในการดำเนินงาน ในขณะที่ Bovaird (2007) มองว่า การร่วมผลิตบริการสาธารณะสามารถเกิดขึ้นได้ในหลายระดับของกระบวนการบริการสาธารณะ ในบริบทของการจัดการขยะของเมืองใหญ่ การมีส่วนร่วมของประชาชนสามารถเกิดขึ้นได้ตั้งแต่ระดับการออกแบบนโยบายด้านสิ่งแวดล้อม การมีส่วนร่วมของชุมชนในการกำหนดมาตรการจัดการขยะ ไปจนถึงการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อม เช่น โครงการคัดแยกขยะในชุมชน โครงการลดการใช้พลาสติก หรือกิจกรรมรีไซเคิลในระดับชุมชน แนวคิดดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าการจัดการขยะที่มีประสิทธิภาพต้องอาศัยการบูรณาการบทบาทของภาครัฐ ชุมชน และประชาชนในการร่วมกันจัดการปัญหาสาธารณะ

เมื่อพิจารณาในภาพรวม การจัดการขยะของเมืองใหญ่จึงเป็นบริการสาธารณะที่มีลักษณะเฉพาะ กล่าวคือ เป็นบริการที่ผลลัพธ์ของการดำเนินงานเกิดขึ้นจากความร่วมมือระหว่างผู้ให้บริการและผู้ใช้บริการ

การมีส่วนร่วมของประชาชนในการคัดแยกขยะ การลดปริมาณขยะ และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมช่วยเพิ่มประสิทธิภาพของระบบการจัดการขยะ ลดภาระของหน่วยงานภาครัฐ และส่งเสริมความยั่งยืนของการจัดการสิ่งแวดล้อมในระยะยาว ดังนั้น แนวคิดการร่วมผลิตบริการสาธารณะจึงเป็นกรอบแนวคิดสำคัญที่ช่วยอธิบายการจัดการขยะของเมืองใหญ่ในบริบทของการบริหารภาครัฐร่วมสมัย โดยเน้นบทบาทของความร่วมมือระหว่างภาครัฐและประชาชนในการร่วมกันจัดการปัญหาสาธารณะ การบูรณาการบทบาทดังกล่าวช่วยเพิ่มประสิทธิภาพของการให้บริการสาธารณะและนำไปสู่การพัฒนากระบวนการจัดการขยะที่มีประสิทธิภาพและยั่งยืน

4. การสังเคราะห์กรอบแนวคิดการร่วมผลิตบริการสาธารณะในการจัดการขยะของเมืองใหญ่

จากการทบทวนแนวคิดการจัดการบริการสาธารณะ แนวคิดคุณค่าสาธารณะ แนวคิดการร่วมผลิตบริการสาธารณะ และการร่วมผลิตบริการสาธารณะในการจัดการขยะของเมืองใหญ่ สามารถอธิบายได้ว่าการจัดการบริการสาธารณะในบริบทร่วมสมัยมิได้เป็นภารกิจของหน่วยงานภาครัฐเพียงฝ่ายเดียว หากแต่เป็นกระบวนการที่ต้องอาศัยความร่วมมือระหว่างภาครัฐและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในสังคม โดยเฉพาะประชาชน ในฐานะผู้ใช้บริการและผู้ได้รับผลกระทบจากการดำเนินงานของบริการสาธารณะ แนวคิดดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงบทบาทของภาครัฐจากการเป็นผู้ให้บริการโดยตรงไปสู่การเป็นผู้กำหนดนโยบาย ผู้ประสานงานและผู้อำนวยความสะดวกในการสร้างความร่วมมือระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ ในสังคม เพื่อให้การจัดบริการสาธารณะสามารถตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนและสร้างคุณค่าสาธารณะได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Moore, 1995; Osborne, 2010)

เมื่อพิจารณาแนวคิดการร่วมผลิตบริการสาธารณะของนักวิชาการสำคัญ จะเห็นได้ว่าแต่ละแนวคิดให้ความสำคัญกับมิติที่แตกต่างกันของการมีส่วนร่วมระหว่างภาครัฐและประชาชน Ostrom (1996) อธิบายว่าการร่วมผลิตบริการสาธารณะเป็นกระบวนการที่ประชาชนและหน่วยงานภาครัฐร่วมกันผลิตผลลัพธ์ของบริการสาธารณะ โดยเฉพาะในบริการที่ผลลัพธ์ของการดำเนินงานขึ้นอยู่กับพฤติกรรมของผู้ใช้บริการ แนวคิดดังกล่าวชี้ให้เห็นว่าประสิทธิภาพของบริการสาธารณะจำนวนมากเกิดขึ้นจากความร่วมมือระหว่างผู้ให้บริการและผู้ใช้บริการมากกว่าการดำเนินงานของหน่วยงานภาครัฐเพียงฝ่ายเดียว ในขณะที่ Alford (2009) มุ่งเน้นบทบาทของผู้ใช้บริการในฐานะผู้มีส่วนร่วมในการกำหนดผลลัพธ์ของบริการสาธารณะ โดยเสนอว่าการร่วมผลิตบริการสาธารณะเกิดขึ้นได้เมื่อประชาชนมีแรงจูงใจ ความสามารถและโอกาสในการมีส่วนร่วมในกระบวนการบริการสาธารณะ แนวคิดดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนมิได้เกิดขึ้นโดยอัตโนมัติ แต่ต้องอาศัยเงื่อนไขที่เอื้อต่อการมีส่วนร่วม เช่น การสร้างความตระหนักรู้ การพัฒนาศักยภาพของประชาชน และการเปิดพื้นที่ให้ประชาชนสามารถเข้ามามีบทบาทในกระบวนการบริการสาธารณะ นอกจากนี้ Bovaird (2007) ได้ขยายความแนวคิดการร่วมผลิตบริการสาธารณะโดยชี้ให้เห็นว่าการร่วมผลิตมิได้จำกัดอยู่เพียงการมีส่วนร่วมในระดับการดำเนินงานเท่านั้น แต่สามารถเกิดขึ้นได้ในทุกขั้นตอนของกระบวนการบริการสาธารณะ ตั้งแต่การออกแบบบริการ การกำหนดนโยบาย การดำเนินงาน ไปจนถึงการติดตามและประเมินผลบริการสาธารณะ แนวคิดดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงบทบาทของประชาชนจากผู้รับบริการไปสู่การเป็นหุ้นส่วนของการจัดการบริการสาธารณะ

เมื่อพิจารณาแนวคิดของนักวิชาการทั้งสามร่วมกัน สามารถสังเคราะห์ได้ว่าการร่วมผลิตบริการสาธารณะเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นจากความร่วมมือระหว่างภาครัฐและประชาชนในการร่วมกันผลิตและพัฒนาบริการสาธารณะ โดยมีองค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ บทบาทของภาครัฐในการกำหนดนโยบายและสนับสนุนการดำเนินงาน บทบาทของประชาชนในการมีส่วนร่วมในกระบวนการบริการสาธารณะ และกลไกความร่วมมือระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการร่วมกันจัดการปัญหาสาธารณะ ในบริบทของการจัดการขยะ

ของเมืองใหญ่ การร่วมผลิตบริการสาธารณะมีความสำคัญอย่างยิ่ง เนื่องจากการจัดการขยะเป็นบริการสาธารณะที่ผลลัพธ์ของการดำเนินงานขึ้นอยู่กับพฤติกรรมของประชาชนโดยตรง เช่น การคัดแยกขยะที่ต้นทาง การลดปริมาณขยะ และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อม การมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมดังกล่าวช่วยเพิ่มประสิทธิภาพของระบบการจัดการขยะ ลดภาระของหน่วยงานภาครัฐและช่วยส่งเสริมความยั่งยืนของการจัดการสิ่งแวดล้อมในระยะยาว (Wilson et al., 2006)

ดังนั้น การจัดการขยะของเมืองใหญ่จึงมิใช่เพียงกระบวนการเชิงเทคนิคที่เกี่ยวข้องกับการเก็บรวบรวม ขนส่งและกำจัดขยะเท่านั้น หากแต่เป็นกระบวนการทางสังคมที่ต้องอาศัยความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ชุมชน และประชาชนในการร่วมกันจัดการปัญหาสาธารณะ การบูรณาการบทบาทของภาครัฐในฐานะผู้กำหนดนโยบายและผู้สนับสนุนการดำเนินงานร่วมกับบทบาทของประชาชนในฐานะผู้มีส่วนร่วมในการจัดการขยะ จึงเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาระบบการจัดการขยะที่มีประสิทธิภาพและยั่งยืน

จากการสังเคราะห์แนวคิดดังกล่าว บทความนี้จะเสนอกรอบแนวคิดการร่วมผลิตบริการสาธารณะในการจัดการขยะของเมืองใหญ่ ซึ่งอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างบทบาทของภาครัฐ บทบาทของประชาชน และกระบวนการร่วมผลิตบริการสาธารณะในการพัฒนาระบบการจัดการขยะที่มีประสิทธิภาพ โดยกรอบแนวคิดดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าการจัดการขยะที่มีประสิทธิภาพจำเป็นต้องอาศัยการบูรณาการบทบาทของ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการร่วมผลิตบริการสาธารณะ และเป็นพื้นฐานสำคัญในการพัฒนาระบบการจัดการขยะของเมืองใหญ่ให้สามารถตอบสนองต่อความต้องการของสังคมและนำไปสู่การพัฒนาเมืองอย่างยั่งยืน

องค์ความรู้ใหม่

จากสังเคราะห์แนวคิดการจัดการบริการสาธารณะ แนวคิดคุณค่าสาธารณะ และแนวคิดการร่วมผลิตบริการสาธารณะ เพื่อนำมาอธิบายการจัดการขยะของเมืองใหญ่ในมิติของความร่วมมือระหว่างภาครัฐและประชาชน โดยองค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากบทความนี้ คือ การเสนอกรอบแนวคิดการร่วมผลิตบริการสาธารณะในการจัดการขยะของเมืองใหญ่ ซึ่งชี้ให้เห็นว่าประสิทธิภาพของระบบการจัดการขยะมิได้ขึ้นอยู่กับศักยภาพของหน่วยงานภาครัฐเพียงฝ่ายเดียว แต่เกิดจากความร่วมมือระหว่างภาครัฐและประชาชนในการร่วมกันจัดการปัญหาสาธารณะ

กรอบแนวคิดดังกล่าวอธิบายว่าภาครัฐมีบทบาทในการกำหนดนโยบาย จัดให้มีโครงสร้างพื้นฐานและสนับสนุนกลไกการจัดการขยะ ขณะที่ประชาชนมีบทบาทสำคัญในการมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่ส่งผลต่อผลลัพธ์ของระบบการจัดการขยะ เช่น การคัดแยกขยะที่ต้นทาง การลดปริมาณขยะ และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมของชุมชน ความร่วมมือระหว่างภาครัฐและประชาชนจึงเป็นกลไกสำคัญในการเพิ่มประสิทธิภาพของระบบการจัดการขยะและส่งเสริมความยั่งยืนของการจัดการสิ่งแวดล้อมในเมืองใหญ่

องค์ความรู้ที่ได้จากบทความนี้ช่วยขยายกรอบการอธิบายการจัดการบริการสาธารณะด้านการจัดการขยะจากมุมมองที่เน้นบทบาทของภาครัฐ ไปสู่มุมมองที่ให้ความสำคัญกับการร่วมผลิตบริการสาธารณะระหว่างภาครัฐและประชาชน ซึ่งสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนานโยบายและกลไกการจัดการขยะของเมืองใหญ่ให้มีประสิทธิภาพและยั่งยืนมากยิ่งขึ้น

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้จากการสังเคราะห์

จากภาพที่ 1 อธิบายว่า การจัดการขยะของเมืองใหญ่จำเป็นต้องอาศัยกระบวนการร่วมผลิตบริการสาธารณะระหว่างภาครัฐและประชาชน โดยภาครัฐมีบทบาทในการกำหนดนโยบาย การจัดให้มีโครงสร้างพื้นฐาน และการสนับสนุนกลไกการจัดการขยะ ขณะที่ประชาชนมีบทบาทสำคัญในการมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่ส่งผลต่อผลลัพธ์ของระบบการจัดการขยะ เช่น การคัดแยกขยะที่ต้นทาง การลดปริมาณขยะ และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมของชุมชน กระบวนการร่วมผลิตดังกล่าวนำไปสู่การเพิ่มประสิทธิภาพของระบบการจัดการขยะของเมือง และก่อให้เกิดคุณค่าสาธารณะและความยั่งยืนของเมืองในระยะยาว

สรุป

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์บทบาทของการร่วมผลิตบริการสาธารณะในการจัดการขยะของเมืองใหญ่ โดยการสังเคราะห์แนวคิดการจัดการบริการสาธารณะ แนวคิดคุณค่าสาธารณะ และแนวคิดการร่วมผลิตบริการสาธารณะ ผลการวิเคราะห์พบว่า การจัดการขยะในเมืองใหญ่ไม่สามารถพึ่งพาศักยภาพของหน่วยงานภาครัฐเพียงฝ่ายเดียว แต่จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือระหว่างภาครัฐและประชาชนในการร่วมกันจัดการปัญหาสาธารณะ แนวคิดการร่วมผลิตบริการสาธารณะจึงมีบทบาทสำคัญในการอธิบายการมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมที่ส่งผลต่อผลลัพธ์ของระบบการจัดการขยะ เช่น การคัดแยกขยะที่ต้นทาง การลดปริมาณขยะ และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมของชุมชน ซึ่งช่วยเพิ่มประสิทธิภาพของระบบการจัดการขยะของเมืองใหญ่ ในขณะเดียวกัน ภาครัฐมีบทบาทสำคัญในการกำหนดนโยบาย การจัดให้มีโครงสร้างพื้นฐาน และการสนับสนุนกลไกที่เอื้อต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน การบูรณาการบทบาทของภาครัฐและประชาชนในลักษณะของการร่วมผลิตบริการสาธารณะจึงเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาระบบการจัดการขยะที่มีประสิทธิภาพและยั่งยืนในบริบทของเมืองใหญ่

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับการพัฒนาการจัดการขยะของเมืองใหญ่โดยใช้แนวคิดการร่วมผลิตบริการสาธารณะ ได้แก่ ประการแรก ภาครัฐควรพัฒนานโยบายและโครงสร้างพื้นฐานที่เอื้อต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน เช่น ระบบคัดแยกขยะที่ต้นทางและกลไกจูงใจในการลดและคัดแยกขยะ ประการต่อมา ควรส่งเสริมความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคเอกชน และชุมชน เพื่อร่วมกันจัดการปัญหาขยะในลักษณะของเครือข่ายความร่วมมือ และประการสุดท้าย ควรพัฒนากลไกการสื่อสารสาธารณะและการสร้างความตระหนักรู้ของประชาชนเกี่ยวกับการจัดการขยะ เพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของสังคมในการจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน

ดังนั้น แนวคิดการร่วมผลิตบริการสาธารณะจึงเป็นกรอบแนวคิดสำคัญที่ช่วยอธิบายและพัฒนาการจัดการขยะของเมืองใหญ่ โดยเน้นการสร้างความร่วมมือระหว่างภาครัฐและประชาชนในการร่วมกันผลิตผลลัพธ์ของบริการสาธารณะ ซึ่งจะนำไปสู่การเพิ่มประสิทธิภาพของระบบการจัดการขยะและการพัฒนาเมืองอย่างยั่งยืนในระยะยาว

เอกสารอ้างอิง

- Alford, J. (2009). Engaging Public Sector Clients: from Service Delivery to Co-Production. New York: Palgrave Macmillan.
- Bovaird, T. (2007). Beyond Engagement and Participation: User and Community Co-Production of Public Services. *Public Administration Review*, 67(5), 846–860.
- Denhardt, R. B. & Denhardt, J. V. (2000). The New Public Service: Serving Rather Than Steering. *Public Administration Review*, 60(6), 549–559.
- Moore, M. H. (1995). *Creating Public Value: Strategic Management in Government*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Osborne, S. P. (2010). *The New Public Governance? Emerging Perspectives on The Theory and Practice of Public Governance*. London: Routledge.
- Ostrom, E. (1996). Crossing The Great Divide: Coproduction, Synergy, and Development. *World Development*, 24(6), 1073–1087.
- Wilson, D. C. et al. (2006). Role of Informal Sector Recycling in Waste Management in Developing Countries. *Habitat International*, 30(4), 797–808.

แนวคิดการปฏิบัติตามกฎหมายแรงงานของสถานประกอบการในประเทศไทย THE CONCEPT OF LABOR LAW COMPLIANCE BY ENTERPRISES IN THAILAND

วิชเยนทร์ ตรีธารทิพย์วิกุล*, พ้าไส สามารถ, วัลลภ รัฐฉัตรานนท์
Wichyein Tritarntipvikul*, Phasai Samart, Wanlop Rathachatrannon
วิทยาลัยนวัตกรรมการจัดการ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์

College of Innovation management, Rajamangala University of Technology Rattanakosin

*Corresponding Author E-mail: wichyein.tri@rmutr.ac.th

Received February 13, 2026; Revised March 7, 2026; Accepted March 24, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์ในการนำเสนอกรอบแนวคิดของเจตนารมณ์ทางกฎหมายในการปฏิบัติตามกฎหมายแรงงานของสถานประกอบการในประเทศไทย ภายใต้พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ. 2541 และที่แก้ไขเพิ่มเติม โดยการปฏิบัติตามกฎหมายแรงงานมิได้เป็นเพียงผลจากการบังคับใช้กฎหมายโดยรัฐ แต่เป็นผลลัพธ์ของกระบวนการเชิงสถาบันที่เชื่อมโยงตัวบทกฎหมาย นโยบายแรงงาน และพฤติกรรมขององค์กรเข้าไว้ด้วยกันอย่างเป็นระบบโดยการทบทวนและสังเคราะห์แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องเพื่ออธิบายกลไกและเงื่อนไขที่เอื้อต่อการปฏิบัติตามหรือการละเมิดกฎหมาย ผลการศึกษาพบว่า ระดับการปฏิบัติตามกฎหมายแรงงานของสถานประกอบการขึ้นอยู่กับความสอดคล้องของสามมิติหลัก ได้แก่ 1. มิติทางกฎหมาย ทำหน้าที่เป็นกรอบกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำด้านสิทธิและหน้าที่แรงงาน 2. มิตินโยบายและกลไกการบังคับใช้ ทำหน้าที่แปลงบทบัญญัติกฎหมายไปสู่การปฏิบัติจริงผ่านระบบการตรวจแรงงาน มาตรการจูงใจ และบทลงโทษ และ 3. มิติพฤติกรรมองค์กร สะท้อนการตีความ การรับรู้ และการปรับตัวของสถานประกอบการภายใต้ข้อจำกัดด้านทรัพยากรและแรงกดดันทางการแข่งขัน เมื่อทั้งสามมิติสนับสนุนซึ่งกันและกันจะก่อให้เกิดความกลมกลืนในทางกลับกันหากขาดความสอดคล้องอาจก่อให้เกิดช่องว่างระหว่างกฎหมายกับการปฏิบัติจริงและนำไปสู่การไม่ปฏิบัติตามกฎหมายแรงงานได้ บทความเสนอให้ภาครัฐปรับบทบาทจากการเน้นการบังคับใช้กฎหมายเพียงอย่างเดียวไปสู่การออกแบบนโยบายและกลไกเชิงสถาบันที่ส่งเสริมการปฏิบัติตามโดยสมัครใจควบคู่กับการรักษามาตรฐานการคุ้มครองแรงงานเพื่อยกระดับคุณภาพการจ้างงาน เสริมสร้างความยั่งยืนขององค์กร และเพิ่มความชอบธรรมของรัฐในระบบแรงงานโดยรวม

คำสำคัญ: การปฏิบัติตามกฎหมายแรงงาน, การนำนโยบายไปปฏิบัติ, นโยบายแรงงาน, พฤติกรรมองค์กร, สถานประกอบการ

Abstract

This academic article aims to present a conceptual framework of the legal intent underlying enterprise compliance with labor laws in Thailand, particularly under the Labour Protection Act B.E. 2541 (1998) and its subsequent amendments. In this perspective, compliance with labor law should not be understood merely as an outcome of state enforcement; rather, it is the product of an institutional process that systematically integrates legal provisions, labor policies, and organizational behavior. Drawing upon a comprehensive

review and synthesis of relevant concepts and theories, the article elucidates the mechanisms and conditions that facilitate either compliance with or violations of labor laws. The conceptual analysis indicates that the level of labor law compliance among enterprises is contingent upon the alignment of three principal dimensions. First, the legal dimension functions as a framework that establishes minimum standards concerning labor rights and obligations. Second, the policy and enforcement dimension translates statutory provisions into actual practice through labor inspection systems, incentive measures, and sanctions. Third, the organizational behavior dimension reflects how enterprises interpret, perceive, and adapt to legal and policy requirements under constraints of resources and competitive pressures. When these three dimensions mutually reinforce one another, institutional coherence is achieved. Conversely, a lack of alignment may generate a gap between legal prescriptions and actual practices, thereby leading to non-compliance with labor laws. The article further suggests that the state should recalibrate its role from relying predominantly on coercive enforcement toward designing institutional policies and mechanisms that foster voluntary compliance, while simultaneously upholding labor protection standards. Such an approach would contribute to enhancing the quality of employment, strengthening organizational sustainability, and reinforcing the legitimacy of the state within the overall labor governance system.

Keywords: Labor Law Compliance, Policy Implementation, Labor Policy, Organizational Behavior, Enterprise

บทนำ

กฎหมายแรงงานเป็นเครื่องมือในการกำกับความสัมพันธ์ระหว่างนายจ้างและลูกจ้างของรัฐเพื่อคุ้มครองสิทธิแรงงาน โดยทำหน้าที่เป็นเครื่องมือเชิงนโยบายที่กำหนดทิศทางการบริหารแรงงานภายใต้บริบทที่เปลี่ยนแปลง และบรรลุผลผ่านการนำนโยบายไปปฏิบัติ กลไกการบริหาร และพฤติกรรมขององค์กรและแรงงาน ในระดับนโยบายกฎหมายแรงงานทำหน้าที่เป็นกรอบกำหนดเป้าหมาย มาตรฐาน และแนวทางการดำเนินการของรัฐในการคุ้มครองแรงงาน โดยผลสำเร็จขึ้นอยู่กับความสามารถของระบบราชการในการถ่ายทอดนโยบายไปสู่การปฏิบัติอย่างสอดคล้องและต่อเนื่อง

การบริหารและการบังคับใช้กฎหมายแรงงานของรัฐส่งผลโดยตรงต่อพฤติกรรมขององค์กรและแรงงาน ถึงแม้ว่าจะมีการกำหนดไว้อย่างชัดเจนแต่ก็ยังมียุทธศาสตร์ประกอบการอีกเป็นจำนวนมากที่ขาดความเข้าใจในกฎหมาย (กิตติภัทร์ พลทัศน์โยธิน และอรชมน พิเชฐวรกุล, 2568) สอดคล้องกับข้อมูลของกรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงาน เรื่องการปฏิบัติไม่ถูกต้องตามกฎหมายคุ้มครองแรงงานของสถานประกอบกิจการ โดยในปี 2564 ถึง 2566 มีสถานประกอบการที่ปฏิบัติไม่ถูกต้องตามกฎหมายอยู่ในอัตราร้อยละ 33.08, 33.09 และ 29.64 ตามลำดับ (กระทรวงแรงงาน, 2567) ปัญหาส่วนใหญ่จากการไม่ปฏิบัติตามกฎหมายแรงงานจะเกี่ยวกับการจ่ายค่าจ้างและค่าตอบแทน การกำหนดชั่วโมงการทำงาน เวลาพักและวันหยุด (ตรีเนตร สารพงษ์ และคณะ, 2564; ธนกฤษฎ์ เอกโยคยะ และช้องนาง วิพุฒานพวงษ์, 2568) ซึ่งมุ่งอธิบายปัจจัยเชิงพฤติกรรมและแรงจูงใจของนายจ้างและลูกจ้างในเชิงนิติศาสตร์มากกว่าเชิงสังคมศาสตร์ การวิเคราะห์กลไกในการนำนโยบายไปปฏิบัติในด้านความแตกต่างระหว่างการบังคับใช้กฎหมายแรงงานมาวิเคราะห์รูปแบบการไม่ปฏิบัติ

ตามกฎหมายและการวางนโยบายให้สถานประกอบการมีการปฏิบัติตามกฎหมายด้วยความสมัครใจมากกว่าการบังคับจะเป็นการสร้างความยั่งยืนในการปฏิบัติตามกฎหมายของสถานประกอบการได้มากกว่าการใช้เพียงข้อมูลจากการสำรวจหรือการสัมภาษณ์เชิงลึกเพียงอย่างเดียว

บทความนี้จึงมุ่งนำเสนอแนวคิดการปฏิบัติตามกฎหมายแรงงานโดยเชื่อมโยงตัวบทของกฎหมายการนำกฎหมายไปใช้ปฏิบัติ รวมถึงพฤติกรรมขององค์กรและแรงงานเข้าไว้ด้วยกันอย่างเป็นระบบ เพื่ออธิบายว่าการปฏิบัติตามกฎหมายแรงงานมิได้เป็นการบังคับใช้โดยภาครัฐ หากแต่เป็นผลจากกระบวนการนำนโยบายไปปฏิบัติและการสร้างความชอบธรรมของกฎหมายในสายตาของผู้มีส่วนได้เสีย (Stakeholder)

กรอบแนวคิดการปฏิบัติตามกฎหมายแรงงาน: มิติทางกฎหมาย นโยบาย และพฤติกรรมองค์กร

การปฏิบัติตามกฎหมายแรงงานไม่อาจอธิบายได้ด้วยมุมมองทางนิติศาสตร์แต่เพียงอย่างเดียว หากแต่จะต้องพิจารณาในฐานะระบบสถาบัน (Institutional System) ซึ่งมีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกันอย่างต่อเนื่อง (North, 1990) นอกจากนี้ยังเป็นผลจากการที่องค์กรต่าง ๆ ต้องปรับตัวภายใต้แรงกดดันจากสภาพแวดล้อมภายนอกหรือแรงกดดันทางสถาบัน เพื่อให้เกิดความถูกต้องตามมาตรฐานหรือความคาดหวังในบริบททางสังคมและวิชาชีพ (Dimaggio & Powell, 1983) เมื่อปรับเปลี่ยนมุมมองจากเดิมเป็นมุมมองในลักษณะดังกล่าวจะทำให้เห็นว่าการปฏิบัติตามหรือการละเมิดกฎหมายมิได้เกิดจากตัวบทกฎหมายแต่เป็นเกิดจากความสอดคล้องหรือความขัดแย้งขององค์ประกอบเชิงสถาบันที่เชื่อมโยงใน มิติทางกฎหมาย มิตินโยบายและ มิติพฤติกรรมองค์กร หากสนับสนุนซึ่งกันและกันจะส่งผลให้ระดับการปฏิบัติตามกฎหมายอยู่ในระดับสูง ในทางกลับกันหากมีความขัดแย้งกันจะเพิ่มความเสี่ยงต่อการไม่ปฏิบัติตามและการละเมิดกฎหมายได้ในทางปฏิบัติ

1. มิติทางกฎหมาย (Legal Dimension)

ทำหน้าที่เป็นกรอบบรรทัดฐาน (Normative Framework) ที่กำหนดพฤติกรรมที่พึงประสงค์ และพฤติกรรมต้องห้าม การมีบทบัญญัติกฎหมายเพียงอย่างเดียวไม่เพียงพอที่จะทำให้เกิดการปฏิบัติตาม หากกฎหมายไม่สามารถถูกนำไปใช้ได้จริงในบริบทขององค์กรและตลาดแรงงาน

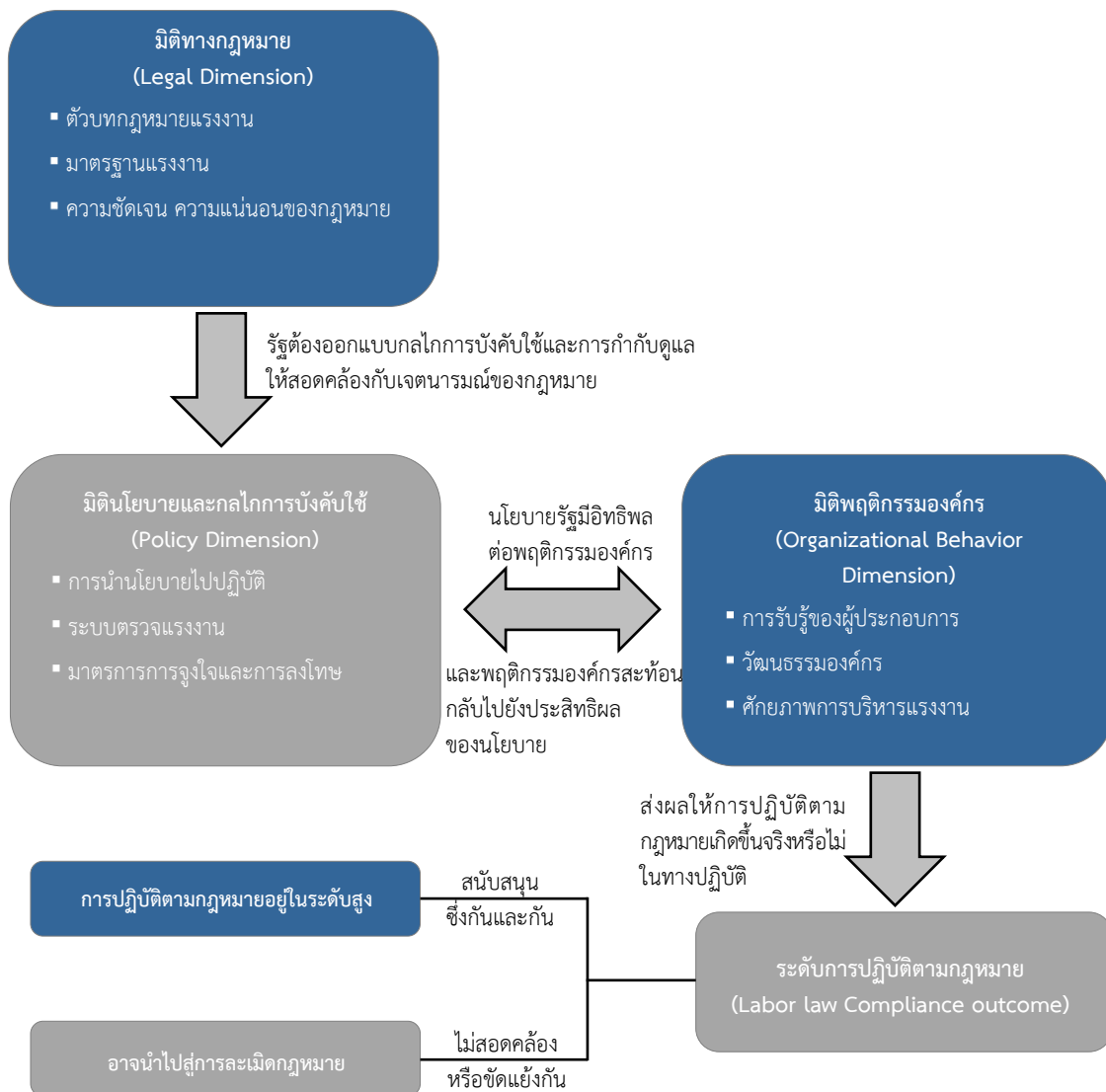
2. มิตินโยบายและกลไกการบังคับใช้ (Policy Dimension)

ทำหน้าที่เป็นตัวกลางเชิงสถาบันที่แปลงกฎหมายจากตัวบทไปสู่การปฏิบัติจริง ประกอบด้วย การนำนโยบายไปปฏิบัติ ระบบตรวจแรงงาน และมาตรการจูงใจและการลงโทษ หากกลไกการบังคับใช้มีความสม่ำเสมอและเป็นธรรม จะส่งผลให้สถานประกอบการรับรู้ถึงต้นทุนของการละเมิดและผลประโยชน์ของการปฏิบัติตามอย่างชัดเจน

3. มิติพฤติกรรมองค์กร (Organizational Behavior Dimension)

ทำหน้าที่เป็นในการแปลความหมายของกฎหมายที่องค์กรตีความข้อกำหนดทางกฎหมายผ่านข้อจำกัดด้านทรัพยากร โครงสร้างต้นทุน และแรงกดดันทางการแข่งขัน

จากสามมิติหลักของการปฏิบัติตามกฎหมายแรงงานข้างต้นสรุปได้ว่าระดับการปฏิบัติตามกฎหมายแรงงานเป็นผลลัพธ์จากความสอดคล้องของระบบสถาบันมากกว่าการบังคับโดยตรงจากรัฐสู่สถานประกอบการ ภายใต้มิติทางกฎหมาย มิตินโยบาย และมิติพฤติกรรมองค์กร หากสนับสนุนซึ่งกันและกันจะส่งผลให้การปฏิบัติตามกฎหมายอยู่ในระดับสูง แต่หากขัดแย้งกันอาจนำไปสู่การละเมิดกฎหมายแรงงานได้ในทางปฏิบัติ

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการปฏิบัติตามกฎหมายแรงงาน: มิติทางกฎหมาย นโยบาย และพฤติกรรมองค์กร

แนวคิดและทฤษฎีที่ใช้อธิบายการปฏิบัติตามกฎหมายแรงงาน

1. แนวคิดทั่วไปเกี่ยวกับการปฏิบัติตามกฎหมาย

การปฏิบัติตามกฎหมายเป็นกรอบวิเคราะห์สำคัญที่สะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างรัฐและพฤติกรรมของสถานประกอบการในกระบวนการนำนโยบายไปปฏิบัติ ซึ่ง ญัฐพงษ์ จุตรชาติสุคนธ์ (2565) อธิบายว่าการปฏิบัติตามกฎหมาย หมายถึง การที่หน่วยงานในภาคส่วนต่าง ๆ นำนโยบายที่ผ่านกระบวนการต่าง ๆ จนประกาศเป็นนโยบายเพื่อนำไปปฏิบัติและประกาศใช้ ขณะที่ ธีระปรกรณ์ ธีระภัทรปรกรณ์ และกิตติ ชยางคกุล (2565) อธิบายว่าการปฏิบัติตามกฎหมาย หมายถึง นิติสัมพันธ์ที่ก่อให้เกิดสิทธิและหน้าที่ระหว่างบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่จะต้องปฏิบัติต่อกันให้ถูกต้องตามข้อกำหนดและเงื่อนไขตามเจตนารมณ์ที่ได้วางหลักไว้ นอกจากนี้ ศศิวิมล ช่วยดำรงค์ (2567) อธิบายเพิ่มเติมว่า การปฏิบัติตามกฎหมาย หมายถึง การสร้างสังคมให้มีความยุติธรรมและเท่าเทียม เพื่อลดความเหลื่อมล้ำซึ่งกฎหมายถือเป็นเครื่องมือสำคัญ ปรับปรุงเพื่อให้เหมาะสมกับความเปลี่ยนแปลงของสังคม นอกจากนี้ในส่วนของนักวิชาการต่างประเทศ Orozco (2020) อธิบายว่าการปฏิบัติตามกฎหมาย หมายถึง ข้อกำหนดทางกฎหมาย ระเบียบข้อบังคับ หรือมาตรฐานที่องค์กร

ต้องยึดถือและปฏิบัติตามที่ภาครัฐกำหนด และนำมาจัดทำเป็นกระบวนการที่องค์กรใช้เพื่อให้พนักงานและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องปฏิบัติตาม ขณะที่ Kiselyova (2020) อธิบายว่า การปฏิบัติตามกฎหมาย หมายถึง การประยุกต์ใช้กลไกควบคุมในทุกบริบทที่มีความสัมพันธ์กัน โดยการปฏิบัติตามกฎหมายเป็นหนึ่งในตัวชี้วัดความน่าเชื่อถือและความมั่นคงขององค์กร สรุปได้ว่า การปฏิบัติตามกฎหมาย หมายถึง กระบวนการนำกฎระเบียบและนโยบายที่รัฐกำหนดไปใช้เป็นบรรทัดฐานในการกำหนดสิทธิ หน้าที่ และความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล องค์กร และสังคม และปรับปรุงให้สอดคล้องกับบริบทและการเปลี่ยนแปลงของสังคมอย่างต่อเนื่อง

2. การปฏิบัติตามด้วยความสมัครใจกับการปฏิบัติตามจากการบังคับ

การปฏิบัติตามด้วยความสมัครใจ หมายถึง พฤติกรรมที่ผู้มีส่วนได้เสียเลือกปฏิบัติตามกฎหมายหรือกฎระเบียบโดยไม่จำเป็นต้องอาศัยการบังคับหรือการลงโทษเป็นแรงผลักดันหลัก สอดคล้องกับทฤษฎีความชอบธรรมของกฎหมาย (Legitimacy Theory) ของ Tyler (2006) อธิบายว่า บุคคลและองค์กรมีแนวโน้มปฏิบัติตามกฎหมายเมื่อรับรู้ว่าการกฎหมายและกระบวนการบังคับใช้กฎหมายมีความเป็นธรรมและโปร่งใสมากกว่าการปฏิบัติตามเพราะกลัวการลงโทษเพียงอย่างเดียว ขณะเดียวกันทฤษฎีเชิงสถาบัน (Institutional Theory) ชี้ให้เห็นว่า แรงกดดันเชิงบรรทัดฐานและเชิงความชอบธรรม (Normative and Cognitive Pressures) มีบทบาทสำคัญในการหล่อหลอมพฤติกรรมปฏิบัติตามขององค์กร (Scott, 2014) การปฏิบัติตามโดยสมัครใจมักเกิดขึ้นเมื่อสถานประกอบการมองว่ากฎหมายแรงงานเป็นส่วนหนึ่งของความรับผิดชอบทางสังคม เพราะมิได้เกิดขึ้นจากการถูกตรวจโดยหน่วยงานรัฐและถูกลงโทษจากการไม่ปฏิบัติตามกฎหมาย

การปฏิบัติตามจากการบังคับ หมายถึงการที่ผู้มีส่วนได้เสียปฏิบัติตามกฎหมายเนื่องจากแรงกดดันจากอำนาจรัฐ รากฐานทางทฤษฎีของการปฏิบัติตามจากการบังคับสามารถเชื่อมโยงกับทฤษฎีการยับยั้ง (Deterrence Theory) ซึ่งได้รับอิทธิพลจากงานเศรษฐศาสตร์กฎหมาย โดยเฉพาะแนวคิดของ Becker (1968) ที่อธิบายว่า พฤติกรรมการกระทำผิดกฎหมายสามารถลดลงได้จากการเพิ่มบทลงโทษที่สูงขึ้น การบังคับใช้กฎหมายที่เข้มงวดและมีประสิทธิภาพจึงถูกมองว่าเป็นเครื่องมือหลักในการสร้างการปฏิบัติตามโดยการบังคับเพียงอย่างเดียว อาจก่อให้เกิดการปฏิบัติตามในลักษณะผิวเผินหรือเฉพาะช่วงเวลาที่มีการตรวจสอบ อีกทั้งยังอาจนำไปสู่พฤติกรรมหลีกเลี่ยงกฎหมายหรือการปฏิบัติตามกฎหมายเพียงบางส่วน การปฏิบัติตามจากการบังคับเน้นบทบาทของรัฐในฐานะผู้ใช้อำนาจและผู้ลงโทษ ขณะที่การปฏิบัติตามด้วยความสมัครใจเน้นบทบาทของรัฐในฐานะผู้สร้างความชอบธรรม การผสมผสานทั้งสองแนวทางเข้าด้วยกันโดยจะทำให้สถานประกอบการและแรงงานเลือกปฏิบัติตามกฎหมายด้วยความสมัครใจซึ่งจะทำให้การนำกฎหมายไปใช้ปฏิบัติเกิดประสิทธิผลและยั่งยืน

3. แนวคิดการปฏิบัติตามกฎหมายแรงงาน

การปฏิบัติตามกฎหมายแรงงานเป็นกลไกสำคัญที่เชื่อมโยงบทบาทของรัฐ นายจ้าง และลูกจ้าง ภายใต้กรอบความสัมพันธ์ทางอุตสาหกรรมที่มุ่งคุ้มครองสิทธิและสร้างความเป็นธรรมในการทำงาน นายจ้างจำเป็นต้องติดตามและตระหนักถึงการเปลี่ยนแปลงของกฎหมายและมาตรฐานแรงงานใหม่อย่างใกล้ชิด เนื่องจากเป็นฐานสำคัญของการบริหารงานแรงงานภายในองค์กร (Kiselyova, 2020) แนวคิดนี้อธิบายพฤติกรรมปฏิบัติของสถานประกอบการภายใต้อิทธิพลของกฎเกณฑ์ทางกฎหมาย และเหตุผลเชิงเศรษฐกิจและสังคม สะท้อนให้เห็นกลไกการบังคับใช้ การยอมรับ และการปรับตัวขององค์กรต่อกฎหมายแรงงานซึ่งมีนัยสำคัญต่อเสถียรภาพแรงงาน

4. ทฤษฎีเชิงสถาบัน

ทฤษฎีเชิงสถาบันมีหลากหลายแนวคิดที่มีการให้นิยามและขอบเขตแตกต่างกันไป การทำให้เป็นสถาบัน คือ การปลูกฝังค่านิยมลงในกระบวนการ จนก้าวข้ามจากการเป็นเพียงเครื่องมือทางเทคนิคไปสู่การเป็นชุมชนทางธรรมชาติที่มีคุณค่าในตนเองแล้ว โดย Scott (1987) และ Scott (2014) ได้อธิบายว่า นักทฤษฎีเชิงสถาบันยุคแรกได้เสนอข้อจำแนกและมุมมองเชิงลึกในหลายประเด็นเกี่ยวกับสถาบัน ทั้งในแง่ของมุมมองและวิธีการศึกษาโดยบางส่วนมุ่งเน้นการวิเคราะห์พื้นที่ทางสถาบันที่แตกต่างกันซึ่งประกอบกันเป็นสังคม ขณะที่บางกลุ่มให้ความสนใจกับกลไกที่ทำให้ปัจเจกบุคคลได้รับพลังหรือถูกจำกัดด้วยระบบบรรทัดฐานร่วมกัน

ทฤษฎีเชิงสถาบัน หมายถึง แนวทางการศึกษาและการวิเคราะห์ที่มุ่งเน้นถึงการอธิบายปรากฏการณ์ต่าง ๆ โดยใช้เหตุผลและกรอบการตีความในเชิงสถาบันเป็นแกนหลัก ส่วนสถาบันนิยม (Institutionalism) คือแนวทางเชิงทฤษฎีที่มุ่งเน้นการอธิบายด้วยทฤษฎีสถาบันและมีเป้าประสงค์ในการพัฒนาและนำทฤษฎีดังกล่าวไปประยุกต์ใช้ โดยมีหลากหลายทฤษฎีที่แตกต่างกันออกไป สอดคล้องกับศิวัชนันท์ ศิวพิทักษ์ (2563) ที่ได้อธิบายว่า ทฤษฎีเชิงสถาบันตั้งอยู่บนข้อสมมติฐานที่ว่าทุกสถาบันต่างมีคุณลักษณะร่วมอยู่กัน สรุปได้ว่า ความหมายของทฤษฎีเชิงสถาบัน หมายถึง แนวทางการศึกษาและการวิเคราะห์ที่มุ่งเน้นถึงการอธิบายปรากฏการณ์ต่าง ๆ โดยใช้เหตุผลและกรอบการตีความในเชิงสถาบันเป็นแกนหลัก การปฏิบัติทางสังคมเป็นกลไกสำคัญในการสร้างสถาบัน ซึ่งเป็นประเด็นหลักที่ใช้ในการอธิบายถึงการเกิดขึ้นของนวัตกรรมที่ประสบผลสำเร็จ

5. แนวคิดการบังคับใช้กฎหมาย

กาญจนา สุชาบุรณ์ และปณณธร หอมบุญมา (2568) อธิบายว่า การบังคับใช้กฎหมาย หมายถึง กระบวนการและกลไกที่รัฐใช้อำนาจตามกฎหมายเพื่อควบคุมความประพฤติและคุ้มครองพิทักษ์ เพื่อให้บุคคลองค์กร หรือสถาบันต่าง ๆ ปฏิบัติตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายโดยเสมอภาคภายใต้หลักนิติธรรม นอกจากนี้ เกษฎา ผาทอง และคณะ (2567) ยังได้อธิบายว่า กฎหมายเป็นเครื่องมือสำคัญในการกำหนดและควบคุมพฤติกรรมของประชาชนให้อยู่ในกรอบของสังคม เพื่อลดความขัดแย้งและสร้างคามยุติธรรม การบังคับใช้กฎหมายที่มีประสิทธิภาพจะเป็นรากฐานในการสร้างความเท่าเทียมและยกระดับคุณภาพชีวิต (ยงฤดี ศรีนวล, 2567)

6. แนวคิดแรงจูงใจในการปฏิบัติตามกฎหมาย

แรงจูงใจในการปฏิบัติตามกฎหมายไม่ได้เกิดจากปัจจัยใดปัจจัยหนึ่ง แต่เป็นผลของการผสมระหว่าง การบังคับใช้ ความชอบธรรมทางสังคม และแรงกดดันเชิงสถาบัน เข้าด้วยกัน ซึ่งแนวคิดแรงจูงใจในการปฏิบัติตามกฎหมาย สามารถอธิบายเหตุผลและกลไกที่ทำให้บุคคลหรือองค์กรเลือกที่จะปฏิบัติตามมิใช่เพียงเพื่อหลีกเลี่ยงการถูกลงโทษ การถูกบังคับให้กระทำ หรือการไม่ปฏิบัติตามบทบัญญัติของกฎหมายเนื่องจากการบังคับใช้ที่เข้มงวด

7. ทฤษฎีการนำนโยบายไปปฏิบัติ

การนำนโยบายไปปฏิบัติ (Policy Implementation) เป็นกระบวนการสำคัญในวงจรนโยบายสาธารณะ ซึ่งเชื่อมโยงระหว่างขั้นตอนการกำหนดนโยบายกับผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจริงในทางปฏิบัติโดยเริ่มจากแนวคิดเชิงเส้น (Top-Down Approach) (Hill & Hupe, 2002) การนำนโยบายไปปฏิบัติหากนโยบายที่ถูกออกแบบไว้อย่างยอดเยี่ยมแต่ขาดการดำเนินการอย่างมีประสิทธิภาพก็อาจล้มเหลวในการบรรลุเป้าหมาย (Edwards III, 1980) การตัดสินใจในขั้นตอนการกำหนดนโยบายเกี่ยวกับประเภทของนโยบายที่จะดำเนินการและรูปแบบของโครงการที่จะนำไปปฏิบัติล้วนเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญในการกำหนดว่าโครงการเหล่านั้น

จะสามารถดำเนินการได้สำเร็จเพียงใด (Grindle, 1980) นอกจากนี้ Van Meter & Van Horn (1975) ยังได้อธิบายว่า การนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติ เป็นกระบวนการที่กระทำโดยบุคคลหรือคณะบุคคลเพื่อให้บรรลุเป้าประสงค์ที่ถูกกำหนด ขณะเดียวกัน ในแวดวงวิชาการของประเทศไทย ศาสตราจารย์ ดร.วรเดช จันทรศร นับเป็นนักวิชาการไทยผู้ทรงคุณูปการที่ให้ความสำคัญกับการศึกษาประเด็นดังกล่าวอย่างเป็นระบบ โดยอาศัยการสังเคราะห์จากผลงานทางวิชาการและงานวิจัยที่ได้รับการยอมรับในวงกว้าง ซึ่งสะท้อนผ่านตำราหลักอันทรงคุณค่าเรื่อง ทฤษฎีการนำนโยบายสาธารณะไปปฏิบัติ (วรเดช จันทรศร, 2552) ในการศึกษากระบวนการนำนโยบายไปปฏิบัติอย่างเป็นระบบจำเป็นต้องเริ่มต้นจากความเข้าใจในหลักปรัชญาที่รองรับการนำนโยบายไปปฏิบัติ

การศึกษาการนำนโยบายไปปฏิบัติจึงเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งต่อการศึกษาระบบราชการและนโยบายสาธารณะ หากนโยบายใดไม่เหมาะสมย่อมไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้ในทางกลับกันแม้นโยบายจะได้รับการออกแบบมาอย่างดีเยี่ยมหากถูกนำไปปฏิบัติอย่างไร้ประสิทธิภาพก็อาจไม่บรรลุเป้าหมายตามเจตนารมณ์ (Edwards III., 1980)

ทฤษฎีว่าด้วยการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติ สามารถจัดแบ่งออกได้เป็นกรอบหลักจำนวน 3 แนวทางสำคัญ (Pulzl & Treib, 2007) ได้แก่

1. ทฤษฎีการนำนโยบายไปปฏิบัติจากบนสู่ล่าง (Top-down Theories of Implementation) มุ่งเน้นพิจารณาบทบาทและขีดความสามารถของผู้กำหนดนโยบายควบคู่กับศักยภาพของกลไกในการกำกับดูแลกระบวนการนำนโยบายไปปฏิบัติให้สอดคล้องกับเจตนารมณ์ที่ได้กำหนดไว้ (สัญญา เคนาภูมิ และบุรฉัตร จันทรแดง, 2562)

2. ทฤษฎีการนำนโยบายไปปฏิบัติจากล่างสู่บน (Bottom-up Theories of Implementation) ให้ความสำคัญต่อบทบาทของเจ้าหน้าที่ภาครัฐในระดับท้องถิ่นเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในฐานะกลไกหลักโดยผู้ปฏิบัติในภาคสนามเป็นผู้มีบทบาทโดยตรงในการแปลความ ตีความ และถ่ายทอดนโยบายสู่การปฏิบัติจริงในกระบวนการให้บริการแก่สาธารณะ (สุปราณี ธรรมพิทักษ์, 2561)

3. ทฤษฎีการนำนโยบายไปปฏิบัติแบบผสม (Hybrid Theories of Implementation) เป็นการลดความแตกต่างและสร้างความเชื่อมโยงระหว่างแนวทางทั้งสองเข้าด้วยกัน รวมถึงทฤษฎีและกรอบแนวคิดอื่น ๆ เพื่อให้ครอบคลุมและสมดุล

การนำนโยบายไปปฏิบัติจึงถือเป็นกระบวนการขับเคลื่อนนโยบายให้บรรลุผลสัมฤทธิ์สอดคล้องกับเป้าประสงค์และวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ล่วงหน้า เพื่อให้การดำเนินงานสามารถบรรลุเป้าหมายของนโยบายได้อย่างเป็นระบบและมีประสิทธิภาพ (สัญญา เคนาภูมิ, 2562)

แม้ว่างานศึกษาทางวิชาการเกี่ยวกับการปฏิบัติตามกฎหมายแรงงานจะพัฒนาแนวคิดและกรอบทฤษฎีจำนวนมากเพื่ออธิบายพฤติกรรมของสถานประกอบการ เมื่อนำกรอบทฤษฎีเหล่านี้มาพิจารณาในบริบทของสถานประกอบการในประเทศไทย พบว่าการปฏิบัติตามกฎหมายแรงงานยังมีความซับซ้อนมากกว่าที่ทฤษฎีทั่วไปอธิบายไว้ ประการแรก แนวคิดการบังคับใช้กฎหมายซึ่งตั้งอยู่บนสมมติฐานว่าการปฏิบัติตามกฎหมายเกิดจากความกลัวต่อการลงโทษ ในบริบทของประเทศไทย กลไกการตรวจแรงงานยังมีข้อจำกัดส่งผลให้ความน่าจะเป็นของการถูกตรวจสอบไม่ได้สูงเพียงพอที่จะทำให้การบังคับใช้กฎหมายเป็นแรงจูงใจหลักประการที่สอง ทฤษฎีเชิงสถาบัน อธิบายว่า พฤติกรรมขององค์กรไม่ได้เกิดจากเหตุผลทางเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว แต่ยังเกิดจากแรงกดดันทางสถาบันทั้งในรูปแบบของแรงกดดันเชิงบังคับ แรงกดดันเชิงบรรทัดฐาน และแรงกดดันเชิงเลียนแบบ (DiMaggio & Powell, 1983) สำหรับประเทศไทย พบว่าแรงกดดันดังกล่าวมีบทบาทต่อการปฏิบัติตามกฎหมายแรงงานแตกต่างกันไปตามลักษณะของอุตสาหกรรมและโครงสร้างห่วงโซ่อุปทาน

ประการที่สาม แนวคิดการนำนโยบายไปปฏิบัติ (Policy Implementation Theory) โดยเฉพาะแนวคิดของ Van Meter & Van Horn (1975) ชี้ให้เห็นว่า ความสำเร็จของการนำนโยบายไปปฏิบัติขึ้นอยู่กับหลายปัจจัย เมื่อพิจารณาการบังคับใช้กฎหมายแรงงานในประเทศไทย จะพบว่าปัญหาการปฏิบัติตามกฎหมายมิได้เกิดจากข้อกำหนดทางกฎหมายเพียงอย่างเดียว แต่ยังเกี่ยวข้องกับความสามารถของสถานประกอบการในการปรับตัวให้สอดคล้องกับข้อกำหนด ประการที่สี่ งานวิจัยจำนวนหนึ่งชี้ให้เห็นว่าการปฏิบัติตามกฎหมายแรงงานในสถานประกอบการไทยยังได้รับอิทธิพลจากปัจจัยเชิงวัฒนธรรมองค์กรและความสัมพันธ์ระหว่างนายจ้างและลูกจ้าง ซึ่งในหลายกรณีมีลักษณะเป็นความสัมพันธ์แบบไม่เป็นทางการ ส่งผลให้การกำกับดูแลตามกฎหมายอาจไม่ได้ถูกนำไปใช้ในรูปแบบที่เป็นทางการตามที่กฎหมายกำหนด การนำทฤษฎีมาใช้วิเคราะห์บริบทของประเทศไทยต้องคำนึงถึงเงื่อนไขเชิงโครงสร้างของระบบแรงงาน โครงสร้างเศรษฐกิจของสถานประกอบการ และความสามารถของรัฐในการกำกับดูแล โดยมองเป็นระบบสถาบันแบบบูรณาการ ที่เชื่อมโยงองค์ประกอบทางกฎหมาย นโยบายรัฐ และพฤติกรรมขององค์กรเข้าไว้ด้วยกันมากกว่าการอธิบายผ่านมิติใดมิติหนึ่งเพียงลำพัง

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการปฏิบัติตามกฎหมายแรงงาน

การปฏิบัติตามกฎหมายเป็นผลลัพธ์ของกระบวนการนำนโยบายไปปฏิบัติ (Policy Implementation) ที่มีความสำคัญต่อการพัฒนานโยบายแรงงานและการกำกับดูแลที่มีประสิทธิภาพ แบ่งออกเป็น ดังนี้

1. ปัจจัยด้านกฎหมายและนโยบาย

ความชัดเจนของกฎหมาย ความสม่ำเสมอของนโยบาย และประสิทธิภาพของการตรวจแรงงาน เป็นปัจจัยสำคัญ หากกฎหมายมีความซับซ้อนหรือเปลี่ยนแปลงบ่อย ย่อมเพิ่มต้นทุนการปฏิบัติและอาจทำให้เกิดการไม่ปฏิบัติตามกฎหมายโดยไม่เจตนา

2. ปัจจัยด้านองค์กรและสถานประกอบการ

ความพร้อมด้านทรัพยากร ความรู้ความเข้าใจทางกฎหมายของผู้บริหาร และวัฒนธรรมการกำกับดูแลภายในองค์กรมีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อการปฏิบัติตามกฎหมาย องค์กรที่ขาดทรัพยากรและความรู้มักเผชิญความเสี่ยงในการไม่ปฏิบัติตามแม้จะไม่มีเจตนาฝ่าฝืนก็ตาม

3. ปัจจัยด้านรัฐและกลไกการบังคับใช้

การบังคับใช้กฎหมายแรงงานเป็นปัจจัยสำคัญที่กำหนดพฤติกรรมปฏิบัติตามของสถานประกอบการ โดยเฉพาะ 1. ระบบตรวจแรงงานที่มีมาตรฐานชัดเจน แนวปฏิบัติสอดคล้อง และสามารถประเมินความเสี่ยงเชิงระบบ 2. ประสิทธิภาพของหน่วยงานรัฐในด้านความเป็นธรรม ความโปร่งใส และความสม่ำเสมอ มีบทบาทในการสร้างความเชื่อมั่นความชอบธรรม และกระตุ้นพฤติกรรมหลีกเลี่ยงกฎหมาย และ 3. การออกแบบมาตรการจูงใจควบคู่กับมาตรการลงโทษจึงมีความสำคัญในการสร้างแรงจูงใจเชิงบวก ทำให้สถานประกอบการมีแรงจูงใจในการปฏิบัติตามกฎหมายแรงงาน

4. ปัจจัยด้านแรงงานและสังคม

จัดเป็นองค์ประกอบสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการปฏิบัติตามกฎหมายแรงงานของสถานประกอบการ ทำหน้าที่เป็นทั้งกลไกตรวจสอบทางสังคมและแรงกดดันเชิงสถาบันต่อพฤติกรรมของนายจ้าง โดยเฉพาะในเรื่อง 1. ความตระหนักรู้ด้านสิทธิแรงงานของลูกจ้างในการเรียกร้อง คัดค้าน และใช้สิทธิตามที่กฎหมายแรงงานได้บัญญัติไว้ และ 2. อำนาจการต่อรองของลูกจ้างเป็นปัจจัยที่สะท้อนความสมดุลของอำนาจกับการจ้างงาน

สรุปได้ว่า ปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการปฏิบัติตามกฎหมายแรงงานไม่เพียงส่งผลต่อพฤติกรรมของลูกจ้างในการเรียกร้องสิทธิเท่านั้น หากแต่ยังทำหน้าที่เป็นแรงกดดันทางสังคมที่กระตุ้นให้นายจ้างจัดการ

แรงงานให้สอดคล้องกับกฎหมายมากขึ้น สอดคล้องกับทฤษฎี แก้วทงศ์ และอรัชมน พิเชฐวรกุล (2568) ที่ได้อธิบายว่า การคุ้มครองลูกจ้างจากการเลิกจ้างเนื่องจากปัญหาทางเศรษฐกิจเป็นเรื่องที่ต้องพิจารณาทั้งในด้านกฎหมายและด้านสังคม เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมและรักษาสีทธิของลูกจ้าง

ผลที่ได้จากการปฏิบัติตามกฎหมายแรงงาน

การปฏิบัติตามกฎหมายแรงงานมิใช่เป็นเพียงการบังคับใช้กฎหมายโดยรัฐ โดยตัวบทกฎหมายทำหน้าที่เป็นทั้งกติกาทางกฎหมายและกรอบนโยบายที่ถูกแปลไปสู่แนวปฏิบัติภายในองค์กรผ่านระเบียบระบบทรัพยากรมนุษย์ และกลไกแรงงานสัมพันธ์

องค์กรที่มองกฎหมายแรงงานเป็นเครื่องมือบริหารย่อมบูรณาการเข้ากับกลยุทธ์องค์กร ขณะที่แรงงานซึ่งตระหนักรู้สิทธิและสามารถใช้สิทธิตามกฎหมายได้จริงจะเกิดความเชื่อมั่นต่อระบบกฎหมายและรัฐ ส่งผลให้การปฏิบัติตามเกิดจากการยอมรับกติกา มิใช่เพียงแรงกดดันภายนอก สามารถแบ่งออกได้ 3 ประการ ดังนี้ 1. ด้านคุณภาพการจ้างงานและความมั่นคงของแรงงานที่ดีขึ้น ผ่านค่าจ้าง สวัสดิการ ชั่วโมงการทำงานที่เป็นธรรม และความปลอดภัย 2. ด้านประสิทธิภาพและความยั่งยืนขององค์กร จากการมีระบบบริหารแรงงานที่ชัดเจน ลดความเสี่ยงทางกฎหมาย ลดต้นทุนข้อพิพาท และเสริมสร้างความไว้วางใจ ตลอดจนยกระดับภาพลักษณ์ ความน่าเชื่อถือ และความสามารถในการแข่งขัน และ 3. ด้านความเป็นธรรมทางสังคมและความชอบธรรมของรัฐ โดยการบังคับใช้กฎหมายอย่างเป็นธรรมช่วยลดความเหลื่อมล้ำ เสริมสร้างความเชื่อมั่นของผู้มีส่วนได้เสีย และก่อให้เกิดความชอบธรรมของรัฐ

สรุปได้ว่า ผลลัพธ์จากการปฏิบัติตามกฎหมายแรงงานควรถูกทำความเข้าใจในฐานะผลผลิตของกระบวนการนำนโยบายไปปฏิบัติที่บูรณาการตัวบทกฎหมาย กลไกการบริหาร และพฤติกรรมขององค์กร และแรงงานเข้าด้วยกัน จึงมิใช่เพียงการบังคับใช้โดยรัฐ หากแต่เป็นกระบวนการสร้างความชอบธรรมของกฎหมายในสายตาของผู้มีส่วนได้เสีย (Stakeholder) ซึ่งนำไปสู่ผลลัพธ์เชิงบวกต่อแรงงาน องค์กร และสังคมโดยรวม

องค์ความรู้ใหม่

กฎหมายแรงงานทำหน้าที่เป็นเครื่องมือเชิงนโยบาย (Policy Instrument) ที่รัฐใช้กำกับความสัมพันธ์การจ้างงานมีเป้าหมายเพื่อคุ้มครองสิทธิแรงงาน รักษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจและสังคม และลดความเหลื่อมล้ำในตลาดแรงงานซึ่งเน้นการบังคับและบทลงโทษ หากรัฐเปลี่ยนจากการบังคับเป็นระบบที่ทุกฝ่ายยอมรับและร่วมมือกัน ผสานมาตรการจูงใจควบคู่กับมาตรการลงโทษโดยไม่พึ่งพาการลงโทษเพียงอย่างเดียว ลดต้นทุนการปฏิบัติตามและเสริมแรงจูงใจเชิงบวกให้สถานประกอบการเลือกปฏิบัติตามกฎหมายด้วยความสมัครใจมากขึ้น จะช่วยเสริมกลไกการบังคับใช้จากล่างสู่บน (Bottom-Up) และลดภาระของรัฐในการกำกับดูแลโดยตรง กลไกการบังคับใช้ที่เหมาะสมจะเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการนำนโยบายไปปฏิบัติแบบบูรณาการ โดยเชื่อมโยงบทบาทของรัฐ องค์กร และแรงงานเข้าด้วยกัน เพื่อสร้างความชอบธรรมของกฎหมายแรงงาน อันจะนำไปสู่ผลลัพธ์เชิงบวกต่อคุณภาพการจ้างงาน ความมั่นคงของแรงงาน ประสิทธิภาพขององค์กร และความเป็นธรรมทางสังคมในระยะยาว

พลิกโฉมกฎหมายแรงงาน: จากการ “บังคับ” สู่อการ “ร่วมมือ”

กฎหมายแรงงานเดิม:
เน้นการบังคับและบทลงโทษ

แนวทางใหม่:
สร้างระบบที่ทุกฝ่ายยอมรับและร่วมมือกัน

3 กลยุทธ์นโยบายแรงงานยุคใหม่

เปลี่ยนจากการ
“บังคับ” เป็นการ
“จูงใจ”

ผสมผสานมาตรการ
ลงโทษเข้ากับการจูงใจใน
การให้คำปรึกษาและ
สนับสนุนเชิงเทคนิคแก่
สถานประกอบการ

กฎหมายที่ยืดหยุ่น
ตามขนาดองค์กร

ลดความซับซ้อนและ
ต้นทุนการปฏิบัติตาม
กฎหมายให้สอดคล้อง
กับทรัพยากรของ
SMEs

เสริมพลังแรงงานจาก
“ล่างสู่บน”

ให้ความรู้และ
สนับสนุนให้แรงงาน
มีส่วนร่วมในฐานะ
ผู้มีส่วนได้เสียเพื่อลด
ภาระการกำกับของรัฐ

ยกระดับกลไกการบังคับใช้ที่โปร่งใส

เน้นคุณภาพการตรวจ
มากกว่าปริมาณ

ใช้การประเมินความ
เสี่ยงเชิงระบบและการ
ติดตามผลเพื่อให้เกิด
การปรับเปลี่ยน
พฤติกรรมจริง

ความเป็นธรรมคือ
หัวใจของความ
ร่วมมือ

การบังคับใช้ที่โปร่งใส
และสม่ำเสมอช่วยลด
การหลีกเลี่ยงกฎหมาย
และสร้างความเชื่อมั่น
ให้กับองค์กร

ภาพที่ 2 องค์ความรู้ที่ได้จากการสังเคราะห์

สรุป

1. สาระสำคัญของแนวคิดการปฏิบัติตามกฎหมายแรงงาน

การปฏิบัติตามกฎหมายแรงงานมิใช่เพียงการปฏิบัติตามตัวบทเชิงบังคับ แต่เป็นกระบวนการเชิงนโยบายและเชิงสถาบันที่บูรณาการอย่างเป็นระบบในฐานะเครื่องมือเชิงนโยบายเพื่อคุ้มครองสิทธิแรงงาน รักษาเสถียรภาพเศรษฐกิจสังคม ลดความเหลื่อมล้ำ เพื่อให้บรรลุผลของกระบวนการน่านโยบายไปปฏิบัติ มากกว่าการปฏิบัติตามเพราะความกลัวบทลงโทษ ตามกรอบแนวคิดความชอบธรรมของกฎหมายและทฤษฎีเชิงสถาบัน

2. ข้อเสนอเชิงนโยบายเพื่อส่งเสริมการปฏิบัติตามกฎหมายแรงงาน

รัฐควรเปลี่ยนบทบาทจากผู้บังคับใช้กฎหมายฝ่ายเดียวเป็นผู้ออกแบบกลไกเชิงนโยบายที่ส่งเสริมการปฏิบัติตามโดยสมัครใจควบคู่การคุ้มครองแรงงาน โดย 1. ทำให้กฎหมายชัดเจนสอดคล้องบริบทเพื่อลดต้นทุน

การปฏิบัติตามของ SMEs 2. ผสานมาตรการการจูงใจกับการลงโทษ และ 3. เสริมบทบาทแรงงานให้มีส่วนร่วม เพื่อสนับสนุนการบังคับใช้แบบล่างขึ้นบนและลดภาระรัฐ

3. แนวทางการพัฒนาการบังคับใช้ที่เหมาะสมกับบริบทองค์กร

การพัฒนาการบังคับใช้กฎหมายแรงงานที่มีประสิทธิผลจำเป็นต้องคำนึงถึงความหลากหลายของสถานประกอบการ การปรับกฎหมายตามขนาดองค์กร เน้นการตรวจแรงงานเชิงคุณภาพด้วยการประเมินความเสี่ยงและติดตามผลพร้อมยึดหลักความเป็นธรรม โปร่งใส และสม่ำเสมอ เพื่อสร้างความชอบธรรมของรัฐ และการยอมรับกฎหมาย

4. ข้อจำกัดทางการศึกษา

บทความวิชาการนี้เป็นการศึกษาทบทวนและสังเคราะห์แนวคิดเชิงทฤษฎีเกี่ยวกับการปฏิบัติตามกฎหมายแรงงานในบริบทของประเทศไทย จึงยังไม่ได้ทดสอบกรอบแนวคิดด้วยข้อมูลเชิงประจักษ์จากสถานประกอบการจริง การวิเคราะห์ยังอยู่ในระดับภาพรวมของระบบแรงงาน โดยไม่ได้จำแนกความแตกต่างตามขนาดองค์กร ลักษณะอุตสาหกรรม หรือโครงสร้างห่วงโซ่อุปทาน ซึ่งอาจส่งผลต่อรูปแบบและระดับการปฏิบัติตามกฎหมายแรงงานที่แตกต่างกัน

5. ข้อเสนอแนะสำหรับงานวิจัยในอนาคต

งานวิจัยในอนาคตควรพัฒนาการศึกษาวิจัยเชิงประจักษ์เพื่อตรวจสอบกรอบแนวคิดดังกล่าว โดยวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างมิติทางกฎหมาย มิตินโยบาย และมิติพฤติกรรมองค์กรต่อระดับการปฏิบัติตามกฎหมายแรงงานของสถานประกอบการ รวมทั้งศึกษาปัจจัยเชิงโครงสร้างของเศรษฐกิจ อิทธิพลของห่วงโซ่อุปทาน และบทบาทของแรงกดดันเชิงสถาบันในอุตสาหกรรมต่าง ๆ เพื่อขยายองค์ความรู้และพัฒนาการเชิงนโยบายที่เหมาะสมต่อการส่งเสริมการปฏิบัติตามกฎหมายแรงงาน

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงแรงงาน. (2567). รายงานดัชนีชี้วัดภาวะแรงงาน พ.ศ. 2567. กรุงเทพฯ: สำนักงานปลัดกระทรวงแรงงาน.
- กาญจนา สุชาบุรณ์ และปณณธร หอมบุญมา. (2568). แนวทางการพัฒนาเกี่ยวกับการบังคับใช้วิธีการเพื่อความปลอดภัยตามประมวลกฎหมายอาญาของไทย. วารสารรัชต์ภาคย์, 19(62), 204–221.
- กิตติภักดิ์ พลทัศน์โยธิน และอรัชมน พิเชฐวรกุล. (2568). มาตรการทางกฎหมายเพื่อคุ้มครองสิทธิของลูกจ้างในวันหยุดตามประเพณี ตามความมาตรา 29 แห่งพระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ. 2541. วารสารวิชาการและวิจัย มหาวิทยาลัยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, 15(2), 369–380.
- เกษภา ผาทอง และคณะ. (2567). กลไกการควบคุมทางสังคมและบทบาทของการบังคับใช้กฎหมายในบริบทสังคมสมัยใหม่: ความท้าทายและโอกาส. วารสารรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 4(6), 191–211.
- ณัฐพงษ์ จุตรชาติสุคนธ์. (2565). การปฏิรูประบบบริหารจัดการของกรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงาน. วารสารสถาบันวิจัยญาณสังวร, 13(1), 105–115.
- ตรีเนตร สารพงษ์ และคณะ. (2564). ปัญหาทางกฎหมายในการทำงานล่วงเวลาตามพระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ. 2541. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, 12(2), 105–127.
- ทองคำดี แก้วทองงค์ และอรัชมน พิเชฐวรกุล. (2568). มาตรการทางกฎหมายเพื่อคุ้มครองแรงงานที่ถูกเลิกจ้างเนื่องจากปัญหาทางเศรษฐกิจของนายจ้าง. วารสารวิชาการและวิจัย มหาวิทยาลัยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, 15(2), 260–276.

- ชนกฤษฎ์ เอกโยคยะ และช้องนาง วิพุธานุพงษ์. (2568). ปัญหากฎหมายแรงงานในอุตสาหกรรมอีสปอร์ตไทย. วารสารนิติศาสตร์ศรีปทุม คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีปทุม, 10(1), 104–136.
- ธีระปรกรณ์ ธีระภัทรปรกรณ์ และกิตติ ชยาคกุล. (2565). ความยุติธรรมด้านแรงงานในประเทศไทย ศึกษากรณี ความยุติธรรมตามสัญญาจ้างแรงงาน. วารสารรัชต์ภาคย์, 16(49), 20–40.
- ยงฤดี ศรีนวล. (2567). การจัดการการบังคับใช้กฎหมายประกันสังคมของสถานประกอบการ สำนักงานประกันสังคมกรุงเทพมหานครพื้นที่ 7 กรุงเทพมหานคร. วารสารสหวิทยาการรัฐศาสตร์, 2(3), 17–30.
- วรเดช จันทรศร. (2552). ทฤษฎีการนำนโยบายสาธารณะไปปฏิบัติ (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: บริษัท พรักหวานกราฟฟิค จำกัด.
- ศศิวิมล ช่วยดำรงค์. (2567). ปัญหาการใช้กฎหมายคุ้มครองแรงงานเพื่อสร้างความเท่าเทียม. วารสารวิชาการ นิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ, 12(2), 197–214.
- ศิวะนันท์ ศิวพิทักษ์. (2563). ทฤษฎีด้านนวัตกรรม. วารสารเซนต์จอห์น, 23(32), 251–265.
- สัญญา เคนาภูมิ และบุรฉัตร จันทรแดง. (2562). ตัวแบบทฤษฎีการนำนโยบายสาธารณะไปสู่การปฏิบัติ. วารสารการบริหารการปกครองและนวัตกรรมท้องถิ่น, 3(1), 95–116.
- สัญญา เคนาภูมิ. (2562). กระบวนการนำนโยบายสาธารณะไปสู่การปฏิบัติ. วารสารแสงอีสาน, 16(1), 243–260.
- สุปราณี ธรรมพิทักษ์. (2561). มุมมองเชิงทฤษฎีของการนำนโยบายไปปฏิบัติ. รมยสาร, 16(2), 501–518.
- Becker, G. S. (1968). Crime and Punishment: An Economic Approach. *Journal of Political economy*, 76(2), 169–217.
- Dimaggio, P. J. & Powell, W. W. (1983). The Iron Cage Revisited: Institutional Isomorphism and Collective Rationality in Organizational Fields. *American Sociological Review*, 48(2), 147–160.
- Edwards III, G. C. (1980). *Implementing Public Policy*. Washington, D.C.: Congressional Quarterly Press.
- Grindle, M. S. (1980). Policy Content And Context in Implementation. in Grindle, M.S. (Ed.), *Politics and Policy Implementation in The Third World*. (pp. 3–34). NJ.: Princeton University Press.
- Hill, M. & Hupe, P. (2002). *Implementing Public Policy: Governance in Theory and in Practice*. London: SAGE publications.
- Kiselyova, E. (2020). Labor Compliance As An Instrument of Labor Relations Control. *Central European Journal of Labour Law and personnel Management*, 3(1), 21–32.
- North, D. C. (1990). *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*. Cambridge: Press Syndicate of the University of Cambridge.
- Orozco, D. (2020). A Systems Theory of Compliance Law. *University of Pennsylvania Journal of Business law*, 22(2), 244–302.
- Pulzl, H. & Treib, O. (2007). *Implementing Public Policy*. In Fischer, F., Miller, G. J. and Sidney, M. S. (Eds.), *Handbook of Public Policy Analysis Theory, Politics, and Methods*. (pp. 89–107). FL.: CRC Press.
- Scott, R. W. (1987). The Adolescence of Institutional Theory. *Administrative Science Quarterly*, 32(4), 493–511.

- Scott, R. W. (2014). Institutions and Organizations (4th ed.). CA.: Sage Publications, Inc.
- Tyler, T. R. (2006). Psychological Perspectives on Legitimacy and Legitimation. Annual Review of Psychology, 57(1), 375–400.
- Van Meter, D. S. & Van Horn, C. E. (1975). The Policy Implementation Process A Conceptual Framework. Administration & Society, 6(4), 445–487.

การวิพากษ์สัญญาประชาคมของ Hobbes, Locke และ Rousseau กับความชอบธรรมของรัฐสมัยใหม่ A CRITIQUE OF HOBBS, LOCKE, AND ROUSSEAU'S SOCIAL CONTRACT THEORIES AND THE LEGITIMACY OF THE MODERN STATE

ศุภาพิชญ์ ศิริพร ณ ราชสีมา*

Suphapietch Siriporn Na Rachasima*

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

Faculty of Humanities and Social Sciences, Nakhon Pathom Rajabhat University

*Corresponding Author E-mail: suphapietch05@gmail.com

Received February 19, 2026; Revised April 5, 2026; Accepted April 20, 2026

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นบทความวิชาการเชิงทฤษฎีที่มุ่งวิเคราะห์และวิพากษ์แนวคิดเรื่องความชอบธรรมของรัฐในกรอบทฤษฎีสัญญาประชาคมของ Thomas Hobbes, John Locke และ Jean-Jacques Rousseau โดยพิจารณาผ่านสามมิติสำคัญ ได้แก่ สมมติฐานว่าด้วยธรรมชาติมนุษย์ รูปแบบของอำนาจอธิปไตย และสถานะของประชาชนในฐานะผู้ให้ความยินยอมทางการเมือง บทความนี้ใช้การวิเคราะห์เชิงแนวคิดและการเปรียบเทียบเชิงทฤษฎี เพื่อทำความเข้าใจทั้งจุดร่วมและความแตกต่างของนักคิดทั้งสามในฐานะรากฐานของการอธิบายความชอบธรรมของรัฐสมัยใหม่ ผลการวิเคราะห์พบว่า แม้แนวคิดของ Hobbes, Locke และ Rousseau จะมีความแตกต่างกันในรายละเอียด แต่ต่างตั้งอยู่บนสมมติฐานร่วมที่ผูกความชอบธรรมของอำนาจรัฐเข้ากับ “ความยินยอม” ของปัจเจกในฐานะคู่สัญญา อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาในบริบทของรัฐสมัยใหม่ที่อำนาจดำเนินผ่านสถาบัน นโยบาย และกระบวนการบริหารที่ซับซ้อน กรอบดังกล่าวกลับไม่สามารถอธิบายความชอบธรรมของอำนาจได้อย่างเพียงพอ ข้อวิพากษ์ของบทความนี้พัฒนาในสามประเด็นหลัก ได้แก่ ปัญหาความยินยอมเชิงสมมติซึ่งไม่ปรากฏในเชิงกระบวนการ ปัญหาความไม่เสมอภาคเชิงโครงสร้างที่ทำให้สถานะของคู่สัญญาไม่เท่าเทียมในทางปฏิบัติ และข้อจำกัดของกรอบอำนาจแบบอธิปไตยในการอธิบายอำนาจเชิงสถาบันของรัฐร่วมสมัย ในเชิงข้อเสนอ บทความเสนอให้ขยายกรอบการพิจารณาความชอบธรรมจากจุดกำเนิดของอำนาจไปสู่การประเมินคุณภาพของกระบวนการทางการเมืองและโครงสร้างเชิงสถาบัน โดยเน้นการมีส่วนร่วม ความโปร่งใส และความสามารถของรัฐในการลดความไม่เสมอภาค ซึ่งช่วยให้การอธิบายความชอบธรรมของรัฐสอดคล้องกับพลวัตของสังคมร่วมสมัยมากขึ้น

คำสำคัญ: ความชอบธรรมของรัฐ, ความยินยอมทางการเมือง, ความยินยอมเชิงสมมติ, การกำกับเชิงสถาบัน, ความไม่เสมอภาคเชิงโครงสร้าง

Abstract

This article is a theoretical academic study that aims to analyze and critically examine the concept of state legitimacy within the framework of social contract theory as developed by Thomas Hobbes, John Locke, and Jean-Jacques Rousseau. The analysis focuses on three key dimensions: assumptions about human nature, forms of sovereignty, and the status of

citizens as providers of political consent. The article employs conceptual analysis and theoretical comparison to explore both the shared foundations and the differences among these thinkers as a basis for explaining the legitimacy of the modern state. The findings indicate that, despite important differences, Hobbes, Locke, and Rousseau share a common assumption that links the legitimacy of political authority to the consent of individuals as contracting parties. However, when applied to the context of the modern state where power operates through institutions, public policy, and complex administrative processes this framework proves insufficient in fully explaining the legitimacy of political authority. The critique developed in this article centers on three main issues: the problem of hypothetical consent that lacks procedural manifestation, structural inequalities that render contracting parties unequal in practice, and the limitations of sovereignty-based models in explaining institutional forms of power in contemporary states. In response, the article proposes a shift in evaluating legitimacy from the origin of authority toward the quality of political processes and institutional structures, emphasizing participation, transparency, and the capacity of the state to reduce structural inequalities. This perspective allows for a more grounded understanding of legitimacy in relation to the dynamics of contemporary society.

Keywords: State Legitimacy, Political Consent, Hypothetical Consent, Institutional Governance, Structural Inequality

บทนำ

ความชอบธรรมของรัฐเป็นคำถามพื้นฐานในปรัชญาการเมืองและการเมืองร่วมสมัย เนื่องจากเกี่ยวข้องกับตรงกับการยอมรับอำนาจของรัฐ การเชื่อฟังกฎหมาย และความมั่นคงของระเบียบทางสังคม ในบริบทของรัฐสมัยใหม่ที่อำนาจอธิปไตยได้จำกัดอยู่เพียงการบังคับใช้กฎหมาย หากแต่แทรกซึมอยู่ในนโยบายสาธารณะ ระบบราชการ และกลไกการบริหารที่กำหนดวิถีชีวิตของประชาชน คำถามว่ารัฐมีความชอบธรรมเพียงใดจึงมีได้เป็นเพียงประเด็นเชิงบรรทัดฐาน หากแต่เชื่อมโยงกับโอกาสชีวิตและความเป็นธรรมในสังคมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

ทฤษฎีสัญญาประชาคมเป็นหนึ่งในรากฐานสำคัญของปรัชญาการเมืองสมัยใหม่ในการอธิบายความชอบธรรมของรัฐ โดยตั้งอยู่บนสมมติฐานว่าปัจเจกยินยอมมอบอำนาจบางส่วนให้แก่รัฐเพื่อแลกกับความมั่นคงและระเบียบทางสังคม แนวคิดดังกล่าวปรากฏอย่างชัดเจนในงานของ Thomas Hobbes, John Locke และ Jean-Jacques Rousseau ซึ่งแม้จะมีความแตกต่างในรายละเอียด แต่ล้วนผูกความชอบธรรมของอำนาจรัฐเข้ากับความยินยอมของปัจเจกในฐานะคู่สัญญา (Hobbes, 1996; Locke, 1988; Rousseau, 2011) กรอบคิดนี้มีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อการพัฒนาทฤษฎีประชาธิปไตยแบบเสรีนิยมและแนวคิดเรื่องสิทธิของพลเมืองในโลกสมัยใหม่ (ศุภชัย ศุภผล, 2562)

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาถึงบริบทร่วมสมัย การใช้อำนาจอธิปไตยได้จำกัดอยู่เพียงการบังคับใช้กฎหมายโดยอำนาจอธิปไตย หากแต่ดำเนินผ่านโครงสร้างสถาบัน ระบบราชการ นโยบายสาธารณะ และเทคโนโลยีการบริหารที่กำกับพฤติกรรมและชีวิตประจำวันของประชาชน แนวคิดเรื่องการกำกับประชากรชี้ให้เห็นว่ารัฐสมัยใหม่ใช้อำนาจผ่านกระบวนการบริหารจัดการความเสี่ยงและการจัดการสังคม มากกว่าการใช้อำนาบบังคับโดยตรง (Foucault, 2007) รูปแบบการทำงานของอำนาจในลักษณะนี้ทำให้คำถามเรื่องความชอบธรรม

ไม่อาจพิจารณาได้เพียงจากจุดกำเนิดเชิงสัญญา หากต้องคำนึงถึงผลของโครงสร้างสถาบันและนโยบายที่มีต่อโอกาสชีวิตของประชาชนในทางปฏิบัติ ด้วยเหตุนี้ การนำแนวคิดร่วมสมัยมาใช้จึงมีความสำคัญในการเปิดเผยข้อจำกัดของกรอบสัญญาประชาคม ซึ่งยังไม่สามารถอธิบายอำนาจที่ดำเนินผ่านโครงสร้างและกระบวนการเชิงสถาบันในรัฐสมัยใหม่ได้อย่างเพียงพอ

แม้จะมีงานศึกษาจำนวนมากที่วิพากษ์ทฤษฎีสัญญาประชาคมในมิติต่าง ๆ เช่น การชี้ให้เห็นความไม่เป็นกลางของสถานะ “คู่สัญญา” ซึ่งถูกกำหนดโดยโครงสร้างทางเพศและเชื้อชาติ (Pateman, 1988; Mills, 1997) หรือการตั้งคำถามต่อกรอบความยุติธรรมที่ไม่สามารถจัดการความไม่เสมอภาคเชิงโครงสร้างได้อย่างเพียงพอ (Fraser, 2009) อย่างไรก็ตาม งานวิพากษ์จำนวนมากไม่น้อยยังคงมุ่งโต้แย้งในระดับบรรทัดฐานของทฤษฎี มากกว่าการเชื่อมโยงข้อจำกัดดังกล่าวเข้ากับรูปแบบการใช้อำนาจเชิงสถาบันของรัฐร่วมสมัยที่ดำเนินผ่านนโยบาย หน่วยงานกำกับ และระบบข้อมูล ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ความยินยอม ความเสมอภาค และความเป็นตัวแทนถูกกำหนดขึ้นในเชิงโครงสร้าง

ด้วยเหตุนี้ บทความจึงตั้งคำถามนำการวิเคราะห์สามประการ ได้แก่ 1. ความยินยอมในทฤษฎีสัญญาประชาคมแบบคลาสสิกสามารถแปลงเป็นความยินยอมเชิงกระบวนการในระบบการกำหนดนโยบายของรัฐสมัยใหม่ได้เพียงใด 2. โครงสร้างความไม่เสมอภาคทางเศรษฐกิจและสังคมส่งผลให้สถานะของประชาชนในฐานะ “คู่สัญญา” ไม่สมมาตรในทางปฏิบัติอย่างไร และ 3. รูปแบบอำนาจเชิงสถาบันและการกำกับประชากรในรัฐร่วมสมัยทำให้การประเมินความชอบธรรมจำเป็นต้องขยับจากจุดกำเนิดเชิงสัญญาไปสู่การพิจารณาคุณภาพของกระบวนการและโครงสร้างเชิงสถาบันอย่างไร

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์และวิพากษ์ฐานคิดเรื่องความชอบธรรมของรัฐในทฤษฎีสัญญาประชาคมของ Thomas Hobbes, John Locke และ Jean-Jacques Rousseau โดยพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างสมมติฐานว่าด้วยธรรมชาติมนุษย์ รูปแบบของอำนาจอธิปไตย และสถานะของประชาชนในฐานะผู้ให้ความยินยอมทางการเมือง พร้อมทั้งสังเคราะห์ข้อจำกัดร่วมของกรอบสัญญาประชาคมต่อการอธิบายการทำงานของรัฐสมัยใหม่ และเสนอกรอบการประเมินความชอบธรรมที่เน้นกระบวนการทางการเมืองและโครงสร้างเชิงสถาบันเป็นศูนย์กลาง

บทความนี้จึงไม่ได้มุ่งเพียงการอธิบายหรือวิพากษ์ทฤษฎีสัญญาประชาคมในเชิงบรรทัดฐานเท่านั้น หากแต่มีเป้าหมายในการเชื่อมโยงข้อจำกัดของทฤษฎีคลาสสิกเข้ากับรูปแบบการใช้อำนาจเชิงสถาบันของรัฐร่วมสมัย โดยเสนอกรอบการพิจารณาความชอบธรรมที่เน้นคุณภาพของกระบวนการทางการเมืองและโครงสร้างเชิงสถาบัน ซึ่งช่วยขยายขอบเขตของการวิเคราะห์จากระดับแนวคิดไปสู่มิติของการกำกับดูแลและนโยบายสาธารณะในสังคมร่วมสมัย อีกทั้งจะช่วยอุดช่องว่างของทฤษฎีสัญญาประชาคมคลาสสิกในการอธิบายรัฐสมัยใหม่

ความชอบธรรมของรัฐในมิติของธรรมชาติมนุษย์

1. Thomas Hobbes อธิบายความชอบธรรมของรัฐโดยตั้งอยู่บนสมมติฐานว่าสภาวะธรรมชาติเป็นสภาวะที่มนุษย์เผชิญความไม่มั่นคงจากการขาดอำนาจกลาง ส่งผลให้เกิดความหวาดกลัว การแข่งขันและความเสี่ยงต่อความรุนแรง หรือที่เรียกว่า “สงครามของทุกคนกับทุกคน” (Hobbes, 1996) ปัญหาดังกล่าวมิได้เกิดจากความชั่วร้ายโดยกำเนิด หากแต่เป็นผลจากโครงสร้างทางสังคมที่ไม่สามารถบังคับใช้กฎร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ แนวคิดดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าธรรมชาติมนุษย์ในมุมมองของ Hobbes ถูกอธิบายในเชิงโครงสร้างของความไม่มั่นคงและความหวาดกลัว ซึ่งนำไปสู่ความจำเป็นของอำนาจอธิปไตยในฐานะกลไกควบคุมความรุนแรงในสังคม ทั้งนี้ การตีความของนักวิชาการไทยยังชี้ว่า Hobbes ให้ความสำคัญ

กับการผูกความชอบธรรมของรัฐเข้ากับความสามารถในการสร้างความมั่นคงและควบคุมความไม่แน่นอนของสภาวะธรรมชาติ (ฮัตเตอร์, 2563)

ภายใต้กรอบคิดนี้ มนุษย์จึงมีเหตุผลที่จะยอมจำกัดเสรีภาพของตนเองและมอบอำนาจให้แก่องค์อธิปัตย์ เพื่อสร้างความมั่นคงและระเบียบทางสังคม ความชอบธรรมของรัฐจึงตั้งอยู่บนความสามารถในการรักษาความสงบและป้องกันการกลับสู่สภาวะธรรมชาติ

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาในบริบทรัฐสมัยใหม่ แนวคิดของ Hobbes ยังมีข้อจำกัด เนื่องจากให้ความสำคัญกับผลลัพธ์เชิงความมั่นคงมากกว่ากระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน และไม่สามารถอธิบายรูปแบบของอำนาจที่ดำเนินผ่านสถาบันและนโยบายที่ซับซ้อนได้อย่างเพียงพอ

2. John Locke มองธรรมชาติมนุษย์ในฐานะปัจเจกที่มีเหตุผลและศีลธรรม มนุษย์สามารถรับรู้กฎธรรมชาติซึ่งกำหนดให้เคารพชีวิต เสรีภาพ และทรัพย์สินของผู้อื่น สภาวะธรรมชาตินี้จึงมิได้เป็นภาวะสงคราม หากแต่เป็นสภาวะที่ยังขาดกลไกในการบังคับใช้กฎหมายอย่างมีประสิทธิภาพ (Locke, 1988)

รัฐจึงถูกจัดตั้งขึ้นเพื่อทำหน้าที่คุ้มครองสิทธิธรรมชาติ โดยอาศัยความยินยอมของประชาชนเป็นฐานของความชอบธรรม อำนาจรัฐต้องถูกจำกัดและตรวจสอบได้ ความชอบธรรมจึงมิได้ขึ้นอยู่กับความมั่นคงเพียงอย่างเดียว แต่รวมถึงการคุ้มครองสิทธิของประชาชนด้วย

อย่างไรก็ตาม ในบริบทรัฐสมัยใหม่ แนวคิดของ Locke ยังเผชิญข้อจำกัด เนื่องจากความไม่เสมอภาคเชิงโครงสร้างทำให้สิทธิในเชิงกฎหมายไม่แปรเป็นความสามารถในการมีอิทธิพลทางการเมืองอย่างเท่าเทียม ความชอบธรรมของรัฐจึงไม่สามารถอธิบายได้เพียงจากหลักการเชิงสิทธิ หากต้องพิจารณาเงื่อนไขเชิงสถาบันควบคู่กันไป

3. Jean-Jacques Rousseau เสนอว่า มนุษย์ในสภาวะดั้งเดิมมิได้มีแนวโน้มแข่งขันหรือก้าวร้าวโดยธรรมชาติ หากแต่ความไม่เสมอภาคเกิดจากโครงสร้างทางสังคมและทรัพย์สิน แนวคิดของ Rousseau จึงเน้นการสร้าง “เจตจำนงทั่วไป” ซึ่งสะท้อนผลประโยชน์ร่วมของสังคม (Rousseau, 2011)

ในกรอบนี้ ความชอบธรรมของรัฐเกิดจากการที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดกฎหมายและอยู่ภายใต้กฎหมายที่ตนมีส่วนร่วมสร้างขึ้น เสรีภาพจึงหมายถึงการอยู่ภายใต้กฎที่ตนยินยอม

อย่างไรก็ตาม แนวคิดดังกล่าวตั้งอยู่บนสมมติฐานของสังคมขนาดเล็กและการมีส่วนร่วมโดยตรง ซึ่งแตกต่างจากรัฐสมัยใหม่ที่มีความซับซ้อนและพึ่งพาระบบตัวแทนและกลไกเชิงสถาบัน ทำให้การอธิบายความชอบธรรมตามแนวคิดนี้ยังมีข้อจำกัดในเชิงปฏิบัติ

4. การเชื่อมโยงกับความชอบธรรมของรัฐสมัยใหม่ เมื่อพิจารณาแนวคิดของ Hobbes, Locke และ Rousseau ร่วมกัน จะเห็นว่าทั้งสามต่างตั้งต้นจากสมมติฐานเกี่ยวกับธรรมชาติมนุษย์ที่ต่างกัน ซึ่งนำไปสู่การอธิบายความชอบธรรมของรัฐในรูปแบบที่หลากหลาย อย่างไรก็ตาม ในบริบทรัฐสมัยใหม่ที่อำนาจดำเนินผ่านโครงสร้างสถาบัน นโยบาย และกลไกการบริหาร แนวคิดดังกล่าวยังไม่สามารถอธิบายความซับซ้อนของอำนาจและความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างได้อย่างเพียงพอ

สรุปเชิงวิพากษ์ เมื่อวิเคราะห์ในมิติของธรรมชาติมนุษย์ จะเห็นได้ว่า แนวคิดของทั้งสามนักคิดต่างมีบทบาทสำคัญในการอธิบายรากฐานของความชอบธรรมของรัฐ อย่างไรก็ตาม สมมติฐานดังกล่าวยังมีข้อจำกัดเมื่อเผชิญกับบริบทของรัฐสมัยใหม่ที่อำนาจมิได้ดำเนินผ่านความสัมพันธ์เชิงสัญญาโดยตรง หากแต่ผ่านโครงสร้างและกระบวนการเชิงสถาบันที่ซับซ้อน ซึ่งจำเป็นต้องได้รับการอธิบายเพิ่มเติมในกรอบการวิเคราะห์ร่วมสมัย

ความชอบธรรมของรัฐในมิติของอำนาจอธิปไตย

1. Thomas Hobbes อธิบายอำนาจอธิปไตยในฐานะอำนาจสูงสุดที่จำเป็นต่อการรักษาความสงบเรียบร้อยของสังคมโดยเห็นว่า เมื่อมนุษย์ออกจากสภาวะธรรมชาติและเข้าสู่สังคมการเมือง อำนาจทั้งหมดจะถูกรวมศูนย์ไว้ที่องค์อธิปไตย ซึ่งมีอำนาจเด็ดขาดในการกำหนดกฎหมายและบังคับใช้กฎหมายต่าง ๆ (Hobbes, 1996)

ในกรอบนี้ ความชอบธรรมของรัฐจึงผูกอยู่ความสามารถของอำนาจอธิปไตยในการควบคุมความขัดแย้งและป้องกันความวุ่นวาย อำนาจที่เข้มแข็งและไม่ถูกท้าทายจึงถูกมองว่าเป็นเงื่อนไขสำคัญของความมั่นคงทางสังคม

ข้อจำกัดสำคัญของแนวคิดนี้อยู่ที่การให้ความชอบธรรมกับอำนาจจากผลลัพธ์ด้านความมั่นคงเป็นหลัก โดยมีได้อธิบายเงื่อนไขเชิงกระบวนการและการตรวจสอบอำนาจ ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของรัฐสมัยใหม่ที่ยึดหลักนิติรัฐและความรับผิดชอบ

2. John Locke เสนอว่า อำนาจอธิปไตยมิได้เป็นอำนาจเบ็ดเสร็จ หากแต่ต้องอยู่ภายใต้กรอบของกฎหมายและความยินยอมของประชาชน อำนาจรัฐถูกแบ่งแยกออกเป็นส่วนตัว ๆ เพื่อป้องกันการใช้อำนาจเกินขอบเขต และต้องสามารถถูกตรวจสอบได้ (Locke, 1988)

ความชอบธรรมของรัฐในกรอบของ Locke จึงขึ้นอยู่กับการใช้อำนาจอย่างจำกัดและสอดคล้องกับหลักนิติธรรม โดยรัฐมีหน้าที่หลักในการคุ้มครองสิทธิของประชาชน และหากรัฐละเมิดสิทธิดังกล่าว ประชาชนมีสิทธิในการต่อต้านหรือเปลี่ยนแปลงรัฐบาล

แม้แนวคิดของ Locke จะวางฐานให้กับหลักการประชาธิปไตยและการจำกัดอำนาจรัฐ แต่ในทางปฏิบัติ ความสามารถในการตรวจสอบอำนาจยังขึ้นอยู่กับโครงสร้างเชิงสถาบันที่อาจไม่เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมอย่างเท่าเทียม ส่งผลให้ความชอบธรรมของรัฐยังคงถูกตั้งคำถามในบริบทของความไม่เสมอภาคทางอำนาจ

3. Jean-Jacques Rousseau มองว่า อำนาจอธิปไตยควรเป็นของประชาชนโดยรวม และไม่สามารถโอนให้แก่บุคคลหรือสถาบันใดได้ อำนาจดังกล่าวแสดงออกผ่าน “เจตจำนงทั่วไป” ซึ่งสะท้อนผลประโยชน์ร่วมของสังคม (Rousseau, 2011)

ในกรอบนี้ ความชอบธรรมของรัฐเกิดจากการที่อำนาจอธิปไตยยังคงอยู่กับประชาชน และการใช้อำนาจของรัฐต้องสอดคล้องกับเจตจำนงทั่วไป ไม่ใช่ผลประโยชน์เฉพาะกลุ่ม

ข้อจำกัดของแนวคิดนี้ปรากฏชัดเมื่อพิจารณาในบริบทรัฐสมัยใหม่ที่มีความหลากหลายและซับซ้อน เนื่องจากการแปลเจตจำนงทั่วไปให้เป็นนโยบายสาธารณะในระบบตัวแทนยังคงเผชิญข้อท้าทายเชิงโครงสร้าง

4. การเชื่อมโยงกับความชอบธรรมของรัฐสมัยใหม่ เมื่อพิจารณาแนวคิดเรื่องอำนาจอธิปไตยของ Hobbes, Locke และ Rousseau จะเห็นได้ว่า แต่ละแนวคิดสะท้อนความพยายามในการสร้างความสมดุลระหว่างอำนาจและความชอบธรรมในรูปแบบที่แตกต่างกัน อย่างไรก็ตาม ในบริบทรัฐสมัยใหม่ อำนาจมิได้ดำเนินในลักษณะรวมศูนย์หรือกระจายเพียงอย่างเดียว หากแต่ทำงานผ่านเครือข่ายของสถาบัน กฎหมาย และนโยบายที่มีความซับซ้อน

ลักษณะดังกล่าวทำให้การประเมินความชอบธรรมไม่สามารถพิจารณาได้เพียงจากโครงสร้างของอำนาจอธิปไตย หากต้องพิจารณากระบวนการใช้อำนาจและผลกระทบต่อประชาชนในเชิงสถาบันควบคู่กันไป

สรุปเชิงวิพากษ์ ในมิติของอำนาจอธิปไตย แนวคิดของ Hobbes, Locke และ Rousseau ต่างมีบทบาทสำคัญในการอธิบายรูปแบบของอำนาจรัฐและเงื่อนไขของความชอบธรรม อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาในบริบทของรัฐสมัยใหม่ จะเห็นได้ว่าอำนาจมิได้ดำเนินอยู่ในรูปแบบเดียว หากแต่แทรกซึมอยู่ในโครงสร้างและกระบวนการเชิงสถาบันที่ซับซ้อน

ด้วยเหตุนี้ การอธิบายความชอบธรรมของรัฐจึงจำเป็นต้องขยายกรอบการวิเคราะห์จากแนวคิดอำนาจอธิปไตยแบบคลาสสิกไปสู่การพิจารณารูปแบบการใช้อำนาจในเชิงสถาบันและกระบวนการทางการเมืองร่วมสมัย

ความชอบธรรมของรัฐในมิติของความยินยอมทางการเมือง

1. Thomas Hobbes ในกรอบคิดของ Hobbes ความยินยอมทางการเมืองเกิดขึ้นจากการที่ปัจเจกตกลงร่วมกันมอบอำนาจให้แก่องค์อธิปไตยเพื่อหลีกเลี่ยงสภาวะสงครามในธรรมชาติ ความยินยอมดังกล่าวมีลักษณะเป็นการโอนสิทธิอย่างเด็ดขาด ซึ่งเมื่อได้มอบอำนาจไปแล้ว ประชาชนไม่สามารถเพิกถอนหรือท้าทายอำนาจนั้นได้ (Hobbes, 1996)

ด้วยเหตุนี้ ความชอบธรรมของรัฐในมุมมองของ Hobbes จึงมีได้ขึ้นอยู่กับการมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่องของประชาชน หากแต่ตั้งอยู่บนความยินยอมในจุดเริ่มต้นและความสามารถของรัฐในการรักษาความสงบเรียบร้อย

ข้อจำกัดของแนวคิดนี้อยู่ที่การมองความยินยอมในลักษณะคงที่และไม่เปลี่ยนแปลง ซึ่งไม่สอดคล้องกับบริบทของรัฐสมัยใหม่ที่มีความชอบธรรมต้องอาศัยการยอมรับอย่างต่อเนื่องผ่านกระบวนการทางการเมืองและสถาบันต่าง

2. John Locke ให้ความสำคัญกับความยินยอมในฐานะเงื่อนไขพื้นฐานของความชอบธรรม โดยมองว่ารัฐมีอำนาจได้ก็ต่อเมื่อได้รับความยินยอมจากประชาชน และความยินยอมดังกล่าวสามารถถูกถอนคืนได้ หากรัฐละเมิดสิทธิของประชาชน (Locke, 1988)

ในกรอบนี้ ความยินยอมมิใช่เพียงเหตุการณ์ครั้งเดียว แต่เป็นกระบวนการที่เชื่อมโยงกับการมีส่วนร่วมและการยอมรับอำนาจรัฐอย่างต่อเนื่อง ความชอบธรรมของรัฐจึงขึ้นอยู่กับการความสามารถในการรักษาสีติและเปิดพื้นที่ให้ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมือง

อย่างไรก็ตาม ในบริบทของรัฐสมัยใหม่ ความยินยอมมักปรากฏในลักษณะทางอ้อม เช่น ผ่านระบบตัวแทนหรือการเลือกตั้ง ซึ่งอาจไม่สะท้อนเจตจำนงของประชาชนอย่างแท้จริง ส่งผลให้ความชอบธรรมที่ตั้งอยู่บนฐานของความยินยอมยังคงมีข้อจำกัดในเชิงปฏิบัติ

3. Jean-Jacques Rousseau เสนอว่า ความยินยอมทางการเมืองต้องเป็นการมีส่วนร่วมโดยตรงของประชาชนในกระบวนการกำหนดกฎหมาย ซึ่งสะท้อน “เจตจำนงทั่วไป” อันเป็นผลรวมของผลประโยชน์ร่วมของสังคม (Rousseau, 2011)

ในมุมมองนี้ ความชอบธรรมของรัฐเกิดขึ้นเมื่อประชาชนมีบทบาทเป็นทั้งผู้กำหนดและผู้ปฏิบัติตามกฎหมาย ความยินยอมจึงมีลักษณะเป็นกระบวนการร่วมที่ไม่สามารถแยกออกจากการมีส่วนร่วมทางการเมืองได้

อย่างไรก็ตาม แนวคิดดังกล่าวตั้งอยู่บนเงื่อนไขของสังคมที่มีขนาดเล็กและมีความเป็นเอกภาพสูง ซึ่งแตกต่างจากรัฐสมัยใหม่ที่มีความหลากหลายและซับซ้อน การทำให้ความยินยอมมีลักษณะเป็น “เจตจำนงทั่วไป” ในระบบตัวแทนจึงเป็นข้อจำกัดสำคัญของแนวคิดนี้

4. การเชื่อมโยงกับความชอบธรรมของรัฐสมัยใหม่ เมื่อพิจารณาแนวคิดเรื่องความยินยอมของ Hobbes, Locke และ Rousseau จะเห็นได้ว่า ทั้งสามต่างให้ความสำคัญกับความยินยอมในฐานะรากฐานของความชอบธรรม แม้จะมีความแตกต่างในลักษณะของความยินยอมและระดับของการมีส่วนร่วม

อย่างไรก็ตาม ในบริบทรัฐสมัยใหม่ ความยินยอมมิได้ปรากฏในรูปแบบที่ชัดเจนหรือเป็นรูปธรรมเสมอไป หากแต่แฝงอยู่ในกระบวนการทางการเมือง เช่น การเลือกตั้ง นโยบายสาธารณะ และกลไกของสถาบันต่าง ๆ ซึ่งอาจไม่สามารถสะท้อนความยินยอมของประชาชนได้อย่างสมบูรณ์

สรุปเชิงวิพากษ์ ในมิติของความยินยอมทางการเมือง แนวคิดของทั้งสามนักคิดมีบทบาทสำคัญในการอธิบายความชอบธรรมของรัฐในฐานะที่ตั้งอยู่บนการยอมรับของประชาชน อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาในบริบทของรัฐสมัยใหม่ จะเห็นได้ว่าความยินยอมมิได้เป็นสิ่งที่ปรากฏอย่างชัดเจน หากแต่มีลักษณะเป็น “ความยินยอมเชิงสมมติ” ที่แฝงอยู่ในโครงสร้างและกระบวนการทางการเมือง

ด้วยเหตุนี้ การอธิบายความชอบธรรมของรัฐจึงจำเป็นต้องตั้งคำถามต่อความหมายของความยินยอมในทางปฏิบัติ และพิจารณาว่ากระบวนการทางการเมืองสามารถสะท้อนความยินยอมของประชาชนได้จริงเพียงใด

การสังเคราะห์ข้อจำกัดของทฤษฎีสัญญาประชาคมต่อความชอบธรรมของรัฐสมัยใหม่

จากการวิเคราะห์แนวคิดของ Hobbes, Locke และ Rousseau ในมิติของธรรมชาติมนุษย์ อำนาจอธิปไตย และความยินยอมทางการเมือง จะเห็นว่าทฤษฎีสัญญาประชาคมมีบทบาทสำคัญในการวางรากฐานของการอธิบายความชอบธรรมของรัฐในปรัชญาการเมืองสมัยใหม่ อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาในบริบทรัฐสมัยใหม่ที่อำนาจดำเนินผ่านโครงสร้างสถาบัน นโยบายสาธารณะ และกระบวนการบริหารที่ซับซ้อน กรอบแนวคิดดังกล่าวยังมีข้อจำกัดที่สำคัญในหลายประการ

1. ปัญหาความยินยอมเชิงสมมติ ทฤษฎีสัญญาประชาคมตั้งอยู่บนสมมติฐานว่าความชอบธรรมของรัฐเกิดจากความยินยอมของปัจเจกในฐานะคู่สัญญา อย่างไรก็ตาม ความยินยอมดังกล่าวมักปรากฏในลักษณะเชิงสมมติหรือเชิงนามธรรม มากกว่าจะเป็นความยินยอมที่แสดงออกอย่างเป็นรูปธรรมในกระบวนการทางการเมือง

ในบริบทรัฐสมัยใหม่ ประชาชนมิได้มีโอกาสแสดงความยินยอมต่ออำนาจรัฐโดยตรง หากแต่ความยินยอมถูกตีความผ่านกลไกต่าง ๆ เช่น การเลือกตั้ง การปฏิบัติตามกฎหมาย หรือการมีส่วนร่วมในนโยบายสาธารณะ ซึ่งไม่สามารถสะท้อนเจตจำนงของประชาชนได้อย่างครบถ้วน

ประเด็นดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า ความชอบธรรมของรัฐไม่อาจตั้งอยู่บน “ความยินยอมในเชิงสมมติ” เพียงอย่างเดียว หากต้องพิจารณาว่ากระบวนการทางการเมืองสามารถสร้างความยินยอมที่มีความหมายในทางปฏิบัติได้จริงเพียงใด

2. ปัญหาความไม่เสมอภาคเชิงโครงสร้างและคู่สัญญาที่ไม่สมมาตร อีกหนึ่งข้อจำกัดสำคัญของทฤษฎีสัญญาประชาคมคือการตั้งสมมติฐานว่าปัจเจกในฐานะคู่สัญญามีความเสมอภาคกันในเชิงอำนาจและโอกาส อย่างไรก็ตาม ในสังคมร่วมสมัย ความสัมพันธ์ทางสังคมและเศรษฐกิจมีลักษณะไม่สมมาตร ซึ่งส่งผลกระทบต่อความสามารถของบุคคลในการเข้าถึงทรัพยากร การมีส่วนร่วมทางการเมือง และการกำหนดนโยบาย

ความไม่เสมอภาคเชิงโครงสร้างดังกล่าวทำให้แนวคิดเรื่อง “สัญญา” ไม่สามารถอธิบายความเป็นจริงของอำนาจในสังคมได้อย่างครบถ้วน เนื่องจากคู่สัญญาไม่ได้อยู่ในสถานะที่เท่าเทียมกันตั้งแต่ต้น

ด้วยเหตุนี้ ความชอบธรรมของรัฐจึงไม่อาจพิจารณาได้เพียงจากการมีอยู่ของข้อตกลงเชิงนามธรรม หากต้องคำนึงถึงเงื่อนไขเชิงโครงสร้างที่กำหนดความสัมพันธ์ของอำนาจในสังคมควบคู่กันไป

3. ปัญหาอำนาจเชิงสถาบันและการกำกับชีวิตทางสังคม ในขณะที่ทฤษฎีสัญญาประชาคมมักอธิบายอำนาจรัฐในลักษณะของอำนาจอธิปไตยที่มีศูนย์กลางชัดเจน รัฐสมัยใหม่กลับใช้อำนาจผ่านกลไกที่หลากหลายและกระจายตัวในเชิงสถาบัน อำนาจมิได้จำกัดอยู่เพียงการออกกฎหมายหรือการบังคับใช้กฎหมาย หากแต่

แทรกซึมอยู่ในนโยบายสาธารณะ ระบบราชการ เทคโนโลยีการบริหาร และกระบวนการกำกับดูแลที่มีผลต่อชีวิตประจำวันของประชาชน

ลักษณะของอำนาจในรูปแบบนี้ทำให้การอธิบายความชอบธรรมในกรอบของอำนาจอธิปไตยแบบดั้งเดิมไม่เพียงพอ เนื่องจากไม่สามารถสะท้อนความซับซ้อนของอำนาจที่ดำเนินผ่านโครงสร้างและกระบวนการเชิงสถาบันได้อย่างครบถ้วน

4. ข้อเสนอเชิงทฤษฎีต่อการอธิบายความชอบธรรมของรัฐร่วมสมัย จากข้อจำกัดของกรอบทฤษฎีสัญญาประชาคมดังกล่าว บทความนี้เสนอการปรับกรอบการอธิบายความชอบธรรมของรัฐจากแนวคิดที่เน้น “จุดกำเนิดของอำนาจ” ไปสู่กรอบการประเมินที่ให้ความสำคัญกับ “คุณภาพของกระบวนการทางการเมืองและโครงสร้างเชิงสถาบัน” เป็นศูนย์กลาง โดยองค์ความรู้ใหม่ของบทความนี้อยู่ที่การสังเคราะห์เกณฑ์การประเมินความชอบธรรมในสามมิติที่เชื่อมโยงกัน ได้แก่ 1. ระดับของการมีส่วนร่วมและความเป็นตัวแทนทางการเมือง 2. ความโปร่งใส ความรับผิดชอบ และความสามารถในการตรวจสอบของกระบวนการตัดสินใจ และ 3. ความสามารถของนโยบายและสถาบันรัฐในการลดความไม่เสมอภาคเชิงโครงสร้าง

ในบริบทของประเทศไทย กรอบการวิเคราะห์ดังกล่าวสามารถเชื่อมโยงกับหลักการตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 (2560) ซึ่งกำหนดให้อำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชนชาวไทย (มาตรา 3) และเน้นหลักการมีส่วนร่วมของประชาชน ความโปร่งใส และการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐในหลายหมวดสำคัญ อย่างไรก็ตาม ในเชิงวิพากษ์ ความชอบธรรมของรัฐมิได้เกิดขึ้นโดยอัตโนมัติจากการกำหนดหลักการไว้ในบทบัญญัติทางกฎหมาย หากแต่ขึ้นอยู่กับคุณภาพของกระบวนการทางการเมืองและการทำงานของสถาบันในทางปฏิบัติที่มีความสอดคล้องกับหลักการดังกล่าวเพียงใด ทั้งนี้ งานศึกษาของนักวิชาการไทยยังชี้ให้เห็นถึงความตึงเครียดระหว่างหลักการอำนาจอธิปไตยของประชาชนในเชิงบรรทัดฐานกับเงื่อนไขเชิงสถาบันในทางปฏิบัติ ซึ่งสะท้อนข้อจำกัดของการนำทฤษฎีสัญญาประชาคมมาอธิบายในบริบทการเมืองไทยร่วมสมัย (อภิรดี โกเฮง และขวัญชนก สายชมพู, 2567)

ดังนั้น การประเมินความชอบธรรมของรัฐในบริบทร่วมสมัยจึงจำเป็นต้องพิจารณาทั้งในระดับเชิงบรรทัดฐานและเชิงปฏิบัติ โดยให้ความสำคัญกับการทำให้หลักการตามรัฐธรรมนูญสามารถแปรเป็นกระบวนการที่เปิดให้ประชาชนมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง มีความโปร่งใส และสามารถลดความไม่เสมอภาคเชิงโครงสร้างได้ ซึ่งจะทำให้ความชอบธรรมของรัฐมีลักษณะเป็นพลวัตและสอดคล้องกับสภาพสังคมร่วมสมัยมากยิ่งขึ้น

5. การสังเคราะห์เปรียบเทียบแนวคิดของ Thomas Hobbes, John Locke และ Jean-Jacques Rousseau

การวิเคราะห์แนวคิดของ Thomas Hobbes, John Locke และ Jean-Jacques Rousseau ในทั้งสามมิติ ได้แก่ ธรรมชาติมนุษย์ อำนาจอธิปไตย และความยินยอมทางการเมือง สามารถสังเคราะห์เปรียบเทียบได้ว่า นักคิดทั้งสามมีจุดร่วมสำคัญคือการวาง “ความยินยอมของปัจเจก” เป็นฐานของความชอบธรรมของรัฐ แต่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญในระดับของการให้ความสำคัญต่ออำนาจรัฐ สิทธิของประชาชน และรูปแบบของการมีส่วนร่วมทางการเมือง

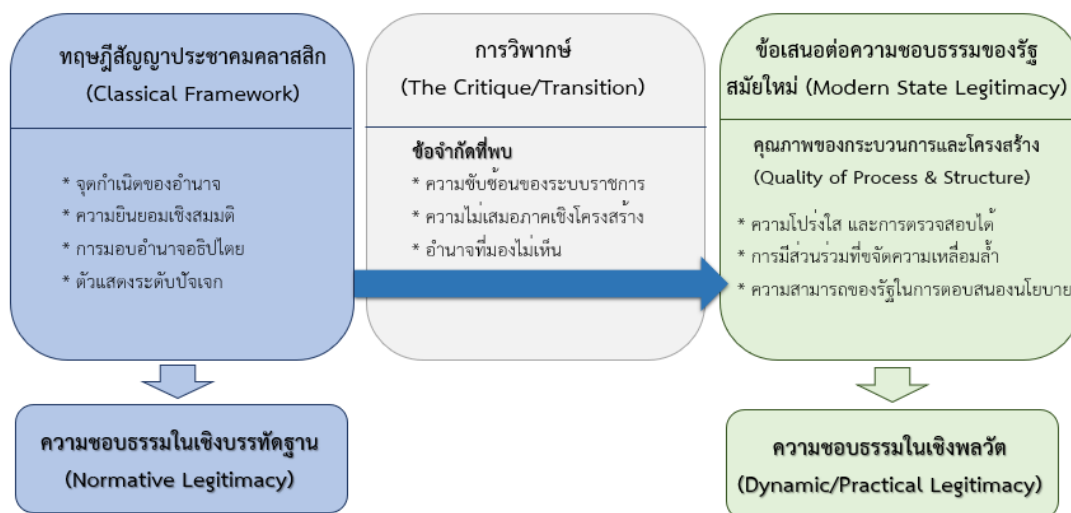
โดย Hobbes ให้ความสำคัญกับความมั่นคงและเสถียรภาพของสังคมเป็นหลัก ส่งผลให้ความชอบธรรมของรัฐตั้งอยู่บนประสิทธิภาพในการควบคุมความขัดแย้งผ่านอำนาจอธิปไตยแบบรวมศูนย์ ขณะที่ Locke มองความชอบธรรมในฐานะผลของความยินยอมภายใต้กรอบกฎหมาย โดยเน้นการคุ้มครองสิทธิธรรมชาติและการจำกัดอำนาจรัฐผ่านหลักนิติธรรม ส่วน Rousseau ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของประชาชน

ในฐานะเจ้าของอำนาจอธิปไตย โดยเชื่อมโยงความชอบธรรมเข้ากับ “เจตจำนงทั่วไป” ที่สะท้อนผลประโยชน์ร่วมของสังคม

อย่างไรก็ตาม แม้ทั้งสามแนวคิดจะมีความแตกต่างกันในระดับของอำนาจและการมีส่วนร่วม แต่ล้วนตั้งอยู่บนสมมติฐานร่วมที่มองความชอบธรรมของรัฐผ่านกรอบ “ความสัมพันธ์เชิงสัญญา” ระหว่างรัฐกับปัจเจก ซึ่งเป็นข้อจำกัดสำคัญเมื่อพิจารณาในบริบทรัฐสมัยใหม่ที่อำนาจมิได้ดำเนินผ่านความสัมพันธ์เชิงสัญญาโดยตรง หากแต่แทรกซึมอยู่ในโครงสร้างสถาบัน กระบวนการนโยบาย และกลไกการบริหารที่ซับซ้อน

องค์ความรู้ใหม่

จากการสังเคราะห์ข้อจำกัดของทฤษฎีสัญญาประชาคมคลาสสิกและการพัฒนาแนวคิดความชอบธรรมของรัฐในบริบทสมัยใหม่ สามารถสรุปเป็นกรอบแนวคิดเชิงบูรณาการที่แสดงให้เห็นการเปลี่ยนผ่านจากความชอบธรรมที่ยึดโยงกับจุดกำเนิดของอำนาจ ไปสู่ความชอบธรรมที่พิจารณาจากคุณภาพของกระบวนการและโครงสร้างเชิงสถาบัน ดังแสดงในภาพที่ 1

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการเปลี่ยนผ่านมิติความชอบธรรม

จากสัญญาประชาคมคลาสสิก สู่รัฐสมัยใหม่

ที่มา: ผู้เขียน

จากภาพที่ 1 แผนภาพนี้สะท้อนให้เห็นการเปลี่ยนผ่านของแนวคิดเรื่องความชอบธรรมของรัฐจากกรอบทฤษฎีสัญญาประชาคมแบบคลาสสิกไปสู่กรอบคิดร่วมสมัยที่ให้ความสำคัญกับมิติของกระบวนการและผลลัพธ์มากยิ่งขึ้น โดยในระยะแรก ความชอบธรรมของอำนาจรัฐถูกอธิบายผ่านแนวคิดเรื่อง “จุดกำเนิดของอำนาจ” ซึ่งตั้งอยู่บนสมมติฐานว่าปัจเจกบุคคลยินยอมร่วมกันก่อตั้งรัฐและมอบ อำนาจอธิปไตยให้แก่ผู้ปกครอง แนวคิดดังกล่าวจึงมีลักษณะเป็นการอธิบายเชิงบรรทัดฐานที่เน้นความถูกต้องตามหลักเหตุผลและหลักการเป็นสำคัญ

อย่างไรก็ดี เมื่อรัฐมีพัฒนาการเข้าสู่ความเป็นรัฐสมัยใหม่ การอธิบายความชอบธรรมด้วยกรอบคิดดังกล่าวเพียงอย่างเดียวอาจไม่เพียงพอ เนื่องจากโครงสร้างรัฐมีความซับซ้อนมากขึ้น ระบบราชการมีบทบาทเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ ขณะเดียวกัน ปัญหาความไม่เสมอภาคเชิงโครงสร้างยังคงดำรงอยู่ และอำนาจจำนวน

ไม่น้อยก็แฝงอยู่ในรูปแบบที่ไม่สามารถมองเห็นได้โดยตรงในเชิงสถาบันหรือวาทกรรมทางสังคม ประเด็นเหล่านี้นำไปสู่การตั้งคำถามต่อความเพียงพอของแนวคิดดั้งเดิม และเปิดพื้นที่ให้เกิดการอธิบายความชอบธรรมในมิติใหม่

ในบริบทดังกล่าว แนวคิดร่วมสมัยจึงหันมาให้ความสำคัญกับ “คุณภาพของกระบวนการและโครงสร้าง” มากขึ้น โดยพิจารณาความชอบธรรมจากความโปร่งใสและความสามารถในการตรวจสอบของรัฐ การเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง รวมถึงความสามารถของสถาบันในการตอบสนองต่อปัญหาและความต้องการของสังคม แนวคิดนี้สะท้อนให้เห็นว่าความชอบธรรมของรัฐไม่ได้หยุดอยู่เพียงที่การยินยอมในเชิงนามธรรม หากแต่เป็นสิ่งที่ต้องถูกสร้างและยืนยันผ่านการปฏิบัติอย่างต่อเนื่องในโลกความเป็นจริง

สรุป

จากการวิพากษ์แนวคิดของ Thomas Hobbes, John Locke และ Jean-Jacques Rousseau สามารถสรุปได้ว่า แม้ทฤษฎีสัญญาประชาคมจะมีบทบาทสำคัญในการวางรากฐานการอธิบายความชอบธรรมของรัฐในปรัชญาการเมืองสมัยใหม่ โดยมีจุดร่วมที่สำคัญคือการยึดโยงความชอบธรรมเข้ากับความยินยอมของปัจเจก แต่ความแตกต่างของแนวคิดทั้งสามสะท้อนให้เห็นมิติที่หลากหลายของความชอบธรรม ตั้งแต่ความชอบธรรมเชิงความมั่นคง (Hobbes) ความชอบธรรมเชิงสิทธิและกฎหมาย (Locke) ไปจนถึงความชอบธรรมเชิงการมีส่วนร่วมและเจตจำนงร่วม (Rousseau)

อย่างไรก็ตาม การสังเคราะห์เชิงเปรียบเทียบชี้ให้เห็นว่ากรอบสัญญาประชาคมยังมีข้อจำกัดร่วมที่สำคัญ กล่าวคือ การตั้งอยู่บนสมมติฐานของ “ความยินยอมเชิงสมมติ” และ “ความเสมอภาคของคู่สัญญา” ซึ่งไม่สอดคล้องกับบริบทของรัฐสมัยใหม่ที่มีความสัมพันธ์เชิงอำนาจถูกกำหนดโดยโครงสร้างสถาบันและความไม่เสมอภาคเชิงโครงสร้าง

องค์ความรู้ใหม่ของบทความนี้จึงอยู่ที่การเสนอการขยับกรอบการประเมินความชอบธรรมของรัฐจากการเน้น “ที่มาของอำนาจ” ไปสู่การประเมิน “คุณภาพของกระบวนการและโครงสร้างเชิงสถาบัน” โดยเน้นสามเกณฑ์หลัก ได้แก่ การมีส่วนร่วมและความเป็นตัวแทนทางการเมือง ความโปร่งใสและความรับผิดชอบของกระบวนการตัดสินใจ และความสามารถของรัฐในการลดความไม่เสมอภาคเชิงโครงสร้าง

การปรับกรอบดังกล่าวช่วยขยายขอบเขตของการอภิปรายความชอบธรรมของรัฐจากระดับทฤษฎีเชิงบรรทัดฐานไปสู่การวิเคราะห์เชิงกระบวนการและนโยบายในบริบทร่วมสมัย ทำให้สามารถอธิบายพลวัตของอำนาจรัฐและความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับประชาชนได้อย่างสอดคล้องกับความเป็นจริงของสังคมมากยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- ชัยณรงค์ ศรีมันตะ. (2563). ธรรมชาติมนุษย์ในปรัชญาของโทมัส ฮอบส์. วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา, 28(1), 48–72.
- ศุภชัย ศุภผล. (2562). ปรัชญาการเมืองเบื้องต้น (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- อภิรดี โกเฮง และขวัญชนก สายชมพู. (2567). ทฤษฎีสัญญาประชาคมกับอำนาจอธิปไตยของประชาชนไทย. วารสารวิชาการรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์, 6(1), 202–210.
- รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560. (2560, 6 เมษายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 134 ตอนที่ 40 ก. หน้า 1-90.

- Foucault, M. (2007). *Security, Territory, Population: Lectures at the Collège de France, 1977–1978* (M. Senellart, Ed.; G. Burchell, Trans.). New York: Palgrave Macmillan.
- Fraser, N. (2009). *Scales of Justice: Reimagining Political Space in A Globalizing World*. New York: Columbia University Press.
- Hobbes, T. (1996). *Leviathan* (Original Work Published 1651). Cambridge, England: Cambridge University Press.
- Locke, J. (1988). *Two Treatises of Government* (Original Work Published 1689). Cambridge, England: Cambridge University Press.
- Mills, C. W. (1997). *The Racial Contract*. Ithaca, NY: Cornell University Press.
- Pateman, C. (1988). *The Sexual Contract*. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Rousseau, J.-J. (2011). *The Social Contract* (Original Work Published 1762). London: Penguin Books.

ธรรมาภิบาลสิ่งแวดล้อมข้ามพรมแดนในการจัดการปัญหาสารปนเปื้อนในแหล่งน้ำ พื้นที่ภาคเหนือตอนบน

CROSS-BORDER ENVIRONMENTAL GOVERNANCE IN MANAGING CONTAMINANT PROBLEMS IN WATER RESOURCES IN THE UPPER NORTHERN REGION

ณัฐนันท์ จิรกีจนิมิตร*

Nadthanon Chirkitnimit*

สถาบันวิจัยพหุศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Multidisciplinary Research Institute, Chiang Mai University

*Corresponding Author E-mail: nadthanon199@gmail.com

Received March 15, 2026; Revised April 18, 2026; Accepted April 27, 2026

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งวิเคราะห์วิกฤตการณ์การปนเปื้อนของสารหนูและมลพิษในระบบลุ่มน้ำภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย ซึ่งมีความเชื่อมโยงข้ามพรมแดนกับประเทศเมียนมาและลาว ผ่านกรอบแนวคิด “ธรรมาภิบาลสิ่งแวดล้อมข้ามพรมแดน” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่ออธิบายแหล่งกำเนิดของสารปนเปื้อน วิเคราะห์ความท้าทายเชิงธรรมาภิบาล และเสนอแนะแนวทางเชิงนโยบาย ผลการศึกษาพบว่า วิกฤตความเสื่อมโทรมของลุ่มน้ำเป็นผลพวงจากพลวัตของระบบทุนนิยมชายแดน โดยมีแหล่งกำเนิดหลักจากกิจกรรมเหมืองแร่และการเปิดหน้าดินบริเวณต้นน้ำ ผสมกับแรงกดดันทางนิเวศจากสารเคมีในระบบเกษตรพันธสัญญาและปัญหาขยะจากเมืองชายแดน การจัดการปัญหาดังกล่าวคว้าวางมิติทางวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อมไปสู่ความท้าทายเชิงโครงสร้าง 4 ประการ ได้แก่ 1. ข้อจำกัดด้านอธิปไตยและภูมิทัศน์ความมั่นคงที่ซับซ้อนในรัฐเพื่อนบ้าน 2. ความไม่สมมาตรของมาตรฐานสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศ 3. การขาดแคลนระบบข้อมูลทางวิทยาศาสตร์ร่วมกันอย่างเป็นระบบ และ 4. ช่องว่างความรับผิดชอบของกลุ่มทุนข้ามชาติที่กฎหมายภายในประเทศเอื้อไม่ถึง บทความนี้จึงเสนอให้ยกระดับการจัดการจากมาตรการเฉพาะหน้าไปสู่แพ็คเกจธรรมาภิบาลลุ่มน้ำข้ามพรมแดน ผ่านข้อเสนอ 4 มิติ ได้แก่ การผลักดันกลไกการตรวจวัดและแลกเปลี่ยนข้อมูลร่วมกัน (Joint Monitoring) การบังคับใช้กฎหมายความรับผิดชอบข้ามพรมแดนขององค์กรธุรกิจตลอดห่วงโซ่อุปทาน การยกระดับการทูตเชิงสิ่งแวดล้อมควบคู่ไปกับการสนับสนุนการทูตภาคประชาชน (Track 2 Diplomacy) และการเชื่อมโยงการจัดการสิ่งแวดล้อมเข้ากับระบบเป้าหมายทางสาธารณสุขและการเยียวยา เพื่อสร้างโครงสร้างการบริหารจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ โปร่งใส และยั่งยืน

คำสำคัญ: ธรรมาภิบาลสิ่งแวดล้อมข้ามพรมแดน, การจัดการสารปนเปื้อน, แหล่งน้ำภาคเหนือตอนบน, ลุ่มน้ำกก

Abstract

This article analyzes the crisis of arsenic and pollutant contamination in the river basin systems of Upper Northern Thailand, which have transboundary connections with Myanmar and Laos, through the conceptual framework of transboundary environmental governance. The study aims to explain the sources of contamination, analyze governance challenges, and propose policy guidelines. The findings reveal that the degradation of river basins is a

consequence of the dynamics of border capitalism. The primary sources of contamination originate from mining activities and upstream land clearing, compounded by ecological pressures from agricultural chemicals in contract farming systems and waste management issues from twin border cities. Managing this crisis transcends the dimensions of environmental science, extending into four key structural challenges: 1. Sovereignty constraints and the complex security landscape in neighboring states; 2. the asymmetry of environmental standards between countries; 3. the lack of a systematic, shared scientific database; and 4. the accountability gap of transnational capital groups that domestic laws cannot reach. Consequently, this article proposes elevating the management approach from reactive measures to a comprehensive transboundary river basin governance package. This includes four key dimensions: driving joint monitoring and data-sharing mechanisms; enforcing extraterritorial corporate responsibility laws throughout the supply chain; elevating environmental diplomacy alongside the support of Track 2 Diplomacy; and integrating environmental management with public health surveillance and community remediation systems. These measures aim to establish a collaborative river basin resource management structure that is efficient, transparent, and sustainable.

Keywords: Cross-Border Environmental Governance, Contaminant Management, Upper Northern Water Resources Thailand, Kok River Basin

บทนำ

พื้นที่ภาคเหนือตอนบนของประเทศไทยมีลักษณะทางภูมิศาสตร์ที่ซับซ้อนและมีความเชื่อมโยงกับประเทศเมียนมาและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวอย่างใกล้ชิด โดยเฉพาะผ่านระบบลุ่มน้ำสำคัญ เช่น แม่น้ำกก แม่น้ำสาย แม่น้ำรวก และแม่น้ำโขง ซึ่งมีได้ทำหน้าที่เพียงเป็นแนวแบ่งเขตแดนทางการเมือง แต่ยังเป็นฐานทรัพยากรสำหรับการอุปโภคบริโภค การเกษตร การประมง การท่องเที่ยว และการดำรงชีวิตของชุมชนสองฝั่งลำน้ำ เมื่อเกิดความผิดปกติในระบบน้ำ ผลกระทบจึงมิได้หยุดอยู่ที่พื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง หากแผ่ขยายไปตามโครงข่ายลุ่มน้ำที่มีความเชื่อมโยงกันทั้งระบบ (Mekong River Commission, 2025)

ในช่วงไม่กี่ปีที่ผ่านมา พลวัตเศรษฐกิจชายแดนได้เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วจากการขยายตัวของเกษตรเชิงพาณิชย์ การลงทุนข้ามพรมแดน การใช้ทรัพยากรต้นน้ำ และการเติบโตของเมืองชายแดน กระบวนการเหล่านี้อาจอธิบายได้ผ่านแนวคิด “ระบบทุนนิยมชายแดน” ซึ่งชี้ให้เห็นว่า พื้นที่ชายแดนเป็นพื้นที่ที่รัฐ ทุน และห่วงโซ่การผลิตข้ามชาติ เข้ามาจัดระเบียบทรัพยากรและความสัมพันธ์ทางสังคมใหม่ งานศึกษาว่าด้วยเกษตรพันธสัญญาในพื้นที่แม่สอด-เมียวดีและงานศึกษาการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินในพื้นที่สูงของเมียนมา ต่างสะท้อนว่าพื้นที่ชายแดนกำลังถูกผลักเข้าสู่ระบบการผลิตเพื่อการค้าอย่างเข้มข้นมากขึ้น พร้อมกับความเสี่ยงด้านสิ่งแวดล้อมที่ตามมา (Jepsen et al., 2019; Pounpunwong, 2025; วสันต์ ปวนปันวงศ์, 2561)

สถานการณ์การปนเปื้อนในแหล่งน้ำของภาคเหนือตอนบนได้กลายเป็นประเด็นสาธารณะสำคัญอย่างชัดเจนในช่วงปี 2568-2569 เมื่อหน่วยงานไทยตรวจพบสารหนูเกินค่ามาตรฐานในบางช่วงเวลาและบางจุดของแม่น้ำกก แม่น้ำสาย แม่น้ำรวก และพื้นที่เชื่อมต่อกับแม่น้ำโขง สำนักงานสิ่งแวดล้อมและควบคุมมลพิษที่ 1 (เชียงใหม่) ระบุว่า กรมควบคุมมลพิษได้จัดทำแผนตรวจวัดคุณภาพสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่องตั้งแต่เดือน

มีนาคม 2568 โดยเก็บตัวอย่างน้ำเดือนละ 2 ครั้ง และตะกอนดินเดือนละ 1 ครั้งในช่วงเดือนพฤษภาคมถึงกันยายน 2568 ขณะที่ Mekong River Commission รายงานว่าปัญหาดังกล่าวต้องได้รับการตอบสนองในระดับภูมิภาคร่วมกัน เนื่องจากมีผลกระทบต่อแม่น้ำหลายสายและเกี่ยวข้องกับการไหลของน้ำข้ามพรมแดน (Mekong River Commission, 2025; สำนักงานสิ่งแวดล้อมและควบคุมมลพิษที่ 1 (เชียงใหม่), 2568)

ในมิติสุขภาพ กรมควบคุมโรคได้เตือนประชาชนตั้งแต่เดือนพฤษภาคม 2568 ให้หลีกเลี่ยงการใช้น้ำจากแหล่งน้ำเสี่ยงโดยตรง และในเดือนกุมภาพันธ์ 2569 ได้ขยายการเฝ้าระวังสุขภาพประชาชนในพื้นที่ลุ่มน้ำกก พร้อมติดตามกลุ่มเสี่ยงอย่างใกล้ชิดต่อเนื่อง สะท้อนให้เห็นว่าปัญหานี้มีเชื้อของสิ่งแวดล้อมอย่างเดียว แต่เชื่อมโยงกับความมั่นคงทางสุขภาพ ความเชื่อมั่นของชุมชน และการดำรงชีวิตประจำวันของประชาชนริมแม่น้ำโดยตรง (กรมควบคุมโรค, 2568)

บทความนี้จึงมุ่งวิเคราะห์ปัญหาดังกล่าวผ่านกรอบ “ธรรมาภิบาลสิ่งแวดล้อมข้ามพรมแดน” โดยมีวัตถุประสงค์ 3 ประการ ได้แก่ 1. เพื่ออธิบายสถานการณ์และแหล่งกำเนิดของสารปนเปื้อนในแหล่งน้ำของภาคเหนือตอนบน 2. เพื่อวิเคราะห์ความท้าทายเชิงธรรมาภิบาลในการจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมข้ามพรมแดน และ 3. เพื่อเสนอแนวทางเชิงนโยบายในการยกระดับกลไกการกำกับดูแลลุ่มน้ำร่วมอย่างมีประสิทธิภาพ โปร่งใส และยั่งยืน โดยอาศัยแนวคิดธรรมาภิบาลน้ำของ OECD และกรอบความรับผิดชอบทางธุรกิจและสิทธิมนุษยชนของ OHCHR เป็นฐานวิเคราะห์

แนวคิดและกรอบการวิเคราะห์

ธรรมาภิบาลสิ่งแวดล้อมข้ามพรมแดนเป็นแนวคิดที่ใช้ทำความเข้าใจการจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมที่ต้นเหตุ ผลกระทบ หรือผู้ได้รับผลกระทบ มิได้อยู่ภายในพรมแดนรัฐเดียว หากเชื่อมโยงข้ามเขตอำนาจการปกครอง OECD เสนอว่า การกำกับดูแลน้ำที่มีประสิทธิภาพต้องขึ้นอยู่กับ 3 มิติด้วยกัน คือ ประสิทธิภาพของการกำหนดเป้าหมายและบทบาทที่ชัดเจน ประสิทธิภาพของการจัดสรรทรัพยากรและความสามารถเชิงสถาบัน และความครอบคลุมของการมีส่วนร่วมและความไว้วางใจของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย นัยสำคัญของแนวคิดนี้ คือ การจัดการน้ำต้องมองทั้งระบบลุ่มน้ำ ไม่ใช่ยึดเพียงเขตแดนการปกครองหรือขอบเขตองค์กร (Organisation for Economic Co-operation and Development, 2015; 2018)

ในขณะเดียวกัน ปัญหาสิ่งแวดล้อมร่วมสมัยมักเกี่ยวข้องกับกิจกรรมของภาคธุรกิจและห่วงโซ่การลงทุนข้ามชาติ OHCHR และ UN Guiding Principles on Business and Human Rights วางหลักว่า รัฐมีหน้าที่คุ้มครองสิทธิ ธุรกิจมีหน้าที่เคารพสิทธิ และทั้งสองฝ่ายต้องเปิดทางให้มีการเยียวยาเมื่อเกิดความเสียหาย หลักการดังกล่าวมีนัยสำคัญอย่างยิ่งต่อกรณีมลพิษข้ามพรมแดน เพราะความเสียหายอาจเกิดขึ้นในประเทศหนึ่ง ขณะที่ผู้ลงทุน ผู้รับประโยชน์ หรือผู้ควบคุมห่วงโซ่ธุรกิจอาจอยู่ในอีกประเทศหนึ่ง (Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, 2011; 2022)

ดังนั้น บทความนี้จึงใช้กรอบการวิเคราะห์ 4 มิติ ได้แก่ มิติแหล่งกำเนิดของการปนเปื้อน มิติอำนาจและสถาบันของรัฐ มิติข้อมูลและความรู้ทางวิทยาศาสตร์ และมิติความรับผิดชอบของทุนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เพื่ออธิบายว่า ปัญหาสารปนเปื้อนในภาคเหนือตอนบนเป็นปัญหาที่ต้องจัดการทั้งเชิงเทคนิค เชิงสถาบัน และเชิงนโยบายพร้อมกัน ปัญหาสารปนเปื้อนในแหล่งน้ำภาคเหนือตอนบนไม่อาจอธิบายด้วยมุมมองสิ่งแวดล้อมเชิงเทคนิคเพียงอย่างเดียว แต่ต้องใช้กรอบธรรมาภิบาลข้ามพรมแดนที่เชื่อมโยงอำนาจรัฐ ข้อมูล ความรับผิดชอบของธุรกิจ และการมีส่วนร่วมของสังคมเข้าด้วยกัน

สถานการณ์และแหล่งกำเนิดสารปนเปื้อน

โดยภาพรวม สถานการณ์สารปนเปื้อนในภาคเหนือตอนบนได้พัฒนาไปจากภาวะ “น้ำขุ่นผิดปกติ” สู่ภาวะ “ความเสี่ยงเชิงระบบของกลุ่มน้ำข้ามพรมแดน” อย่างเด่นชัด หน่วยงานไทยได้กำหนดจุดตรวจวัดครอบคลุมแม่น้ำกก ลำน้ำสาขา แม่น้ำสาย แม่น้ำรวก และแม่น้ำโขง พร้อมเก็บตัวอย่างน้ำและตะกอนดินต่อเนื่องในปี 2568 ขณะที่ Mekong River Commission ระบุว่า การตอบสนองต่อการปนเปื้อนสารหนู จำเป็นต้องอาศัยการประสานงานระหว่างไทย เมียนมา และลาว เพื่อพัฒนากลไกการตรวจติดตามร่วม (Mekong River Commission, 2025; สำนักงานสิ่งแวดล้อมและควบคุมมลพิษที่ 1 (เชียงใหม่), 2568)

ในเชิงวิเคราะห์ แหล่งกำเนิดของสารปนเปื้อนในพื้นที่ภาคเหนือตอนบนอาจพิจารณาได้อย่างน้อย 3 กลุ่ม ได้แก่ 1. สารเคมีจากการเกษตรพันธสัญญาและเกษตรเชิงเดี่ยวข้ามพรมแดน 2. โลหะหนักและตะกอนปนเปื้อนจากกิจกรรมเหมืองและอุตสาหกรรมต้นน้ำ และ 3. น้ำเสียและขยะจากเมืองชายแดนที่เติบโตอย่างรวดเร็ว อย่างไรก็ตาม หากจำกัดเฉพาะกรณีสารหนู ที่ตรวจพบในแม่น้ำกก-สาย-รวก-โขง หลักฐานของหน่วยงานรัฐในปัจจุบันให้น้ำหนักกับปัจจัยด้านโลหะหนักและตะกอนจากต้นน้ำมากกว่าปัจจัยอื่น ส่วนเกษตรพันธสัญญาและเมืองชายแดนควรถูกอธิบายว่าเป็นแรงกดดันเชิงโครงสร้างที่ซ่อนทับอยู่ในระบบกลุ่มน้ำ (Mekong River Commission, 2025; สำนักงานสิ่งแวดล้อมและควบคุมมลพิษที่ 1 (เชียงใหม่), 2568)

สารเคมีจากการเกษตรพันธสัญญา

การขยายตัวของเกษตรพันธสัญญาตามแนวชายแดนไทย-เมียนมาเป็นหนึ่งในกลไกสำคัญของระบบทุนนิยมชายแดน งานศึกษาของ Pounpunwong (2025) อธิบายว่า เกษตรพันธสัญญาในพื้นที่แม่สอด-เมียวดีมิได้เป็นเพียงรูปแบบการผลิตทางเศรษฐกิจ แต่เป็นกลไกที่ปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ ทุน และเกษตรกรในพื้นที่ชายแดนอย่างลึกซึ้ง ขณะที่งานของวสันต์ ปวนปันวศ์ (2561) ชี้ถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคมของเกษตรกรเมียวดีภายใต้ยุทธศาสตร์ ACMECS และการขยายตัวของการผลิตภายใต้สัญญา ซึ่งเชื่อมโยงกับการใช้เมล็ดพันธุ์ ปุ๋ย และสารเคมีจากระบบการผลิตเชิงพาณิชย์มากขึ้น

ในมุมมองแวดล้อม Jepsen et al. (2019) ชี้ว่า พื้นที่สูงของเมียนมากำลังเผชิญการเปลี่ยนผ่านจากระบบเกษตรเพื่อยังชีพไปสู่การปลูกพืชสินค้า เช่น ข้าวโพด มันสำปะหลัง และยางพารา การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมีนัยสำคัญต่อการเปิดหน้าดิน การใช้สารเคมี และการชะล้างหน้าดินลงสู่ลำน้ำ โดยเฉพาะในพื้นที่ลาดชันและต้นน้ำ แม้ยังไม่มีหลักฐานเพียงพอจะยืนยันว่าเกษตรพันธสัญญาเป็นต้นตอหลักของสารหนูในวิกฤตรอบปัจจุบัน แต่ปัจจัยนี้ควรถูกมองว่าเป็นแรงกดดันทางนิเวศที่เพิ่มความเปราะบางให้กับกลุ่มน้ำชายแดนอย่างสำคัญ (Jepsen et al., 2019)

โลหะหนักจากการทำเหมืองและอุตสาหกรรมต้นน้ำ

ในบรรดาแหล่งกำเนิดทั้งหมด กลุ่มที่มีน้ำหนักของหลักฐานมากที่สุดในสถานการณ์ปัจจุบัน คือ กิจกรรมเหมืองและตะกอนปนเปื้อนจากพื้นที่ต้นน้ำฝั่งเมียนมา รายงานของสำนักงานสิ่งแวดล้อมและควบคุมมลพิษที่ 1 (เชียงใหม่) ระบุว่า มีการตรวจพบสารหนูเกินค่ามาตรฐานในหลายจุดของแม่น้ำกก แม่น้ำสาย และแม่น้ำโขง รวมทั้งพบค่าสารหนูในตะกอนดินเกินระดับที่ปลอดภัยต่อสัตว์หน้าดินในหลายจุดตรวจ ขณะที่ Mekong River Commission ก็รายงานถึงระดับสารหนูที่เกินเกณฑ์มาตรฐานในหลายพื้นที่และเสนอให้เร่งพัฒนากลไกตรวจวัดร่วมระหว่างประเทศ (Mekong River Commission, 2025; สำนักงานสิ่งแวดล้อมและควบคุมมลพิษที่ 1 (เชียงใหม่), 2568)

ในเชิงวิชาการ จึงควรใช้อย่างระมัดระวังว่า สถานการณ์ปัจจุบัน “มีความเชื่อมโยงอย่างมีนัยสำคัญกับกิจกรรมเหมืองและการเปิดหน้าดินต้นน้ำ” มากกว่าจะสรุปอย่างเด็ดขาดว่ามาจากเหมืองเพียงแหล่งเดียว อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาชนิดของสารปนเปื้อน รูปแบบการสะสมในตะกอน และตำแหน่ง

จุดตรวจตามแนวชายแดน ปัจจัยด้านเหมืองและตะกอนตื้นน้ำยังเป็นคำอธิบายที่มีน้ำหนักมากที่สุดในกรอบข้อมูลปัจจุบัน (Mekong River Commission, 2025; สำนักงานสิ่งแวดล้อมและควบคุมมลพิษที่ 1 (เชียงใหม่), 2568)

น้ำเสียและขยะจากชุมชนเมืองชายแดน

การเติบโตอย่างรวดเร็วของเมืองคูเผดชายแดน เช่น แม่สาย-ท่าขี้เหล็ก ได้เพิ่มภาระน้ำเสีย ขยะ และการใช้ประโยชน์ที่ดินริมลำน้ำร่วมกัน พื้นที่ลำน้ำชายแดนต้องรองรับทั้งกิจกรรมชุมชน การค้า เกษตรกรรม และการสัญจร ส่งผลให้คุณภาพน้ำเผชิญแรงกดดันหลายด้านพร้อมกัน แม้ปัจจัยนี้อาจไม่ใช่คำอธิบายหลักของ “สารหนู” ในวิกฤตรอบปัจจุบัน แต่ก็เป็นตัวซ้ำเติมคุณภาพน้ำ ความขุ่น การสะสมของเสีย และความเสื่อมโทรมของระบบลำน้ำอย่างมีนัยสำคัญ (สำนักงานสิ่งแวดล้อมและควบคุมมลพิษที่ 1 (เชียงใหม่), 2568)

กล่าวโดยสรุป สถานการณ์มลพิษทางน้ำในภาคเหนือตอนบนได้ยกระดับจากปัญหาน้ำขุ่นสู่ความเสี่ยงเชิงระบบของกลุ่มน้ำข้ามพรมแดน ซึ่งจำต้องอาศัยกลไกการตรวจสอบร่วมกันระหว่างไทย เมียนมา และลาว โดยวิกฤตความเสื่อมโทรมนี้เกิดจากแรงกดดันทางนิเวศที่ทับซ้อนกัน 3 มิติ ซึ่งจากการวิเคราะห์พบว่า กิจกรรมเหมืองแร่และการเปิดหน้าดินบริเวณต้นน้ำ เป็นปัจจัยหลักที่มีหลักฐานสนับสนุนเด่นชัดที่สุดว่าเป็นต้นตอของวิกฤตสารหนู ปนเปื้อนในระดับที่เป็นอันตรายต่อแม่น้ำสายหลักและระบบสัตว์หน้าดิน ในขณะเดียวกัน กลุ่มน้ำยังถูกบั่นทอนความสมดุลจาก สารเคมีและการชะล้างหน้าดินของระบบเกษตรพันธสัญญา ที่ขยายตัวตามแรงขับเคลื่อนของทุนนิยมชายแดน ตลอดจนถูกซ้ำเติมด้วยปัญหา น้ำเสียและขยะจากชุมชนเมืองคูเผดที่เติบโตอย่างรวดเร็ว ปัจจัยทั้งหมดนี้จึงผนวกรวมกันเป็นความท้าทายเชิงโครงสร้างที่ซับซ้อน และสะท้อนให้เห็นว่า การแก้ปัญหานี้ไม่อาจจัดการแบบแยกส่วนได้อีกต่อไป

ความท้าทายเชิงธรรมาภิบาล

การจัดการปัญหาสารปนเปื้อนในบริบทข้ามพรมแดนมิใช่เพียงโจทย์ทางวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม แต่เป็นโจทย์เชิงธรรมาภิบาลที่เกี่ยวข้องกับอำนาจอธิปไตย ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ศักยภาพของสถาบัน และโครงสร้างเศรษฐกิจข้ามชาติอย่างแนบแน่น สำหรับกรณีภาคเหนือตอนบน สามารถสังเคราะห์ความท้าทายหลักได้ 4 ประการ ดังนี้

อธิปไตยและความมั่นคงของรัฐ

อุปสรรคประการแรกคือข้อจำกัดจากกรอบอธิปไตยของรัฐและบริบทความมั่นคงชายแดน พื้นที่ชายแดนบางส่วนของเมียนมาหลังรัฐประหารอยู่ในสภาพที่รัฐบาลกลางไม่สามารถควบคุมได้อย่างเต็มที่ International Crisis Group ระบุว่า กลุ่มชาติพันธุ์ติดอาวุธได้ผลักดันกองทัพอพยอกจากพื้นที่ชายแดนจำนวนมาก ทำให้ภูมิทัศน์อำนาจรัฐบริเวณชายแดนแตกกระจายและซับซ้อนขึ้น สถานการณ์เช่นนี้ทำให้การบังคับใช้กฎหมายสิ่งแวดล้อม การตรวจสอบแหล่งกำเนิดมลพิษ และการประสานงานทางราชการเผชิญข้อจำกัดสูง (International Crisis Group, 2024)

ภายใต้บริบทดังกล่าว วาระชายแดนมักถูกครอบงำด้วยประเด็นความมั่นคงทางทหาร การค้าอาชญากรรมข้ามชาติ และมนุษยธรรม ส่งผลให้ประเด็นสิ่งแวดล้อมมีแนวโน้มถูกลดความสำคัญลง แม้รัฐบาลไทยจะได้ผลลัพธ์โดยตรง แต่ก็ไม่สามารถเข้าไปดำเนินการในเขตอำนาจของรัฐอื่นได้โดยเสรี ปัญหาสารปนเปื้อนจึงไม่อาจแก้ได้ด้วยกลไกหน่วยงานสิ่งแวดล้อมภายในประเทศเพียงลำพัง

ความไม่สมมาตรของมาตรฐานสิ่งแวดล้อม

อุปสรรคประการที่สอง คือ ความไม่สมมาตรของกฎหมาย มาตรฐาน และศักยภาพเชิงสถาบันระหว่างประเทศที่ใช้ร่วมกัน OECD ชี้ว่ากรอบกฎหมาย ความพร้อมของหน่วยงาน และศักยภาพในการบังคับใช้

ของแต่ละประเทศแตกต่างกันอย่างมาก ความแตกต่างนี้ทำให้กิจกรรมที่มีความเสี่ยงก่อมลพิษสูงอาจเคลื่อนย้ายไปยังพื้นที่ที่ต้นทุนการกำกับดูแลต่ำกว่า ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิด Pollution Haven Hypothesis (Organisation for Economic Co-operation and Development, 2015; 2021)

สำหรับภาคเหนือตอนบน ความไม่สมมาตรของมาตรฐานสิ่งแวดล้อมไม่ใช่เพียงประเด็นเชิงนามธรรม แต่เป็นเงื่อนไขเชิงโครงสร้างที่ช่วยอธิบายได้ว่าทำไมกิจกรรมเหมือง การเปิดหน้าดิน หรือการขยายเมืองชายแดนในบางพื้นที่จึงสร้างแรงกดดันต่อแหล่งน้ำร่วมได้มากกว่าที่กลไกกำกับดูแลข้ามแดนจะรองรับทัน กล่าวอีกนัยหนึ่ง ความเสี่ยงมิได้เกิดจาก “การไม่มีมาตรฐาน” เท่านั้น แต่เกิดจาก “การมีมาตรฐานที่ไม่เสมอภาคและบังคับใช้ได้ไม่เท่ากัน” ระหว่างประเทศด้วย

การขาดแคลนข้อมูลทางวิทยาศาสตร์ร่วมกัน

อุปสรรคประการที่สามคือการขาดระบบข้อมูลวิทยาศาสตร์ร่วมที่ต่อเนื่อง น่าเชื่อถือ และเข้าถึงได้อย่างโปร่งใส แม้ไทยจะมีการตรวจวัดคุณภาพน้ำและตะกอนดินเพิ่มขึ้นอย่างมากในปี 2568–2569 แต่ข้อมูลยังคงกระจุกกระจายตามหน่วยงานและประเทศต่าง ๆ Mekong River Commission ระบุชัดว่า จำเป็นต้องกำหนดบทบาทขององค์กรที่เกี่ยวข้อง ทบทวนสถานะคุณภาพน้ำร่วมกัน และพัฒนาข้อเสนอสำหรับการติดตามตรวจสอบร่วมกัน (Joint Monitoring Proposal) และแผนปฏิบัติการเชิงยุทธศาสตร์ (Roadmap) อย่างเป็นระบบ ซึ่งสะท้อนว่าระบบข้อมูลร่วมยังอยู่ในช่วงก่อรูปมากกว่าจะเป็นกลไกถาวรที่ทำงานเต็มประสิทธิภาพ (Mekong River Commission, 2025)

OECD ยังชี้ด้วยว่า ความท้าทายด้านข้อมูลน้ำในเอเชีย-แปซิฟิกมักอยู่ที่ความกระจุกกระจาย ความซ้ำซ้อน และความไม่สอดคล้องกันของฐานข้อมูล ตลอดจนข้อจำกัดในการเปิดเผยข้อมูลแบบเรียลไทม์ และในรูปแบบที่สาธารณะเข้าถึงได้ ดังนั้น การไม่มีระบบข้อมูลร่วมจึงไม่ใช่เพียงข้อจำกัดทางเทคนิค แต่เป็นหัวใจของปัญหาธรรมาภิบาล เพราะเมื่อแต่ละฝ่ายมีข้อมูลของตนเอง การระบุแหล่งกำเนิด การประเมินความเสี่ยง และการหาหนทางมติทางนโยบายย่อมทำได้ยาก (Organisation for Economic Co-operation and Development, 2021)

ช่องว่างความรับผิดชอบของทุนข้ามชาติ

อุปสรรคประการที่สี่คือช่องว่างความรับผิดชอบของทุนข้ามชาติและห่วงโซ่อุปทานที่ดำเนินงานข้ามพรมแดน ปัญหามลพิษร่วมสมัยมักไม่ได้เกิดจากผู้กระทำรายเดียวที่อยู่ภายใต้เขตอำนาจของรัฐใดรัฐหนึ่งอย่างชัดเจน หากเกิดจากห่วงโซ่การลงทุน การจัดหาวัตถุดิบ และความสัมพันธ์ทางธุรกิจหลายทอด OHCHR ชี้ว่า ระบบสิทธิมนุษยชนร่วมสมัยยังเผชิญ “ช่องว่างในการคุ้มครอง” เมื่อกิจกรรมของบริษัทข้ามชาติส่งผลกระทบต่อสิทธิของประชาชนในประเทศกำลังพัฒนา แต่กฎหมายภายในของรัฐต่าง ๆ ยังครอบคลุมการกระทำนอกอาณาเขตได้จำกัด (Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, 2011; 2022)

ในทำนองเดียวกัน OECD Due Diligence Guidance for Responsible Business Conduct วางหลักให้ธุรกิจต้องระบุ ป้องกัน บรรเทา ติดตาม และสื่อสารถึงผลกระทบที่ตนก่อให้เกิด มีส่วนก่อให้เกิด หรือเชื่อมโยงโดยตรงผ่านความสัมพันธ์ทางธุรกิจต่อคน สิ่งแวดล้อม และสังคม หลักการนี้มีนัยสำคัญอย่างยิ่งต่อกรณีภาคเหนือตอนบน เพราะช่วยขยายขอบเขตความรับผิดชอบจาก “ผู้ก่อมลพิษโดยตรง” ไปสู่ “ผู้ได้รับประโยชน์จากห่วงโซ่การผลิต” ด้วย (Organisation for Economic Co-operation and Development, 2018)

กล่าวโดยสรุป วิฤตสารปนเปื้อนข้ามพรมแดนในพื้นที่ภาคเหนือตอนบนได้สะท้อนให้เห็นถึงความท้าทายเชิงธรรมาภิบาลที่ซับซ้อนและก้าวข้ามมิติทางวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อมไปสู่ปัญหาเชิงโครงสร้าง

4 ประการสำคัญ เริ่มจากข้อจำกัดด้านอธิปไตยและความมั่นคงของรัฐ โดยเฉพาะความเปราะบางทางการเมืองและภูมิทัศน์ทางอำนาจที่แตกกระจายในประเทศเพื่อนบ้านซึ่งทำให้การบังคับใช้กฎหมายสิ่งแวดล้อมที่ต้นน้ำเป็นไปได้ยาก ผสมกับความไม่สมมาตรของมาตรฐานสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศที่ก่อให้เกิดช่องโหว่ดึงดูดกลุ่มทุนให้ย้ายฐานกิจกรรมที่ก่อมลพิษไปยังพื้นที่ที่การกำกับดูแลหละหลวมกว่า ยิ่งไปกว่านั้น การขาดแคลนระบบข้อมูลวิทยาศาสตร์ร่วมกันอย่างเป็นระบบและโปร่งใสยังเป็นอุปสรรคสำคัญที่ขัดขวางการประเมินความเสี่ยงและการชี้ตัวแหล่งกำเนิดมลพิษร่วมกันระหว่างรัฐ และประการสุดท้ายคือช่องว่างความรับผิดชอบของทุนข้ามชาติที่กฎหมายภายในประเทศมักเอื้อไม่ถึง ทำให้ผู้ที่ได้รับผลประโยชน์ตลอดห่วงโซ่อุปทานรอดพ้นจากการรับผิดชอบ ปัจจัยทั้งหมดนี้จึงเป็นข้อพิสูจน์ว่าการกอบกู้ระบบนิเวศของกลุ่มน้ำไม่อาจพึ่งพาไกล่เกลี่ยสิ่งแวดล้อมภายในประเทศเพียงลำพัง แต่ต้องอาศัยการยกระดับความร่วมมือทางการทูต การสร้างฐานข้อมูลส่วนกลาง และการบังคับใช้มาตรฐานความรับผิดชอบต่อกลุ่มทุนข้ามชาติอย่างบูรณาการ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากข้อจำกัดเชิงธรรมาภิบาลที่ปรากฏ การจัดการปัญหาสารปนเปื้อนในแหล่งน้ำของภาคเหนือตอนบนควรยกระดับจากการตอบสนองเฉพาะหน้าไปสู่แฟ้มกิจกรรมธรรมาภิบาลกลุ่มน้ำข้ามพรมแดน ที่เชื่อมโยงทั้งข้อมูล สถาบัน ความรับผิดชอบ และการมีส่วนร่วมทางสังคมอย่างบูรณาการ

สร้างกลไกการตรวจวัดและแลกเปลี่ยนข้อมูลกลุ่มน้ำร่วม ข้อเสนอประการแรกคือการผลักดัน Joint Monitoring and Data Sharing Mechanism ในระดับทวิภาคีและพหุภาคี โดยเฉพาะในกลุ่มน้ำที่เชื่อมโยงกับแม่น้ำกก แม่น้ำสาย แม่น้ำรวก และแม่น้ำโขง Mekong River Commission ได้ก้าวมาถึงจุดที่เสนอ Joint Water Quality Monitoring Initiative ระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้องแล้ว ดังนั้น ไทยควรใช้ฐานความร่วมมือนี้ผลักดันให้เกิดข้อตกลงที่เป็นรูปธรรมยิ่งขึ้น เช่น การติดตั้งสถานีตรวจวัดตามแนวชายแดน การกำหนดตัวชี้วัดร่วม การกำหนดมาตรฐานการเก็บตัวอย่างและการทดสอบร่วม และการเปิดเผยข้อมูลต่อสาธารณะในรูปแบบที่เข้าใจง่ายและเปรียบเทียบย้อนหลังได้ (Mekong River Commission, 2025)

ผลักดันกฎหมายและมาตรการความรับผิดชอบต่อข้ามพรมแดนขององค์กรธุรกิจ ข้อเสนอประการที่สองคือการยกระดับกลไก Corporate Extraterritorial Obligations หรือมาตรการความรับผิดชอบต่อข้ามพรมแดนของธุรกิจ รัฐบาลไทยควรบูรณาการหลักการของ UNGPs และ OECD Due Diligence Guidance เข้าสู่กฎหมายและมาตรการภายในอย่างเป็นรูปธรรม เช่น การกำหนดให้ธุรกิจที่ลงทุนหรือมีห่วงโซ่อุปทานเชื่อมโยงกับกิจกรรมเสี่ยงสูงต้องทำ Human Rights and Environmental Due Diligence การเปิดเผยความเสี่ยงต่อผู้ถือหุ้นและสาธารณะ และการเชื่อมโยงข้อมูลกับข้อมูลการค้ากับสินเชื่อ การประกัน และการจัดซื้อจัดจ้างภาครัฐ (Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, 2011; Organisation for Economic Co-operation and Development, 2018)

ในบริบทไทย ข้อเสนอนี้มีฐานรองรับอยู่แล้วใน แผนปฏิบัติการระดับชาติว่าด้วยธุรกิจกับสิทธิมนุษยชน ระยะที่ 2 พ.ศ. 2566–2570 ซึ่งครอบคลุมทั้งมิติชุมชน ที่ดิน ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมถึงมิติการลงทุนระหว่างประเทศและบริษัทข้ามชาติ สิ่งที่ต้องทำคือการแปลงกรอบนโยบายให้เป็นกลไกบังคับใช้และติดตามผลที่ชัดเจนยิ่งขึ้น (กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ, 2566)

ยกระดับการทูตเชิงสิ่งแวดล้อม ข้อเสนอประการที่สามคือการยกระดับ Environmental Diplomacy ให้เป็นวาระถาวรของความร่วมมือชายแดนไทย–เมียนมาและไทย–ลาว การคงกรอบคิดความมั่นคงแบบเดิมที่ให้ความสำคัญกับทหาร การค้า หรืออาชญากรรมข้ามชาติเพียงด้านเดียว อาจไม่เพียงพอสำหรับสถานการณ์

ที่มลพิษข้ามแดนกระทบต่อสุขภาพ อาหาร น้ำสะอาด และความเป็นอยู่ของชุมชนปลายน้ำโดยตรง ไทยจึงควรผลักดันให้ประเด็นคุณภาพน้ำและการปนเปื้อนถูกบรรจุเป็นวาระประจำของคณะกรรมการชายแดนทุกระดับ

นอกจากนี้ ไทยยังควรใช้กรอบภูมิภาคที่มีอยู่แล้ว เช่น Mekong River Commission และกลไกของอาเซียนด้านการจัดการทรัพยากรน้ำ เพื่อพัฒนาบรรทัดฐานร่วมเรื่องการแจ้งเตือน การแบ่งปันข้อมูล และการตอบสนองต่อมลพิษข้ามพรมแดน โดย Asean Working Group On Water Resources Management ได้ถูกกำหนดให้เป็นหน่วยงานหลักในการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ด้านการจัดการทรัพยากรน้ำของภูมิภาคอยู่แล้ว ซึ่งสามารถใช้เป็นฐานต่อยอดได้ (ASEAN Environment Knowledge Hub, 2022)

ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของเครือข่ายภาคประชาสังคมและภาควิชาการ ข้อเสนอประการที่สี่ คือ การสนับสนุนเครือข่ายภาคประชาสังคม นักวิชาการ องค์กรชุมชน และเครือข่ายลุ่มน้ำ ให้มีบทบาทเป็นกลไกคู่ขนานหรือ Track 2 Diplomacy ในการเฝ้าระวัง แจ้งเตือน และเชื่อมโยงความร่วมมือข้ามพรมแดนในระดับรากหญ้า OECD เน้นว่า ธรรมชาติของน้ำที่มีประสิทธิภาพต้องมี Stakeholder Engagement อย่างครอบคลุม เพราะปัญหาน้ำเกี่ยวข้องกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลากหลายกลุ่มที่แข่งขันกันใช้ทรัพยากรเดียวกัน (Organisation for Economic Co-operation and Development, 2015)

สำหรับภาคเหนือตอนบน รัฐควรสนับสนุนให้เครือข่ายชุมชนริมแม่น้ำสามารถเข้าถึงข้อมูล การตรวจวัดได้ง่าย มีพื้นที่ในการสะท้อนข้อกังวล มีช่องทางแจ้งเตือนและร้องเรียนที่ตอบสนองได้จริงและเปิดพื้นที่ให้มหาวิทยาลัยหรือสถาบันวิจัยในภูมิภาคเข้ามามีบทบาทในการตรวจสอบอิสระและสื่อสารความรู้สู่สาธารณะ การมีส่วนร่วมดังกล่าวจะช่วยลดช่องว่างระหว่างข้อมูลทางวิทยาศาสตร์กับความรับรู้ของชุมชน และเพิ่มความชอบธรรมให้กับนโยบายของรัฐ

เชื่อมมาตรการสิ่งแวดล้อมกับสาธารณสุขและการเยียวยา ข้อเสนอสุดท้ายคือการเชื่อมการจัดการสิ่งแวดล้อมเข้ากับระบบสาธารณสุขและการเยียวยาอย่างเป็นระบบ เมื่อการปนเปื้อนกระทบต่อคุณภาพน้ำ อาหาร รายได้ และความเชื่อมั่นของประชาชน การตอบสนองของรัฐไม่ควรจำกัดอยู่ที่การประกาศผลตรวจแต่ควรมีระบบเฝ้าระวังสุขภาพระยะยาว มาตรการคุ้มครองกลุ่มเปราะบาง การประเมินผลกระทบต่ออาชีพและเศรษฐกิจชุมชน และแนวทางเยียวยาที่เข้าถึงได้จริงสำหรับผู้ได้รับผลกระทบ ซึ่งสอดคล้องกับหลัก “Protect, Respect and Remedy” ของ UNGPs (Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, 2011; กรมควบคุมโรค, 2569)

สรุป การก้าวข้ามวิกฤตสารปนเปื้อนข้ามพรมแดนในพื้นที่ภาคเหนือตอนบนจำเป็นต้องเปลี่ยนผ่านจากการตั้งรับเฉพาะหน้าไปสู่การสร้างแพ็คเกจธรรมชาติลุ่มน้ำข้ามพรมแดน ที่บูรณาการการแก้ไขปัญหาอย่างเป็นระบบ โดยเริ่มต้นจากการผลักดันกลไกการตรวจวัดและเปิดเผยข้อมูลร่วมกันระหว่างประเทศ (Joint Monitoring) เพื่อสร้างฐานข้อมูลที่โปร่งใสและเป็นเอกภาพ ควบคู่ไปกับการบังคับใช้กฎหมายที่กำหนดให้กลุ่มทุนข้ามชาติต้องรับผิดชอบต่อผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมตลอดห่วงโซ่อุปทาน นอกจากนี้ รัฐบาลต้องยกระดับการทูตเชิงสิ่งแวดล้อมให้เป็นวาระสำคัญในเวทีความมั่นคงระดับชายแดนและภูมิภาค พร้อมทั้งเปิดพื้นที่สนับสนุนให้ภาคประชาสังคมและนักวิชาการเข้ามามีส่วนร่วมเฝ้าระวังในรูปแบบการทูตภาคประชาชน (Track 2 Diplomacy) เพื่อลดการผูกขาดข้อมูลโดยรัฐ และท้ายที่สุดจะต้องเชื่อมโยงการจัดการสิ่งแวดล้อมเข้ากับระบบสาธารณสุข เพื่อเฝ้าระวังผลกระทบทางสุขภาพระยะยาวและสร้างกลไกการเยียวยาชุมชนที่ได้รับผลกระทบอย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งการขับเคลื่อนทั้ง 5 มิติขึ้นไปพร้อมกันจะช่วยสร้างโครงสร้างการจัดการทรัพยากรน้ำที่ยั่งยืนและเป็นธรรมได้อย่างแท้จริง

องค์ความรู้ใหม่

ธรรมาภิบาลสิ่งแวดล้อมข้ามพรมแดน สารปนเปื้อนในแหล่งน้ำพื้นที่ภาคเหนือตอนบน

ภาพที่ 1 โมเดลธรรมาภิบาลสิ่งแวดล้อมข้ามพรมแดนเชิงบูรณาการสำหรับการจัดการลุ่มน้ำภาคเหนือ

จากภาพที่ 1 การวิเคราะห์วิกฤตสารปนเปื้อนในแหล่งน้ำภาคเหนือตอนบน บทความนี้ได้สังเคราะห์องค์ความรู้ใหม่เป็น โมเดลธรรมาภิบาลสิ่งแวดล้อมข้ามพรมแดนเชิงบูรณาการ (Integrated Transboundary Environmental Governance Model) ซึ่งอธิบายให้เห็นว่า ความเสื่อมโทรมของลุ่มน้ำเป็นผลพวงจากพลวัตของระบบทุนนิยมชายแดน ผ่านกิจกรรมเหมืองแร่ เกษตรพันธสัญญา และขยะจากเมืองคู่แฝด โดยการแก้ไขปัญหาต้องเผชิญกับความท้าทายเชิงโครงสร้าง 4 ด้าน ได้แก่ ข้อจำกัดด้านอธิปไตยและความมั่นคง ความไม่สมมาตรของมาตรฐานสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศ การขาดฐานข้อมูลร่วมกัน และช่องโหว่ความรับผิดชอบของทุนข้ามชาติ ด้วยเหตุนี้ การก้าวข้ามวิกฤตจึงไม่สามารถพึ่งพากลไกเชิงเดี่ยวภายในประเทศได้ แต่ต้องยกระดับสู่การขับเคลื่อนแพ็กเกจธรรมาภิบาลข้ามพรมแดน ที่บูรณาการการทำงาน 4 มิติไปพร้อมกัน ได้แก่ 1. การผลักดันกลไกตรวจวัดและแลกเปลี่ยนข้อมูลร่วมกัน (Joint Monitoring) 2. การบังคับใช้มาตรการความรับผิดชอบต่อองค์กรธุรกิจตลอดห่วงโซ่อุปทาน 3. การขับเคลื่อนการทูตเชิงสิ่งแวดล้อมควบคู่กับการทูตภาคประชาชน (Track 2 Diplomacy) และ 4. การเชื่อมโยงการจัดการสิ่งแวดล้อมเข้ากับระบบเฝ้าระวังสาธารณสุขและการเยียวยาชุมชน เพื่อสร้างโครงสร้างสถาปัตยกรรมใหม่ที่จะนำไปสู่การบริหารจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ โปร่งใส และยั่งยืนในท้ายที่สุด

สรุป

วิกฤตการณ์ปนเปื้อนของสารหนูและมลพิษในระบบลุ่มน้ำภาคเหนือตอนบนที่เชื่อมโยงข้ามพรมแดนระหว่างไทย เมียนมา และลาว เป็นผลพวงจากการขยายตัวของระบบทุนนิยมชายแดน ซึ่งมีแหล่งกำเนิดหลักจากกิจกรรมเหมืองแร่และการเปิดหน้าดินบริเวณต้นน้ำ ผ่นวกกับแรงกดดันทางนิเวศจากสารเคมีในระบบ

เกษตรพันธสัญญาและปัญหาขยะจากเมืองคูเผดชายแดน ปัญหาดังกล่าวได้ยกระดับสู่ความเสี่ยงเชิงระบบที่ไม่อาจแก้ไขด้วยกลไกสิ่งแวดล้อมภายในประเทศเพียงลำพัง เนื่องจากต้องเผชิญกับความท้าทายเชิงธรรมาภิบาล 4 ประการ ได้แก่ ข้อจำกัดด้านอธิปไตยและความเปราะบางด้านความมั่นคงในรัฐเพื่อนบ้าน ความไม่สมมาตรของมาตรฐานสิ่งแวดล้อมที่ทำให้เกิดช่องโหว่ในการย้ายฐานการผลิต การขาดแคลนระบบฐานข้อมูลวิทยาศาสตร์ร่วมกันที่โปร่งใส และช่องว่างความรับผิดชอบของกลุ่มทุนข้ามชาติที่กฎหมายภายในเอื้อไม่ถึง ดังนั้น การก้าวข้ามวิกฤตนี้จึงเรียกร้องการสร้างแพ็คเกจธรรมาภิบาลสิ่งแวดล้อมข้ามพรมแดนอย่างบูรณาการ ผ่านการผลักดันกลไกตรวจวัดและเปิดเผยข้อมูลร่วมกันระหว่างประเทศ (Joint Monitoring) การบังคับใช้มาตรการความรับผิดชอบข้ามพรมแดนขององค์กรธุรกิจตลอดห่วงโซ่อุปทาน การยกระดับการทูตเชิงสิ่งแวดล้อมให้เป็นวาระสำคัญในเวทีความมั่นคงระดับภูมิภาค การเปิดพื้นที่ให้ภาคประชาสังคมและภาควิชาการร่วมเฝ้าระวังในรูปแบบการทูตภาคประชาชน (Track 2 Diplomacy) ตลอดจนการเชื่อมโยงมาตรการทางสิ่งแวดล้อมเข้ากับระบบสาธารณสุขและการเยียวยาชุมชนที่ได้รับผลกระทบอย่างเป็นรูปธรรม เพื่อสร้างโครงสร้างการบริหารจัดการทรัพยากรกลุ่มน้ำร่วมกันอย่างยั่งยืนและเป็นธรรม

เอกสารอ้างอิง

- กรมควบคุมโรค. (2568). กรมควบคุมโรค เตือนภัยสารหนูปนเปื้อนในแม่น้ำกก แนะนำประชาชนหลีกเลี่ยงการใช้ น้ำจากแหล่งน้ำเสี่ยง พร้อมติดตามอาการผิดปกติอย่างใกล้ชิด. สืบค้นเมื่อ 9 มีนาคม 2569 จาก <https://www.ddc.moph.go.th/brc/news.php?deptcode=brc&news=52866>.
- _____. (2569). กรมควบคุมโรคขยายผลการเฝ้าระวังสุขภาพประชาชน กรณีผลศึกษาพบสารหนู ในพื้นที่ลุ่มน้ำกก พร้อมดูแลประชาชนกลุ่มเสี่ยงอย่างใกล้ชิด. สืบค้นเมื่อ 9 มีนาคม 2569 จาก https://ddc.moph.go.th/brc/news.php?deptcode=brc&news=58852&news_views=599.
- กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ. (2566). แผนปฏิบัติการระดับชาติว่าด้วยธุรกิจกับสิทธิมนุษยชน ระยะที่ 2 (พ.ศ. 2566–2570). สืบค้นเมื่อ 9 มีนาคม 2569 จาก <https://www5.dpim.go.th/km/2023/09/20/>.
- วสันต์ ปวนปิ่นวงศ์. (2561). ยุทธศาสตร์ความร่วมมือทางเศรษฐกิจ อิรวดี-เจ้าพระยา-แม่โขง : การเปลี่ยนแปลง ของสังคมเกษตรกรในการทำเกษตรแบบพันธสัญญาในพื้นที่ชายแดนไทย-เมียนมาร์. วารสารสุขุทัย ธรรมาธิราช, 31(2), 44–64.
- สำนักงานสิ่งแวดล้อมและควบคุมมลพิษที่ 1 (เชียงใหม่). (2568). สถานการณ์คุณภาพสิ่งแวดล้อมในแม่น้ำกก และลำน้ำสาขา แม่น้ำสาย แม่น้ำรวก แม่น้ำโขง และผลกระทบกรณีปัญหาสารปนเปื้อนเกินค่ามาตรฐาน. กรุงเทพฯ: สืบค้นเมื่อ 9 มีนาคม 2569 จาก <https://shorturl.asia/XM8Ps>.
- ASEAN Environment Knowledge Hub. (2022). Water Resources Management About. Retrieved March 9, 2026, from <https://environment.asean.org/water-resource-management/about>.
- International Crisis Group. (2024). Ethnic Autonomy and Its Consequences in Post-Coup Myanmar. Retrieved March 9, 2026, from <https://www.crisisgroup.org/brf/asia/south-east-asia/myanmar/b180-ethnic-autonomy-and-its-consequences-post-coup-myanmar>.
- Jepsen, M. R. et al. (2019). What awaits Myanmar's uplands farmers? Lessons learned from Mainland Southeast Asia. Land, 8(2), 1–23.

- Mekong River Commission. (2025). Mekong River Commission Addresses Kok River Water Quality Concerns, Regional Meeting Set for Next Steps. Retrieved March 9, 2026, from <https://shorturl.asia/dtY84>.
- _____. (2025). Mekong River Commission Updates on Response to Arsenic Contamination in The Mekong River. Retrieved March 9, 2026, from <https://shorturl.asia/9Kpi7>.
- Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. (2011). Guiding Principles on Business and Human Rights: Implementing The United Nations “Protect, Respect and Remedy” Framework. New York, NY: United Nations.
- _____. (2022). Extraterritorial Application of Human Rights Requires Multilateral Approach – UN Expert. Retrieved March 9, 2026, from <https://shorturl.asia/fXPLu>.
- Organisation for Economic Co-operation and Development. (2015). OECD Principles on Water Governance. Retrieved from <https://shorturl.asia/N92HL>.
- _____. (2018). OECD Due Diligence Guidance for Responsible Business Conduct. Paris, France: OECD Publishing.
- _____. (2021). Water Governance in Asia-Pacific. Paris, France: OECD Publishing.
- Pounpunwong, W. (2025). Contract Farming: States, Capitalists, and Farmers on The Mae Sot, Thailand-Myawaddy Myanmar Border. *Burapha Journal of Political Economy*, 13(1), 108–128.

การมีส่วนร่วมของประชาชนในการเลือกตั้งท้องถิ่น
กับการพัฒนาประชาธิปไตยฐานราก
CITIZEN PARTICIPATION IN LOCAL ELECTIONS AND GRASSROOTS
DEMOCRATIC DEVELOPMENT

ปาริชาติ ชุมพงศ์*

Parichat Chumpong*

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช

Faculty of Humanities and Social Sciences, Nakhon Si Thammarat Rajabhat University

*Corresponding Author E-mail: parichat_chu@nstru.ac.th

Received February 28, 2026; Revised April 1, 2026; Accepted April 20, 2026

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการเลือกตั้งท้องถิ่นกับการพัฒนาประชาธิปไตยฐานราก โดยใช้การวิเคราะห์เชิงแนวคิดและการสังเคราะห์ทฤษฎีทางรัฐศาสตร์ร่วมสมัยเป็นกรอบอธิบาย เช่น แนวคิดประสิทธิภาพทางการเมือง แนวคิดประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม แนวคิดประชาธิปไตยเชิงปรึกษาหารือ และแนวคิดความรับผิดชอบต่อทางการเมือง พบว่าการมีส่วนร่วมได้จำกัดอยู่เพียงการลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง หากครอบคลุมถึงการรณรงค์หาเสียง การอภิปรายสาธารณะ การติดตามตรวจสอบ และการร่วมกำหนดทิศทางนโยบายในระดับพื้นที่ และนำเสนอแบบจำลองความสัมพันธ์ที่อธิบายว่า การมีส่วนร่วมทำหน้าที่เป็นกลไกศูนย์กลางที่ส่งผลต่อความโปร่งใส ความรับผิดชอบ การกระจายอำนาจ และความชอบธรรมทางการเมืองในระดับท้องถิ่น ดังนั้น ประชาธิปไตยฐานรากจะมีความเข้มแข็งและยั่งยืนได้ก็ต่อเมื่อการมีส่วนร่วมพัฒนาไปสู่การกำกับอำนาจอย่างต่อเนื่องและตั้งอยู่บนเหตุผลสาธารณะ

คำสำคัญ: การมีส่วนร่วมทางการเมือง, การเลือกตั้งท้องถิ่น, ประชาธิปไตยฐานราก, ความรับผิดชอบต่อทางการเมือง, ประสิทธิภาพทางการเมือง

Abstract

This article aims to analyze the relationship between citizen participation in local elections and the development of grassroots democracy. By employing conceptual analysis and a synthesis of contemporary political theories such as Political Efficacy, Participatory Democracy, Deliberative Democracy, and Political Accountability as an explanatory framework, the study finds that participation is not limited solely to the act of voting. Instead, it encompasses election campaigning, public deliberation, post-election monitoring, and collaborative local policymaking. Furthermore, the article proposes a relational model explaining that citizen participation serves as a central mechanism driving transparency, accountability, decentralization, and political legitimacy at the local level. Consequently,

grassroots democracy attains strength and sustainability only when participation evolves into continuous power oversight grounded in public reason.

Keywords: Political Participation, Local Elections, Grassroots Democracy, Political Accountability, Political Efficacy

บทนำ

การเลือกตั้งท้องถิ่นเป็นกลไกสำคัญของระบอบประชาธิปไตยที่เปิดพื้นที่ให้ประชาชนได้ใช้อำนาจอธิปไตยผ่านการคัดเลือกผู้แทนเข้าไปบริหารกิจการสาธารณะในระดับพื้นที่ การกระจายอำนาจทำให้การปกครองส่วนท้องถิ่นกลายเป็นฐานรากของประชาธิปไตย และเป็นเวทีที่ประชาชนได้เรียนรู้บทบาทความเป็นพลเมืองของตนอย่างเป็นรูปธรรม การมีส่วนร่วมจึงไม่ได้จำกัดอยู่เพียงการออกเสียงเลือกตั้ง หากแต่ครอบคลุมถึงการติดตาม ตรวจสอบ และสะท้อนความคิดเห็นต่อการดำเนินงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น อันเป็นเงื่อนไขสำคัญของการพัฒนาประชาธิปไตยในระดับชุมชน (พระวิจิตร ญาณวโร, 2568) อย่างไรก็ตาม สภาพปัญหาที่สำคัญของการเลือกตั้งท้องถิ่นไทยในปัจจุบัน คือการที่ประชาชนส่วนใหญ่ยังถูกจำกัดบทบาทอยู่เพียงในมิติของการออกเสียงลงคะแนนตามวาระ (Procedural Democracy) มากกว่าการมีส่วนร่วมเชิงคุณภาพ อีกทั้งยังเผชิญกับอิทธิพลของระบบอุปถัมภ์และความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร ซึ่งเป็นอุปสรรคสำคัญในการสร้างประชาธิปไตยที่โปร่งใส

ความเข้มแข็งของประชาธิปไตยฐานรากขึ้นอยู่กับระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนโดยตรง โดยเฉพาะในมิติของความรู้สึกระหว่างความคิด การตรวจสอบการทำงานของรัฐบาล และการตื่นตัวทางการเมือง ปัจจัยเหล่านี้ทำให้ประชาชนก้าวจากบทบาทผู้รับนโยบายไปสู่การเป็นผู้กำหนดทิศทางการร่วมกันในพื้นที่ เมื่อการมีส่วนร่วมได้รับการส่งเสริมอย่างต่อเนื่อง โครงสร้างประชาธิปไตยในระดับท้องถิ่นย่อมมีเสถียรภาพและความชอบธรรมมากยิ่งขึ้น (พระครูกิตติญาณวิสิฐ (ธนา กิตติญาณโณ), 2567) ปัญหาการขาดกลไกตรวจสอบที่มีประสิทธิภาพหลังการเลือกตั้ง ทำให้ผู้แทนท้องถิ่นบางส่วนขาดความเชื่อมโยงกับความต้องการของประชาชนอย่างแท้จริง บทความนี้จึงมุ่งสะท้อนให้เห็นว่าการแก้ปัญหาดังกล่าวจำเป็นต้องอาศัยการยกระดับการมีส่วนร่วมไปสู่การเป็นผู้นำกับอำนาจรัฐ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการวางรากฐานการบริหารจัดการพื้นที่ที่มีความรับผิดชอบต่อสาธารณะ

พฤติกรรมทางการเมืองท้องถิ่นสะท้อนวัฒนธรรมทางการเมืองและกระบวนการกล่อมเกลางานทางสังคมในแต่ละพื้นที่ การตัดสินใจใช้สิทธิเลือกตั้งมิได้เกิดขึ้นอย่างโดดเดี่ยว หากอยู่ภายใต้เงื่อนไขของความรู้ ความเข้าใจ และทัศนคติทางการเมือง หลักฐานเชิงประจักษ์จากการศึกษาหลายพื้นที่พบว่า วัฒนธรรมทางการเมืองมีความสัมพันธ์กับรูปแบบและระดับของการมีส่วนร่วมในการเลือกตั้งอย่างมีนัยสำคัญ (จุฑารัตน์ ยะคำ และคณะ, 2567) นอกจากนี้ การสื่อสารทางการเมืองในระดับท้องถิ่นยังมีบทบาทในการหล่อหลอมการรับรู้และความเชื่อมั่นต่อกระบวนการเลือกตั้ง ช่องทางการสื่อสารที่เปิดกว้างและตรวจสอบได้ช่วยให้ประชาชนประเมินบทบาทของผู้แทนและพิจารณานโยบายด้วยเหตุผล ซึ่งส่งผลต่อคุณภาพของการมีส่วนร่วมในระยะยาว (ธีรยุทธ ชะนิล และอภิญา ฉัตรช่อฟ้า, 2567) ประโยชน์ที่สำคัญของบทความวิชาการนี้ คือ การสังเคราะห์องค์ความรู้เพื่อชี้ให้เห็นช่องว่างระหว่างข้อกฎหมายและพฤติกรรมจริงในพื้นที่ เพื่อให้ผู้ที่เกี่ยวข้องสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการสื่อสารและสร้างกระบวนการเรียนรู้ทางการเมืองที่เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคม

ดังนั้น การวิเคราะห์การมีส่วนร่วมของประชาชนในการเลือกตั้งท้องถิ่นจำเป็นต้องพิจารณาในมิติของโครงสร้างอำนาจ ความชอบธรรมทางการเมือง และวัฒนธรรมการเมืองควบคู่กัน มิใช่จำกัดอยู่เพียงสถิติการออกมาใช้สิทธิ หากต้องตั้งคำถามว่าการมีส่วนร่วมดังกล่าวได้เปิดพื้นที่ทางการเมืองให้ประชาชนสามารถ

กำหนดทิศทาง ตรวจสอบ และถ่วงดุลอำนาจในระดับท้องถิ่นได้จริงเพียงใด การเลือกตั้งท้องถิ่นจึงมิใช่เพียงกลไกเชิงกระบวนการ หากเป็นสนามต่อรองเชิงอำนาจระหว่างกลุ่มผลประโยชน์ ผู้นำท้องถิ่น และพลเมือง ความเข้มแข็งของประชาธิปไตยฐานรากจึงขึ้นอยู่กับระดับที่อำนาจทางการเมืองถูกกระจายอย่างแท้จริง และระดับที่ประชาชนสามารถแปรสิทธิทางกฎหมายให้กลายเป็นอำนาจเชิงปฏิบัติในพื้นที่การเมืองของตนได้อย่างเป็นรูปธรรม (ธนรัตน์ จิตต์พ่าย, 2568) โดยประโยชน์สูงสุดที่จะได้รับจากบทความนี้ คือ การเสนอแบบจำลองความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงการมีส่วนร่วมเข้ากับการพัฒนาความโปร่งใสและความรับผิดชอบ ซึ่งจะเป็แนวทางสำคัญในการปฏิรูปการปกครองส่วนท้องถิ่นไทยให้ก้าวข้ามปัญหาการเมืองเชิงผลประโยชน์ไปสู่ประชาธิปไตยฐานรากที่ยั่งยืน

แนวคิดและทฤษฎีการมีส่วนร่วมทางการเมือง

การมีส่วนร่วมทางการเมืองเป็นแนวคิดสำคัญในศาสตร์รัฐศาสตร์ที่ใช้อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนกับอำนาจรัฐ ในบริบทของการปกครองท้องถิ่น การมีส่วนร่วมมิได้เป็นเพียงกลไกเชิงกระบวนการ หากเป็นดัชนีชี้วัดระดับความเข้มแข็งของประชาธิปไตยฐานราก การกระจายอำนาจได้เปิดพื้นที่ให้ประชาชนเข้ามามีบทบาทในการกำหนดทิศทางการพัฒนาในระดับพื้นที่มากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับข้อเสนอที่เห็นว่าการปกครองท้องถิ่นเป็นหน่วยงานที่หล่อหลอมวัฒนธรรมประชาธิปไตยและการเรียนรู้ทางการเมืองของประชาชน (พระวิจิตร ญาณวโร, 2568) การมีส่วนร่วมจึงเป็นทั้งกระบวนการและผลลัพธ์ของการพัฒนาทางการเมืองที่ยึดโยงกับประชาชนในระดับโครงสร้าง

ในเชิงแนวคิด การมีส่วนร่วมแบบดั้งเดิมหมายถึงการกระทำที่ประชาชนใช้สิทธิผ่านช่องทางที่กฎหมายกำหนด เช่น การลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง การสมัครรับเลือกตั้ง การเข้าร่วมเวทีสาธารณะ หรือการเข้าชื่อเสนอข้อเรียกร้อง กลไกเหล่านี้สะท้อนการใช้อำนาจอธิปไตยผ่านระบบตัวแทน การเลือกตั้งท้องถิ่นจึงเป็นรูปธรรมของการมีส่วนร่วมในลักษณะดังกล่าว งานศึกษาด้านพฤติกรรมทางการเมืองเลือกตั้งชี้ให้เห็นว่า รูปแบบการมีส่วนร่วมนี้ได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมทางการเมืองและกระบวนการกล่อมเกลางานสังคมในแต่ละพื้นที่ ซึ่งส่งผลต่อระดับและคุณภาพของการใช้สิทธิ (จุฑารัตน์ ยะคำ และคณะ, 2567) อีกทั้ง การตัดสินใจออกเสียงเลือกตั้งยังสัมพันธ์กับกระบวนการกล่อมเกลางานทางการเมืองและค่านิยมทางศีลธรรมที่หล่อหลอมพฤติกรรมของประชาชนในพื้นที่ (ณรงค์กร ดำรงคดี และคณะ, 2567) ภาพดังกล่าวสะท้อนว่า การมีส่วนร่วมแบบดั้งเดิมไม่ได้เป็นเพียงการกระทำเชิงเทคนิค หากแต่เชื่อมโยงกับโครงสร้างคุณค่าและบริบททางสังคมอย่างลึกซึ้ง

พัฒนาการของเทคโนโลยีการสื่อสารได้ขยายขอบเขตของการมีส่วนร่วมจากรูปแบบดั้งเดิมไปสู่การมีส่วนร่วมแบบสมัยใหม่ ซึ่งมีลักษณะเป็นเครือข่าย เปิดกว้าง และโต้ตอบได้มากขึ้น การสื่อสารทางการเมืองในระดับท้องถิ่นจึงมีบทบาทในการสร้างการรับรู้ การแลกเปลี่ยนข้อมูล และการกำหนดวาระสาธารณะในพื้นที่หลักฐานเชิงประจักษ์ในบริบทการเลือกตั้งท้องถิ่น พบว่า องค์ประกอบด้านผู้ส่งสาร ช่องทางการสื่อสาร และเนื้อหาสาร ล้วนมีอิทธิพลต่อการสร้างความนิยมและการตัดสินใจของผู้มีสิทธิเลือกตั้ง (ธีรยุทธ ชะนิล และอภิญา ฉัตรช่อฟ้า, 2567) การมีส่วนร่วมในลักษณะเครือข่ายดังกล่าวทำให้ประชาชนมิได้เป็นเพียงผู้รับสาร หากสามารถโต้ตอบ วิพากษ์ และมีส่วนกำหนดทิศทางการสนทนทางการเมืองได้มากขึ้น ซึ่งสะท้อนการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างของพื้นที่ทางการเมืองในระดับท้องถิ่น

แนวคิดประชาธิปไตยฐานรากเน้นว่าความเข้มแข็งของระบอบประชาธิปไตยขึ้นอยู่กับระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในระดับพื้นที่ การมีส่วนร่วมที่พัฒนาไปสู่การตรวจสอบ วิพากษ์ และเสนอทางเลือกเชิงนโยบายย่อมทำให้ประชาธิปไตยไม่หยุดอยู่เพียงกระบวนการเลือกตั้ง แต่ขยายไปสู่การกำกับอำนาจอย่างต่อเนื่อง ปัจจัยด้านความมีอิสระทางความคิด การตื่นตัวทางการเมือง และการสนับสนุนจากโครงสร้างทางการเมือง

มีความสัมพันธ์กับระดับการพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชน (พระครูกิตติญาณวิสิฐ (ธนา กิตติญาณโณ), 2567) ขณะเดียวกัน แนวคิดเรื่องการเมืองเชิงศีลธรรมยังสะท้อนว่าพื้นที่ทางการเมืองระดับฐานรากอาจถูกกำกับด้วยกรอบคุณค่าที่มีผลต่อความชอบธรรมและการแสดงออกของประชาชน (พระมหาสมัคร อติภทฺโท และภักชดา พูนสุวรรณ, 2568) การวิเคราะห์ประชาธิปไตยฐานรากจึงต้องพิจารณาทั้งในเรื่องของการมีส่วนร่วมเชิงโครงสร้างและบริบททางอุดมการณ์ควบคู่กัน

สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมทางการเมืองไม่ได้จำกัดอยู่เพียงการลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง หากครอบคลุมถึงการแสดงความคิดเห็น การติดตามตรวจสอบ การสื่อสารทางการเมือง และการร่วมกำหนดทิศทางนโยบายในระดับท้องถิ่น รูปแบบการมีส่วนร่วมทั้งแบบดั้งเดิมและแบบเครือข่ายสะท้อนพลวัตของวัฒนธรรมทางการเมืองและโครงสร้างอำนาจในพื้นที่ ความเข้มแข็งของประชาธิปไตยฐานรากจึงขึ้นอยู่กับระดับที่ประชาชนสามารถแปรสิทธิทางกฎหมายให้กลายเป็นอำนาจเชิงปฏิบัติในพื้นที่การเมืองของตนได้อย่างแท้จริง

รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการเลือกตั้งท้องถิ่นในกรอบทฤษฎีประชาธิปไตยร่วมสมัย

การวิเคราะห์รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการเลือกตั้งท้องถิ่นสามารถเชื่อมโยงกับกรอบทฤษฎีประชาธิปไตยร่วมสมัยได้อย่างชัดเจน โดยเฉพาะแนวคิดประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม หรือ Participatory Democracy ของ Pateman (1970) ที่กล่าวว่า ความชอบธรรมทางการเมืองมิได้เกิดจากการเลือกตั้งเพียงอย่างเดียว หากเกิดจากการที่ประชาชนมีส่วนร่วมในกระบวนการกำหนดนโยบายและควบคุมอำนาจรัฐอย่างต่อเนื่อง แนวคิดนี้สอดคล้องกับบริบทการปกครองท้องถิ่น ซึ่งเปิดพื้นที่ให้ประชาชนมีบทบาทโดยตรงในกิจการสาธารณะ การเลือกตั้งท้องถิ่นจึงควรถูกมองในฐานะกระบวนการที่ต่อเนื่อง มิใช่เหตุการณ์เฉพาะช่วงเวลา

แนวคิดประสิทธิผลทางการเมือง หรือ Political Efficacy ซึ่ง Campbell et al. (1960) ได้อธิบายว่าเป็นระดับความเชื่อมั่นของประชาชนว่าตนมีอิทธิพลต่อกระบวนการทางการเมือง ช่วยอธิบายความหมายของการใช้สิทธิเลือกตั้งในระดับท้องถิ่นได้อย่างชัดเจน การออกเสียงเลือกตั้งจึงมิได้เป็นเพียงการปฏิบัติตามกฎหมาย หากสะท้อนความเชื่อมั่นในพลังทางการเมืองของตนเอง พื้นที่ที่ประชาชนมีความตื่นตัวและมีอิสระทางความคิดสูง ย่อมแสดงระดับการมีส่วนร่วมที่ต่อเนื่องและตั้งอยู่บนเหตุผลมากกว่า (พระครูกิตติญาณวิสิฐ (ธนา กิตติญาณโณ), 2567) ตรงกันข้าม หากการใช้สิทธิถูกกำหนดด้วยแรงจูงใจเชิงเครือข่ายอุปถัมภ์หรือแรงกดดันทางสังคม การมีส่วนร่วมอาจปรากฏในเชิงปริมาณแต่ไม่ก่อให้เกิดความหมายเชิงอำนาจอย่างแท้จริง (จุฑารัตน์ ยะคำ และคณะ, 2567) เมื่อพิจารณาในกรอบประชาธิปไตยเชิงปรึกษาหารือ หรือ Deliberative Democracy ซึ่ง Habermas (1996) เสนอว่า ความชอบธรรมของอำนาจรัฐควรตั้งอยู่บนกระบวนการสื่อสารและการแลกเปลี่ยนเหตุผลในพื้นที่สาธารณะ การรณรงค์หาเสียงและการอภิปรายเชิงนโยบายในระดับท้องถิ่นจึงมีความสำคัญต่อคุณภาพของประชาธิปไตย การสื่อสารทางการเมืองที่เปิดกว้างและตรวจสอบได้ ช่วยให้ประชาชนสามารถพิจารณานโยบายด้วยเหตุผลมากกว่าความสัมพันธ์ส่วนบุคคล (ธีรยุทธ ชะนิล และอภิญญา นัตรช่อฟ้า, 2567)

การเคลื่อนไหวผ่านสื่อสังคมออนไลน์จึงไม่ได้เป็นเพียงเครื่องมือทางเทคโนโลยี หากเป็นพื้นที่สาธารณะรูปแบบใหม่ที่เปิดโอกาสให้เกิดการโต้แย้ง วิพากษ์ และสร้างความหมายทางการเมืองร่วมกัน ในมิติของความรับผิดชอบทางการเมือง โดยเฉพาะความรับผิดชอบเชิงตั้งฉาก หรือ Vertical Accountability ตามข้อเสนอของ O'Donnell (1998) การมีส่วนร่วมหลังการเลือกตั้ง เช่น การติดตาม ตรวจสอบ และประเมินผลการดำเนินงานของผู้แทน ถือเป็นหัวใจของประชาธิปไตยฐานราก หากประชาชนสามารถตั้งคำถาม วิพากษ์ และกดดันเชิงนโยบายได้อย่างต่อเนื่อง การเลือกตั้งจะกลายเป็นกลไกกำกับอำนาจไม่ใช่เพียง

กระบวนการมอบอำนาจชั่วคราว ความสัมพันธ์ระหว่างความตื่นตัวทางการเมืองกับการตรวจสอบรัฐประภาณชุด
ในงานศึกษาที่สะท้อนบทบาทของการมีอิสระทางความคิดและการวิพากษ์อำนาจ (พระครูกิตติญาณวิสิฐ
(ธนา กิตติญาณ), 2567) เพื่อให้เห็นความเชื่อมโยงเชิงโครงสร้างระหว่างรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชน
ในการเลือกตั้งท้องถิ่นกับกรอบทฤษฎีประชาธิปไตยร่วมสมัยอย่างเป็นระบบ ผู้เขียนได้สังเคราะห์ความสัมพันธ์
ระหว่างแนวคิดหลักกับพฤติกรรมการมีส่วนร่วมในระดับพื้นที่ ดังปรากฏในตารางต่อไปนี้ ซึ่งช่วยอธิบายว่า
รูปแบบการมีส่วนร่วมแต่ละลักษณะสะท้อนมิติทางทฤษฎี และมีนัยต่อคุณภาพประชาธิปไตยฐานราก
ดังตารางที่ 1 ดังนี้

ตารางที่ 1 การสังเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบการมีส่วนร่วมในการเลือกตั้งท้องถิ่นกับกรอบทฤษฎี
ประชาธิปไตย

รูปแบบการมีส่วนร่วม	แนวคิดทางทฤษฎี ที่เกี่ยวข้อง	มิติสำคัญของทฤษฎี	นัยต่อประชาธิปไตย ฐานราก
การใช้สิทธิเลือกตั้ง	ประสิทธิภาพทาง การเมืองของ Campbell et al. (1960)	ความเชื่อมั่นของ ประชาชนว่าตนมี อิทธิพลต่อการเมือง	หากประชาชนมีความ เชื่อมั่นสูง การเลือกตั้ง สะท้อนการใช้อำนาจ อย่างมีความหมายไม่ใช่ เพียงพิธีกรรม
การรณรงค์หาเสียง/ การสนับสนุนผู้สมัคร	ประชาธิปไตย แบบมีส่วนร่วมของ Pateman (1970)	การมีส่วนร่วมเชิงรุก ในการกำหนดทิศทาง นโยบาย	ขยายพื้นที่การเมืองจาก ผู้รับนโยบายสู่ผู้ร่วม กำหนดนโยบาย
การอภิปรายและสื่อสาร ทางการเมือง	ประชาธิปไตยเชิง ปรึกษาหารือของ Habermas (1996)	การแลกเปลี่ยนเหตุผล ในพื้นที่สาธารณะ	ยกระดับคุณภาพ การตัดสินใจจาก ความสัมพันธ์ส่วนบุคคล สู่เหตุผลสาธารณะ
การติดตามและ ตรวจสอบ หลังการเลือกตั้ง	ความรับผิดชอบ ทางการเมืองของ O'Donnell (1998)	การควบคุมและถ่วงดุล ผู้แทนโดยประชาชน	ทำให้การเลือกตั้งเป็น กลไกกำกับอำนาจ ต่อเนื่องไม่ใช่การมอบ อำนาจแบบเบ็ดเสร็จ

จากตารางที่ 1 แสดงให้เห็นว่า รูปแบบการมีส่วนร่วมแต่ละลักษณะมิได้ดำรงอยู่อย่างโดดเดี่ยว
หากสัมพันธ์กับมิติทางทฤษฎีที่แตกต่างกัน การใช้สิทธิเลือกตั้งเชื่อมโยงกับระดับความเชื่อมั่นในพลัง
ทางการเมืองของตนเอง ขณะที่การรณรงค์หาเสียงสะท้อนการขยายบทบาทจากผู้รับนโยบายไปสู่ผู้มีบทบาท
กำหนดทิศทาง การอภิปรายสาธารณะยกระดับคุณภาพประชาธิปไตยผ่านการใช้เหตุผล ส่วนการตรวจสอบ
หลังการเลือกตั้งเป็นกลไกสำคัญของการควบคุมอำนาจอย่างต่อเนื่อง เมื่อพิจารณาในภาพรวม จะเห็นได้ว่า
ประชาธิปไตยฐานรากที่เข้มแข็งมิได้อาศัยเพียงกลไกใดกลไกหนึ่ง หากต้องอาศัยความเชื่อมโยงของรูปแบบ
การมีส่วนร่วมทั้งหมดอย่างเป็นระบบ

สรุปได้ว่า การวิเคราะห์รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการเลือกตั้งท้องถิ่นผ่านกรอบทฤษฎี
ประชาธิปไตยร่วมสมัย ทำให้เห็นว่าคุณภาพของประชาธิปไตยฐานรากมิได้วัดจากอัตราการออกมาใช้สิทธิ
เพียงอย่างเดียว หากต้องพิจารณาระดับความเชื่อมั่นในพลังทางการเมือง ความสามารถในการใช้เหตุผล

สาธารณะ และกลไกการตรวจสอบผู้แทนอย่างต่อเนื่อง พื้นที่ที่สามารถพัฒนาการมีส่วนร่วมจากเชิงปริมาณไปสู่เชิงคุณภาพ ย่อมสะท้อนโครงสร้างอำนาจที่ยึดโยงกับประชาชนมากกว่า และมีแนวโน้มพัฒนาไปสู่ประชาธิปไตยที่มั่นคงในระดับฐานราก

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการเลือกตั้งท้องถิ่น

การมีส่วนร่วมของประชาชนในการเลือกตั้งท้องถิ่นมิได้เกิดขึ้นโดยบังเอิญ หากเป็นผลจากเงื่อนไขทางสังคม การเมือง และโครงสร้างที่กำหนดโอกาสและข้อจำกัดของการกระทำทางการเมืองในระดับพื้นที่ ปัจจัยสำคัญประการแรก คือ ระดับการศึกษาและความรู้ทางการเมือง ซึ่งมีความสัมพันธ์โดยตรงกับความสามารถของประชาชนในการทำความเข้าใจนโยบาย ประเมินผู้สมัคร และตัดสินใจอย่างมีเหตุผล ความรู้ทางการเมืองช่วยเสริมสร้างประสิทธิภาพทางการเมือง อันหมายถึง ความเชื่อมั่นของประชาชนว่าตนมีอิทธิพลต่อกระบวนการทางการเมือง เมื่อประชาชนมีความตื่นตัวและมีอิสระทางความคิดสูง การมีส่วนร่วมย่อมมีลักษณะต่อเนื่องและตั้งอยู่บนเหตุผลมากกว่าการปฏิบัติตามแรงจูงใจเชิงเครือข่ายหรือความสัมพันธ์ส่วนบุคคล (พระครูกิตติญาณวิสิฐ (ธนา กิตติญาณโณ), 2567) ในทางกลับกัน หากการตัดสินใจใช้สิทธิถูกกำหนดโดยกระบวนการกล่อมเกลางานวัฒนธรรมที่ยึดโยงกับระบบอุปถัมภ์ การมีส่วนร่วมอาจปรากฏในเชิงปริมาณ แต่ขาดความหมายเชิงอำนาจที่แท้จริง (จุฑารัตน์ ยะคำ และคณะ, 2567)

อีกปัจจัยหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วม คือ ระดับความไว้วางใจต่อสถาบันการเมืองและกระบวนการเลือกตั้ง ความเชื่อมั่นว่ากระบวนการมีความโปร่งใส เป็นธรรม และเสียงของประชาชนมีผลต่อผลลัพธ์ทางการเมือง จะส่งเสริมแรงจูงใจในการเข้ามามีบทบาททางการเมือง ในทางทฤษฎี ความไว้วางใจดังกล่าวสัมพันธ์กับความรับผิดชอบทางการเมือง โดยเฉพาะในมิติที่ประชาชนสามารถตรวจสอบและตั้งคำถามต่อผู้แทนได้อย่างต่อเนื่อง หากการสื่อสารทางการเมืองเปิดกว้างและข้อมูลข่าวสารเข้าถึงได้โดยเสรี ความเชื่อมั่นของประชาชนต่อกระบวนการทางการเมืองย่อมเพิ่มขึ้น (ธีรยุทธ ชะนิล และอภิญา ฉัตรช่อฟ้า, 2567) และเครือข่ายชุมชนและทุนทางสังคมเป็นอีกองค์ประกอบสำคัญที่กำหนดรูปแบบและความเข้มข้นของการมีส่วนร่วม แนวคิดทุนทางสังคม หรือ Social Capital ของ Putnam (1993) ชี้ว่า ความสัมพันธ์แบบเครือข่าย ความไว้วางใจ และบรรทัดฐานแห่งความร่วมมือเป็นฐานรากของประชาธิปไตยที่มีประสิทธิภาพ ในบริบทท้องถิ่น เครือข่ายชุมชนสามารถเอื้อให้เกิดการระดมการมีส่วนร่วม การแลกเปลี่ยนข้อมูล และการสนับสนุนการตรวจสอบอำนาจรัฐ อย่างไรก็ดี หากทุนทางสังคมถูกหล่อหลอมภายใต้กรอบวัฒนธรรมที่เน้นความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ เครือข่ายดังกล่าวอาจกลายเป็นกลไกค้ำจุนโครงสร้างอำนาจเดิมแทนที่จะขยายพื้นที่การมีส่วนร่วม งานศึกษาที่สะท้อนบทบาทของกรอบคุณค่าทางศีลธรรมในชุมชนแสดงให้เห็นว่าบริบททางวัฒนธรรมมีผลต่อทิศทางของการมีส่วนร่วมอย่างมีนัยสำคัญ (พระมหาสมักร อติภทโท และภักชดา พูนสุวรรณ, 2568) นอกจากนี้ เทคโนโลยีดิจิทัลและโครงสร้างการสื่อสารร่วมสมัยได้เปลี่ยนรูปแบบของการมีส่วนร่วมในระดับพื้นที่อย่างมีนัยสำคัญ การเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและการเคลื่อนไหวผ่านสื่อสังคมออนไลน์ช่วยขยายพื้นที่สาธารณะ ทำให้ประชาชนสามารถแสดงออกและกำหนดวาระทางการเมืองได้ด้วยตนเอง ภายใต้กรอบประชาธิปไตยเชิงปรึกษาหารือ หรือ Deliberative Democracy พื้นที่สาธารณะดังกล่าวมีบทบาทในการหล่อหลอมเหตุผลสาธารณะและยกระดับคุณภาพของการตัดสินใจทางการเมือง อย่างไรก็ตาม ผลของเทคโนโลยีต่อการมีส่วนร่วมขึ้นอยู่กับระดับความรู้เท่าทันสื่อและโครงสร้างข้อมูลที่เปิดกว้าง หากพื้นที่การสื่อสารถูกผูกขาดหรือควบคุม การมีส่วนร่วมย่อมถูกจำกัดเช่นเดียวกับในโครงสร้างแบบดั้งเดิม

เมื่อพิจารณาปัจจัยด้านการศึกษา ความรู้ทางการเมือง ความไว้วางใจต่อสถาบัน เครือข่ายชุมชน และเทคโนโลยีดิจิทัลร่วมกัน จะเห็นได้ว่า ปัจจัยเหล่านี้ไม่ได้ทำงานอย่างแยกส่วน หากมีลักษณะเป็นโครงสร้างความสัมพันธ์เชิงเหตุและผลที่เชื่อมโยงกันอย่างต่อเนื่อง ระดับการศึกษาและความรู้ทางการเมืองส่งผลต่อความสามารถของประชาชนในการประเมินข้อมูลข่าวสารและทำความเข้าใจบทบาทของตนเองในกระบวนการทางการเมือง ความเข้าใจดังกล่าวก่อให้เกิดความเชื่อมั่นในพลังของตนเอง หรือประสิทธิผลทางการเมือง (Political Efficacy) ซึ่ง Campbell et al. (1960) อธิบายว่า เป็นความเชื่อมั่นของประชาชนว่าตนสามารถมีอิทธิพลต่อกระบวนการทางการเมืองได้ ความสัมพันธ์ระหว่างความตื่นตัวทางการเมืองกับระดับการมีส่วนร่วมในพื้นที่ปรากฏในงานศึกษาที่สะท้อนบทบาทของความคิดอิสระและการวิพากษ์อำนาจ (พระครูกิตติญาณวิสิฐ (ธนา กิตติญาณ), 2567) และเมื่อประชาชนมีความเชื่อมั่นในบทบาทของตนเอง ความไว้วางใจต่อกระบวนการเลือกตั้งและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะกลายเป็นตัวแปรสำคัญที่กำหนดความต่อเนื่องของการมีส่วนร่วมในเชิงทฤษฎีนักวิชาการอย่าง O'Donnell (1998) ได้อธิบายว่า ความรับผิดชอบทางการเมืองโดยเฉพาะในแนวดิ่งขึ้นอยู่กับความสามารถของประชาชนในการตรวจสอบและควบคุมผู้แทน หากกระบวนการเมืองเปิดพื้นที่ให้เข้าถึงข้อมูลอย่างโปร่งใส ความเชื่อมั่นดังกล่าวจะส่งเสริมการมีส่วนร่วมที่ต่อเนื่อง ประเด็นนี้ปรากฏชัดในงานศึกษาของธีรยุทธ ชะนิล และอภิญา ฉัตรช่อฟ้า (2567) ที่ชี้ให้เห็นว่า การสื่อสารทางการเมืองที่เปิดเผยและตรวจสอบได้มีบทบาทสำคัญต่อการเสริมสร้างความไว้วางใจของประชาชนต่อกระบวนการเลือกตั้ง เพราะเครือข่ายชุมชนและทุนทางสังคมทำหน้าที่เป็นกลไกเชื่อมโยงปัจเจกกับโครงสร้างทางการเมือง โดยนักวิชาการอย่าง Putnam (1993) ชี้ว่า ความไว้วางใจและบรรทัดฐานแห่งความร่วมมือเป็นรากฐานของประชาธิปไตยที่มีประสิทธิภาพ ในบริบทท้องถิ่น ทุนทางสังคมสามารถเสริมสร้างการระดมการมีส่วนร่วมและการกำกับอำนาจรัฐได้ อย่างไรก็ดี หากเครือข่ายดังกล่าวดำรงอยู่ภายใต้กรอบวัฒนธรรมแบบอุปถัมภ์ การมีส่วนร่วมอาจถูกจำกัดอยู่ในโครงสร้างเดิม งานศึกษาที่สะท้อนบทบาทของกรอบคุณค่าทางศีลธรรมในชุมชนแสดงให้เห็นว่าบริบททางวัฒนธรรมมีผลต่อทิศทางการมีส่วนร่วมอย่างมีนัยสำคัญ (พระมหาสมิคร อติภโท และภักชุตตา พูนสุวรรณ, 2568) อีกทั้ง เทคโนโลยีดิจิทัลทำหน้าที่เป็นตัวแปรขยายผลของกระบวนการดังกล่าว ภายใต้กรอบประชาธิปไตยเชิงปรึกษาหารือ ซึ่ง Habermas (1996) เสนอว่าพื้นที่สาธารณะควรเป็นพื้นที่แลกเปลี่ยนเหตุผลอย่างเปิดกว้าง การสื่อสารผ่านสื่อสังคมออนไลน์จึงสามารถเสริมสร้างพื้นที่สาธารณะใหม่ในระดับท้องถิ่นได้ หากโครงสร้างข้อมูลเปิดกว้างและประชาชนมีความรู้เท่าทันสื่อ การมีส่วนร่วมย่อมพัฒนาไปสู่รูปแบบที่มีเหตุผลและตรวจสอบได้มากขึ้น

สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมที่ยั่งยืนต้องตั้งอยู่บนฐานของความรู้ ความเชื่อมั่นในพลังทางการเมืองของตนเอง ทุนทางสังคมที่เอื้อต่อความร่วมมือ และโครงสร้างสาธารณะที่เปิดพื้นที่ให้ประชาชนมีบทบาทจริง ปัจจัยเหล่านี้ทำงานเชื่อมโยงกันเป็นระบบที่กำหนดระดับความลึกของประชาธิปไตยฐานรากในแต่ละพื้นที่

การมีส่วนร่วมกับการพัฒนาประชาธิปไตยฐานราก

การมีส่วนร่วมของประชาชนมิได้เป็นเพียงองค์ประกอบหนึ่งของกระบวนการเลือกตั้ง หากเป็นพลังขับเคลื่อนสำคัญของการพัฒนาประชาธิปไตยฐานราก เมื่อการมีส่วนร่วมเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องและขยายจากการลงคะแนนเสียงไปสู่การติดตาม ตรวจสอบ และเสนอแนะทางเชิงนโยบาย ความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนกับอำนาจรัฐในระดับท้องถิ่นย่อมเปลี่ยนจากความสัมพันธ์เชิงรับไปสู่ความสัมพันธ์เชิงโต้ตอบ ซึ่งมีผลโดยตรงต่อคุณภาพของการปกครองในพื้นที่

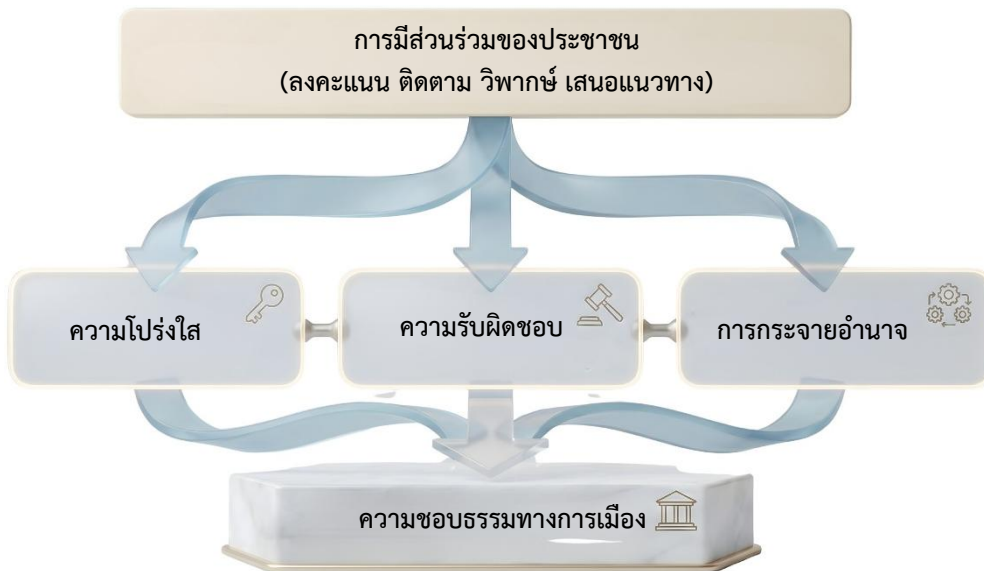
ในเชิงนิยาม ประชาธิปไตยฐานราก (Grassroots Democracy) หมายถึง รูปแบบการปกครองที่เน้นการกระจายอำนาจและการตัดสินใจลงสู่ระดับพื้นที่ที่ใกล้ชิดกับประชาชนมากที่สุด โดยให้ความสำคัญกับการที่พลเมืองมีบทบาทโดยตรงในการจัดการกิจการสาธารณะและการกำหนดอนาคตของชุมชนตนเอง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดที่มองว่าประชาธิปไตยที่แท้จริงต้องเริ่มจากการสร้างความเข้มแข็งให้แก่พลเมืองในระดับล่าง เพื่อให้อำนาจการตัดสินใจเป็นของประชาชนอย่างแท้จริง (ปริญญญา เทวานฤมิตรกุล, 2555) หัวใจสำคัญจึงมิใช่เพียงการมีสถาบันการเมืองท้องถิ่น แต่คือการที่ประชาชนสามารถแปรสิทธิทางกฎหมายให้กลายเป็นอำนาจเชิงปฏิบัติที่กำกับทิศทางการใช้อำนาจรัฐให้สอดคล้องกับเหตุผลสาธารณะ

ประการแรก การมีส่วนร่วมที่เข้มแข็งส่งผลต่อระดับความโปร่งใสของการบริหารท้องถิ่น เมื่อประชาชนติดตามข้อมูลข่าวสารและตั้งคำถามต่อการดำเนินงานของผู้แทน องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นย่อมถูกกระตุ้นให้เปิดเผยข้อมูลและอธิบายเหตุผลของการตัดสินใจอย่างชัดเจน กลไกดังกล่าวสอดคล้องกับหลักความรับผิดชอบทางการเมืองที่ O'Donnell (1998) เสนอว่า การตรวจสอบโดยประชาชนเป็นเงื่อนไขสำคัญของการควบคุมอำนาจรัฐ การสื่อสารทางการเมืองที่เปิดกว้างและตรวจสอบได้มีส่วนสร้างบรรยากาศของความโปร่งใสและเสริมสร้างความเชื่อมั่นต่อกระบวนการเลือกตั้งในระดับพื้นที่ (ธีรยุทธ ชะนิล และอภิญญา ฉัตรช่อฟ้า, 2567) ประการที่สอง การมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่องช่วยยกระดับความรับผิดชอบของผู้แทนในระดับท้องถิ่น การเลือกตั้งจะไม่สิ้นสุดลงในวันทีประกาศผล หากกลายเป็นจุดเริ่มต้นของการกำกับอำนาจในระยะยาว เมื่อประชาชนสามารถสะท้อนความคิดเห็น วิพากษ์นโยบาย และประเมินผลการดำเนินงานได้อย่างเป็นระบบ ผู้แทนย่อมต้องตระหนักถึงความเชื่อมโยงระหว่างการตัดสินใจของตนกับการตอบสนองของประชาชน ความตื่นตัวและอิสระทางความคิดของประชาชนจึงมีความสัมพันธ์กับระดับการตรวจสอบและการมีส่วนร่วมที่ต่อเนื่อง (พระครูกิตติญาณวิสิฐ (ธนา กิตติญาโณ), 2567) และประการที่สาม การมีส่วนร่วมในระดับพื้นที่เป็นกลไกสนับสนุนการกระจายอำนาจอย่างมีความหมาย หากประชาชนเข้ามามีบทบาทกำหนดทิศทางนโยบายและติดตามการใช้งบประมาณ การกระจายอำนาจจะไม่เป็นเพียงการถ่ายโอนภารกิจจากส่วนกลางสู่ท้องถิ่น หากเป็นกระบวนการกระจายอำนาจสู่ประชาชนในฐานะเจ้าของอำนาจอธิปไตยอย่างแท้จริง แนวคิดประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม หรือ Participatory Democracy ของ Pateman (1970) ชี้ให้เห็นว่า การมีส่วนร่วมในระดับย่อยช่วยหล่อหลอมวัฒนธรรมประชาธิปไตยและสร้างทักษะทางการเมืองของประชาชน ซึ่งเป็นเงื่อนไขของการกระจายอำนาจที่ยั่งยืน ท้ายที่สุด การมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่องส่งผลต่อความชอบธรรมทางการเมืองในระดับฐานราก ความชอบธรรมไม่ได้เกิดจากการชนะการเลือกตั้งเพียงอย่างเดียว หากเกิดจากการที่กระบวนการตัดสินใจทางการเมืองเปิดพื้นที่ให้แลกเปลี่ยนเหตุผลและรับฟังความคิดเห็นอย่างแท้จริง ภายใต้กรอบประชาธิปไตยเชิงปรึกษาหารือ หรือ Deliberative Democracy โดย Habermas (1996) อธิบายว่า ความชอบธรรมตั้งอยู่บนกระบวนการสื่อสารที่เปิดกว้าง เมื่อประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดวาระสาธารณะและตรวจสอบการใช้อำนาจ ความไว้วางใจต่อระบบการเมืองย่อมเพิ่มขึ้น และความชอบธรรมของการปกครองในระดับท้องถิ่นย่อมมั่นคงยิ่งขึ้น

สรุปได้ว่า ประชาธิปไตยฐานรากจะเข้มแข็งได้เมื่อการมีส่วนร่วมพัฒนาไปสู่การตรวจสอบและร่วมกำหนดทิศทางนโยบายอย่างต่อเนื่อง การมีส่วนร่วมที่ลึกและมีคุณภาพช่วยเสริมสร้างความโปร่งใส ความรับผิดชอบ การกระจายอำนาจ และความชอบธรรมทางการเมืองในระดับพื้นที่ เมื่อประชาชนสามารถแปรสิทธิทางกฎหมายให้กลายเป็นพลังทางการเมืองเชิงปฏิบัติ ประชาธิปไตยในระดับฐานรากย่อมมีความมั่นคงและยั่งยืนมากยิ่งขึ้น

องค์ความรู้ใหม่

จากการสังเคราะห์แนวคิดและงานศึกษาที่เกี่ยวข้อง สามารถพัฒนาเป็นแบบจำลองเชิงโครงสร้างที่อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการเลือกตั้งท้องถิ่นกับการพัฒนาประชาธิปไตยฐานรากได้อย่างเป็นระบบ โดยแบบจำลองนี้ชี้ให้เห็นว่า การมีส่วนร่วมไม่ได้เป็นเพียงตัวแปรอิสระ หากเป็นกลไกขับเคลื่อนที่ส่งผลต่อโครงสร้างการเมืองระดับพื้นที่ในหลายมิติพร้อมกัน

ภาพที่ 1 ความสัมพันธ์ระหว่างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการเลือกตั้งท้องถิ่น
กับการพัฒนาประชาธิปไตยฐานราก

จากภาพที่ 1 แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างระหว่างการมีส่วนร่วมของประชาชนกับการพัฒนาประชาธิปไตยฐานราก โดยวางการมีส่วนร่วมไว้ในฐานะกลไกศูนย์กลางที่ส่งผลต่อความโปร่งใส ความรับผิดชอบ การกระจายอำนาจ และความชอบธรรมทางการเมืองอย่างเชื่อมโยงกันเป็นระบบ โดยรูปแบบการมีส่วนร่วมทั้ง 4 มิติ ได้แก่ การลงคะแนน การติดตาม การวิพากษ์ และการเสนอแนวทาง คือ หัวใจสำคัญของการขับเคลื่อนแบบจำลองนี้ ซึ่งผู้เขียนได้กล่าวถึงไว้ในเบื้องต้นผ่านกรอบแนวคิดการมีส่วนร่วมแบบดั้งเดิมและแบบสมัยใหม่ รวมถึงในหัวข้อรูปแบบการมีส่วนร่วมตามแนวคิดประชาธิปไตยร่วมสมัย โดยการลงคะแนน สะท้อนถึงการใช้สิทธิขั้นพื้นฐานตามกฎหมายเพื่อสำแดงประสิทธิผลทางการเมือง ส่วนการ ติดตาม และวิพากษ์ เป็นกระบวนการต่อเนื่องหลังการเลือกตั้งที่ประชาชนใช้อิสระทางความคิด และการสื่อสารทางการเมืองเพื่อตรวจสอบและแลกเปลี่ยนเหตุผลสาธารณะในการกำกับอำนาจรัฐ ขณะที่ การเสนอแนวทางเป็นขั้นสูงสุดของการมีส่วนร่วมเชิงรุกที่ประชาชนก้าวข้ามบทบาทผู้รับนโยบายไปสู่การเป็นผู้ร่วมกำหนดทิศทางนโยบายและอนาคตของพื้นที่อย่างเป็นรูปธรรม การที่ประชาชนเข้ามาติดตาม ตรวจสอบ และสะท้อนความคิดเห็นต่อการดำเนินงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นก่อให้เกิดแรงกดดันให้ใช้อำนาจต้องเปิดเผยและอธิบายได้ ซึ่งนำไปสู่ความโปร่งใสและยกระดับความรับผิดชอบต่อผู้แทนในระยะยาว ขณะเดียวกัน การมีส่วนร่วมที่ลึกและต่อเนื่องช่วยให้การกระจายอำนาจมีความหมายมากกว่าการถ่ายโอนอำนาจระหว่างระดับรัฐ หากขยายไปถึงการเปิดพื้นที่ให้ประชาชนกำหนดทิศทางนโยบายและการใช้ทรัพยากรในพื้นที่ได้อย่างแท้จริง เมื่อมิติทั้งสามพัฒนาไปพร้อมกัน ความชอบธรรมทางการเมืองในระดับฐานรากย่อม

ตั้งอยู่บนกระบวนการที่ตรวจสอบได้ ใช้เหตุผลสาธารณะ และยึดโยงกับประชาชนอย่างต่อเนื่อง แผนภาพ
จึงสะท้อนข้อเสนอสำคัญว่า การมีส่วนร่วมที่พัฒนาไปสู่การกำกับและร่วมตัดสินใจคือเงื่อนไขเชิงโครงสร้างของ
ประชาธิปไตยฐานรากที่เข้มแข็ง

สรุป

การมีส่วนร่วมที่ยั่งยืนต้องตั้งอยู่บนฐานของความรู้ทางการเมือง ความไว้วางใจต่อสถาบัน เครือข่าย
ชุมชนที่เอื้อต่อการตรวจสอบ และโครงสร้างสาธารณะที่เปิดพื้นที่ให้แลกเปลี่ยนเหตุผลอย่างแท้จริง
เมื่อการมีส่วนร่วมพัฒนาไปสู่การติดตาม ตรวจสอบ และร่วมกำหนดทิศทางนโยบายอย่างต่อเนื่อง จะส่งผล
โดยตรงต่อความโปร่งใส ความรับผิดชอบ การกระจายอำนาจ และความชอบธรรมทางการเมืองในระดับฐาน
ราก แบบจำลองที่ผู้เขียนเสนอจึงตอกย้ำว่า ประชาธิปไตยฐานรากจะเข้มแข็งได้ก็ต่อเมื่อการมีส่วนร่วมไม่หยุด
อยู่แค่การลงคะแนนเสียง แต่ขยายไปสู่การกำกับอำนาจอย่างต่อเนื่องและมีเหตุผลสาธารณะรองรับ ซึ่งเป็น
เงื่อนไขสำคัญของความมั่นคงทางประชาธิปไตยในระยะยาว ทั้งนี้ การพัฒนาการมีส่วนร่วมจากเชิงปริมาณไปสู่
เชิงคุณภาพยังสะท้อนการเปลี่ยนผ่านจากประชาชนในฐานะผู้ใช้สิทธิไปสู่ประชาชนในฐานะผู้ร่วมกำหนด
ทิศทางอนาคตของพื้นที่ กระบวนการดังกล่าวช่วยเสริมสร้างทักษะทางการเมือง วัฒนธรรมการใช้เหตุผล
สาธารณะ และจิตสำนึกในการตรวจสอบอำนาจอย่างต่อเนื่อง เมื่อประชาชนตระหนักว่าการตั้งคำถามและ
การวิพากษ์นโยบายของตนมีผลต่อการตัดสินใจของผู้แทน ความสัมพันธ์เชิงอำนาจในระดับท้องถิ่นย่อมเปลี่ยน
จากลักษณะบนลงล่างไปสู่ความสัมพันธ์เชิงโต้ตอบที่สมดุลมากขึ้น ในระยะยาว โครงสร้างประชาธิปไตย
ที่ยึดโยงกับประชาชนเช่นนี้จะมีความยืดหยุ่น ลดความเปราะบางต่อระบบอุปถัมภ์หรือแรงกดดันเชิงอารมณ์
ทางการเมือง และสามารถปรับตัวต่อความเปลี่ยนแปลงได้ดีกว่า จึงกล่าวได้ว่าการส่งเสริมการมีส่วนร่วม
มิใช่เพียงกลไกเชิงกระบวนการ แต่เป็นยุทธศาสตร์เชิงโครงสร้างในการสร้างเสถียรภาพและความชอบธรรม
ของประชาธิปไตยฐานรากอย่างยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

- จุฑารัตน์ ยะคำ และคณะ. (2567). ปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมการเลือกตั้งท้องถิ่นของประชาชน ในเทศบาล
ตำบลทับมา อำเภอเมือง จังหวัดระยอง. วารสารสหวิทยาการนวัตกรรมการบริหาร, 7(4), 81–93.
- ณรงค์กร ดำรงคดี และคณะ. (2567). การบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมการตัดสินใจในการออกเสียง
เลือกตั้งผู้บริหารและสมาชิกสภาท้องถิ่นในจังหวัดตรัง. วารสารสหวิทยาการนวัตกรรมการบริหาร, 7(6), 57–69.
- ธนารัตน์ จิตต์พ่ายพ. (2568). พลิกโฉมท้องถิ่นไทย : พลเมืองกับรัฐประศาสนศาสตร์. วารสารบัณฑิตศึกษา
วิชาการ, 3(4), 124–131.
- ธีรยุทธ ชะนิล และอภิญญา ฉัตรช่อฟ้า. (2567). การประยุกต์หลักพุทธธรรม และการสื่อสารทางการเมืองเพื่อ
สร้างความนิยมในการเลือกตั้งระดับท้องถิ่น ในจังหวัดนครศรีธรรมราช. วารสารสหวิทยาการ
นวัตกรรมการบริหาร, 7(4), 295–308.
- ปริญญญา เทวานฤมิตรกุล. (2555). การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง (Civic Education). กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์
พับลิเคชันส์.
- พระครูกิตติญาณวิสิฐ (ธนา กิตติญาณ). (2567). ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาการมีส่วนร่วมทางการเมืองของ
ประชาชนในจังหวัดอ่างทอง. วารสารวิชาการรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์, 6(2), 103–113.

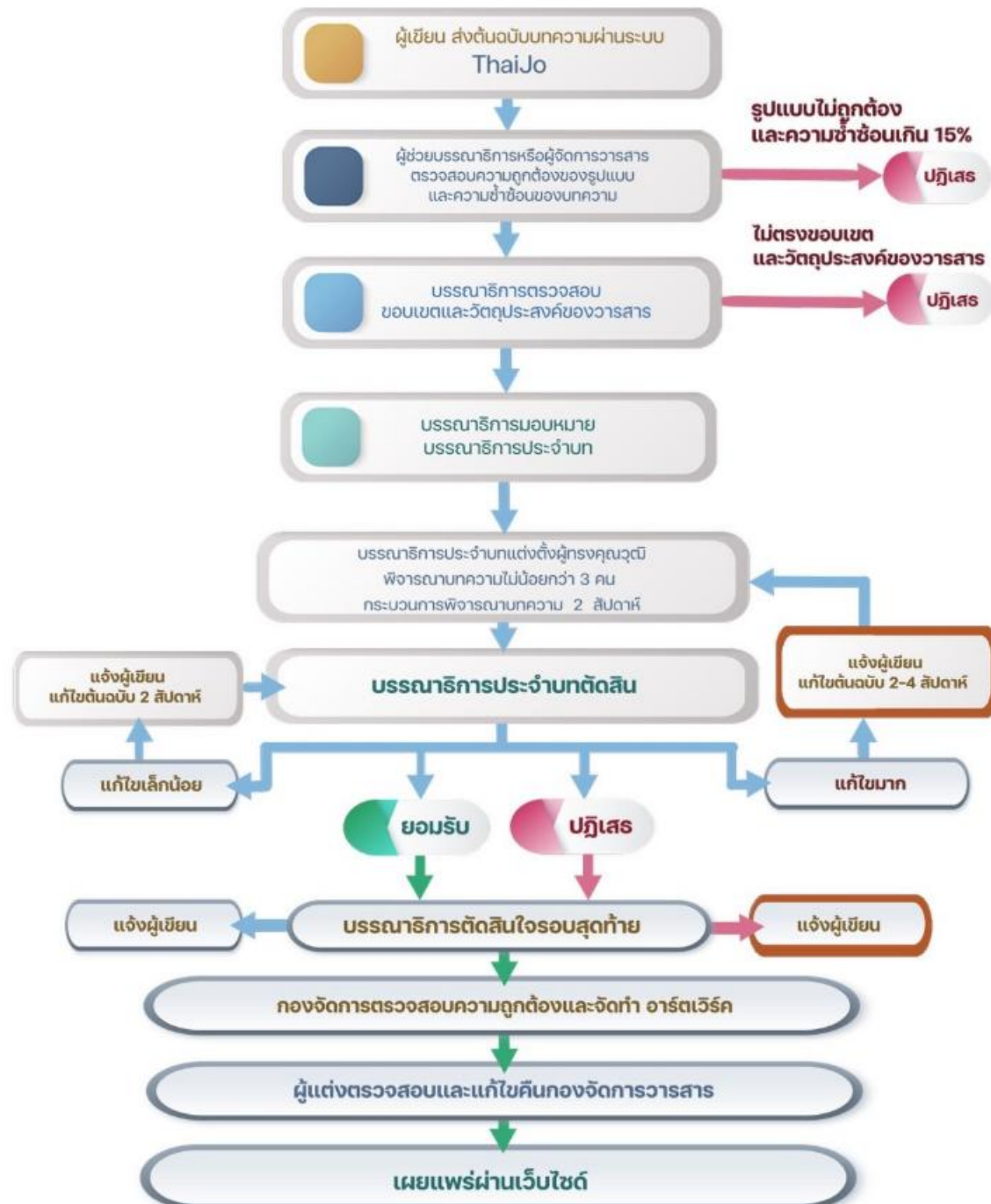

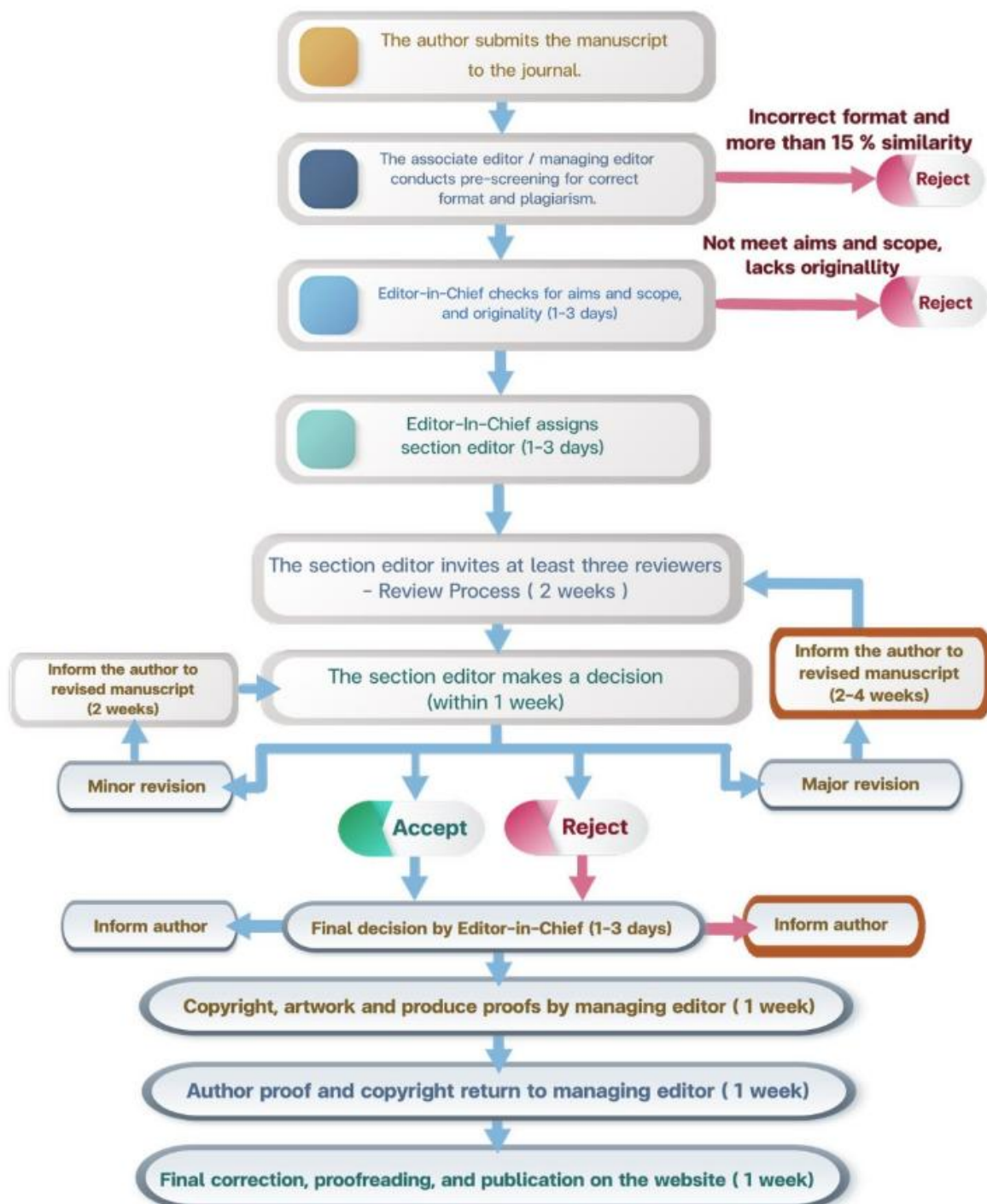
- พระมหาสมักร อติภทโท และภักชดา พูนสุวรรณ. (2568). ประชาธิปไตยแบบไทย ๆ กับการเมืองเชิงศีลธรรม. วารสารวิชาการรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์, 7(4), 173–186.
- พระวิจิตร ญาณวโร. (2568). ทิศทางการบริหารงานท้องถิ่นไทยในอนาคต. วารสารพุทธนวัตกรรมและการจัดการ, 8(1), 122–132.
- Campbell, A. et al. (1960). The American Voter. New York: John Wiley & Sons.
- Habermas, J. (1996). Between Facts and Norms: Contributions to a Discourse Theory of Law and Democracy. Cambridge, MA: MIT Press.
- O'Donnell, G. (1998). Horizontal Accountability in New Democracies. Journal of Democracy, 9(3), 112–126.
- Pateman, C. (1970). Participation and Democratic Theory. Cambridge: Cambridge University Press.
- Putnam, R. D. (1993). Making Democracy Work: Civic Tradition and Modern Italy. Princeton, NJ: Princeton University Press.

ภาคผนวก

กระบวนการพิจารณาบทความ

คำแนะนำสำหรับผู้เขียน

รูปแบบเอกสารอ้างอิงวารสารวิชาการ รัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์

เอกสารที่นำมาใช้ในการอ้างอิงบทความ ควรมีที่มาจากแหล่งตีพิมพ์ที่ชัดเจน และมีความน่าเชื่อถือ สามารถสืบค้นได้ เช่น หนังสือ วารสาร หรืองานวิจัย เป็นต้น ผู้เขียนบทความจะต้องตรวจสอบความถูกต้องของรายการอ้างอิง เพื่อป้องกันความล่าช้าในการตีพิมพ์บทความ เนื่องจากบทความที่มีการอ้างอิงไม่ถูกต้อง จะไม่ได้รับการส่งต่อให้ผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาจนกว่าการอ้างอิงเอกสารจะได้รับการแก้ไขให้สมบูรณ์

รูปแบบการอ้างอิงในเนื้อเรื่องใช้วิธีการอ้างอิงระบบนาม-ปี ตามรูปแบบของ American Psychological Association (APA) โดยแบ่งออกเป็น 2 ประเภทคือ

1. การอ้างอิงในเนื้อหาบทความ

1.1 การอ้างอิงต้นเนื้อความ ให้ใช้ระบบตัวอักษรโดยระบุชื่อ-นามสกุล ตามด้วย วงเล็บ ปิด แล้วระบุปีที่ตีพิมพ์ วงเล็บปิด เช่น

1.1.1 กฤษฎา แซ่หลี่ (2562) กล่าวว่า...

1.1.2 ...สอดคล้องกับงานวิจัยของกฤษฎา แซ่หลี่ (2562) ผลการวิจัยพบว่า...

1.1.3 Krisada Saelee (2019) explains that...

1.1.4 ...consistent with the research of Krisada Saelee (2019), which found that...

1.2 การอ้างอิงท้ายเนื้อความ ให้ใช้ระบบตัวอักษรโดยใช้ วงเล็บเปิด แล้วระบุชื่อ-นามสกุลของผู้เขียน เครื่องหมายจุลภาค และปีที่ตีพิมพ์ วงเล็บปิด กำกับท้ายเนื้อความที่ได้อ้างอิง ดังนี้

1.2.1 อ้างอิงจากเอกสารภาษาไทย

1.2.1.1 พระไตรปิฎกและอรรถกถา วงเล็บเปิด ชื่อคัมภีร์/เล่มที่/ข้อที่/เลขหน้า วงเล็บปิด แล้วตามด้วย วงเล็บเปิด มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จุลภาค ปีที่พิมพ์ วงเล็บปิด ตัวอย่างเช่น “ตุมภิกขุทั้งหลาย จักร 4 ประการนี้ เป็นเครื่องเป็นไปแก่มนุษย์และเทวดาผู้ประกอบเป็นเครื่องที่มนุษย์และเทวดาประกอบแล้ว ย่อมถึงความใหญ่และความไพศาลในภพทั้งหลายต่อกาลไม่นานนัก ” (อง.จตุกก. 21/31/37) (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) เป็นต้น

1.2.1.2 ผู้แต่งหนึ่งราย ให้อ้างอิงชื่อผู้แต่งแล้วตามด้วยเครื่องหมายจุลภาค (,) และตามด้วยปีที่พิมพ์ เช่น (เกียรติศักดิ์ สุขเหลือง, 2560)

1.2.1.3 ผู้แต่งสองราย ให้อ้างอิงชื่อของผู้แต่งทั้งสองรายโดยใช้คำว่า “และ” ในการเชื่อมผู้เขียนทั้งสองแล้วตามด้วยเครื่องหมายจุลภาค (,) และปีที่พิมพ์ เช่น (พระมหาสุนันท์ สุนนโท และเกียรติศักดิ์ สุขเหลือง, 2560)

1.2.1.4 ถ้ามีผู้แต่งมากกว่า 2 รายให้อ้างชื่อของผู้แต่งรายแรกแล้วเพิ่มคำว่า “และคณะ” แล้วตามด้วยเครื่องหมายจุลภาค (,) และตามด้วยปีที่พิมพ์ เช่น (ธิดาวิมล หมั่นมีและคณะ, 2560)

1.2.1.5 กรณีที่เนื้อความเป็นเรื่องเดียวกันหรือผลการวิจัยเหมือนกัน แต่มีผู้อ้างอิงหลายคนให้ใช้รายการอ้างอิงที่ใกล้เคียงปีปัจจุบันมากที่สุด

1.2.2 อ้างอิงจากเอกสารภาษาอังกฤษ

1.2.2.1 ถ้ามีผู้แต่งหนึ่งรายให้อ้างนามสกุลของผู้แต่ง ตามด้วยเครื่องหมายจุลภาค (,) และปีที่พิมพ์ เช่น (Keown, 2010)

1.2.2.2 ถ้ามีผู้แต่งสองรายให้อ้างนามสกุลของผู้แต่งทั้งสองราย โดยใช้เครื่องหมาย แอนด์ (&) คั่นกลางระหว่างนามสกุลของผู้แต่งทั้งสอง แล้วตามด้วยเครื่องหมายจุลภาค (,) และปีที่พิมพ์ เช่น (Hersey & Blanchard, 2010)

1.2.2.3 ถ้ามีผู้แต่งมากกว่า 2 รายให้อ้างนามสกุลของผู้แต่งรายแรกตามด้วย et al. ตามด้วยเครื่องหมายจุลภาค (,) และปีที่พิมพ์ (Kaiser et al., 2010)

เอกสารอ้างอิงที่ใช้อ้างอิงในเนื้อหาบทความ จะต้องปรากฏในเอกสารอ้างอิงท้ายบทความทุกรายการ และรายการในเอกสารอ้างอิงท้ายบทความต้องถูกอ้างอิงในเนื้อหาบทความเช่นเดียวกัน

2. เอกสารอ้างอิงท้ายเล่ม (ภาษาไทย)

2.1 พระไตรปิฎก อรรถกถา ทุกเล่มให้อ้างอิงท้ายเล่มด้วยรูปแบบเดียวกันดังนี้
ผู้แต่ง./ (ปีที่พิมพ์)./ชื่อพระไตรปิฎก อรรถกถา./สถานที่พิมพ์:/สำนักพิมพ์หรือโรงพิมพ์.
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
_____. (2539). พระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหา
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

2.2 หนังสือ
ผู้แต่ง./ (ปีที่พิมพ์)./ชื่อหนังสือ/(ครั้งที่พิมพ์)./สถานที่พิมพ์:/สำนักพิมพ์หรือโรงพิมพ์.
พระมหาสุทนต์ อากาศโร. (2548). เครือข่าย: ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ:
พิสิษฐ์ ไทย ออฟเซต.

2.3 บทความในหนังสือ
ผู้แต่ง./ (ปีที่พิมพ์)./ชื่อบทความ./ใน ชื่อบรรณาธิการ./ชื่อเรื่อง./ (เลขหน้าที่อ้าง)./สถานที่พิมพ์:/สำนักพิมพ์หรือ
โรงพิมพ์.
พระสุกิจ สุกุณโณ. (2559). การสร้างความคิดนามธรรมในวัฒนธรรมไทย. ใน ปวีตร ว่องวิระ, ทฤษฎีและวิธี
วิทยาของการวิจัยวัฒนธรรม. (น. 112). กรุงเทพฯ: อัมรินทร์.

2.4 บทความในวารสาร
ผู้แต่ง./ (ปีที่พิมพ์)./ชื่อบทความ./ชื่อวารสาร./ปีที่(ฉบับที่)./เลขหน้าแรกที่ตีพิมพ์-เลขหน้าสุดท้ายที่ตีพิมพ์.
จิตวุฒิ หมั่นมี. (2557). การวางแผนและการติดต่อประสานงานเชิงพุทธ. วารสารบัณฑิตศึกษาวิชาการ, 3(1),
25-31.

2.5 บทความในสารานุกรม
ผู้แต่ง./ (ปีที่พิมพ์)./ชื่อบทความ./ใน/ชื่อสารานุกรม/(เล่มที่อ้าง, หน้า เลขหน้าที่อ้าง).
วุฒิชัย มูลศิลป์. (2549). กฎหมายตราสามดวง. ใน สารานุกรมประวัติศาสตร์ไทย (เล่ม 1, อักษร ก, น. 12-
16).

2.6 หนังสือพิมพ์
ผู้แต่ง./ (ปีที่พิมพ์./วันที่/เดือน)./ชื่อบทความ./ชื่อหนังสือพิมพ์./เลขหน้า.
สุชาติ เผือกสกนธ์. (2549, 9 มิถุนายน). ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง. ผู้จัดการรายวัน, น. 13.

2.7 สารนิพนธ์, วิทยานิพนธ์, ดุษฎีนิพนธ์
ผู้แต่ง./ (ปีที่พิมพ์)./ชื่อวิทยานิพนธ์/(ระดับวิทยานิพนธ์ สาขาวิชา)./สถานที่พิมพ์:/สำนักพิมพ์.

พระครูพิศิษฐ์ประทานภ. (2562). การพัฒนาการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนตามแนววิถีพุทธ ในจังหวัดสมุทรสงคราม (คุณวินัยพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

2.8 รายงานการวิจัย

ผู้แต่ง./ (ปีที่พิมพ์)./ชื่อเรื่อง./ (รายงานผลการวิจัย)./สถานที่พิมพ์: สำนักพิมพ์.

พระมหาภุชญา กิตติโสภโณ. (2562). รูปแบบการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมสำหรับวัยรุ่นไทยยุคใหม่ตามหลักพุทธธรรม ผ่านกลไกการขับเคลื่อนโครงการคลินิกคุณธรรมของพระธรรมวิทยากร (รายงานผลการวิจัย). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

2.9 สัมภาษณ์

ชื่อผู้ที่ได้รับการสัมภาษณ์./ (ปีที่สัมภาษณ์, วัน เดือน)./ตำแหน่ง./ [บทสัมภาษณ์].

พระอุดมสิทธินายก. (2563, 5 กุมภาพันธ์). ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ [บทสัมภาษณ์].

2.10 สื่ออิเล็กทรอนิกส์

ผู้แต่ง./ (ปีที่เผยแพร่)./ชื่อเรื่อง./ สืบค้นเมื่อ วัน เดือน ปี จาก แหล่งที่มาของข้อมูล.

ธรรมะไทย. (2563). พระพุทธศาสนาในประเทศไทย. สืบค้นเมื่อ 20 มีนาคม 2563 จาก <http://www.dhamma-thai.org/thailand/thailand.php>.

2.11 ราชกิจจานุเบกษา

ชื่อเรื่อง./ (พ.ศ., วันที่ เดือนที่ประกาศ)./ราชกิจจานุเบกษา./ เล่ม ตอน./ หน้า.

ข้อกำหนดกรมตำรวจ เรื่อง กำหนดชื่อและประเภทของวัตถุที่ออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาทและประเภทของรถที่ใช้เจ้าพนักงานมีอำนาจตรวจสอบผู้ขับขี่. (2537, 13 กรกฎาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 111 ตอนพิเศษ 30 ง. หน้า 31.

2.12 หนังสือพิมพ์

ผู้แต่ง./ (ปีที่พิมพ์, วัน เดือน)./ชื่อบทความ./ ชื่อหนังสือพิมพ์./ น. หรือ p. หรือ pp. เลขหน้า.

ไทยรัฐ. (2548, 19 เมษายน). เขียวพระสอนศีลธรรม. ไทยรัฐ. น. 3.

3. เอกสารอ้างอิงท้ายเล่ม (ภาษาอังกฤษ)

3.1 Tripitaka Commentary

Institution Name./ (Year)./ Title of the Tripitaka./ Location:/ Publisher.

Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (1996). Thai Tripitaka. Bangkok: MCU Press.

3.2 Books

Author./ (Year)./ Title of the book/ (Edition ed.)./ Location:/ Publisher.

Hunt, E. K. & Lautzenheiser, M. (2015). History of Economic Thought (3rd ed.). New York: M. E. Sharpe.

3.3 Book Articles

Author./ (Year)./ Title of the chapter./ In Editor/ (Eds.),/ Title of the book/ (xth ed.)/ (pp-pp)./ Publisher.

Sparks, D. L. (2003). Environmental Soil Chemistry: An Overview. In Sparks, D. L. (Eds.), Environmental Soil Chemistry (2nd ed.). (pp. 1-42). Academic Press.

3.4 Encyclopaedia Articles

Author./ (Year)./ Title of the Article./ In Title of Encyclopaedia./ (Pages)./ Publisher.

Wasinsarakorn, W. (2004). Psychology and Developmental Psychology. In Encyclopedia of Education. Collected edition of specific issues, 4th rank (pp. 99-117). Thanat Printing Co., Ltd.

3.5 Journal Articles

Author./ (Year)./ Title of the Article./ Title of Journal,/ Volume(Issue), XX-XX.

Limprasert, P. (2022). The Research of Punishment Suspension of Buddhist Monk and Secular of The Criminal Justice in Thailand. Journal of Social Science and Buddhistic Anthropology, 7(11), 37-53.

3.6 Newspaper

Author./ (Year, Month Day)./ Column Name./ Title of Newspaper./ p. xx.

Nanuam, W. (2023, January 4). Plans Proceeding for Joint Petroleum Production with Cambodia. Bangkok Post. p. 22.

3.7 Thesis and Dissertations

Author./ (Year)./ Title./ (Doctoral or Master's Thesis or Dissertation)./ Location./ Publisher.

Pittayawattanachai, P. (2019). An Analysis of Buddhism Propagation by using Buddhist Arts and Landscape of Cetiya-phum Monastery, Namphong District, Khonkaen (Doctoral dissertation). Ayutthaya: Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

3.8 Interview

Key Informant./ (Year, Month Day)./ Position./ (Interview).

Anuchid. P. (2022, November 5). Director of the Research Institute. (Interview).

3.9 Website

Author./ (Year)./ Title./ Retrieved Month Day, Year,/ from URL.

Buddhism Meditation Triratna Find us Community. (2020). Who was the Buddha?. Retrieved March 20, 2020, from <https://thebuddhistcentre.com/text/who-was-buddha>.

ชื่อบทความ (ไทย) (20 pt)

ชื่อบทความ (อังกฤษ) (18 pt) (ตัวพิมพ์ใหญ่ทั้งหมด)

ชื่อ-นามสกุลผู้เขียนหลัก (ไทย) (14 pt)¹, ชื่อ-นามสกุลผู้เขียนร่วม (ไทย) (14 pt)²

ชื่อ-นามสกุลผู้เขียนหลัก (อังกฤษ) (14 pt)¹, ชื่อ-นามสกุลผู้เขียนร่วม (อังกฤษ) (14 pt)²

¹หน่วยงานต้นสังกัดผู้เขียนหลัก (ไทย) (14 pt) (คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

¹หน่วยงานต้นสังกัดผู้เขียนหลัก (อังกฤษ) (14 pt) (Faculty of Social Sciences, Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

²หน่วยงานต้นสังกัดผู้เขียนร่วม (ไทย) (14 pt) (คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

²หน่วยงานต้นสังกัดผู้เขียนร่วม (อังกฤษ) (14 pt) (Faculty of Humanities, Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

*Corresponding Author E-mail: (14 pt) (ระบุอีเมลผู้ติดต่อหลักสำหรับติดต่อกับบรรณาธิการวารสาร)

Received.....; Revised.....; Accepted.....

กรณีพระสงฆ์ ให้เขียนชื่อ-นามสกุลดังนี้
-พระมหาสมณังกร นาอิน
-พระครูสุกิจคณิศร (ภาษา รักสนิท)

บทคัดย่อ (18 pt) (300 - 400 คำ)

(16 pt) บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1..... 2..... และ 3.....
ประเภทของการวิจัย ประชากร กลุ่มตัวอย่าง ผู้ให้ข้อมูลสำคัญหรือแหล่งข้อมูล เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
การเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล.....

(16 pt) ผลการวิจัยพบว่า 1..... 2..... และ 3.....

คำสำคัญ: (3-5 คำ) (16 pt) พระพุทธศาสนา, การบริหารจัดการเชิงพุทธ, นวัตกรรม

Abstract (18 pt) (แปลตามภาษาไทย)

(16 pt).....

(16 pt).....

Keywords: (3-5 words) (16 pt) Buddhism, Buddhist Management, Innovation

ตัวอย่างการเตรียมต้นฉบับบทความวิจัย (8-15 หน้า A4)

บทนำ (18 pt) (ไม่เกิน 4 ย่อหน้า และเขียนให้ครอบคลุมทุกประเด็น)

กล่าวถึงความจำเป็นของเรื่องที่ทำการศึกษาครั้งนี้ ว่ามีความจำเป็นอย่างไรบ้าง พร้อมทั้งอ้างอิงที่มาของข้อมูลนั้นอย่างถูกต้อง (16 pt)

กล่าวถึงปัญหาที่นำมาสู่การวิจัย ให้ตรงประเด็นกับเรื่องที่วิจัยและเชื่อมโยงกับพื้นที่วิจัย ปัญหานั้นเป็นปัญหาที่เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปและต้องการได้รับการแก้ไข นำเสนอผลงานวิจัยที่ผู้อื่นได้เคยศึกษาไว้แล้ว พร้อมทั้งอ้างอิงแหล่งที่มาของข้อมูล (16 pt)

ทบทวนแนวคิดและทฤษฎีที่นำมาใช้ในการวิจัยในครั้งนี้และหรือทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย พร้อมทั้งอ้างอิงแหล่งที่มาของข้อมูล (16 pt)

สรุปเพื่อเชื่อมโยงไปสู่คำถามและวัตถุประสงค์การวิจัย (16 pt)

วัตถุประสงค์การวิจัย (18 pt)

1. (16 pt).....
2. (16 pt).....
3. (16 pt).....

*หมายเหตุ: กรณีมีวัตถุประสงค์การวิจัย 1 ข้อ ไม่ต้องระบุเลขข้อ

วิธีดำเนินการวิจัย (18 pt)

เขียนให้ครอบคลุม 5 หัวข้อ ได้แก่

1. รูปแบบของการวิจัย (16 pt)

(16 pt).....

2. ประชากร กลุ่มตัวอย่าง หรือผู้ให้ข้อมูลสำคัญ หรือแหล่งข้อมูล (16 pt)

(16 pt).....

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย (16 pt)

(16 pt).....

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล (16 pt)

(16 pt).....

5. การวิเคราะห์ข้อมูล (16 pt)

(16 pt).....

ผลการวิจัย (18 pt) (เขียนให้ครบตามวัตถุประสงค์การวิจัยที่ตั้งไว้)

1. ผลการวิจัยตอบวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 1 (16 pt).....

ตัวอย่างการเตรียมต้นฉบับบทความวิจัย (8-15 หน้า A4)

2. ผลการวิจัยตอบวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 2 (16.pt)

3. ผลการวิจัยตอบวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 3 (16.pt)

*กรณีมีภาพ นำเสนอภาพตามรูปแบบ ดังนี้

ภาพที่ 1 (ชื่อภาพ) (16 pt)

ที่มา: (ถ้ามี) (16 pt)

คำอธิบายภาพ (ถ้ามี) (16.pt)

*กรณีมีตาราง นำเสนอตารางตามรูปแบบ ดังนี้

ตารางที่ 1 ชื่อตาราง (16 pt)

(เนื้อหาในตาราง 14 pt)

คำอธิบายตาราง (16 pt)

*กรณีตารางไม่สามารถอยู่ในหน้าเดียวกัน หน้าถัดไประบุชื่อตาราง และ (ต่อ) ดังนี้

ตารางที่ 1 ชื่อตาราง (ต่อ) (16 pt)

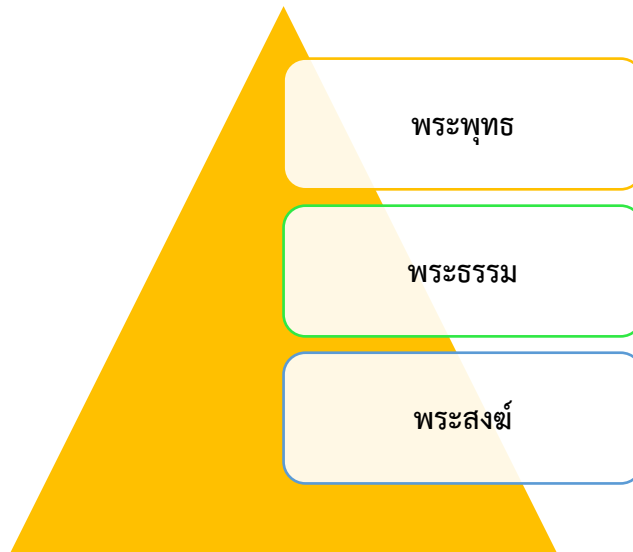
(เนื้อหาในตาราง 14 pt)

คำอธิบายตาราง (16 pt)

องค์ความรู้ใหม่ (18 pt)

ระบุองค์ความรู้ใหม่ที่ค้นพบจากการวิจัย หรือสังเคราะห์ออกมาในรูปแบบโมเดลหรือแผนภาพ พร้อมทั้งอธิบายประกอบ (16 pt)

ภาพที่ 2 ชื่อโมเดลหรือแผนภาพ (16 pt)
ที่มา: (ถ้ามี) (16 pt)

คำอธิบายภาพ (16 pt)

สรุปและข้อเสนอแนะ (18 pt)

สรุปผลการวิจัยทั้งหมด สั้น ๆ กระชับรัดได้ใจความ พร้อมข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัยและการนำผลการวิจัยไปใช้ รวมถึงเสนอแนะแนวทางในการวิจัยครั้งต่อไป (16 pt)

กิตติกรรมประกาศ (18 pt) (ระบุเฉพาะกรณีที่ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัย หรือกรณีซื้อบทความมีชื่อเรื่องไม่ตรงกับงานวิจัยหรือวิทยานิพนธ์) (ถ้ามี)

(16 pt) ขอขอบคุณแหล่งทุน และควรระบุเลขที่สัญญาทุนวิจัย ตัวอย่างเช่น ขอขอบคุณทุนสนับสนุนวิจัยจากสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ ปีงบประมาณ 2563 และข้อมูลจากโครงการวิจัยย่อย เรื่อง การพัฒนาศูนย์ประสานงานเครือข่ายความเข้มแข็งทางจิตปัญญาของผู้สูงอายุตามหลักพุทธธรรม.....
.....
.....
.....

เอกสารอ้างอิง (18 pt)

(16 pt) รูปแบบการอ้างอิงท้ายเรื่องใช้วิธีการอ้างอิงระบบนาม-ปี ตามรูปแบบ American Psychological Association (APA6) จำนวนการอ้างอิงในเนื้อหาและท้ายเรื่องต้องตรงกัน (เรียงจากภาษาไทยตามด้วยภาษาอังกฤษ พร้อมทั้งเรียงตามลำดับตัวอักษร).

ข้อกำหนดกรมตำรวจ เรื่อง กำหนดชื่อและประเภทของวัตถุที่ออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาทและประเภทของรถที่ใช้เจ้าพนักงานมีอำนาจตรวจสอบผู้ขับขี่. (2537, 13 กรกฎาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 111 ตอนพิเศษ 30 ง. หน้า 31.

ไทยรัฐ. (2548, 19 เมษายน). เขียร์พระสอนศีลธรรม. ไทยรัฐ. น. 3.

ธรรมะไทย. (2563). พระพุทธศาสนาในประเทศไทย. สืบค้นเมื่อ 20 มีนาคม 2563 จาก <http://www.dhamma-thai.org/thailand/thailand.php>.

จิตวุฒิ หมั่นมี. (2557). การวางแผนและการติดต่อประสานงานเชิงพุทธ. วารสารบัณฑิตศึกษาวิชาการ, 3(1), 25-31.

พระครูพิศิษฐ์ประทาน. (2562). การพัฒนาการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนตามแนววิถีพุทธในจังหวัดสมุทรสงคราม (คุชฎินพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาภุชญา กิตติโสภณ. (2562). รูปแบบการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมสำหรับวัยรุ่นไทยยุคใหม่ตามหลักพุทธธรรม ผ่านกลไกการขับเคลื่อนโครงการคลินิกคุณธรรมของพระธรรมวิทยากร (รายงานผลการวิจัย). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาสุทนต์ อาภากร. (2548). เครือข่าย: ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: พิสิษฐ์ ไทย ออฟเซต.

พระสุกิจ สัจฉิน. (2559). การสร้างความคิดนามธรรมในวัฒนธรรมไทย. ใน ปิตรี ว่องวิระ, ทฤษฎีและวิธีวิทยาของการวิจัยวัฒนธรรม. (น. 112). กรุงเทพฯ: อัมรินทร์.

พระอุดมสิทธินายก. (2563, 5 กุมภาพันธ์). ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ [บทสัมภาษณ์].

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

_____. (2539). พระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ตัวอย่างการเตรียมต้นฉบับบทความวิจัย (8-15 หน้า A4)

- วุฒิชัย มูลศิลป์. (2549). กฎหมายตราสามดวง. ใน สารานุกรมประวัติศาสตร์ไทย (เล่ม 1, อักษร ก, น. 12-16).
- สุชาติ เผือกสกนธ์. (2549, 9 มิถุนายน). ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง. ผู้จัดการรายวัน, น. 13.
- Anuchid. P. (2022, November 5). Director of the Research Institute. (Interview).
- Buddhism Meditation Triratna Find us Community. (2020). Who was the Buddha?. Retrieved March 20, 2020, from <https://thebuddhistcentre.com/text/who-was-buddha>.
- Hunt, E. K. & Lautzenheiser, M. (2015). History of Economic Thought (3rd ed.). New York: M. E. Sharpe.
- Limprasert, P. (2022). The Research of Punishment Suspension of Buddhist Monk and Secular of The Criminal Justice in Thailand. Journal of Social Science and Buddhistic Anthropology, 7(11), 37-53.
- Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (1996). Thai Tripitaka. Bangkok: MCU Press.
- Nanuam, W. (2023, January 4). Plans Proceeding for Joint Petroleum Production with Cambodia. Bangkok Post. p. 22.
- Pittayawattanachai, P. (2019). An Analysis of Buddhism Propagation by using Buddhist Arts and Landscape of Cetiya-phum Monastery, Namphong District, Khonkaen (Doctoral dissertation). Ayutthaya: Mahachulalongkornrajavidyalaya University.
- Sparks, D. L. (2003). Environmental Soil Chemistry: An Overview. In Sparks, D. L. (Eds.), Environmental Soil Chemistry (2nd ed.). (pp. 1-42). Academic Press.
- Wasinsarakorn, W. (2004). Psychology and Developmental Psychology. In Encyclopedia of Education. Collected edition of specific issues, 4th rank (pp. 99-117). Thanat Printing Co., Ltd.

ตัวอย่างการเตรียมต้นฉบับบทความวิชาการ (8-15 หน้า A4)

บทความวิชาการ (12 pt)

ข้อ ๖. ขอบทความ (ไทย) (20 pt)

ชื่อบทความ (อังกฤษ) (18 pt) (ตัวพิมพ์ใหญ่ทั้งหมด)

ชื่อ-นามสกุลผู้เขียนหลัก (ไทย) (14 pt)^{1*}, ชื่อ-นามสกุลผู้เขียนร่วม (ไทย) (14 pt)²

ชื่อ-นามสกุลผู้เขียนหลัก (อังกฤษ) (14 pt)^{1*}, ชื่อ-นามสกุลผู้เขียนร่วม (อังกฤษ) (14 pt)²

¹หน่วยงานต้นสังกัดผู้เขียนหลัก (ไทย) (14 pt) (คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

¹หน่วยงานต้นสังกัดผู้เขียนหลัก (อังกฤษ) (14 pt) (Faculty of Social Sciences, Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

²หน่วยงานต้นสังกัดผู้เขียนร่วม (ไทย) (14 pt) (คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

²หน่วยงานต้นสังกัดผู้เขียนร่วม (อังกฤษ) (14 pt) (Faculty of Humanities, Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

*Corresponding Author E-mail: (14 pt) (ระบุอีเมลผู้ติดต่อหลักสำหรับติดต่อกับบรรณาธิการวารสาร)

Received.....; Revised.....; Accepted.....

กรณีพระสงฆ์ ให้เขียนชื่อ-นามสกุลดังนี้

- พระมหาสมัค นาคิน
- พระครูสุกิตติบัณฑิต (กฤษฎา รักสนิพ)

บทคัดย่อ (18 pt) (300 - 400 คำ)

(16 pt)

คำสำคัญ: (3-5 คำ) (16 pt) พระพุทธศาสนา, การบริหารจัดการเชิงพุทธ, นวัตกรรม

Abstract (18 pt) (แปลตามภาษาไทย)

(16 pt)

Keywords: (3-5 words) (16 pt) Buddhism, Buddhist Management, Innovation

(16 pt.) เขียนทบทวนแนวคิดและทฤษฎีที่นำมาเป็นฐานคิดในวิพากษ์ประเด็นต่างๆในการเขียนบทความวิชาการ

เนื้อหา (18 pt) (ระบุหัวข้อตามบทความวิชาการที่นำเสนอ)

ตัวอย่างการเตรียมต้นฉบับบทความวิชาการ (8-15 หน้า A4)

*กรณีมีภาพ นำเสนอภาพตามรูปแบบ ดังนี้

ภาพที่ 1 (ชื่อภาพ) (16 pt)

ที่มา: (ถ้ามี) (16 pt)

คำอธิบายภาพ (ถ้ามี) (16 pt)

*กรณีมีตาราง นำเสนอตารางตามรูปแบบ ดังนี้

ตารางที่ 1 ชื่อตาราง (16 pt)

(เนื้อหาในตาราง 14 pt)

คำอธิบายตาราง (16 pt)

ตัวอย่างการเตรียมต้นฉบับบทความวิชาการ (8-15 หน้า A4)

*กรณีตารางไม่สามารถอยู่ในหน้าเดียวกัน หน้าถัดไประบุชื่อตาราง และ (ต่อ) ดังนี้

ตารางที่ 1 ชื่อตาราง (ต่อ) (16 pt)

(เนื้อหาในตาราง 14 pt)

คำอธิบายตาราง (16 pt)

องค์ความรู้ใหม่ (18 pt)

ระบุองค์ความรู้ใหม่ที่ค้นพบจากการศึกษา หรือสังเคราะห์ออกมาในรูปแบบโมเดลหรือแผนภาพ พร้อมทั้งอธิบายประกอบ (16 pt)

พระพุทธ

พระธรรม

พระสงฆ์

ภาพที่ 2 ชื่อโมเดลหรือแผนภาพ (16 pt)

ที่มา: (ถ้ามี) (16 pt)

คำอธิบายภาพ (16 pt)

สรุป

(16 pt) สรุปผลการศึกษาทั้งหมด สั้น ๆ กระชับรัดกุมได้ใจความ

เอกสารอ้างอิง (18 pt)

(16 pt) รูปแบบการอ้างอิงท้ายเรื่องใช้วิธีการอ้างอิงระบบนาม-ปี ตามรูปแบบ American Psychological Association (APA6) จำนวนการอ้างอิงในเนื้อหาและท้ายเรื่องต้องตรงกัน

ข้อกำหนดกรมตำรวจ เรื่อง กำหนดชื่อและประเภทของวัตถุที่ออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาทและประเภทของรถที่ใช้เจ้าพนักงานมีอำนาจตรวจสอบผู้ขับขี่. (2537, 13 กรกฎาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 111 ตอนพิเศษ 30 ง. หน้า 31.

ไทยรัฐ. (2548, 19 เมษายน). เขียร์พระสอนศีลธรรม. ไทยรัฐ. น. 3.

ธรรมะไทย. (2563). พระพุทธศาสนาในประเทศไทย. สืบค้นเมื่อ 20 มีนาคม 2563 จาก <http://www.dhamma-thai.org/thailand/thailand.php>.

ธิดาภูมิ หมั่นมี. (2557). การวางแผนและการติดต่อประสานงานเชิงพุทธ. วารสารบัณฑิตศึกษาวิชาการ, 3(1), 25-31.

พระครูพิศิษฐ์ประทาน. (2562). การพัฒนาการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนตามแนววิถีพุทธในจังหวัดสมุทรสงคราม (ดุษฎีนิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาภุชญา กิตติโสภณ. (2562). รูปแบบการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมสำหรับวัยรุ่นไทยยุคใหม่ตามหลักพุทธธรรม ผ่านกลไกการขับเคลื่อนโครงการคลินิกคุณธรรมของพระธรรมวิทยากร (รายงานผลการวิจัย). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาสุทนต์ อาภากร. (2548). เครือข่าย: ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: พลิสส์ ไทย ออฟเซต.

พระสุกิจ สุกนิม. (2559). การสร้างความคิดนามธรรมในวัฒนธรรมไทย. ใน ปวีตร ว่องวิระ, ทฤษฎีและวิธีวิทยาของการวิจัยวัฒนธรรม. (น. 112). กรุงเทพฯ: อัมรินทร์.

พระอุดมสิทธินายก. (2563, 5 กุมภาพันธ์). ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ [บทสัมภาษณ์].

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

_____. (2539). พระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

วุฒิชัย มูลศิลป์. (2549). กฎหมายตราสามดวง. ใน สารานุกรมประวัติศาสตร์ไทย (เล่ม 1, อักษร ก, น. 12-16).

สุชาติ เผือกสกนธ์. (2549, 9 มิถุนายน). ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง. ผู้จัดการรายวัน, น. 13.

Anuchid. P. (2022, November 5). Director of the Research Institute. (Interview).

ตัวอย่างการเตรียมต้นฉบับบทความวิชาการ (8-15 หน้า A4)

- Buddhism Meditation Triratna Find us Community. (2020). Who was the Buddha?. Retrieved March 20, 2020, from <https://thebuddhistcentre.com/text/who-was-buddha>.
- Hunt, E. K. & Lautzenheiser, M. (2015). History of Economic Thought (3rd ed.). New York: M. E. Sharpe.
- Limprasert, P. (2022). The Research of Punishment Suspension of Buddhist Monk and Secular of The Criminal Justice in Thailand. Journal of Social Science and Buddhistic Anthropology, 7(11), 37-53.
- Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (1996). Thai Tripitaka. Bangkok: MCU Press.
- Nanuam, W. (2023, January 4). Plans Proceeding for Joint Petroleum Production with Cambodia. Bangkok Post. p. 22.
- Pittayawattanachai, P. (2019). An Analysis of Buddhism Propagation by using Buddhist Arts and Landscape of Cetiya Phum Monastery, Namphong District, Khonkaen (Doctoral dissertation). Ayutthaya: Mahachulalongkornrajavidyalaya University.
- Sparks, D. L. (2003). Environmental Soil Chemistry: An Overview. In Sparks, D. L. (Eds.), Environmental Soil Chemistry (2nd ed.). (pp. 1-42). Academic Press.
- Wasinsarakorn, W. (2004). Psychology and Developmental Psychology. In Encyclopedia of Education. Collected edition of specific issues, 4th rank (pp. 99-117). Thanat Printing Co., Ltd.

ARTICLE TITLE (20 pt) (ALL CAPITAL LETTERS)

First Author Full Name (14 pt)^{1*}, Co-author Full Name (14 pt)²

¹Affiliation of the First Author (14 pt)

²Affiliation of the Co-author (14 pt)

*Corresponding Author E-mail: (14 pt)

Received.....; Revised.....; Accepted.....

กรณีพระสงฆ์ ให้เขียนชื่อ-นามสกุลดังนี้
-พระมหาสมคิด นามิน
-พระครูสุธีศานติคุณ (กฤษฎา รักสินโท)

Abstract (18 pt) (300–400 words)

(16 pt)

Keywords: (3-5 words) (16 pt)

.....(16 pt).....

192

Example of Research Article Manuscript Preparation (8–15 A4 pages)

Figure 1: Title of Figure (16 pt)

Source: (if any) (16pt)

Table 1: Title of Table (16 pt)

(14 pt)

Discussion (18 pt)

(16 pt)

Body of Knowledge (18 pt)

(16 pt)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

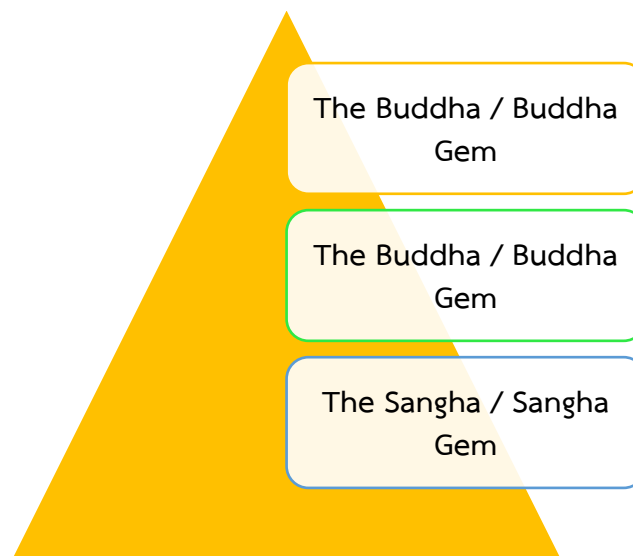

Figure 2: Title of Model or Diagram (16 pt)

Source: (if any) (16pt)

Figure description (16 pt)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Conclusion and Recommendations (18 pt)

(16 pt)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Acknowledgements (18 pt) (if any)

(16 pt)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

References (18 pt)

(16 pt)

.....

.....

(16 pt)

.....

.....

Anuchid. P. (2022, November 5). Director of the Research Institute. (Interview).

Buddhism Meditation Triratna Find us Community. (2020). Who was the Buddha?. Retrieved March 20, 2020, from <https://thebuddhistcentre.com/text/who-was-buddha>.

Hunt, E. K. & Lautzenheiser, M. (2015). History of Economic Thought (3rd ed.). New York: M. E. Sharpe.

Limprasert, P. (2022). The Research of Punishment Suspension of Buddhist Monk and Secular of The Criminal Justice in Thailand. Journal of Social Science and Buddhistic Anthropology, 7(11), 37-53.

Example of Research Article Manuscript Preparation (8–15 A4 pages)

- Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (1996). Thai Tripitaka. Bangkok: MCU Press.
- Nanuam, W. (2023, January 4). Plans Proceeding for Joint Petroleum Production with Cambodia. Bangkok Post. p. 22.
- Pittayawattanachai, P. (2019). An Analysis of Buddhism Propagation by using Buddhist Arts and Landscape of Cetiya-phum Monastery, Namphong District, Khonkaen (Doctoral dissertation). Ayutthaya: Mahachulalongkornrajavidyalaya University.
- Sparks, D. L. (2003). Environmental Soil Chemistry: An Overview. In Sparks, D. L. (Eds.), Environmental Soil Chemistry (2nd ed.). (pp. 1-42). Academic Press.
- Wasinsarakorn, W. (2004). Psychology and Developmental Psychology. In Encyclopedia of Education. Collected edition of specific issues, 4th rank (pp. 99-117). Thanat Printing Co., Ltd.

Academic Article (12 pt)

First Author Full Name (14 pt)^{1*}, Co-author Full Name (14 pt)²¹Affiliation of the First Author (14 pt)²Affiliation of the Co-author (14 pt)

*Corresponding Author E-mail: (14 pt)

Received.....; Revised.....; Accepted.....

กรณีพระสงฆ์ ให้เขียนชื่อ-นามสกุลดังนี้
 -พระมหาสมิคร นาจีน
 -พระครูสุธีรัตตบัณฑิต (กฤษณา รักสนิพ)

(16 pt)

Keywords: (3-5 words) (16 pt)

(16 pt).

199

.....(16 pt).....

200

Figure 1: Title of Figure (16 pt)

Source: (if any) (16pt)

Table 1: Title of Table (16 pt)

(14 pt)

Body of Knowledge (18 pt)

(16 pt)

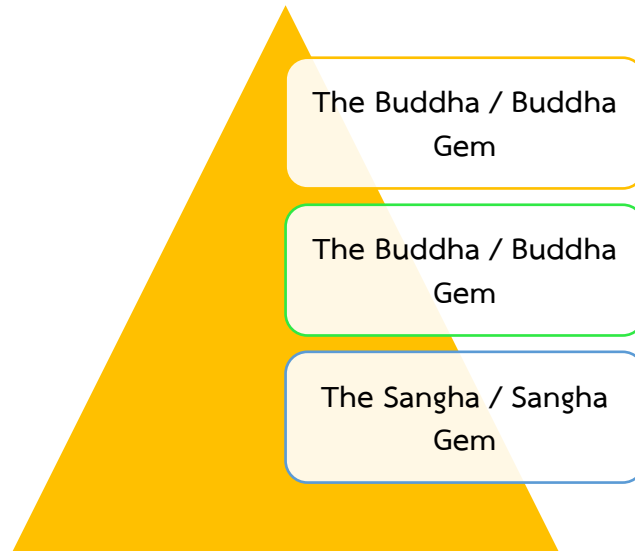

Figure 2: Title of Model or Diagram (16 pt)

Source: (if any) (16pt)

Figure description (16 pt)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Conclusion (18 pt)

(16 pt)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

References (18 pt)

(16 pt).....

(16 pt).....

Anuchid. P. (2022, November 5). Director of the Research Institute. (Interview).

Buddhism Meditation Triratna Find us Community. (2020). Who was the Buddha?. Retrieved March 20, 2020, from <https://thebuddhistcentre.com/text/who-was-buddha>.

Hunt, E. K. & Lautzenheiser, M. (2015). History of Economic Thought (3rd ed.). New York: M. E. Sharpe.

Limprasert, P. (2022). The Research of Punishment Suspension of Buddhist Monk and Secular of The Criminal Justice in Thailand. Journal of Social Science and Buddhistic Anthropology, 7(11), 37-53.

Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (1996). Thai Tripitaka. Bangkok: MCU Press.

Nanuam, W. (2023, January 4). Plans Proceeding for Joint Petroleum Production with Cambodia. Bangkok Post. p. 22.

Pittayawattanachai, P. (2019). An Analysis of Buddhism Propagation by using Buddhist Arts and Landscape of Cetiya-phum Monastery, Namphong District, Khonkaen (Doctoral dissertation). Ayutthaya: Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

Sparks, D. L. (2003). Environmental Soil Chemistry: An Overview. In Sparks, D. L. (Eds.), Environmental Soil Chemistry (2nd ed.). (pp. 1-42). Academic Press.

Wasinsarakorn, W. (2004). Psychology and Developmental Psychology. In Encyclopedia of Education. Collected edition of specific issues, 4th rank (pp. 99-117). Thanat Printing Co., Ltd.